

2018/4

HONISMERET

A HONISMERETI SZÖVETSÉG FOLYÓIRATA

XLVI. ÉVFOLYAM

Fekete Madonna-kegyképek

Honismereti Akadémia

Bányász hagyományok

HONISMERET

XLVI. évfolyam, 4. szám
2018. augusztus

Kiadja a HONISMERETI SZÖVETSÉG
1088 Bp., Múzeum krt. 14–16.

FELELŐS KIADÓ:
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA
elnök

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
ANDRÁSFALVY BERTALAN
BARTHA ÉVA
DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA
FEHÉR JÓZSEF
GÁLNÉ JÁGER MÁRTA
GÖNCZI AMBRUS, HALÁSZ PÉTER
HÁLA JÓZSEF, KOVÁCS GERGELY
KOVÁTS DÁNIEL, SEBESTYÉN KÁLMÁN
SELMECZI KOVÁCS ATTILA
SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

ZIKA KLÁRA

SZERKESZTI:

HÁLA JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG:

Budapest V., Magyar u. 40.

Levelezési cím: 1370 Budapest, Pf. 364

Tel/fax: +36 1 327 7761

Internetes elérési cím: www.honismeret.hu

INDEX 25387

E-mail: honismeret25@gmail.com

Megjelenik
az **Emberi Erőforrások Minisztériuma**
a **Nemzeti Kulturális Alap**
és a **Magyar Nemzeti Múzeum**
támogatásával.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely

postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon +36 1 767 8262 számon, levélben

a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető

a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu

WEBSHOP-ban ([https://eshop.posta.hu/](https://eshop.posta.hu/storefront/)

[storefront/](https://eshop.posta.hu/storefront/)), 1900 Budapest, +36 1 767 8262,

hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak:

egy évre 1980 Ft, fél évre 990 Ft

Arculat: Farkas Anna

Technikai szerkesztő: Geiger Annamária

Nyomdai munkák:

Opticult Bt., mondÁT Kft.

ISSN 0324-7627 (nyomtatott)

ISSN 1588-0672 (online)

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Csukovits Anita néprajzkutató, főmuzeológus,

Tragor Ignác Múzeum, Vác

Debreczeni-Droppán Béla elnök, Honismereti Szövetség,
Budapest

Fülöp László, CSc. ny. főiskolai tanár, Kaposvár

Gábrriel Tibor történész, Budapest

Godzsák Attila történész, Sátoraljaújhely

Gönczi Ambrus, PhD. történész-muzeológus, Budapest

Hajdu Hajnalka könyvtárkezelő,

Vörösmarty Mihály Könyvtár, Székesfehérvár

Halász Péter ny. főtanácsos, Gyimesközéplek

Horváth Géza, Dr. könyvtáros-helytörténész, Tatabánya

Kanász Viktor tudományos segédmunkatárs,

MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport;
doktorandusz, PTE BTK, Budapest

Kerpel Péter József művésztanár, Pápai Református

Kollégium Gimnáziuma és Művészeti Szakgimnáziuma,

biológia–földrajz–rajz szakos mesterpedagógus, Pápa

Kovacsics Imre c. egyetemi docens, igazgató,

Spa Hungary Holding Zrt.; Rába Quelle Kft., Győr

Krisztián Béla, Dr. c. egyetemi tanár, Pécs

Lancendorfer Zsuzsanna, PhD. néprajzkutató,
egyetemi docens, Győr

Ménes András, MBA, PhD. közgazdász, Budapest

Merényi-Metzger Gábor, PhD. történész, Budapest

Novák László Ferenc, DSc. néprajzkutató-történész,

az Arany János Múzeum c. igazgatója,

az Arany János Társaság tb. elnöke, Nagykőrös

P. Forgács Zsuzsanna ny. építési beruházó,

Várpalota

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna ny. gimnáziumi tanár,
helytörténész, Makó

Pápai Tamás László történész, Budapest

Potápi Árpád János nemzetpolitikaért felelős államtitkár,
Miniszterelnökség, Budapest

Prohászka Péter, PhD. régész, Régészeti Intézet, Nyitra

Szakáll Sándor, DSc. egyetemi tanár, Miskolci Egyetem,

Ásványtani-Földtani Intézet, Miskolc

Szilágyi Zita Mária középiskolai tanár, Aszódi Evangélikus

Petőfi Gimnázium; történész, doktorandusz,

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

Szőnyegi Hajnalka helyismereti könyvtáros,

Vörösmarty Mihály Könyvtár, Székesfehérvár

Tölgyesi József, Dr. főiskolai docens, Veszprém

Udvarhelyi Nándor geológus, Miskolc

Valentyik Ferenc helytörténész, Dabas

Varga György nyugdíjas, helytörténet kutató, Veszprém

Vasvári Zoltán etnográfus, Budapest

Virágné Szalontay Judit etnográfus, muzeológus,
nyugalmazott múzeumigazgató, Csorna

A borítón: *A kisboldogasszonyi (Burgenland) XVII. századi
Fekete Madonna-kép*

(Udvarhelyi Nándor cikkéhez, a szerző felvétele)

TARTALOM

ÉVFORDULÓK

Kétszáz éve született Semmelweis Ignác (<i>Ménes András</i>).....	3
„A magyar irodalom George Sandja volt” A száz éve halott Vay Sarolta írónőre emlékezünk (<i>Valentyik Ferenc</i>).....	5

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Haan Lajos: Békéscsaba vidékéről és népéről.....	11
--	----

HAGYOMÁNY

Adalékok a częstochowai Fekete Mária-kegykép Kárpát-medencei kultuszához (<i>Udvarhelyi Nándor</i>).....	13
A népi vallásosság tárgyai megőrzésének jelentősége (<i>Csukovits Anita</i>)	20

TERMÉS

Magyarországon felfedezett ásványok (<i>Szakáll Sándor</i>).....	26
A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára és tevékenysége (<i>Prohászka Péter</i>).....	29
Az olmützi egyetem magyar diákjainak neveiről (1590–1664) (<i>Fülöp László</i>).....	36
A kanizsai sörfőzés kora újkori kezdetei (<i>Kanász Viktor</i>).....	43
Adalékok Gáti István (1749–1843) nyelvész és természettudós életéhez és munkásságához (<i>Kerpel Péter József</i>)	45
Az agárdi temető obeliszkje és az alatta nyugvó Nádasdyak (<i>Merényi-Metzger Gábor</i>)	51
A második pesti lóversenypálya (<i>Gönczi Ambrus</i>)	54
Egy elfeledett Kaesz Gyula-villa Pestszentlőrincen (<i>Pápai Tamás László</i>).....	57
„Uton vagyok, s nem vagy velem ...”. Petőfi Nagykörsön (<i>Novák László Ferenc</i>).....	61
Tanúversek az ősi fészekről. Jósika Júlia (Podmaniczky Júlia) ismeretlen versei 1865-ből (<i>Szilágyi Zita Mária</i>)	70
Fejes István, a pap költő és polihisztor (<i>Godzsák Attila</i>)	73

KRÓNIKA

A XLVI. Országos Honismereti Akadémia. Győr, 2018. július 2–6.

Víz és haza. Ünnepi megnyitó (<i>Debreczeni-Droppán Béla</i>)	75
A Honismereti Akadémia kitüntetettjei	
Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem kitüntetésben részesültek	80
Honismereti Munkáért Emlékéremmel kitüntetettek.....	84
Honismereti Emléklappal kitüntetettek	90
A szekcióülések beszámolói	
1. szekció: A víz és az életmód (<i>Virágné Szalontay Judit</i>)	90
2. szekció: A vizek és a kultúra (<i>Lanczendorfer Zsuzsanna</i>).....	92
3. szekció: Vizek – fürdők – idegenforgalom (<i>Kovacsics Imre</i>)	93

A kiegyezés és a dualizmus kora

Kárpát-medencei művelődéstörténeti vetélkedő

Beszámoló a Honismereti Szövetség Kárpát-medencei vetélkedőjéről (<i>Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna</i>).....	95
Államtitkári köszöntő (<i>Potápi Árpád János</i>).....	98
„A hely, ahol élünk”. Országos helyismereti szakmai konferencia (<i>Hajdu Hajnalka–Szönyegi Hajnalka</i>).....	99
Egy kis falu nagy napja. Újra avatott emlékmű és kert a csékúti első világháborús hősöknek (<i>Varga György</i>) ..	101
Hogya György veszprémi helytörténeti kutató 95 éves (<i>Tölgyesi József</i>)	103

In memoriam

Elhunyt Szilárdfy Zoltán művészettörténész, címzetes esperes (<i>Vasvári Zoltán</i>).....	105
Nyomot hagyott maga után. Lantos Antal (1929–2018) (<i>Gábor Tibor</i>).....	108
A makói honismeret szerény eminenciása. Meghalt Siket István László (1934–2018) (<i>Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna</i>).....	109

KÖNYVESPOLC

Bányászok vallomásai (<i>Krisztián Béla</i>).....	111
Várpalotai bányász hagyományok (<i>P. Forgács Zsuzsanna</i>)	111
Lexikkonnal gyarapodott Ajka (<i>Csendesné Bosits Éva</i>).....	113
Tatabányai perек 1956 után (<i>Horváth Géza</i>).....	114

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA (Összeállította: *Halász Péter*).....

A Honismereti Szövetség országos honismereti-helytörténeti pályázata	126
--	-----

Tisztelt Szerzőink!

Kérjük, hogy a folyóiratunkba szánt írásaitak lehetőleg elektronikus úton egyszerű Word formátumban szíveskedjenek megküldeni a honismeret25@gmail.com címre. Továbbá kérjük, hogy a terjedelem kötöttségére való tekintettel a megküldött írás ne haladjon meg a 4–5 oldal (10–15 ezer leütést), az esetleges hivatkozások esetén lábjegyzetelést kérünk, a képmelléleteket szintén elektronikusan, lehetőleg 300 dpi felbontásban kérjük megküldeni. Aszerzői korrektúrát szintén elektronikus úton küldjük meg.

Lapzárta minden páratlan hónap 5-én, megjelenés minden páros hónap 10-én. A közlésre szánt cikkeket a szerző nevének, titulusanak és címének feltüntetésével tudjuk fogadni. Kérjük, hogy a lábjegyzeteket vagy irodalomjegyzéket tartalmazó írások esetében a hivatkozások, bibliográfiai adatok legyenek hiánytalanok, pontosak és azok a Honismeretben használt formában készüljenek! Ellenkező esetben a cikket nem áll módunkban elfogadni!

a Szerkesztőbizottság

A Honismeret folyóirat megvásárolható:

Honismeret Szerkesztősége (1053 Budapest, Magyar u. 40.),

Magyar Nemzeti Múzeum Könyvesboltja (1088 Budapest, Múzeum krt. 14–16.)

Kétszáz éve született Semmelweis Ignác

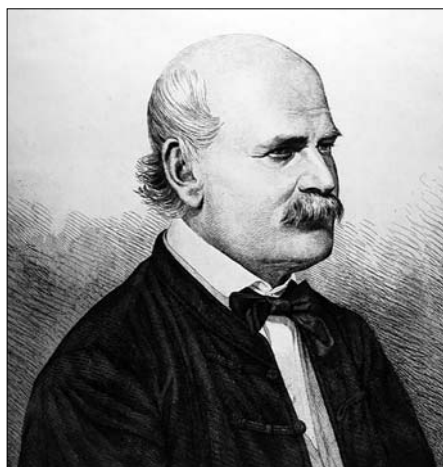
Magyarországon minden évben megünnepeljük Semmelweis Ignácot, de nemzetközi szinten sem felejtették el az „anyák megmentője”-t. Semmelweis szobra Amerikában a Sebészek Világszövetsége chicagói emléksarnokában a 12 legnagyobb gyógyító között kapott helyet. 2013-ban az UNESCO Nemzetközi Tanácsadó Bizottsága a világemlékezet részévé nyilvánította a híres orvos 1847 és 1861 között a gyermekágyi láz okára rámutató felfedezése témájában megjelent munkáit.¹ És a magyar paradox helyzet: 2015-ben Magyarországon többen haltak meg kórházi fertőzésben, mint közúti balesetben! Ez történt Semmelweis szülőhazájában!

Semmelweis Ignác 1818. július 1-jén született Budapesten Semmelweis József és Müller Teréz gyerekeként. Tízgyerekes család ötödik gyereke volt. Középiskolai tanulmányait a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnáziumban és a budai Egyetemi Katolikus Gimnáziumban végezte.²

Semmelweis 1837-ben megkezdte egyetemi tanulmányait Bécsben a jogi karon. Már az első évben szívesebben csatlakozott orvostanhallgató barátaihoz, mint leendő ügyvéd kollégáihoz. Majd átjelentkezett az orvosi karra, ahol 1844-ben végzett, de nem örülhetett felhőtlenül, ugyanis a diplomaosztó idején haldokló édesanyjához sietett, így csoporttársai után egy hónappal később avatták csak orvosá. Szülészeti és sebészi oklevelét 1846-ban vette kézhez.³

Sorsszerű volt, hogy nem sikerült ott elhelyezkednie, ahol szeretett volna. Ugyanis Skoda professzor Belvárosi Klinikáján éppen nem volt hely egy új tanársegéd számára, így a bécsi első szülészeti klinikára került. Ez az esemény két szempontból is meghatározó lett az életében. Bár a gyermekágyi láz szinte minden kórházban pusztított, de Semmelweis első munkahelyén feltűnően sok anya hunyt el ebben a megbetegedésben, mert ott akkoriban váltak rendszeressé a boncolások. Nem volt szerencséje főnökével sem, bár a bécsi egyetem három világhírű prominense: Škoda, Rokitansky és Hebra egyaránt lelkesedéssel fogadták Semmelweis felfedezését, a klórménszoldatos kézmosást.⁴

Rájött, hogy a gyermekágyi lázat az orvosok és orvostanhallgatók okozzák azzal, hogy boncolás után átjártak az I. számú klinika szülészeti osztályára, és ott fertőtlenítetlen kéz-

Semmelweis Ignác

1 *Mezei Károly*: Mit ér a tudós, ha magyar? Gazda István tudománytörténetessel beszélget Mezei Károly. Kairosz Kiadó, Budapest, 2014. 115–119.

2 Új Magyar Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962. 6. kötet. 53.

3 *Monos Emil*: Semmelweis – Norvégiából. Orvosegyetem 44. 2000. 4. sz. 1–10.

4 *Monos Emil*: Norvég dráma Semmelweisről. Tekintet 2015. 6. sz. 108–115.

zel vizsgálták a várandósokat. A bábák nem végeztek boncolást, így a vérmérgezés eme speciális fajtája alig fordult elő a szegényebbeket kiszolgáló II. számú klinikán. Semmelweis antiszeptikumként ajánlotta kollégáinak a klórmészoldatos kézmosást. Felfedezését publikálta is. Majd kötelezte az orvosokat, az orvostanhallgatókat és az ápolókat a szülészeti osztályra történő belépés előtti klórmészoldatos kézmosásra. A tevékenység könyvéig, körömkefével végzett, negyedórás procedúra volt. Akkoriban ez népszerűtlen intézkedés volt, és a statisztikai bizonyítékokat komolytalannak tartották. Így vette kezdetét szélmalomharca az akkori hivatalos és tudományos világgal, amely a mikroszkóp alkalmazásával sem jutott el erre a következtetésre.

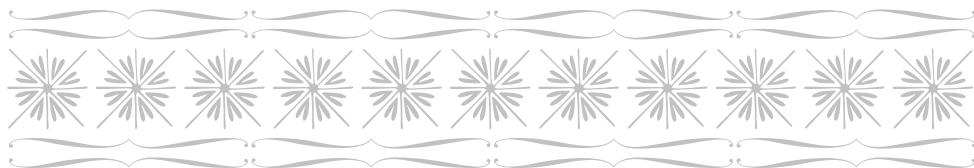
1848-ban a gyermekágyi lázban elhunytak aránya az orvosok szülészeti osztályán még kisebb lett, mint a bábakéin. 1849. március 20-án Semmelweis tanársegédi megbízatása lejárt, és nem hosszabbították meg a bécsi szerződését. Ezért 1850-ben visszatért Budapestre, majd 1851-től tiszteletbeli osztályvezető főorvosként vezette a pesti Szent Rókus Kórház szülészeti részlegét. 1855-ben a pesti egyetemen kapott katedrát. Két év múlva a zürichi egyetem ajánlott Semmelweisnek állást, amit elutasított. 1857-ben feleségül vette Weidenhofer Máriát, akitől 5 gyereke született. És még mindig 1857-et írunk, amikor Semmelweis lemond a szülészeti osztály vezetéséről. Irányítása alatt a fertőtlenítő módszerének köszönhetően 1% alá szorította a gyermekágyi láz halandóságát.⁵

Semmelweis Ignác szifilisz volt. Az ő betegségét nem „gáláns” kaland okozta, hanem szakmai ártalom: egy szifilisz nőt boncolt, és közben megsértette az ujját. Ez halála előtt 20–25 évvel történt, és nem a halála előtt két héttel, mint ahogy az róla elterjedt. És gyorsuló ütemben egyre betegbb lett. Ha valaki megnézi a fényképeit, akkor lehet látni, hogy 1860-tól egy év alatt ötöt öregedett, elindult nála egy agyi elváltozás. Vannak, akik krimit írtak ebből, tehát Semmelweiset mintegy megölték az ellenfelei, meg hasonlók, de erről szó sincs. Egyszerűen arról van szó, hogy szifiliszét a budapesti orvosok nem ismerték fel, pedig lehetett volna kezelni! A harmadik fázisban már nem volt mit tenni. Tehát Semmelweis a szifilisz következtében szenvedett súlyos pszichés betegségben – halála előtt három évvel már nem engedték beteg közelébe –, s ez lassan elméje elborulásához vezetett.⁶

1865 júliusa közepén magatartásában a súlyos elmezavar jelei mutatkoztak. Július 31-én Bécsbe vitték, ahol Balassa doktor beutalta a döblingeni elmegyógyintézetbe. Agresszív magatartása és dühkitörései miatt az ápolói súlyosan bántalmazták, valószínűleg ez vezetett a halálához.⁷

Semmelweis Ignác 1865. augusztus 13-án hunyt el ellátatlan sebeinek vérfertőzésében.⁸

Ménes András

5 *Kapronczay Károly*: Semmelweis. Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Budapest, 2003. 24.

6 *Czeizel Endre*: Ne győzzön a hazug legenda. Élet és Irodalom 2013. június 21.

7 Semmelweis. Magyar film, 1952 (rendező *Bán Frigyes*).

8 Magyar Nagylexikon. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2003. 16. kötet. 10.

„A magyar irodalom George Sandja volt”

A száz éve halott Vay Sarolta írónőre emlékezünk

A magyar irodalom történetében jól ismert jelenség a külön alkotók működése. Műveikből igazi kuriózumkötet állhatna össze, s ebben az antológiában kifejezetten előkelő hely illetné meg a nőnek született, de férfiként élő, íróként, újságíróként férfi álneveken publikáló, az idén száz éve elhalálozott Vay Sarolta (1859–1918) grófnőt.

Az életművét ismerők körében nem igényel bizonyítást, hogy történeti tárcáinak száza a hazai kultúrhistoria kiapadhatatlan kútforrását jelentik. Munkásságát, összetett személyiségét azok tudják valós értéken kezelni, akik képesek elvonatkoztatni életútja bulvárvonatkozásaitól. A forrásokat vizsgálva, már nevének helyes használata is kérdéseket vet fel, de születési adataiban is vannak eltérések. A Petőfi Irodalmi Múzeum *Névterének* szócikke szerint az ősi főúri család sarjaként 1859. december 6-án, Gyón községben született. Édesapja gróf Vay László (1823–1884) honvédezered, József főherceg főud-

Vay Sándor/Sarolta, Nagy László festménye, 2014

varmestere, édesanyja pedig Beniczky Sarolta (1837–1913), akik 1855-ben kötöttek házasságot. Testvérei közül öt évvel fiatalabb öccse, gróf Vay Péter (1864–1948) érte meg a felnőttkort, és címzetes püspökként, misszionárius világotutazóként, íróként mintaadó pályát futott be.

Széles körű műveltségét nevelője, Kászonyi Dániel (1813–1886) honvédszázados, hír- lap- író alapozta meg, aki édesapja bajtársa volt az angliai emigrációban. Egyetemi tanulmányait Drezdában, Lipcsében, Berlinben és Budapesten végezte. Irodalmi pályafutását versírással kezdte, 16 évesen a *Vasárnapi Ujság* hasábjain mutatkozott be az olvasóközönségnek.¹ Alkotásait kezdetben születési nevén, gróf Vay Saroltaként jegyezte, majd 1880-tól, a 21. életévétől a Vay Sándor szignó jelezte a nyilvánosság számára az identitásváltást.

Néhány év elmúltával azonban kiderült, hogy a Petőfítől Adyig terjedő időszakban költeményei ugyan az átlagnak megfelelő nívón állnak, de mégsem a versírás, sokkal inkább a történeti tárca az igazi erőssége. A felismerés érdeme Ágai Adolf (1836–1916) lapszerkesztőé, aki kitartóan ebbe az irányba terelte mentoráltja pályafutását.² A sikerért alaposan meg kellett dolgoznia, hiszen prózai írásaival már az 1880-as évek elejétől jelentkezett, de a nevesebb lapok szerkesztőségi ajtóit jobbra csak 1895-től nyíltak meg számára. Számos korabeli újságban publikált, így többek között a *Debreczeni Hírlap*, a *Magyar Szalon*, az *Egyetértés*, a *Pesti Hírlap*, az *Országos Hírlap*, a *Vasárnapi Ujság*, az *Uj Idők* és a *Magyar-*

1 *Gr. Vay Sarolta: Dalok. Vasárnapi Ujság 1875. március 7. 146.*

2 Ágai Adolf gyermekkorának négy évét (1844–1847) Alsódbason töltötte, így mondhatni, „földiként” segítette Vay Sarolta irodalmi fejlődését.

ország hasábjain. Rendszerint a vidéki lapok indulását is segítette, ezért a kor több tucat sajtóorgánumban mutatható ki a szellemi jelenléte. Alapvetően a megélhetés problémái motiválták, hiszen a néhány évtizeddel korábban tekintélyes családi vagyon nagy része a kitűnő katona, de balszerencsés gazdálkodó apja kezén elúszott. Szorult helyzetében ismerte fel, hogy a sajtót és az olvasókat a különleges személyiségek, események, jelenségek érdeklik leginkább. A régi magyar társas élet főszereplői, kastélyok, kúriák lakóinak bohém és tragikus történetei, magyaros ravaszágok, csínytevések, legendák, pletykák, anekdoták elevenedtek meg a tolla nyomán.

Történeti tárcáiba rendszerint szűkebb pátriájának alakjait, érdekességeit is beleszötte. Forrásként jobbára a családjában hallott történetek szolgáltak, kitüntetett helyen anyai nagyanyja, Beniczky Adolfné Bónis Johanna (1813–1881) adomáival: „*Pendelyes gyermekkorom óta rajongtam az ócska históriáért. Csak lovagolni szerettem úgy, mint drága jó nagyanyám mellé kuporogva »igaz történeteket« hallgatni. [...] Majd az ifjú korba érve, a leveles ládák, családi levéltárak titkos zárai vonzottak.*”³ Számos története korabeli memoárokból származik, a saját élményei is gyakran szolgáltak kiindulási pontul.

Álneveit gyakran változtatta, azok teljes köre ma sem ismert. A PIM *Névterének* listáján a legismertebbeket találjuk: Vay Sándor, Celesztin, Czelesztin, D’Artagnan, Floridor, Lancelot, La-Valliére, Letoriéres vicomte, Nemo kapitány, Vajk, Vayk. Az *Uj Idők* 1899. decemberi kötetismertetője alapján a sort a Krónikás álnévvel tovább gyarapíthatjuk, amellyel az 1897–1901 közötti időszakban jegyezte a lapnál megjelenő cikkei egy részét.⁴

Pályájának legeredményesebb időszakát az 1900–1910 közötti évek adták. Ekkor válogatták össze, s foglalták kötetekbe a legjobb írásait, összesen tizenöt kötetben bő négyszáz történetet: *Régi magyar társasélet* I–II. (1900), *Régi nemes urak, úrasszonyok* (1900), *D’Artagnan meséi* (1903), *Pestvármegyei históriák* (1907), *Gróf Vay Sándor munkái* I–X. kötet (1909–1910).

Ismertté vált hitvallása: „*Utódok kötelessége megóvni jeles ősök emlékezetét.*”⁵ Kialakult az olvasóközönsége, befutott, divatos szerző lett. A nosztalgikus történetek sikerének titkáért sem kell máshoz fordulnunk, hiszen ő maga megfogalmazta: „*Mi jó a jelen sivárságából a múltba kalandozni! Hej, hogy csak mindig a régi idők a jók! Pedig annak idején, mikor a múlt volt jelen, a benne élők csak úgy szidták szegényt, mint mi a saját korunkat. Hanem az a legszebb tulajdonsága az idő kerekének, hogy port csap fel. Port, amelynek fátyola ápol és eltakar. Eltakarja az éktelenítő rútságokat s ápolja, növeli a szépet, nemeset, komikusát! Már aszerint, kiki milyen szemüvegen át tekint a múltnak messze távolába. De önkénytelenül válogatjuk is szemüvegeinket. Hol rózsaszínű üveget rakunk a keretbe s akkor mosolyog felénk minden, hol meg feketét, mikor sötét lesz előttünk a világ, mi magunk pedig annak összes bánatát hordozó Atlaszok. De mi tagadás – könnyebb a nagy mindenség kínját, mint a magunk keserveit elviselni. Ezért szebb a múlt, még ha sötét tükörben látjuk is, mint a jelen, melynek sebei magunknak is fájnak.*”⁶ Sajátos stílusa, szubjektív múltidézése okán támadták is, amelyekre a következőképpen reagált: „*Sohasem vallottam magam szigorú historikusnak. Nem tudom a tényeket azon szárazon előadni. Ha hallok, olvasok is egyet-mást, csak az marad meg emlékemben, ami quadrál egyéniséggel. Saját külön szemüvegemmel át nézem az embereket és cselekedeteiket. Talán meglátok olyasmit – a lelkük titkos*

3 Gróf Vay Sándor: Hogy maradt ki Zlinszky Gyuri az alkotmányból? Pesti Hírlap 1907. június 9. 33.

4 t. r.: Régi magyar társasélet. Uj Idők 1899. december 24. 600.

5 Gróf Vay Sándor: Az Andrásnyak. In: Dr. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyei és városai. Gömör-Kishont vármegye. Apolló Irodalmi Társaság, Budapest, 1903. 593.

6 Gróf Vay Sándor: Hogy maradt ki Zlinszky Gyuri az alkotmányból? Pesti Hírlap 1907. június 9. 33.

rugóit – amit más nem vesz észre. Talán félreértem őket, erről sem tehetek. [...] Saját életem, hangulataim, mindennapi küzdelmeim, örömeim, bánataim – kerete e történetkének. Megpróbáltam elhagyni, átdolgozni. Nem ment. Életnélküliek, vértelenek lettek. Nem csuda, saját szívembe mártottam kalamusomat, amikor írtam őket. Megfosztva subjektivitásomtól, lehet, jobbak lennének, de nem lennének azok, amik: ennenmagam.⁷

Szülőfalujában 1908-ban utcát neveztek el róla, amely a korabeli társadalom nagymértékű toleranciájának jó példája.⁸ Az irodalmi sikerek nem oldották meg létfenntartási gondjait, ezért 1906 őszén kávékereskedő vállalkozást indított Fiumében. Nemesi, főúri származására tekintettel ezt pozitív szenzációként közölték a lapok, még vidéken is.⁹ A kávé mellett más gyarmatáru behozatalával is foglalkozott, az üzletmenetet a saját kiadású ingyenes *Kávé Ujság* segítette. Elégedett volt az eredménnyel: „*Aztán valóságos szeretettel néztem a rendelőlaponkra, a főkönyvekre. Jóleső muzsikaként hangzott fülembre a kávébab pörgése, amíg öntötték a zsákokba lent a raktárban. Ez a biztos kenyér. A jó putik. A derék kávébab. Az íráshoz elfogy a hangulat. Nem is igen mecénás hajlamú a magyar olvasópublikum. De kávézni kávézik, és fog kávézni örökké mindenki.*”¹⁰

A századfordulót követően felgyorsult a társadalom átalakulásának folyamata. A XX. század polgársága már jobbra csak egy-egy jelesebb esemény, kulturális program, jubilálás, halálozás, temetés alkalmával olvasta szívesen a „*kúria irodalom*” képviselőjének emlékezéseit, ami az újságok szerkesztési gyakorlatában visszatükröződik. A meghatározó folyóiratok (*A Hét, Uj Idők, Vasárnapi Ujság*) 1906 után mind ritkábban közlik írásait, bár ezt még az 1909. évi tízkötetes kiadás jótékonyan elfedi. 1910 után azonban a könyvkiadók is elpártoltak tőle.

Az első világháború kitörése Svájcban érte. Ott rekedt, Zürichben élt, és a frontvonalakon át küldte történeteit, amelyek fő lapja, a *Pesti Hírlap* vasárnapi számaiban kaptak helyet. E közel három évig jól működő gyakorlatban 1917-ben viszont már a postázási nehézségeket meghaladó törés mutatkozott. 1918 elején úgy tűnt, hogy visszatér minden a korábbi kerékvágásba, amikor márciusban váratlanul tüdőgyulladást kapott, amelyhez mellhártyagyulladás társult. Műtetre került sor, a szervezete legyengült. Utókezelését egy luganói szanatóriumban végezték, de az orvosok minden igyekezete ellenére sem épült fel többé, s 1918. május 23-án meghalt.¹¹

A váratlan veszteség híre itthon nagy meglepetést keltett, hiszen március és április hónapokban aktívan publikált a *Pesti Hírlapban*, s a végül utolsónak bizonyult írása alig néhány héttel korábban, május 5-én jelent meg.¹² Mint azt az idén százéves, többnyire szerkesztőségi emlékezésként közreadott nekrológok tükrözik, halála kortársait átfogó értékítélet-alkotásra készítette, a magyar irodalom veszteségének hangsúlyával.

Elsőként május 25-én fő lapja, a *Pesti Hírlap* közölte a nyilvánossággal a svájci távirat gyász hírét, egyben nekrológját is közreadva: „*Pompásan ismerte a magyar világot, amelyben művei mozognak. A múlt század utolsó időszakának csaknem minden eseményéről és szereplőjéről őrzött a lelkében emlékeket. Sokat látott, tapasztalt és élt át maga is az előkelő*

7 Gróf Vay Sándor: Előjáró beszéd. In: Pestvármegyei históriák. Érdekes Ujság Kiadóhivatala, Budapest, 1907. 11.

8 Gróf Vay Sándor utcája. *Pesti Hírlap* 1908. május 28. 13.

9 Gróf Vay Sándor – kávékereskedő. *Nyírvidék* 1906. szeptember 23. 4.

10 Vay Sándor: Egy kézimunkáról. *Pesti Hírlap* 1910. július 15. 8.

11 A Svájcban élő magyarok a XXI. században is számon tartják alakját, lásd Saáry Éva: Magyarok Dél-Svájcban. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2009. 74.

12 (v. s.): Egy császáról – és egy darabról. *Pesti Hírlap* 1918. május 5. 16.

társaságokban. Nemcsak az írói, de a személyi egyénisége is tisztán állt az olvasó előtt.¹³ Másnap a Magyarország szerzője írta: „A magyar irodalom George Sandja volt. [...] Érzelmes mesék a biedermeier-időkből, nagyanyáink élete a régi pesti bálokon és vidéki kúriákon: ezekről szóltak leginkább szelíd és megható emlékezései. De magyar hevületű, színes történetek rajzoltak fel sokszor tolla alól, amelyek régmúlt idők dicsőségéről meséltek a késő unokáknak.”¹⁴ A Budapesti Hírlap értékelése is nagyon hasonló: „Levendula illat felhőzött ki betűiből, mintha elmúlt nagyasszonyok fiókjait nyitogatta volna, s letűnt idők, elköltözött magyar urak alakját idézte hozzánk. Régi szokások, erkölcsök, vígasságok, ferdeségek, örömeik és bánatok énekese lett.”¹⁵ Szomaházy István (1864–1927) a Pesti Naplóban Az utolsó különcc címmel emlékezett: „Csak régi regényekben és anekdotás öregurak meséiben szerepelnek ma már olyan különccök, mint amilyen most a luganói szanatóriumban meghalt. Ez a kor nagyon józan, romantika csak a kislányok szívében él, s a különcc épp olyan ósdi fogalomná lett, mint maga a szó, mellyel a rendes emberi típusoktól elütő alakokat illették.”¹⁶ Az Ujság szerkesztőségének méltatásába némi kritikai él vegyült a diszkréciót illetően: „Az ő levegője a vidéki arisztokrácia, a nemesség, a hétszilvafás, pusztuló dzsentr parkjának, gyümölcsösének, hársfésétányainak lengedező zefirje volt. Az országban talán senki sem ismerte annyira a vidéki kastélyok urait és hölgyeit, mint Vay Sándor gróf. Igazi passzióval foglalkozott velük, sok szellemmel, de annál kevesebb diszkrécióval.”¹⁷ A Világ hasábjain egyéniségét, ismertségét emelték ki: „Az irodalmi és a budapesti életnek érdekes és jellegzetes alakja halt meg hosszabb betegség után Luganóban. [...] Munkatársa volt csaknem az összes nagyobb napilapoknak és folyóiratoknak.”¹⁸ A szegedi Délmagyarország gyorsan átvette a budapesti lapok hírét: „Az elmúló, elhalványodó magyar életnek levegőjét, színét, zenéjét, táncait, öltözeteit, gáláns beszédjét alig ismerte jobban valaki a magyar írók közül, mint Vay Sarolta grófnő.”¹⁹ Kiss József (1843–1921) költő lapja, A Hét írásában a lírai vonatkozások kaptak hangsúlyt: „Merengő, tünődő, révedező lelke nem volt alkalmas különálló, szigorú szerkesztésű művek alkotására, lírikus volt és nem hivatásos elbeszélő, lágy, szétomló szubjektivitása színesítette, aranyozta be írásait, mint őszi napsugár az alkonyi tájat.”²⁰ A Társaság hasábjain báró Wlassics Tibor (1883–1931) már irodalomtörténeti helyének kijelölésére is kísérletet tett és emlékműállítást kezdeményezett: „Irodalomtörténetünkben megvan a helye. Jellegzetes írásai, különködő viselete, szubtilis, minden ízében érdekes lény, nem tűnnek el nyomtalanul. [...] Nékem jutott az a fájdalmas feladat, hogy a közkívánság hívó szavának eleget téve, e helyről hívjam fel a magyar olvasóközönséget Vay Sándor emlékének valamely köztéren felállítandó emlékmű útján leendő méltó megörökítésére.”²¹

A felhívás visszhang nélkül maradt, de nem került le végleg a napirendről. Gyón község 1929. május 2-i képviselőtestületi ülésének jegyzőkönyve rögzíti, hogy testvére, az olaszországi Assisi kapucinus rendjébe vonult gróf Vay Péter a helyi plébános útján emlékműállítási tervéről adott tájékoztatást, amelyhez a testület készségesen hozzájárult.²² A gyakorlati

13 Vay Sándor meghalt. Pesti Hírlap 1918. május 25. 6.

14 Vay Sándor. Magyarország 1918. május 26. 9.

15 Vay Sándor meghalt. Budapesti Hírlap 1918. május 26. 7.

16 Szomaházy István: Az utolsó különcc. Pesti Napló 1918. május 26. 8.

17 Vay Sándor gróf meghalt. Az Ujság 1918. május 26. 8.

18 Gróf Vay Sándor meghalt. Világ 1918. május 26. 10.

19 Gróf Vay Sándor halála. Délmagyarország 1918. május 26. 7.

20 Vay Sándor. A Hét 1918. június 2. 346.

21 Wlassics Tibor báró: Vay Sándor. A Társaság 1918. június 23. 396.

22 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára V. fondőcsoport – 1046. Gyón nagyközség iratai (1880–) 1911–1950.

megvalósulás ezúttal is elmaradt. Ugyanakkor az 1908-ban történt közterület-elnevezésnek köszönhetően a *Gróf Vay Sándor utca* őrizte a nevét, és „az 1945 utáni átfogó társadalmi átalakulás ebben mindössze annyi változást hozott, hogy a »fényes szelek« elfújták a »gróf« titulust. [...] A rendszerváltás után, az 1989-ben városi címet kapott önkormányzat újból visszaállította az eredeti »Gróf Vay Sándor utca« elnevezést, mely közterületnévként immár 1908 óta országosan egyedülálló mementója a valaha „nöbe ojtott férfi“-ként élt grófkisasszony emlékének.”²³

Emlékét leghívebben a tiszteletére, emlékére készült irodalmi alkotások őrzik. Jelentőségüknél fogva Krúdy Gyula (1878–1933) novelláit és Rakovszky Zsuzsa (1950–) regényét első helyen kell említenünk, mint ahogyan Karinthy Frigyes (1887–1938) és Örkény István (1912–1979) paródiáiról, Csaplár Vilmos (1947–) elbeszéléséről sem feledkezhetünk meg. Alakja megihlette Szemere Miklós (1802–1881), Dengi János (1853–1903), Gyóni Géza (1884–1917) és Fabó Kinga (1953–) költőket is. Abszolút egyedi kategóriát képeznek Rakovszky Zsuzsa ál-Vay Sándor versei, amelyekből öt is született a VS című regénybe építve. Kifejezetten sajnálhatjuk azt is, hogy Weöres Sándor (1913–1989) drámaterve Vay Sarolta életútjáról az 1970-es években nem teljesült.²⁴

Műveinek utóélete sajátosan alakult. Halálának évében az Érdekes Ujság Kiadóhivatala újból megjelentette a *Pestvármegyei históriák* című kötetét, majd hat évvel később, 1924-ben a tizkötetes *Gróf Vay Sándor munkái* került újból a könyvpiacra. 1926 decemberében a *Régi nemes urak, úrasszonyok* című kötete felkerült a vallási és közoktatási miniszter iskolai ifjúsági könyvtárak számára összeállított ajánlati listájára, amelyet a Singer és Wolfner Kiadó kötve 6 pengős áron forgalmazott.²⁵ Ezt követően a könyvkiadás terén nagyon hosszú szünet következett, holott például az 1910 után megjelent írásaiból összeválogatva akár több új kötet anyaga is kitellett volna. Wlassics Tibor nekrológiájában két kötetre való kiadásra váró kéziratról írt, mint a tervezett emlékműállítás lehetséges forrásáról, ám az értékes dokumentumok sorsa máig ismeretlen maradt. 1945 után pedig még bő negyven évet kellett várni, amíg 1986-ban Steinert Ágota (1940–) szerkesztésében, a Magyar Hírmondó sorozatban megjelenhetett a *Régi magyar társasélet* egy kötetre szűkített válogatása a Magvető Kiadónál. Az ezredfordulón földijei, a dabasiak jelentettek meg *Levelek a buckából* címmel egy helyi vonatkozású összeállítást, Radnai József kutatómunkájára alapozottan. A 19 történetet és jelentős terjedelmű utószót tartalmazó 136 oldalas kötet hiányossága, hogy a köteles példány szolgáltatása elmaradt, így az Országos Széchényi Könyvtár állomá-

Tábla a dabasi Vay Sándor utcában
(A szerző felvétele)

23 *Valentyik Ferenc*: Gróf Vay Sándor utcája Dabason. Honismeret 2016/5. szám. 55.

24 *Lócsei Péter*: Ugyanarról másképpen. Két beszélgetéstörődék Weöres Sándorról. Életünk 2012/2–3. szám. 157.

25 A magyar királyi vallási és közoktatási miniszter 88.213/1926. III.a rendelete. Hivatalos Közlöny 1926. december 1. 372.

nyában nincs belőle példány.²⁶ A PONT Kiadó Csintalan Múzsza sorozata 2006-ban lepte meg olvasóit Vay Sarolta *Európa bál* című kötetével. Szávai Géza (1950–) író válogatásában, előszavával 15 humoros tárca és elbeszélés látott napvilágot. A kötet jól példázta, hogy az életmű kiválóan alkalmas tematizált összeállítások válogatására, kiadására. A dabasi helytörténeti kutatás eredményeként 2009-ben *Virág borul minden rögre* címmel egy kötetnyi verse jelent meg korabeli lapokból összegyűjtve. Igazi kuriózum a 135 oldalas, bevezető tanulmányokkal ellátott kiadvány létrejötte, hiszen a szerző életében erre nem volt példa.²⁷ A költeményeket 2012-ben családtörténet követte: a Nemzeti Örökség Kiadó 75 oldalon, kötetként jelentette meg *Az Andrásnyak* című írást, amely a Magyarország vármegyéi és városai sorozat Gömör-Kishont vármegye-kötete azonos című fejezetének reprintje.²⁸ Az 1994-ben indult *Magyar Elektronikus Könyvtár* 2011–2012-ben tizenegy Vay Sarolta-kötettel bővült, s ezzel az életmű kötetekbe gyűjtött részének többsége bárki számára ingyenes internetes szolgáltatásként elérhetővé vált.

A digitális könyvtárban elsősorban magyar nyelvű tudományos, oktatási vagy kulturális célokra használható dokumentumok kapnak helyet, ezért a beválogatás ténye önmagában is állásfoglalás a szerző munkásságának irodalomtörténeti, kultúrtörténeti értékéről. A szerkesztők véleménye gyakorlatilag egybehangzik Steinert Ágota irodalomtörténész összegzésével: „A történelemkönyvekből megismerhetjük a kor fontosabb eseményeit, de az élet eleven hullámvásárlását csak írói ábrázolás képes visszaadni. S ezt Vay Sarolta nagyon is valószínűleg jeleníti meg, mert könnyedén, ízesen tud mesélni, képes felidézni a magyar rokokó bensőséges hangulatát. Írásai tele vannak érdekesebbnél érdekesebb művelődéstörténeti anyaggal, de mindig pontosan a történetbe komponálva, a gazdagabb ábrázolást szolgálva. A rokokó színpadon megjelenő alakok (az akkori életnek a színpadszerűségét az író nagyon is jól felismeri) nem csupán érdekes, vonzó, különös vagy visszatetsző figurák, hanem a maguk módján elsősorban mindig emberek.”²⁹

Valentyik Ferenc

HÍREK

Ápolják az Árpád-ház emlékét. A kormány 1,2 milliárd forinttal támogatja az Árpád-ház program első ütemében megvalósuló tudományos-szakmai tevékenységeket, emellett további 400 millió forint támogatást biztosít a székesfehérvári Szent István Király Múzeum rekonstrukciójának előkészítésére – közölte az Emmi kultúráért felelős államtitkársága 2018. március 20-án. A közleményben emlékeztettek: a program célja elhelyezni az Árpád-ház örökségét a magyar és az európai közemlékezetben. Az értékes műemlék épület a részleges rekonstrukciót követően helyet adhat a Magyar Nemzeti Múzeum az Árpád-kor történelmi művét bemutató tárlatának, és megfelelő tere lehet egy, a város történetét, kulturális örökségét bemutató új, állandó kiállításnak is. (MTI, 2018. márc. 21.)

26 Vay Sarolta: *Levelek a buckából*. Válogatta és az utószót írta: Radnai József. Schultz Kft., Dabas, 2000.

27 Vay Sándor: *Virág borul minden rögre* (versek). Szerk.: Kapui Ágota, Valentyik Ferenc. Bevezető tanulmányok: Czagányi László, Sztavinovszky Gyözőné. Dabas Város Önkormányzata, Dabas, 2009.

28 Gróf Vay Sándor: *Az Andrásnyak*. Nemzeti Örökség Kiadó, Onga, 2012.

29 Steinert Ágota: Utószó. In: *Vay Sarolta: Régi magyar társasélet*. Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 506.

Tanítómestereink

Haan Lajos: Békéscsaba vidékéről és népéről¹

Csabának vidéke merő róna és síkság, s ezt csak itt-ott váltják fel alacsony halmok, melyek a hagyomány szerint a hajdani háborús időkben őr- vagy temetkezőhelyek lehettek. A vidék kezdve a Körös vizétől egész a n. kondorosi pusztáig mindinkább emelkedik, úgyhogy a n. kondorosi pusztát némely mérnökök a világosvári hegygel egy arányba teszik. Hogy e vidék, valamint az egész alföld hajdan tenger alatt feküdt, bizonyítja az, miszerint, Nógrád, Pest és más felsőbb megyékben máig is kővé vált iszap – Kaisermantel – tele tengericsigákkal találkozik, néhol 300 ölnyre a víz színe fölött. Ha tehát ezen magas vidékek tenger alatt voltak, bizonyos, hogy az alföldi vidék is az alatt volt, s a történetírók által említeni szokott édes tenger alatt, ezen itt hajdanában elnyúlt vizeket kell értenünk. Vanak Csaba határán néhol úgynevezett tengerszemek is, melyek a legnagyobb szárazságban is egészen ki nem száradnak, de vizök a Körösnek állása szerint árad vagy apad, nevezetesen van egy a gerendás pusztán, melyen olykor-olykor tölgyfalevelek úszkálnak, holott azon vidéken két mértföldnyire is alig található tölgyfa, melynek tehát a tölgyekkel koszorúzott Körössel kell föld alatt összeköttetésben lennie. Azonban a csabai vidék, jóllehet merő síkság, mindazáltal mégis nem oly unalmas a szemnek, mint némely hegységekhez szokottak képzelik, holott az egész határon a szorgalmas lakosoknak száz meg száz tanyai épületeik – melyek szinte falukat képeznek –, fehérlenek. Ezeken szokott – kivált a munka idején – egész héten lakni a csabai dolgozó nép, s csak szombaton estve jó a temérdek kocsi a városba. Sőt még iskolatanítók is vannak e tanyákon, többnyire Felföldről ide került tanítók és mesteremberek, kikhez néha 30–40 tanyai gyermek is eljár. Nagy hasznára van Csabának az északi oldalon lévő Körös csatornája, melyet magok a csabai lakosok ástak, s mely a békési szőlőknél a Fehér-Körösbe szakad. A mélt[óságos] uradalom ezen szorgalom jutalmául, az úgynevezett Nagy-rétet engedte a csabaiaknak, úgy, hogy ezen 3561 holdnyi kaszáló helytől, a földesúri jog elismerése végett, csak 0 p. forintot fizettek évenként; azonban az 1845-ik telekszabályozási egyezségben örökösen a csabaiaknak esett. Ezen nagy rét és a csatorna, tartja el Csabát rákkal, pióccával, potyka, harcsa, csuka és keszege halakkal, s a fölöttök repkedő sok ezer vízi madarak, vadrcék, vadludak, szárcsák, búvárok, gémekek, gödények, a becses kócsagok, néha hatyúk is, szép éldeletre és a vizsgálódásra tág mezőt nyújtanak az ornithológusoknak, valamint a csabai flóra is a fűvészeknek. [...]

Ami pedig Csabának árnyoldalát illeti, hogy azzal is kissé megismerkedjünk, különös előítéleteik, – melyek azonban már lassanként szűnnek –, hogy sokan pénteken nem fé-

¹ Kétszáz évvel ezelőtt született Haan Lajos (1818–1891) evangélikus lelkész, jeles egyháztörténész, az Akadémia levelező tagja. Az évforduló alkalmából *Békés-Csaba mezővárosa hajdani és mostani állapotjáról* című, Nagyvárdon 1845-ben kiadott művéből idézünk két részletet (8–12. és 12–16. o.). A szöveget a mai helyesírásához igazítottuk, címét mi adtuk. (A szerk.)

sülködnek, nem mosdanak, vélvén, hogy ezáltal a bennök rejlő köszvény kiütne; továbbá, hogy soha a szobák padlásaira a gerendákat páros számmal nem rakják, mert azt tartják, hogy amely házban azok páros számmal rakatnak, annak gazdája egy év lefolyta alatt meghal; nemkülönben hogy a csabai a hold első fertályában eret nem vágat, orvosságot be nem vesz, himlőt nem oltat, nem vet, nem ültet, nem veteményez. A gyermeket először születése napján hozzák fel iskolába, azon előítéletből, hogy jobban fog tanulni. Orvosi tanácsal élni sokan még eddig is nem szeretnek, úgy hogy többnyire a beteg gyónása alkalmával pap hívat orvost, holott megfordítva kellene történnie. Azonban a kuruzslás, mint mindenütt a tótok közt, úgy itt is mindeddig nagy mértékben üzetik. Szerzőnek is volt alkalma ezt többször tapasztalni. Egy ízben kertemben asszonyt találtam, kertem kerítéséből forgácsokat lefaricskálót, s kérdésemre: mire volna az, azon választ nyertem, hogy valami kuruzsló javasolta, férjének köszvényes tagjait rektori kerítésből faragott forgácsokkal borogatná. A mérges cinóberrel való füstölgetés is nagymértékben üzetik, kivált a köszvény ellen, minek következése az, hogy a fájdalom ugyan egy ideig megszűnik, de a fogak hamar kihullanak és az orr beesik. Úgyszintén rossz szokás a csabai parasztleányoknál divatozó arcfestés, amely – minthogy mindenféle ártalmas festékekkel szokott történni –, azon természetes következést hozza maga után, hogy az arcnak friss rózsái hamar levirítanak, s a bőr szintelen és redős lesz; úgyszintén a vasárnap délutánonkénti korcsmai táncoknak mindkét nemen lévő fiatalok általi sűrű látogatása.

FELHÍVÁS

Kalotaszeg kincsei – Jótékonysági könyvvásárlás. Díszes kivitelű, színes, 96 oldalas kis fotóalbumot adott ki a nagyváradi Duran's Kiadó magyar, román és angol nyelven 2016-ban *Kalotaszegi végeken – Templom- és életképek Magyargyerőmonostoron* címmel, Szabó Tamás és Vincze Szabolcs fotóművészek munkájának eredményeként. A kis kalotaszegi településen, Debreczeni Márton (1802–1851) bányamérnök és költő, valamint Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka (1843–1910) író és a helyi népművészet felvirágoztatója szülőfalujában álló Isten háza XII. századi eredetű. A reformáció idején reformátussá lett „hímes” templom legszebb díszei ma a kolozsvári híres XVIII. századi festőasztalos, Umling Lőrinc által festett padok és mennyezetkazetták, a Kidei Sipos Dávid által faragott kőszószék és a Kalotaszeg népművészetét reprezentáló gyönyörű varrottasok (hímzések). „*Munkánk célja objektíven bemutatni a magyargyerőmonostori templomot, megmutatni az építőművészek odaadó munkásságát és művészi érzékét, ami még mai is érték. [...] Ez az album segíthet meglátni a templom rejtett szépségét, a szószék gyönyörű faragásától egészen a torony harangjáig*” – olvashatjuk a szerzők ajánlásában. • Az album 2000 Ft-ért megvásárolható folyóiratunk szerkesztőségében (1053 Budapest, Magyar u. 40.). Érdeklődni, az átvételt egyeztetni debreczeni@hnm.hu címen vagy a 06-20-770-87-40 számon lehet. A bevétellel a magyargyerőmonostori tájház rekonstrukciós munkálatait kívánjuk segíteni.

HAGYOMÁNY

Adalékok a czeŕstochowai Fekete Mária-kegykép Kárpát-medencei kultuszához

2017. szeptember 8-án ünnepelte a lengyel katolikus egyház a czeŕstochowai pálos kolostor szentélyében lévô, *Fekete Madonna* néven ismert ikon megkoronázásának 300. évfordulóját. XI. Kelemen pápa 1717-ben adományozott koronát az egyetlen magyar alapítású szerzetesrendhez, a pálosokhoz szorosan kötôdô kegykép ékesítésére. A kétszázezer hívô jelenlétében megtartott koronázás volt az elsô ilyen jellegû esemény, amelyet Rómán kívül tartottak meg.

A kép egyes iratok szerint 1382-ben, a kolostor alapításának évében került jelenlegi helyére, a Fényes-hegyi (Jasna Góra-i) kolostorba. Tehát a tavalyi ünnepi év egyúttal ennek az eseménynek a 635. évfordulója is volt. Mint ismeretes, a kolostort Nagy Lajos király unokaöccse, Opuliai László herceg alapította, aki a márianosztrai pálos kolostorból hívott 16 szerzetest az elsô lengyelhoni pálos rendház benépesítésére. A nagy tiszteletnek örvendô kegykép minden valószínűség szerint Nagy Lajos király adományaként került Jasna Górába. Erre utalnak a Szûzanya kék palástját díszítô Anjou-liliomok.

A 82x122 cm nagyságú fatáblára festett kép Szûz Máriát ábrázolja, bal karján a gyermek Jézussal. Mindkettôjük tekintete a nézô felé fordul, fejüket aranyszínû glória övezi. Mária komoly arckifejezéssel, mélyen a szemlélô szemébe néz, az arca jobb oldalán két közel párhuzamos vágás húzódik, amelyeket az orr vonalában egy harmadik keresztes. Arcának sötétebb tónusa miatt nevezik *Fekete Madonnának*. A Gyermek bal kezében az élet könyvét tartja, míg jobbát áldásra emeli. A *Regina Polonia* néven is ismert kegyképrôl a legenda hagyomány elmondja, hogy az ikont Lukács evangélista festette a názáreti ház egyik asztalának lapjára. A mérvadó művészettörténeti kutatás szerint a képet az Anjou-házzal kapcsolatban álló valamelyik itáliai mûhelyben festették.

A kegykép már a kezdetektôl csodatételeirôl lett híres, ami egyre növelte a hely népszerűségét, ahová zarándokok tömegei érkeztek nemcsak az ország különbözô vidékeirôl, hanem a szomszédos országokból, köztük Magyarországról is. A kegykép másolatai egész Közép-Európában elterjedtek. A korai másolatok többnyire nem hû utánzatok, hanem legtöbbször egyedi, helyi sajátosságokat is mutatnak.

A czeŕstochowai *Fekete (Szerecsen) Mária-kegykép* magyarországi elterjedését és kultuszát már több tanulmány vizsgálta. Bálint Sándor 1944-ben megjelent dolgozatában 13 hazai és egy Kárpát-medencén kívüli ábrázolást említ meg.¹ Az ötven évvel késôbb napvilágot látott monográfiája már csak 7 hazai képet sorol fel, s még egyet színes fotón mutat

1 Bálint Sándor: *A Czenstochovai Szûzanya tisztelete hazánkban*. In: *Sacra Hungaria*. Tanulmányok a magyar vallásos népelet körébôl. Bp., 1944. 36–42. (Budapest: Egyetemi templom, Márianosztra, Sopronbánfalva, Pápa, Simontornya, Baja, Jászberény, Szeged, Szabadka, Budapest–Gellérthegy, Pécs, Somlóhegy, Kassa: Kálvária, Kahlenberg [Ausztria].)

be.² A kötethez függelékként csatolt, majd külön füzetként is megjelent magyarországi kegyképek és szobrok felsorolása között Szilárdfy Zoltán 4 czeŕstochowai prototípusú kegyképet mutat be, és további 9-et a szövegben említ.³ Ezt megelőzően, 1991-ben Szilárdfy egy cikkében 13 hazai képmásolatot sorolt fel.⁴ A II. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Szimpózium elhangzott előadásában ezeken kívül még egyet említ,⁵ a 2003-ban megjelent tanulmányában pedig további két új hazai képmásolatról ír.⁶ A Bálint Sándor születése centenáriumára kiadott emlékkönyvben, majd a 2006 októberében megtartott VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Konferencián Barna Gábor 15 hazai és további 10 horvátországi helyszínt említ meg.⁷ Ugyanitt Sas Péter a kegykép hazai kultuszának 20 templomát sorolja fel.⁸ 2010-ben Tüskés Anna gazdagította újabb adatokkal a kegykép magyarországi kultuszát. Anyaggyűjtése nyomán összesen 37 ábrázolást sorolt fel.⁹

A következőkben néhány olyan képet mutatok be, amelyekre az eddigi kutatás még nem figyelt fel, illetve olyan képekről is említést teszek, amelyek ma már nincsenek meg, de a hivatkozott szerzők nyomán gyakran a létező képek közé sorolják.

Sopronbánfalva Szent Wolfgang püspök tiszteletére épült kápolnáját 1482-ben a pálosok kapták meg, akik a következő évben itt helyezték el a Jasna Góra-i kolostorból hozott Mária-ikont, amelyet évszázadok óta jelentős búcsús tisztelet övez. A képről így írt Esterházy Pál 1696-ban megjelent, Mária-kegyhelyekről szóló munkájában: „*Vittenek azon Páterek egy Bóldogságos Szűz képit oda, melly a' Czesztokoi képnek hasonlatosságára van írva, az holott most-is fölötte nagy áétatosságok lévén, malasztokat is nyernek az jámbor Keresztények, az Bóldogságos Szűz esedezése által.*”¹⁰ A kegykép az egyik legkorábbi hazai másolat lehet, ennek ellenére a hivatkozott szakirodalom XVI. századnak tartja a képet. Tény, hogy 1532-ben a török fenyegetés hatására a szerzetesek Bécsújhelyre menekültek, ahová

2 *Bálint Sándor–Barna Gábor*: Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza. Bp., 1994. 124. (Márianosztra, Sopronbánfalva, Simontornya, Baja, Jászberény, Szeged, Szabadka, új: Egerszalók fényképe.)

3 *Szilárdfy Zoltán*: A magyarországi kegyképek és szobrok tipológiája és jelentése. Bp., 1994. (Kisboldogasszony, Kismarton, Márianosztra, Sopronbánfalva kegyképei, újonnan említi: Egervár, Kassa: Jezsuita templom, Budapest: Rókus-kápolna, Budapest: Terézváros, gyöngyösi Mátra Múzeum.)

4 *Szilárdfy Zoltán*: A czeŕstochowai Fekete Mária ábrázolásai és tisztelete Magyarországon. Honismeret 1991. 4. szám 31–32. (Az eddig említetteken kívül: Bölcse és Perkáta plébániatemploma.)

5 *Szilárdfy Zoltán*: A czeŕstochowai és a sasvári Boldogasszony tisztelete és ikonográfiája Magyarországon. In: Pálos rendtörténeti tanulmányok I. (Az 1991. októberi II. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Szimpózium anyaga). Bp., 1994. 205–211. (Az eddig említetteken kívül: Vác: ferences templom.)

6 *Szilárdfy Zoltán*: A pálos rend két kegyképe: a Czeŕstochowai és a Sasvári Boldogasszony. In: *Uó.: Ikonográfia – Kultusztörténet. Képes tanulmányok*. Bp., 2003. 117–123. (Az eddig említetteken kívül: Kassa: ferences templom, Nagyszombat: volt jezsuita templom.)

7 *Barna Gábor*: A czeŕstochowai Szűzanya tisztelete Közép-Európában. In: „...szolgálatra ítéltél...” Bálint Sándor Emlékkönyv. Szeged, 2005. 38–51. *Uó.:* Pálos kegyhelyek Magyarországon. In: *Decus solitudinis. Pálos évszázadok*. (A 2006. októberi VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Konferencia tanulmányai). Bp., 2007. 639–646. (Az eddig említetteken kívül: Sajólad: plébániatemplom, Horvátországban: Lepoglava, Sveti Petar u Sumi, Varasd, Valem, Raven, Velikoj, Trnovici, Petrinji, Talcan, Svetice.)

8 *Sas Péter*: A pálosok Mária-tiszteletének művészettörténeti emlékei. In: *Decus solitudinis. Pálos évszázadok*. (A 2006. októberi VII. Nemzetközi Pálos Rendtörténeti Konferencia tanulmányai). Bp., 2007. 657–669. (Az eddig említetteken kívül két elpusztult képet említ: nezsideri kolostor, sajóladai kolostor.)

9 *Tüskés Anna*: Adatok a czeŕstochowai kegykép kultuszához a 17–18. századi Magyarországon. In: *Barokk Magyar különslám* 2010. 157–167. (Az eddig említetteken kívül: Nagyvárad: volt pálos templom, Zimony: volt ferences templom, Szokolca: volt pálos templom, Bölgyn: kastélykápolna, Gyalóka, Mezőtúr, Igomarton, Budapest-Kőbánya: lengyel templom, Petőfiszállás-Pálósszentkút, Oszkó, Budapest: sziklatemplom, Hunya, Eger: Dobó István Vármúzeum, Betléri kastély, Budapest: Pálosok kútja-szobor, Kácsika [Románia], egykori képek: sárospataki várkápolna és munkácsi vár.)

10 *Esteras* [Esterházy] *Pál*: Mennyei korona, az az Az egész Világon lévő Csudálatos Boldogságos Szűz Kepeinek rövideden föl tett eredeti. Nagyszombat, 1696. 115.

a *Fekete Madonna-képet* is magukkal vitték. A pálosok csak a XVII. század elején tértek vissza, vélhetően ugyanazt a képet hozták magukkal, és katolikus főnemesi családok támogatásával 1610–1648 között újjáépítették kolostorukat.

A częstochowai kegykép másik legrégebbi hazai másolataként említi Szilárdfy azt a XVI. századra datált képet, amelyet a pálosveresmarti kolostorból a XVII. század elején vittek át a gyöngyösi ferencesekhez, ahonnan később a mátrafüredi templomba, majd a gyöngyösi Mátra Múzeumba került.¹¹ Sajnos a múzeum korábbi anyaga a II. világháborúban nagyrészt elpusztult vagy elkallódott, köztük lehetett ez a kép is, mert a mai gyűjteményben már nincs nyoma.

A sopronbánfalvi kép mellett egy másik, eddig még nem említett korai másolat található az egykori Sopron vármegyei Lókon (Unterfrauenhaid). A település első okleveles említése 1222-ből való „*ville Sancte Marie Louku*” néven, templomát 1229-ben „*ecclesia Sancte Marie*” néven említik. A lánzséri uradalom településeinek 1425. évi felsorolásában „*Bodogazonfalva*” néven szerepel. A templomot az 1450-es években gótikus stílusban átépítették. A falu lakosságát 1529-ben elpusztították a törökök, de néhány évtizeddel később horvátokat telepítenek be. Gróf Esterházy Miklós 1618-ban két jezsuitát hívott Nagyszombatból lakompaki rezidenciájára, hogy népmissziót tartsanak az uradalomban. 1620-ban minden települést bejárnak, s a lóki Mária-templomról úgy számolnak be, mint ahová évenként sok zarándok látogat el.¹² A *Częstochowai Fekete Madonna* kegyképének lóki másolata 1629-ben készült. A kép alján latin nyelvű felirat közli: „*A diadalmas Szűz Mária képe hasonló ahhoz, amelyet Szent Lukács festett. Azt minden nemzet tiszteli és gyakran látogatja, különböző nagy csodákon keresztül ragyog és már régóta a częstochowai Jasna Góra pálos kolostorában lelkesen tisztelik és ott tartják. Az Úr 1629-dik évében.*” A kép 1804-ig a főoltárt díszítette, ekkor az egyik mellékoltárra helyezték, amit a zarándokok sérelmeztek, s a viták odáig fajultak, hogy a plébános betiltotta a zarándoklatokat. Ennek ellenére 1833-ban még mindig sok zarándok kereste fel, de a századforduló után a lóki zarándoklatok egyre jobban visszaestek.¹³ A templom másik érdekessége, hogy 1811-ben itt keresztelték meg Liszt Ferencet, mert Doborjának akkor még nem volt temploma. A kép minden bizonnyal a birtokos Esterházy család jóvoltából került Lókra. Érdekes, hogy ennek ellenére Esterházy Pál az 1690-ben kiadott, rézmetszetekkel díszített Mária-ábrázolások gyűjteményes kötetében 1652-re keltezi, ráadásul a csatolt metszet nem a lóki képet ábrázolja.¹⁴ Az Esterházyak fontos szerepet játszottak a kegykép kultuszának hazai elterjedésében, a lóki mellett a kismartoni (Eisenstadt) ferences templomnak, a nagymartoni (Mattersburg) Csermely-kápolnának és a kisboldogasszonyi (Kleinfrauenhaid) plébánia-templomnak is adományoztak częstochowai képmásolatot a XVII. század végén.

A kisboldogasszonyi középkori templom a török 1683-as hadjárata során súlyosan megsérült, az újjáépítés után Esterházy Pál egy, a fraknoi várából származó képet ajándékozott a templom főoltárára. Az olajfestmény egy XVII. századi másolata egy régebbi képnek, amelynek készítési dátumára a felső szélén lévő 1461-es évszám utal. A képet egy bécsűjhegyi mester festette a XV. századi minta nyomán.¹⁵

11 Szilárdfy Zoltán: A magyarországi kegyképek 20.; *Uő.*: A pálos rend 119.; *Sas Péter* i. m. 659., *Tüskés Anna* i. m. 158.

12 Kodatsch, Johannes–Rittsteuer, Josef: Pfarr- und Wallfahrtskirche Unterfrauenhaid. Eisenstadt, é. n. 6.

13 Kodatsch, Johannes–Rittsteuer, Josef i. m. 9.

14 Esteras [Esterházy] Pál i. m. 82.

15 Soffner-Loibl, Monika: Kleinfrauenhaid. Passau, 2011. 6.; Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Burgenland. Wien, 1980. 147.

A Fekete Madonna-kép a lóki templomban
(A szerző felvétele)

Több felvidéki templomban is létezett, illetve ma is látható olyan *Fekete Madonna-képmásolat*, amelyet eddig nem említett a kutatás. A Kárpát-haza északi részén lévő Árvanádasd (Trstena) alapítása 1371-ben, Nagy Lajos király korában, Opuliai László herceg igazgatása idején történt. A Szűz Mária tiszteletére épült templomába a helyi hagyomány szerint 1382-ben elhelyeztek egy Mária-ikont, a Jasna Góra-i kegykép másolatát. A két kép igen hasonlított egymásra, bár némi eltérés a ruházat szabásában és a koronák díszítésében mutatkozott. Ábrázolás azonban nem maradt fenn róla. Valószínűleg ez volt az első másolat a *Fekete Madonna-ikonról*. A kegykép hatására kibontakozó Mária-tisztelet a XV–XVI. században felvirágzott, s különös módon a reformáció korábban is tovább élt. Bár a vidék a Thurzók nyomán lutheránus lett, Nádason megőrizték a katolikus múlt emlékeit is, s a kegyképet is megtartották.¹⁶ A Bécs felszabadítására induló III. Sobieski János király vezette lengyel sereget Jan Kazimierz Sapieha litván főparancsnok csapatai is támogatták. 1683-ban a litván hadak Árva számos telepü-

lését égették fel és rabolták ki, mivel az Thököly birtoka volt. Hadisarcként magukkal vitték a nádasdi kegyképet is, amelyet az itt lakók később hiába kerestek és követeltek vissza. Három évvel később a częstochowai kolostortól követelték vissza az Istenanya-képet, mert feltételezték, hogy az oda került. A kegyképet azonban bizonyíthatóan Vilna (Vilnius) székesegyházában helyezték el. A hadvezér testvére, Alexander Sapieha vilnai püspök a székesegyházban kápolnát építtetett, amelynek főoltárára helyezte a nádasdi képet. Egyfajta „litván Częstochowát” szeretett volna létrehozni. A kegyképet később ezüst lemezzel vonták be, csak az arcok maradtak szabadon. Az 1930-as években még leírás készült róla.¹⁷ Későbbi sorsa azonban ismeretlen, a fél évszázados szovjet uralom alatt – amikor a katedrális bezárták – valószínűleg nyoma veszett.

Felső-Árva és a történelmi Magyarország legészakibb települése Podvilk (Podwilk), ahol a Wilczek és a Divéky család volt birtokos. Szent Márton-templomának *Fekete Mária-képét* nagy tisztelet övezte egész Árvában egészen a második világháborúig. A képet a szlovák megszállás végén, 1945-ben az egyházi iratokkal együtt az akkori szlovák pap elvitte. Helye azóta ismeretlen.¹⁸

Az egykori Sáros megyében három eddig nem publikált częstochowai Mária-kép található. Eperjes (Prešov) Szent Miklós-plébániatemplomában mellékoltáron XVII. századi,

16 *Ipolyvölgyi Németh J. Krizosztom: Búcsújárók könyve. Balassagyarmat, 1991. 22–23.*

17 *Semkowicz, Wladyslaw: Udzial wojsk litewskich Sobieskiego w kampanji roku 1683. Wilno, 1933. 22–30.; Golvoň, Jozef: Brezovica, v čase dejin a v priestore kultúry. Brezovica, 2000. 87–117.*

18 *Kollár, Daniel–Lacika, Ján–Malarz, Roman: A szlovák és lengyel Tatra. Bratislava, 1998. 325.*

Kisszeben (Sabinov) Keresztelő Szent Jánosnak szentelt plébániatemplomában szintén mellékoltáron XVIII. századi ábrázolás látható. A lengyel határhoz közel eső Galbatő (Galbatov) plébániatemplomában a diadalív déli (jobb) oldalán mellékoltáron áll egy XVII. századi *Fekete Madonna-kép*. A hatalmas templomot a jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend kolostora részére a XIV. század első harmadában építették, és Szent Adalbert tiszteletére szentelték. A helyi hagyomány mindmáig őrzi annak emlékét, hogy az itteni kút vizéből ivott Szent Adalbert, amikor Szent István király udvarából Lengyelhonba utazott. A kút fölé kápolnát emeltek.

A Fekete Madonna-kép a galbatői templom jobb oldali mellékoltárán (A szerző felvétele)

Kassán több templomot is említ a hivatkozott szakirodalom. A felsoroltak közül azonban csak az egykori jezsuita, később premontrei templom mellékoltárán található cęstochowai típusú kép, amelyről valószínűsíthető, hogy a templom alapítója, Báthori Zsófia tetette oda, hiszen a sárospataki és a munkácsi várban is volt másolata. A sárospataki várkápolna oltárképéhez csodás esemény is fűződik: „1664. február 6-ikán, amikor elterjedt a hír Patakon, hogy 5 ezer török közeledik a vidéket tüzzelvassal pusztítandó, hitelt érdemlő személyek szerint az oltárkép előtti imádat alatt a kegykép bal szeme, ebből az irányból várták ugyanis a törököt, lecsukódott, másnap azonban ismét nyíladozni kezdett, a törököket pedig, láss csudát, a jeges hideg eltérítette eredeti szándékuktól. A csoda úgy lett teljes, hogy harmadnap, február 8-án, amikor bizonyos lett, hogy az ellenség elment – sőt száz török összefagyott a rettenetes hidegben, előbb azonban még képesek voltak megjegyezni, hogy semmi kétség, a keresztények Istene másította meg szándékukat – a Cęstochowai Szűzanya ismét teljesen felnyitotta a szemét, és úgy tűnt, hogy megint lát és néz vele.”¹⁹

Eddig nem említett másolatot láthatunk a miskolci minorita templomban. A XVIII. századi kép ma a lourdes-i kápolna oldalsó falán található. Eredetileg azonban a szentélyben állt, a régi főoltár közelében, de egy oltáron kívüli szekrényben, fölötté Szent Péter és Pál képmásával.²⁰

Nincs viszont jelenleg cęstochowai típusú kép sem a sajóládi egykori pálos templomban, sem az egykori kolostorban, ahogy a simontornyai és jászberényi ferences templom képe is csak írott forrásokból ismert.

Az erdélyi Szamosújváron a XVII. század végén betelepült örmények vikáriusa a mai főpiac közelében egy kis fatemplomot építtetett. Az 1731-es vizitáció szerint ennek déli mellékoltárán a cęstochowai *Fekete Madonna-kép* másolata volt.²¹ A fatemplomot a század má-

19 Közli: *Gyulai Éva*: Rákóczi és a sárospataki jezsuiták. In: II. Rákóczi Ferenc az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulójára. Szerk.: *Tamás Edit*. Sárospatak, 2008. 298.

20 *Gyulai Éva*: A minoriták látványosságai a XVIII. századi Miskolcon. In: *Nyolcszáz esztendő a ferences rend. Tanulmányok a rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*. Bp, 2013. I. 354.

21 *Pál Emese*: Szentháromság-templom (Örmény nagytemplom), Szamosújvár. <http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=391>

A miskolci XVIII. századi Mária-kép
(A szerző felvétele)

A kapuvári Fekete Madonna-kép
(A szerző felvétele)

sodik felében, a mai Szentháromság-templom építéskor lebontották, a kép további sorsát nem ismerjük. Az örmény nagytemplomban jelenleg nincs ilyen típusú kép.

A horvátországi Pakrac plébániatemplomának főoltárán is volt egy Lengyelországból hozott XVIII. századi kép, amelyről a templom homlokzatán lévő 1763-as latin nyelvű felirat is tájékoztat. A képmásolat azonban idővel megrongálódott, és 1844-ben új oltárképet festettek.

A XX. században számos *Fekete Madonna-képpel* gazdagodtunk. Eddig nem említett képek találhatóak dunakeszi Gyártelep Jézus Szíve-templomában (1934-ből), a brennbergbányai Szent Borbála-plébániatemplom mellékoltárán (a II. világháború idején), a marcali Gyümölcsoltó Boldogasszony-plébániatemplomban (a II. világháború idején), a karmacsi plébániatemplomban (1943-ból), a soproni Szent István-templomban (a II. világháború idején), a kapuvári Szent Anna-templomban (1948-ból), a budapesti karmelita nővérek templomában (1995-ből), Nemesdéd Szentháromság-templomában, Pincehely templomában, Zamárdi Nagyboldogasszony-kápolnájában, míg a kiskörösi Szent József-templomban és a kiskunhalasi Szent Péter és Pál-templomban falképen látható az ábrázolás. A horvátországi Károlyváros közelében lévő Kamensko pálos kolostorának kápolnájában is hűséges képmásolat látható.

A XXI. században a hunyai Szent László-templomba (2000), a budapesti Szent István-bazilikába (2011), a sopronbánfalvi helyreállított egykori kolostor folyosójára (2011), Csíksomlyóra (2012), Küngösre (2015) került hiteles másolat. 2013-ban a csíksomlyói kegyszobor másolatát vitték el a zarándokok a pálosok lengyelországi központjába, ami erősítette a két kegyhely kapcsolatát. 2014-ben és 2015-ben egy-egy XVIII. századi ikonmásolat került a Gellért-hegy oldalában lévő pálos Sziklatemplom tulajdonába. Ez utóbbiakról részletes leírás készült.²²

A felsorolás bizonyára tovább folytatható. A most említett helyekkel a meglévő częstochowai képmások száma a Kárpát-medencében meghaladja a hetvenet.

²² Ruzsa György: A Madonna częstochowai ikonja, és két ismeretlen, 18. századi másolata a pálosok Gellért-hegyi Sziklakolostorában. Magyar Sion. Új folyam IX. LI. 2015/2.

Az említett ábrázolások azt is bizonyítják, hogy a *Fekete Mária-kép* tisztelete igen korán elkezdődött, több másolat került a Magyar királyság területére már a XIV (?)–XVII. század során. Az 1655. évi svéd ostrom visszaverése, illetve Sobieski 1683. évi felszabadító hadjárata, majd az ikon 1717. évi megkoronázása után csak tovább növekedett népszerűsége. Barokk kori kultusza természetesen ezután terebélyesedett ki az országban.

A kultusz elsősorban a történelmi ország nyugati, északi és középső területére terjedt ki, Erdélyben csak Szamosújváron létezett kép. Ugyanakkor a Délvidéken több helyen, így az ország déli kapujában, Zimonyban a Keresztelő Szent János ferences templomban található képmásolat, ahogy az egykori társországban, Horvátországban is számos helyen előfordul.

A képi ábrázolások mellett sok más formában is jelen van a *Szerecsen Madonna*. Körmön plébániatemplomának oltárkárpitján, a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeumban üvegre festve, Budapesten a pálosok kútján szoborként látható, de miseruhákon, templomi zászlókon is előfordul.

A kép megkoronázásának 300. évfordulójához fontos magyarországi esemény is kapcsolódott. A Szent István-bazilikában Erdő Péter bíboros prímás az itteni képmásolatra helyezte a Szent István és Szent II. János Pál pápa képével díszített koronát, amelyet korábban Jasna Górában megáldottak. A lengyel és a magyar nemzet ezeréves múltja visszatekintő történelmi kapcsolatai, baráti kötelékei mellett a Mária-tisztelet is nagy jelentőségű a két nép életében, amelyet a csejstochowai ikon másolatai tovább erősítenek.

Udvarhelyi Nándor

A kégyképmásolat és a Szent Korona másolata a 2012-es csíksomlyói búcsún (A szerző felvétele)

HÍREK

Budapest a második legszebb város. Egy friss felmérés szerint Budapest lett a világ második legszebb városa – számolt be az M1 aktuális csatorna 2018. május 10-ei déli híradója. Mint elmondták: egy, a Bloomberg hírügynökséghez kapcsolódó internetes portál gyűjtötte össze a világ legszebb városait. A lista élén Velence áll. A magyar főváros olyan városokat előzött meg, mint Róma, Firenze és Párizs. A cikkben kiemelik a termálfürdőket és a helyi ételeket is – hangzott el a híradóban. A közelmúltban a pesti rakparton közlekedő 2-es jelzésű villamos vonalát a *National Geographic* magazin választotta a világ tíz legszebb villamosvonalára közé. (Magyar Idők 2018. máj. 11. 4. old.)

A népi vallásosság tárgyai megőrzésének jelentősége*

Egy-egy település lakosságának fontos jellemzője a hite. A mélyen megélt katolikus hitélet-hez évszázadok óta különböző típusú, anyagú, formájú, méretű vallásos tárgyak használata kapcsolódik. A tárgyak esztétikai funkciójukon, érdekességükön kívül azt is elmondják, milyen vallásos ábrázolásokat kedveltek a tulajdonosaik, kik voltak kedvelt szentjeik, milyen tárgyakkal vették körül magukat otthoni imáik alkalmával és milyen volt a helyi ima-gyakorlat?

A tárgyak segítségével fény derül az adott település vallásos világára és kirajzolódnak a vallásgyakorlás jellemzői, a búcsújárás jellegzetességei és választott kegyhelyei. A magán-áhitat kisebb-nagyobb szentképei, a paraszti házbelső szakrális terének tárgyai, a búcsús zarándoklatok emlékei együtt képesek a közösség vallásgyakorlatának jellemzésére. Emiatt nagy fontosságú a tárgyak gyűjtése, megőrzése, és lehetőség szerint együttes bemutatásuk. A továbbiakban a fő tárgytípusokat mutatjuk be.

SZENTKÉP/PAPÍR SZENTKÉP/EMLÉKKÉP

A köznyelv szentképnek nevez minden síkban készült vallásos ábrázolást, függetlenül annak méretétől, anyagától, technikájától, rendeltetésétől. Mivel magasművészeti, vagy nyilvános használatra szánt szakrális ábrázolás nem került paraszti használatba, ezek ismertetése nem feladatunk – túl messzire is vezetne. A festmények, oltárképek, vagy szobrok nyomán azonban számtalan magánhasználatra készülő szentkép került a hívők tulajdonába.

A sokféle anyag és technika, a változatos, néha giccsbe hajló művészi színvonal az ízlések sokféleségét tükrözi, mind előállítói, mind vásárlói oldalról. Mivel a keretezésre alkalmas nagyobb és az imakönyvbe szánt kis szentképek története, sokszorosítási helyei, technikái, az ábrázolt tartalmak és a használatukkal elérni kívánt cél nem áll távol egymástól, a különböző szentképeket együtt mutatom be.

A magánáhitatban használt szentképek története a kolostorokban papírra, vagy pergamenre festett képekkel kezdődött a XIII. században. Az egyedi díszítésű képek birtoklása még kevesek kiváltsága volt, széles körű elterjedésük a fametszés, a nyomdászat és a reformáció elleni küzdelem együttes hatásának volt köszönhető. Terjesztésükben főleg a búcsújáró helyek jártak elől, a képek szakrális funkciójuk mellett hírverést is jelentettek az adott

Csipkés szélű, keret nélküli szentkép (Kerekes Dóra felvétele)

* A 2016. szeptember 24-én a dunakeszi Szent Mihály-templomban megrendezett *Népi vallásos emléktárgyak* című kiállítás megnyitóbeszédének cikké formált változata. A mellékelt képek a dunakeszi Révész István Helytörténeti Gyűjteményben őrzött tárgyokról készültek.

kegyhelynek, kegyképnek. A képeket aztán a falra, vagy az ágytámlára függesztették, szekrénybe, ládába ragasztották, sőt, gyakran a ruhájukra, vagy kalapjukra tűzték az útonjárók, zarándokok – óvó, bajelhárító céllal.

Azok is hozzájuthattak a képekhez, akik nem tudtak útra kelni, a XVIII–XIX. században vándor, házaló kép-árusok vitték a szentképeket Európa-szerte. A németalföldi, német, vagy osztrák metszők és nyomdák képei sok száz kilométerre eljutottak. A kis szentképek a XVIII. században, a barokk korban váltak igazán népszerűvé. A nyomtatás révén az olvasás – különösen a *Biblia* és az imádságos könyvek olvasása, immár egyre többekhez jutott el, a kis képeket pedig bele lehetett tenni könyvjelző gyanánt a szent olvasmány lapjai közé.

Az egyház hamar felismerte a szentképekben rejlő lehetőségeket, hiszen a legapróbb kép is képes az eszme hordozására, népszerűsítésére, a katolikus képtisztelet propagálására. Szokás volt ajándékozni is, az egyik leg-híresebb kis szentkép-ajándékozó Mária Terézia királynő volt. A kép szent jellegét a papi áldás, vagy szentképhez érintés erősítette, a hátoldalra nyomott szöveg pedig gyakran erkölcsnemesítő, vagy nevelő célzatú volt. A képek ugyanakkor közvetve hatottak a tulajdonosuk ízlésére is.

A XIX. századra a kőrajztechnika, a könyvnyomás, majd a kezdetleges színes nyomat kiszorította a fa- és rézmetszetet – bár az olcsó ponyvanyomtatványokon még a XIX. század végén is találunk szép számmal fametszetű képet. A XIX. századi, Magyarországon fellelt szentképek München, Bécs, Prága és Pest-Buda, majd Budapest nyomdáiban készültek. A magyar felirat nem jelent feltétlenül hazai nyomdát, megrendelésre magyar szöveggel is készültek külföldön szentképek.

A litográfia és a színes olajnyomat – a XIX. századi lelkiség kedvelt témáival együtt – mintegy 100 évre meghatározta a paraszti lakáskultúrát szerte Európában, így Magyarországon is. A tömegtermelés ugyanakkor gyakran a minőség rovására ment, az alkotók és a nyomdák által ebben az időszakban készített képek közül sok ábrázolás tanúskodik gyenge mesterségbeli tudásról.

A paraszti lakosságra jellemző a megvásárolt szentkép személyesebbé tétele, faragott keret, személyes tárgyak, fénykép, menyasszonyi koszorú szentképpel együtt keretezésével. Sok helyről ismerünk beleszótt, vagy hímezett keresztet, oltáriszentséget, „*Mária segítség!*” feliratot tartalmazó háztartási textilíákat, míg a szentképek hímezésre való átültetése – szakrális témájú feliratos falvédők, gobelin képek formájában – inkább polgári hatást tükröz.

A képek ikonográfiai tartalma változatos, jól tükrözi a vallásos gondolatvilágot – bár formakincsük nem igazán gazdag. Megtalálhatók a Jézus Szíve és Mária Szíve ábrázolások, Jézus és Szűz Mária többféle ikonográfiai típusa, a Szentháromság, az Oltáriszentség, a szenvedéstörténet, Krisztus feltámadása és mennybemenetele, a kedvelt szentek, a meglátogatott kegyhelyek és a Szent család ábrázolásai. A Szent család ábrázolása testesítette meg a paraszti vallásosságban a családi nevelés két alappillérét: a munkával munkára nevelést és az imádkozással a hitre nevelést – azaz a példamutatás erejét.

Szentképek a falon
(Kerekes Dóra felvétele)

A *házi áldás* mint önálló, szöveges ábrázolástípus a barokk korban vált gyakorivá. Sokszorosított grafikai alkotásként Magyarországon osztrák–délnémet hatásra honosodott meg, előbb polgári otthonokban. A XIX. században került a parasztházakba, ahol nemcsak nyomtatott formában vált kedvelté, hanem falvédőkön, dísztányérokra is.

Házi áldás
(Kerekes Dóra felvétele)

Szintén a XIX. század közepére alakult ki a különböző emléképek készítésének és ajándékozásának szokása. Keresztelőre, elsőáldozásra, bérmálásra, házasságkötésre, papszentelésre, újmisére, különböző kerek évfordulókra, halálesetre egyaránt készítették szentképes emléklapot. Külön említendő a vallásos társulatokhoz kötődő, ekkortól készített képes nyomdai emléklapok is. Az I. világháború tematikája pedig gyakran visszaköszön a háborús években készített szentképeken, emléképeken.

A XIX. század végétől történtek arra törekvések, hogy a „szentképipar” termékei, összhangban a liturgikus reformokkal, művesebb kivitelben jelenjenek meg. Ennek érdekében több neves rajzoló, festőművészt nyertek meg – a korszakra azonban inkább jellemzők azok a német és olasz nyomdák, amelyekből kikerült halvány színezésű, giccses tájban elhelyezett, fényképes szentképek, amelyek az 1930–40-es években elárasztották Európát, sokáig meghatározva az uralkodó ízlést. Különösen jellemző ez Magyarországra, ahol 1948 után nem igazán lehetett műves, jó minőségű szentképet vásárolni.

TÜKÖRKÉP

A XIX. század végi, XX. század eleji paraszti lakóházak szakrális terének egyik fontos szentkép-típusa nem nyomtatással készült. A tükörrre festett szentkép, úgynevezett *tükörkép* jellegzetessége az ábrázolástól szabadon hagyott mézőn jól látható tükörfelület.

Tükörkép
(Kerekes Dóra felvétele)

Antik előzmények után a XIV. századtól itáliai mesterek alkalmazták, majd tökéletesítették a technikát. (Közbevetőleg: a tükörkép készítésnek kétféle technológiája ismert: 1. először az üveget munkálják meg, vagyis metszéssel, maratással készített díszítményekkel veszik körül a tulajdonképpeni képmezőt, majd megfestik az ábrázolást, végül foncsorozzák, vagy kormozzák; 2. a kész tükörből kikaparják a festésre szánt részeket és ezekre készül az ábrázolás.)

A népi változat Németországban alakult, majd a barokkban teljesedett ki. Az ábrázolások egyértelműen szentképi előképekre vezethetők vissza, a tematika hasonló a papír szentképekével. A tárgyak díszítése, a szentképet körülvevő virágmotívumok a bútorfestészet hatását mutatják. Mivel a festést iparszerűen üzték, jelentős forgalmat bonyolítva, az egyedi, művészi megformálásra nem sok idő maradt, az

egyres műhelyek stílusa mégis eltérő, a technikából adódóan pedig a tükörképek rusztikus bájt árasztanak.

A tükörképek német, osztrák, sziléziai és dél-cseh műhelyekben készültek, jellemzően a XIX. század második felében. Magyarországra főleg cseh áru került és különösen a sváb lakosságú falvakban volt gyakori. Távolabbra kerülésük a műhelyek által foglalkoztatott házaló árusokhoz köthető.

VALLÁSOS SZOBOR

A népi terminológia nem különböztette meg a képektől a térbeli szakrális ábrázolásokat – erre utal a sokáig használt *faragott kép* kifejezés is. A népi vallásosságban használatuk a XIX. század elején, a tisztaszoba szerepének kialakulásával kezdődött.

A nyugat-magyarországi Mária-házakban testet öltő kultuszforma igényelte először nagy mennyiségben különböző anyagú (faragott fa-, öntött viasz-, gipsz-, porcelán-, üveg-, később műanyag-) szobrok készítését és árusítását. A kézműves, faragott termékek az igényt nem voltak képesek kielégíteni, így a főleg búcsújáráhelyeken készült szobormásolatok váltak elterjedté, széles körben ismertté téve a kegyhelyet is.

A viasz a XX. század elejére jószerével eltűnt, legáltalánosabbá a gipsz vált. A történeti Magyarországon Sasvár és Máriazell kegyzobrának másolata vált a legkedveltebbé, összhangban a két kegyhely szakrális kisugárzásával, vonzáskörzeteinek nagyságával. A kis méretű máriabesnyői szobor a XIX. század végétől szép kivitelű porcelánszobrocská formájában vált megvásárolhatóvá, hazavihetővé. A lourdes-i jelenést megörökítő Mária-szobrok, vagy szobor formájú vizes üvegek csak az 1920-as, 1930-as években jelentek meg, de gyakorivá csak az 1980-as évektől váltak – az autóbuzos zarándoklatoknak köszönhetően.

KERESZT/FESZÜLET

A kereszt az egyik legegységesebb szimbólum, a kereszténység legfontosabb jelképe, amely Krisztus keresztthalát, illetve magát Krisztust jelképezi. A kereszt a kínhalál eszköze, egyben a megváltás, az örök élet fája, védelmet nyújtó szent jel is.

A IV. századtól felbukkanó ábrázolásai sokáig egyszerű, alig díszített jelképek. Az ikonográfiailag ma megszokott realiztikus látvány – a keresztben szenvedő Jézus – a X. századra alakult ki. A kereszt és a megfeszített test (korpuz) együttes megjelenítését nevezzük *feszület*nek.

Az évszázadok során sokféle keresztábrázolás-típus alakult ki. A kereszték és feszületek idővel a magánáhitat részévé váltak, az egyszerű ember otthonába is bekerültek mint fémoöntvények, vagy fából készült tárgyak, amelyek kiemelten szolgálták az otthon és a benne lakók védelmét. Kisebb változatait zsinóron, láncon, rózsafüzéren viselték. Az igényesebb alapanyagok közül a fémek sokféle fajtája, többféle nemes fa, csont és gyöngyház egyaránt előfordult.

Feszület
(Kerekes Dóra felvétele)

TÜRELEMÜVEG

Az úgynevezett *türelemüveg* szűk nyakú üvegpalackban elhelyezett, többnyire fából faragott ábrázolás. Magyarországon az a típusa ismert, amikor az üreg belsejében állítják és ragasztják össze apró elemekből, csipesz, fapálcika és drótkampó segítségével a kompozíciót.

A türelemüveg a XVI. század óta ismert és kedvelt szobadisz Európában, magyar parasztházakban a sublóton találta meg helyét, a hazai használatról a XVIII. századtól vannak adatok. Magyarországon a faragványt álló üvegbe építik be, a tér gyakran több szintre tagolt. Egyik legnépszerűbb hazai formája a türelemüveg kicsi oltárral, vagy kálváriával. A türelemüvegbe zárt feszületet Jézus szenvedésének eszközeivel, pásztorfaragók és barkácsolók még a XX. század első felében is készítették.

RÓZSAFÜZÉR

Az imádságok számlálására, az elmélyülés segítésére több vallásban is használnak imafüzért. A katolikusok rózsafüzére – népies nevén *szentolvasó* – a középkorban alakult ki, elterjedése a hagyomány szerint az eretnekség ellen harcoló Szent Domonkoshoz köthető. Az imasorozat a legrégebbi eredetű Mária-imádságon alapul, a rózsza magát Szűz Máriát, Jézus anyját szimbolizálja.

A rózsafüzér mint tárgy a népi vallásosságban védő funkcióval ruházódott fel, betegség és bajelhárító céllal is használták, rendszerint kegyes ajándékként adományozták.

Kegyhelyeken különösen gyakran vásároltak olvasó ajándékba. A rózsafüzér népszerűségéhez hozzájárultak a domonkosok patronálásával működő rózsafüzér társulatok, amelyekben a tagok közösen imádkoztak és elmélkedtek. Az imák számontartására szolgáló füzérnek különböző imagyakorlatok szerint kialakított változatai léteznek, de a tárgytípus sokféle lehetett anyagát, méretét, formáját illetően is.

Szenteltvíztartó
(Kerekes Dóra felvétele)

SZENDELTVÍZTARTÓ

A szenteltvíz tartására szolgáló edény paraszti háztartásban többnyire cserépből készült, de előfordult ónból és üvegből való is. A XIX. század vége óta mindezeket a polgári ízlést tükröző gyári készítésű porcelán szenteltvíztartó szorította ki.

Helye a szobai ajtó mellett volt, a falra akasztva. Falra akasztható lapja alsó részéhez félgömb vagy kehely alakú, csúcsban végződő víztartó tartozik. Lapja felül átlukasztott, felülete domborműves díszítésű, feszület-, vagy keresztábrázolással, Mária és a gyermek Jézus, szentek, hit–remény–szeretet allegória, vagy őrangyal ábrázolásával.

VALLÁSOS PONYVA

A hivatalos, egyházi személyek által összeállított, egyházi jóváhagyással, egyházi nyomdákban kiadott ima- és énekeskönyvek nem a népi vallásosság keretei közé tartoznak, hatásuk azonban

meghatározó volt a különböző félnépi, népi nyomtatványokra. Emellett figyelmet érdemel néhány ima-, vagy énekeskönyv mívés kötetáblája.

A katolikus imádság- és énekirodalom népi, népszerű ága hihetetlen bőséggel burjánzott; termékeit a minél szélesebb körben való terjesztés végett, legtöbbször vallásos ponyvakiadványok formájában juttatták el a hívőkhöz. Nagy számban jelentek meg a néhány leveles vagy csak egy-két lapos, imádságokat tartalmazó füzetek, éneketbetétekkel vagy anélkül, kezdetleges képekkel, vagy anélkül. A vallásos ponyvák nagy része Bucsanszky Alajos, vagy Rózsa Kálmán mindenféle ponyvákra szakosodott nyomdájából került ki, de búcsús énekvezetők is kiadhatták saját verseiket, az általuk írt imákat.

Az imalapok az ájtatossági formák változására, egyes szentek, kegyhelyek adott időben kedvelté válására is rávilágíthatnak. A kiadványoknak a terjesztésére a legáltalánosabb mód a roppant tömegeket megmozgató kegyhelyek búcsúin való árusítás volt.

A SZENTSAROK

A magánáhitat ma is ismert formái a barokk korban alakultak ki, majd a XIX. század második felének vallási felvirágzása idején finomodtak, változtak – mindkettő városi közvetítéssel jutott el falura is. A barokkban épült templomok oltárai és díszítésük, majd a biedermeier vallásos polgári otthonok tobzódó tárgykultúrája egyaránt hatott a szentsarkok létrejöttére és elrendezésükre.

A házi oltároknak többféle típusa ismert (Mária-ház, házioltár-építmény), általános a ház szentsarkának templomi oltárokat idéző berendezése, ahol a kis szentképek, szobrok, búcsús emlékek, rózsafüzér, fényképek, gyertyatartó, bögre, virágváza együttese került a sublót tetejére, kiegészítve a hozzá tartozó falszakaszon elhelyezett keretezett szentképekkel. A szentsarok tárgyai főleg búcsújáráson vett/kapott emléktárgyakkal bővültek – időnként tobzódva a tárgyakban. A tárgyak rendezgetése, a velük való foglalkozás ugyanakkor visszaidézte a búcsú hangulatát, érzelmi feltöltődést jelentett, kiszakadást a mindennapok problémái közül.

A szentsarokból nem hiányozhatott a XIX. század második harmadától gipsz-, vagy porcelánszobor formájában a szimmetrikusan, mindig párosan elhelyezett Jézus Szíve- és Mária Szíve-ábrázolás. A fő helyen, középen azonban szinte minden esetben Mária szobra állt, ezzel is Szűz Mária magyar néplélekben betöltött kiemelt helyére utalva. A Kisjézus különböző ábrázolásai minden esetben polgári hatást mutatnak.

A lakás szentsarka a mindennapi otthoni hitélet legfontosabb helye volt. Reggel ébredéskor, este lefekvéskor felé fordultak. Az imádkozás rendje általános volt a magyar paraszti kultúrában: az ajtó melletti falon lévő szenteltvíztartóból vett vízzel keresztet vetettek, majd az ágy feletti keresztről, vagy a sublóton lévő imakönyvből kézre vették a rózsafüzért, hogy állva, vagy térden – a szentsarok képei és szobrai előtt – elmondják az imát, majd megcsókolták a kis imakönyvi képet, a rózsafüzért és a becsukott imakönyvet. A fohász és a kegyelem elnyerését segítő szakrális tárgyak azonos erejűek a népi hitéletben, együttesen pedig erejük megsokszorozódik.

Az 1950–60-as évek nem kedveztek a vallási élet megnyilvánulásainak. A régi házak lebontása, átépítése, új házak építése szintén hatott arra, hogy a tisztaszoba korábbi rendje fellazult, az új bútorok közt a szakrális tárgyak ritkán találtak helyet. A korábbi fő helyen lévő tárgyak félreeső, nem látható helyekre kerültek – szerencsére padlásokon, szekrények mélyén, fiókokban sok kép átvészelt a nehéz idők, a szakrális tárgyak kidobásának évszázados tilalma révén. Ezek ma már különböző gyűjtemények féltve őrzött tárgyai.

Csukovits Anita

TERMÉS

Magyarországon felfedezett ásványok

Az ásványok természetes eredetű, szilárd halmazállapotú, határozott kémiai összetételű és rendezett kristályszerkezetű vegyületek és elemek. Ezekből épülnek föl a kőzetek, többek között a Föld szilárd kérge, amely lehetőséget adott az élővilág kialakulásának. Ez nyújt életteret az emberiség számára, elengedhetetlen fontosságú a megélhetéséhez, a növények termesztéséhez, fémek és más anyagok kinyeréséhez. Az eddig ismert ásványok száma mintegy 5000, ebből a Kárpát-övezetben kb. 75-öt fedeztek föl.

A történelmi Magyarország köztudottan gazdag volt ásványi kincsekben, egykori vírázásának egyik alapját a bányászkodás, főleg a nemesfémbányászat biztosította. Ezzel együtt gazdag volt ásványfajokban is, számosan közülük kifejlődésüket tekintve világhírre tettek szert. Összességében mintegy 40 ásványt fedeztek fel a történelmi Magyarországon, ebből a mai országterületre sajnos csak egyetlen faj jut, ez a nagybörzsönyi ércesedésből 1788-ban leírt *pilsenit* (egy bizmut-tellurid). Bár a XX. században a kutatók részéről számos próbálkozás volt, sokszor leírtak újnak vélt fajokat, ezek közül azonban egy sem érvényes a mai nevezékstan szerint a tudomány számára.

Lényeges változás a 2000-es évek elejétől történt, mert egyre több olyan fázist találtak az ásványgyűjtők, amelyek az eddigiektől eltérő tulajdonságokat mutattak. Az ő kitarításuk, szorgalmuk eredményeként több tízezer minta került a kutatók kezébe. A munka az 1980-as évektől a miskolci Herman Ottó Múzeum Ásványtára szakmai vezetésével, koordinálásával folyt, amelyben a gyűjtőkön kívül számos hazai, illetve külföldi kutatóhely szakemberei is részt vettek. Később, 2005-től a Miskolci Egyetem Műszaki Földtudományi Karán, az Ásvány- és Kőzettani Tanszéken történt műszerfejlesztéseknek köszönhetően – lévén az ásványok vizsgálata eléggé műszer- és költségigényes – még nagyobb léptékben, még több anyag vizsgálatával folyt a munka. Ez a tempó végül nemzetközi szintű eredményeket hozott, hiszen az utóbbi egy évtizedben eddig hat, a tudományra új ásványt sikerült elfogadtatni a Nemzetközi Ásványtani Társaság illetékes bizottságával az ország területéről. Ezek mellett kettőt külföldi kutatók is felfedeztek ebben a periódusban, így a XVIII. század végén leírt *pilsenittel* együtt jelenleg kilenc a hazánkban felfedezett ásványfajok száma. Ezek a fázisok, ha szabad azt mondani „a jéghegy csúcsa”, hiszen emellett sok, a világ más részein már leírt fajokat is kimutattak az ország területéről. Az 1980-as években ismert kb. 260 fajjal szemben ma már közel 700-félét ismerünk, ennek alapján újra kijelenthetjük, hogy Magyarország ásványokban gazdag ország.

A továbbiakban az utóbbi egy évtizedben megismert új ásványokat mutatom be a publikálás sorrendjében.

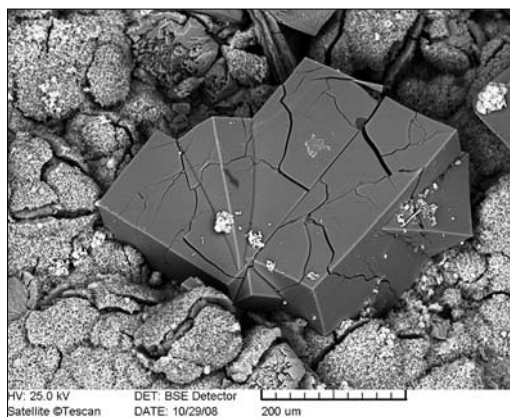
A *jonassonit* (arany-bizmut-ólom-szulfid) Nagybörzsöny polimetallikus ércesedésében került elő (Paar és munkatársai, 2006). Bár voltak korábbi ismereteink arról, hogy egy arany-bizmut-szulfid jelen van az érces területen, mégis osztrák és kanadai kutatók összefogására volt szükség ahhoz, hogy – más lelőhelyek hasonló anyagainak adataival együtt – új fázisnak elfogadtassák. Ónfehér, opak, fémfényű, maximum 500 μm -t elérő szemcsék formájában arzenopirit, bizmutin, termésbizmut társaságában az Alsó-Rózsa-táró med-

dőhányóján gyűjtött példányokból mutatták ki. Az új fázist a szerzők Ian Roy Jonasson geológusról (Kanadai Geológiai Szolgálat, Ottawa) nevezték el.

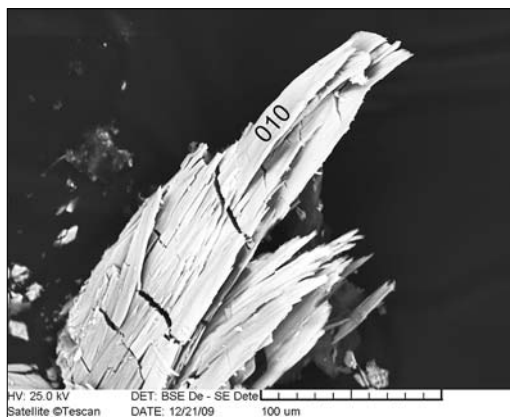
A *kochsándorit* (víztartalmú kalcium-alumínium-karbonát) a mányi szénbánya meddőhányójáról nyert kimutatást (Sajó, Szakáll, 2007). A szénben lévő fehér, tús-sugaras szerkezetű gömbös aggregátumok egyik fő alkotója. Ezek az aggregátumok 2–4 mm átmérőt érhetnek el, az ezt felépítő léces kristályok hossza 200–400, míg szélessége 2–10 μm . Szűkebb kíséretében böhmít, kalcit, gibbsit, kaolinit, gipsz, felsőbányait jelennek meg. Az első példányokat Kövecses-Varga Lajos (Siófok) gyűjtötte és adta át a kutatóknak vizsgálatra. Később a *kochsándorit*ot sikerült kimutatni a tatabányai széntelepben is, a XX. század első felében a barnaszénből gyűjtött böhmites aggregátumokban. Az új fázist a leírók Koch Sándorról (1896–1983), a szegedi egyetem egykori ásványtanprofesszoráról, az 1966-ban megjelent *Magyarország ásványai* című monográfia szerzőjéről nevezték el.

A *kabazit-Mg* (víztartalmú magnézium-kalcium-kálium-alumínium-szilikát) a Bazsi melletti Kalapos-tető bazaltköfőjtőjében került elő (Montagna és munkatársai, 2010). Színtelen, víztiszta, üvegfényű romboéderes kristályai 0,3–0,5 mm-t érnek el. A kristályok szabálytalan összenövéséből álló aggregátumai halványbarna szaponit-bekérgezéseken általában szétszórva helyezkednek el. A példányok a Kalapos-tető köfőjtőjéből a Magyar Minerofil Társaság (az ásványbarátok országos szervezete) 2005. évi nyári táborában kerültek elő. A kabazit ásványsorban újszerű összetételű – a szilikátos vázon kívül a magnézium a domináns kation – fázisra Kónya Péter (Budapest) figyelt föl először elektronmikroszkopos vizsgálata során. Részletes vizsgálatában és leírásában fontos szerepet játszottak a Mendenai Egyetem zeolit-specialistái.

A *klajit* (víztartalmú mangán-réz-arsenát) a recski ércesedésből került meghatározásra (Szakáll és munkatársai, 2011). Zöldessárga vagy sárgászöld, 0,1–1 mm-t elérő legyező alakú aggregátumai léces vagy táblás kristályokból épülnek föl. A tudományra új ásványnak bizonyult leletet 1995-ben Klaj Sándor (Pécs) gyűjtötte a recski Lahóca északi oldalán lévő Rm-48 lejtakna meddőhányóján. A *klajit* a kovás-enargitos érc típus üregeiben helyezkedik el, enargitból képződött az érctelep oxidációs zónájában. Szűkebb kíséretében egy jellegzetes, halványkék, eddig pontosan nem azonosított, víztartalmú kalcium-réz-arsenát is

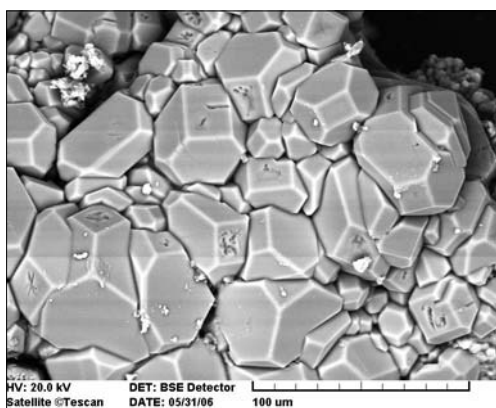
Kabazit-Mg romboéderes kristályok Bazsiból (Kovács Árpád pásztázó elektronmikroszkópos felvétele)

Klajit léces kristály Recskről (Kovács Árpád pásztázó elektronmikroszkópos felvétele)

megjelenik. Nevét megtalálójáról, Klaj Sándor pécsi gyűjtőről (egykori uránbányászról) kapta.

Az *ammóniomagneziovoltait* (víztartalmú ammónium-magnézium-vas-alumínium-szulfát) a Pécs melletti Vasas feketeszén-külfejtéséből került elő (Szakáll és munkatársai, 2012). Halványsárga, barnássárga, 0,1–0,2 mm-t elérő, üvegfényű, oktaéderes vagy oktaéder-hexaéder kombinációjú kristályokként, illetve ezekből összeálló laza kérgék formájában jelenik meg a külfejtésen képződő szulfátos kiválások között. Képződését a szénben lévő vas-szulfidok és szerves anyagok ammóniumtartalma segítette elő. Társaságában sokféle ammóniumtartalmú szulfát megjelenik: főleg tschermigit, kisebb mennyiségben mohrit, clairit, boussingaultit, godovikovit. Az igen változatos megjelenésű szulfátos mintákat Papp Csaba (Pécs) bocsátotta vizsgálatra a kutatóknak. Az ásvány neve a voltait (víztartalmú kálium-vas-szulfát) rokonságában szokásos elnevezést alapul véve, a káliumot helyettesítő ammóniumra és a vasat részben helyettesítő magnéziumra utal.

Ammóniomagneziovoltait kuboctaéderes kristályok Pécs-Vasasról (Kovács Árpád pásztázó elektronmikroszkópos felvétele)

opak, fémfényű, karcos pora fekete. Alaktalan, 0,3–0,6 mm-t elérő szemcséi kovás anyagban számos más szulfid (arsenopirit, pirit, bizmut, bizmutin, ikonolit, jonassonit, cosalit) kíséretében ritkán jelennek meg. A leírók az új ásványt John A. Jaszczakról, a Michigani Műszaki Egyetem fizikaprofesszoráról nevezték el. Az új ásványról jelenleg a Nemzetközi Ásványtani Társaság hírlevele ad hírt, a tudományos publikáció megjelenés alatt van.

A *rudabányait* (ezüst-higany-arsenát) a rudabányai ércesedésből, az Adolf-bányarészből lett kimutatva (Szakáll és munkatársai, 2017). Narancssárga, fény hatására barnás olajzöldre változó, gyémántfényű, izometrikus kristályai 0,1–0,4 mm-esek. Az ezekből összeálló bonyolult aggregátumok elérik a 0,8 mm-t. Az Adolf-bányarész kovásodott limonitjának kicsiny üregeiben igen ritkán került elő. Szűkebb kíséretében cerusszit, barit, cinnabarit, ezüst-halogenidek és ezüst-higany-szulfohalogenidek figyelhetők meg. Az első (és mindeddig egyedüli) mintákat Koller Gábor (Pilisborosjenő) gyűjtötte és juttatta el a kutatókhoz. Az ásvány a típuslelőhelyről van elnevezve. A rudabányait mind kémiai, mind kristályszerkezeti szempontból unikálisnak mondható fázis, csupán három közelebbi rokona ismert.

A *rudabányait*ról jelenleg a Nemzetközi Ásványtani Társaság hírlevele ad hírt, a tudományos publikáció megjelenés alatt van.

Vannak-e még reményeink növelni a hazánkban felfedezett ásványok számát? Természetesen vannak, olyannyira, hogy például beadás előtt van egy eddig ismeretlen, víztartalmú ammónium-vas-szulfid. Amíg minták százait vizsgálhatják a kutatók, köszönhetően a folyamatosan fejlődő műszerezettségnek, és nem kis részben az ásványgyűjtőknek, addig mindig van esély újabb és újabb fázisokra.

Szakáll Sándor

Irodalom. *Bindi, L., Paar, W.H.* (2016): Jaszczakite, IMA 2016-077. CNMNC Newsletter No. 34, December 2016, page 1319.; *Mineralogical Magazine* 80, 1315–1321.; *Fehér, B., Szakáll, S., Zajzon, N., Mihály, J.* (2015): Parádsasvárite, a new member of the malachite-rosasite group from Parádsasvár, Mátra Mountains, Hungary. *Mineralogy and Petrology* 109, 405–411.; *Montagna, G., Bigi, S., Kónya, P., Szakáll, S., Vezzalini, G.* (2010): Chabazite-Mg: a new natural zeolite of the chabazite series. *American Mineralogist* 95, 939–945.; *Paar, N.H., Putz, H., Topa, D., Roberts, A., Stanley, C.J., Culetto, F.J.* (2006): Jonassonite, $Au(Bi,Pb)_5S_4$, a new mineral species from Nagybörzsöny, Hungary. *Canadian Mineralogist* 44, 1127–1136.; *Sajó, I., Szakáll, S.* (2007): Kochsándorite, a new Ca-Al carbonate mineral species from the Mány coal deposit, Hungary. *Canadian Mineralogist* 45, 479–483.; *Szakáll, S., Sajó, I., Fehér, B., Bigi, S.* (2012): Ammoniomagnesiovoltaite, a new voltaite-related mineral species from Pécs-Vasas, Hungary. *Canadian Mineralogist* 50, 65–72.; *Szakáll, S., Fehér, B., Bigi, S., Mádai, F.* (2011): Klajite from Recsk (Hungary), the first Mn Cu arsenate mineral. *European Journal of Mineralogy* 29, 829–835.; *Szakáll, S., Effenberger, H., Fehér, B., Zajzon, N.* (2017): Rudabányait, IMA 2016-088. CNMNC Newsletter No. 35, February 2017, page 211.; *Mineralogical Magazine* 81, 209–213.

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára és tevékenysége¹

BEVEZETÉS

A XIX. században sajátos mozgalma figyelhető meg a különféle egyesületeknek és társulatoknak a Habsburg Monarchiában, így a Magyar Királyság területén is. Az igen széles körű tevékenységekre szerveződött egyesületek (dalárda, legény-, lövészeget) között ugyancsak megtalálhatóak voltak a régészeti emlékek gyűjtésére és a lelőhelyek kutatására alakultak. Ezek létrejötté leginkább a kiegyezést követően, főként azonban az 1870-es évekről figyelhető meg, amelyben egy ideig Rómer Flóris meghatározó szerepet játszott.²

1 A tanulmány elkészítését a Szlovák Tudományos Akadémia és az Európai Unió által támogatott SASPRO 0104/01/03 pályázat tette lehetővé. Itt szeretném megköszönni dr. Csáky Károlynak és dr. Hála Józsefnek a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségüket.

2 *Hampel József*: Rómer Flóris emlékezete. Budapest, 1891. 29.

Az egyik legkorábbi, még a forradalom és szabadságharc előtt a Hont megyében alakult egyletről mindössze elszórt utalások találhatóak az irodalomban. Ezek egyike Kelecsényi József 1853-ban a *Magyarország és Erdély képekben* című kiadványban tett rövid utalása: „Valódi honi ritkaság gyanánt említhető, miként Hont megyében 1847. egy régiségeket s ritkaságokat gyűjtő társulat alakult, mely a magyar nemzeti muzeum könyvtárát több érdekes nyomtatott munkával, kéziratokkal, térképekkel, s több hirneves ember, mint II. Lajos, VI. Károly, Rákoczy György, Ferencz, Tököly Imre, Heister, Mustafa stb. eredeti leveleivel, gazdagítá, s egyszersmind több arany, ezüst emlékpénzeket ajándékoztak az intézetnek. Vajjon miért nem folytatja e társulat szépen megkezdett működését? – Kívánatos volna, hogy hazaszerte minden megyében alakulnának ily régiség- s történetkedvelő társulatok hazai emlékeink megőrzésére.”³ Ugyan Kelecsényi már az alakulás évét is rosszul adta meg, mégis igen fontos ismertetésében, hogy az egyesület összegyűjtött anyaga a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményeibe került.

Hont, Nógrád, Bars és Gömör megyék mindig is úttörők voltak a régészeti emléktanyák kutatásában. Így például a Nógrád megyei Kisterenyé község területén Kubinyi Ferenc végzett régészeti kutatást, amelynek leleteit a *Sas* 1834. évi számában mutatta be.⁴ Bars megyében Bolemann Ede és a lévai gyógyszerészegylet már az 1860-as évek elejétől folytatták gyűjtőtevékenységüket, amelynek során ásatásokat végeztek többek között a magyarádi bronzkori telep területén is.⁵ Míg ezen kutatásokról fennmaradtak feljegyzések, illetve közlemények, addig a Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat tevékenysége mind a szlovák, mind pedig a magyar régészeti kutatás számára ismeretlen maradt.⁶ Ennek egyik okát bizonyosan abban kereshetjük, hogy a vármegyei levéltár 1849-ben történt elpusztulása miatt iratanyagukból alig maradt fenn valami.⁷

A HONTMEGYEI RITKASÁGOKAT GYŰJTŐ TÁRSULAT

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat létrejötte szorosan kapcsolódik a reformkorban kiteljesedő közművelődési tevékenységhez, amelynek egyik meghatározó eleme a kaszinók alapítása volt. E folyamatokba, többek között a társulat létrejöttébe és működésére kínál betekintést Gyürky Antal művében.⁸ Hont megyében e törekvés termékeny talajra hullott és 1834-ben Ipolyságon létrejött a kaszinó,⁹ amelynek fő alapítója Kalocsa Antal huszártiszt volt, az ő szervezői munkájának eredményeképpen 79 tagot számlált már az alapításának évében.¹⁰ 1837-ben megalakult könyvtára, amelyben a korszak meghatározó magyar lapjai és kiadványai elérhetővé váltak a kaszinó tagjai számára.¹¹

3 Kelecsényi József: Hontmegye régiség-társulata. In: *Kubinyi Ferenc–Vahot Imre: Magyarország és Erdély képekben*. IV. kötet. Pest, 1853. 128.

4 *Kubinyi Ferenc*: Nógrád vármegyében fekvő Kis-Terene helység határában Hársas nevű hegyben található régiségekről. *Sas* 14. (1833) 105–118.

5 *Nevizánsky, Gabriel–Prohászka, Péter*: K počiatkom vyskumu eponymnej lokality Madarovskej kultúry v šestdesiatych rokoch 19. stotočia. Zu den Anfängen der Forschungsaktivitäten auf der Lokalität der Madarovce-Kultur in Madarovce. *Annales Musei Nationalis Slovaci Archeológia Supplementum* 9. Gedenkschrift für Jozef Paulik. Bratislava, 2015. 35–51.

6 Lásd pl.: *Pola, Bello*: Archeológia na Slovensku v minulosti. Martin, 1996.

7 *H. A.*: Adatok a hontmegyei kaszinó történetéhez. *Honti Ellenzék* 1. (1885) 3. sz. július 1.

8 A kaszinó történetéhez: *Pongrácz Lajos*: Vázlata a hontmegyei kaszinó ötven éves történetének. Budapest, 1886; *Gyürky Antal*: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik évig. I. kötet. Vác, 1874. és *Üő.*: Ötvennégy év Hontvármegye történetéből 1820-tól 1874-ik évig. II. kötet. Vác, 1883.

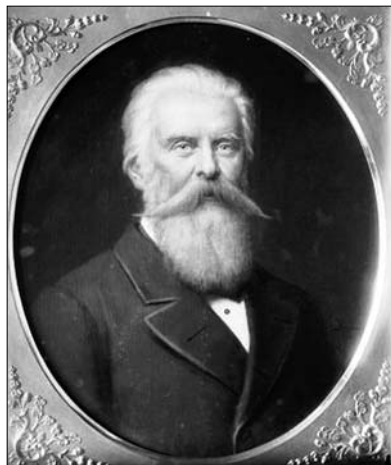
9 *Gyürky* i. m. 1883. 41.

10 *H. A.* i. m. 1885, vö. *Csáky Károly*: Néprajzkutatások, kutatók és gyűjtemények Hontban. Dunaszerdahely, 2006. 149.

11 *Csáky* i. m. 2007. 150.

Mint az ország számos területén, így itt is néhány – a megye politikai és társadalmi elitjéhez tartozó – személy játszott kiemelkedő szerepet a kaszinó működésében. Ezek közé tartozott Fejérváry Miklós és Gyürky Medárd, akik számos megyei tisztséget töltöttek be a forradalom előtti években. A megye társadalmi és politikai életének meghatározó alakja, Fejérváry a reformkorban¹² volt alszolgabíró, 1845-ben a konzervatív párt támogatásával alispán, majd 1847-ben a megye országgyűlési követe.¹³ A szabadságharcban nem vett tevékenyen részt, ennek ellenére annak bukása után birtokait eladta és családjával együtt az Egyesült Államokba költözött, ahol igen komoly vagyonra tett szert. Gyürky Medárd megyei aljegyzőként tevékenykedett a korszakban, majd részt vett a szabadságharcban.¹⁴

Az ő kezdeményezésére és Fejérváry hathatós támogatásával 1836-ban alakult meg a társulat, amelynek feladatául a történelmi adatok és emlékek gyűjtését és tanulmányozását jelölték meg.¹⁵ Emellett Fejérváry egy másik társulatnak is a lelke volt, amelyet 1836-ban alapított gúnyiratok és -rajzok gyűjtésére.¹⁶ A társulat létrehozásáról és annak működéséről Gyürky Antal számolt be munkájában. Eszerint a társulat tagja volt minden jóra való fiatalember a megyében, de a korosabbak közül is voltak lelkes pártolói, akik régi érmeikkel és egyéb régiségeikkel gyarapították a gyűjteményt.¹⁷ Szerinte a társulat még ásatásokat is végzett a vármegye területén. Működésüket a következőképpen foglalta össze: „Ezen társulat több év fáradságos gyűjtés által, igen jelentékeny érem-, ásvány-, több archaeologiai tárgy-, szép-okmány és lepke gyűjteménnyel bírt. A megyében, különösen a nép kezén szétszórva talált régi okmányokat – kivált a török uralom, és Rákóczy idejéből maradt rendeletek, és kivált-ság-levelek, a társulat okmánytárában csoportosítottak. A leletekből megemléendő, a kő- s bronz korszak maradványai és a mammutcsont maradványok ritka példányai. Kőbalták, vésők st. Szántón, a mammutcsontok pedig a honti határban, nevezetesen a csitári völgyben a faluhoz közel az erdőbe ágazó árokszakadásban találtattak... Ezen társulat 7 évi hasznos működés után 1844-ben feloszlott s nagy értékű gyűjteményét a nemzeti múzeumnak ajándékozta, hol – ki tudja miféle mulasztás végett – nagy részét ezen becses gyűjteménynek a lomtárba dobták, mi a fáradhatatlan gyűjtőknek nem kis bosszúságot okozott.”¹⁸ Gyürky ezen utolsó sora azonban nem fedi a valóságot, ugyanis a gyűjtemény tárgyait nem dobták a lomtárba, csupán a szükséztelenség miatt, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a tárgyak azonosítását

*A társulat megalapítója,
Fejérváry Miklós*

12 *I-a Zs-d*: Fehérváry Miklós. Honti Lapok 1. (1895) 45. sz. november 12.

13 Gyürky i. m. 1874. 249, 251., vö. Gyürky i. m. 1883. 212.

14 Gyürky i. m. 1874. 193, 249, 251. Amint arról a Honti Ellenzék beszámolt, öreg napjait Balassagyarmaton töltötte. Lásd H. A. i. m. 1885.

15 Gyürky i. m. 1874. 144., vö. Csáky Károly: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. (A honti muzeológiai kezdetek vázlatos története). In: Száz éve alakult a Hontvármegyei Múzeum Társulat. Szerk.: Danis Ferenc. Komárno, 7–21.

16 Gyürky i. m. 1874. 145.; Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye. Budapest, 1906. 385.

17 Gyürky i. m. 1874. 145–146.

18 Gyürky i. m. 1874. 145–146.

nem lehet elvégezni. A régészeti és numizmatikai leletek a múzeum gyűjteményeiben az újraleltározott tárgyak között lehetnek.

A HONTMEGYEI RITKASÁGOKAT GYŰJTŐ TÁRSULAT RÉGÉSZETI LELETEINEK LELTÁRA

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei számos fontos leletet, tárgyat és emléket őriznek, amelyek az alapítást követő több mint két évszázadban jutottak az intézménybe. A tárgyi emlékek mellett azonban igen nagy jelentőséggel bíró leveleket, térképeket és jegyzékeket is őriz a múzeum. Az Érem- és Régiségtár iratanyagának szisztematikus felvétele és feldolgozása során került elő egy igen fontos irat, amelynek címlapján a következő olvasható: *Hont-megyei ritkaságait gyűjtő társulat leltára.*¹⁹ A jegyzék sajátos számozást követ, ugyanis az egyes folyószámok között többször kisebb-nagyobb hiányok vannak. Ennek magyarázatául szolgál egy másik lajstrom, amelyre Csáky Károly hívta fel a figyelmet.²⁰ Hála József jóvoltából került hozzá a Magyar Természettudományi Múzeumban található irat, amelynek címe *A' Hont megyei ritkaságokat gyűjtő társulattól 1847-ki Junius 25^{kén} a magyar nemzeti Museumnak ajándékban küldetett következő természetostályhoz tartozó tárgyáról* volt. E jegyzék 152 címletet tartalmaz, amelyek között például mamutfogak, kővé vált fák, tengeri csigák, régi állati csontok találhatóak. E jegyzéket Hála József és Csáky Károly segítségének köszönhetően magam is tanulmányozhattam, amelynek köszönhetően nyilvánvalóvá vált, hogy a két jegyzék egymást kiegészíti. A jegyzékeket a Nemzeti Múzeum adott gyűjteményeiben állították össze, ahová a tárgyak jutottak. Az érmek és különféle leletek leírását valószínűleg Érdy János, a régiségtár őre állította össze.

Folyó szám	Tárgy	Adakozó és közbenjáró neve	Honnan került és hol fedeztetett fel
5.	Nagyobb ezüst pénz mellynek egyik felén korona, illy körülírással „X Dei Gratia & Rex & Boemia X Wenczlavs Secundus”, a' oldalán /: Kettős farku oroszlány.	Vajgeth Mihály t. b. Isághi plebános, és tagtársunk.	
6.	Istvány szerb király kétredebéli nagyságu ezüst pénzei.	Ugyanattól.	
7.	Két kis pénz.	Ugyanattól.	
8.	Egy kis ezüst pénz ketté törve mellynek egyik felén lóhoz hasonló álat vagyon R L nagyobb betűkkel, - másik felén:	Ugyanattól.	
9.	Egy cserép edény.	Fejérváry Miklós t.b.	Találtatott a' Viski határban az Ipoly balpartján lévő sánczoktul Iságh felé vezető út partján.
12.	Egy nyíl	Kasza Ágos: Ord Esküt és társ,	Visegrádi várban 839 ^{ben}
14.	Többrendbeli aproságok	Ugyanattól	Horváthi határban az ugynevezett pogány temetőben

19 Magyar Nemzeti Múzeum (Budapest) Adattár, Érem- és Régiségtár iratanyaga é. n./1870.

20 Csáky 1999. 8–14.; Csáky 2001. 8–9.

15.	Egy kis urna.	Huszár F. t.b. és Szántói Postamestertől, és tagtárs	Magyaradi kőbányából 839.
16.	Egy nyíl és más vasdarab	Ugyanattól.	A Csali pápista templom falában 1828 ^{ban}
17.	Ágas nyíl nagyobb	Ugyanattól	Szántói postaház kertében 836.
18.	Négyágú hegyes vas csillag	Huszár F. t.b. és Szántói Postamestertől, és tagtárs	Selmecezi Óvárban 839
19.	Egy kis urna, mely a' N ^{ts} 20 szarvakkal együtt találtatott, gömbölyű cserép fedővel.	Ugyanattól.	A' magyaradi kőbányában 839.
20.	Szarvas szarv	Ugyanattól.	Ugyanott.
21.	Egy nyelen lévő nyíl	Ugyanattól.	Selmecezi Óvárban.
22.	Egy kisebb szív forma ágas nyíl.	Ugyanattól.	Találtatott 1810 ^{ik} Évben a Palásthi határ Iszkornya nevezetű dőlőjében.
23.	Hosszú lovag sarkantyú csillag tarajjal	Paritzky József földmérő	Bujakon Nograd vmegyében a' földből ásatok ki 1790. körül
24.	Hálónak alsó gombja	Ugyanattól.	Az Isághi megye ház irányában a' piacon ásatok ki.
25.	I ^{so} Ferdinand pénz ezüst 1532 ^{ik} esztendőről Mária képével	Ugyanattól.	Isághi megye ház fundamentumában találtatott 1831 ^{ben}
26.	Venczeslaus II ^{ik} cseh királynak ezüst pénz, deák körülírással ollyas mint az 5 ^{ik} szám alatt	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol találtatott.
27.	Antoninus Augustus rézpénze	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol találtatott.
28.	PMSC. OL VIM Római régi pénz AN XII	Ugyanattól.	Nem tudatik, hol
29.	Három élő nyíl vasból	Sipos Mihály Isághi notarius	Palásthi határban találtatott.
30.	Két darab római rézpénze	Gyürky Vincze lelkész.	Nem tudatik, hol találtatott.
31.	Tizenhat darab régi rézpénzek.	Ugyanattól	Részint Szelényben és Hontban.
32.	Két darab ezüst pénz.	Ugyanattól.	Több helyeken Hontban.
33.	Egy mazos cserép darab, melynek egyik felén figurák látszanak.	Kasza Ágostontól	Horváthiban a' pogány temető dőlőben.
34.	Kis cserép edény hihetőleg hamu veder	Kasza Antal táblabírótól	Lothói határban az ugynevezett Litasi dőlőben a' római sancs mellett.
35.	1. darab fekete bankó czédula egy forintos.	Gyürky Vincze lelkész	
54.	Sarkantyú nyíl és atzél.	T. Kasza Antal Táblabíró 's társ.	Találtatott Lonthon a' háza megett lévő kertben.
55.	Sarkantyú, és atzél.	Ugyanattól	Lonthoi határban, Lázak nevezetű kertekben.

56.	Három veder darab mellyel ón formára lehet használni írásra.	Ugyanattól.	Találtatott Lonthon a' Dudkási szőlők alatt lévő kender földeken.
57.	Négy darab réz római pénz.	Luczenbacher Pál társtúl.	Találtatott Szobi határban a' Duna partján.
58.	Ezüst pénz.	Szinte attúl.	Nem tudatik hol találtatott.
59.	Egy kis réz nyílatska	Kasza Ágoston társtúl.	Horváthi határban, a' pogány temetőben.
60.	Három darab gyanítolag római téglá	Kasza Ágoston és Fehérváry Miklóstúl.	Találtatott Szobi határban, a' Duna partján lévő Hídfő romjaiban.
70.	Különbféle pénzek 5 darab.	Elfer Adolf úrtól.	Nem tudatik hol
71.	19. darab 15 réz pénz, 4 ezüst.	Fejérváry Miklós úr társtúl.	
72.	2 Szú darab Francia réz pénz 1793 ^{sk} esztendőb.	Gyürky Edvard Horváth Miklós né örökösei ajánlatából.	
73.	Római réz pénz.	Honthi Cassino.	
74.	Réz pénz Philippus Augustustúl.		
75.	Vas tőr	Kasza Ágoston.	Találtatott a' drégelyi vár romjai között.
84.	Gordianus réz pénze	Ts. Gáspár István táblabíró úrtól.	Nógrád vármegyében.
85.	Antoninus Augustus réz pénze.	Ugyanattól	Ugyan ott.
86.	Carinus Nob Caesar réz pénze	Ts. Gáspár istván táblabíró Úrtól.	Nógrád vármegyében.
87.	4. darab római rézpénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
88.	IV. Bélával előjönni szokott török pénz rézből	Ugyanattól.	Ugyanott.
89.	2. darab réz s' hihetőleg Velencei pénz	Ugyanattól.	Ugyanott.
90.	Kopóka réz	Ugyanattól.	Ugyanott.
91.	4. darab magyar réz pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
92.	4. darab külömbféle kis ezüst pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
110.	Kis sárga réz gomb.	Boross József társs.	Börfői határbúl.
111.	17. darab ezüst pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
112.	12 darab réz pénz.	Ugyanattól.	Ugyanott.
114.	4 emlékpénz Jozs M. 7.	Ugyanattól.	Ugyanott.
116.	Réz gyűrű.	Ugyanattól.	Ugyanott
119.	6. darab ezüst pénz	Kubinyi Vilmostól	Ugyanott.
122.	7 darab ezüst és 8 réz pénz.	Kasza Ágostontól.	Deménki határbúl.
123.	1 réz pénz.	Sipos Mihálytól	Ugyanott.
124	2 darab réz pénz ass	Gyürky Medardtól	Isághon találva hihetőleg 1 ^{so} belli punici.
125.	6 darab réz és 2 ezüst pénz.	Sipos Mihálytól	Ugyanott.
126.	Spanyol lovag	Égerland Lászlótól	Nem tudatik helye.
127.	Cserép benne találtatott ércz darabbal – az egészben 25. icze fért – az ércz volt 20. db.	Balogh Lászlótól	Sópon találtatott.
132.	Cserép darab.	Kasza Ágostontól.	Lelédi pogány kanjásbúl.
140.	Hihetőleg László király pénze réz.	Sipos Mihály társ.	Isághról.
144.	4 ^{ik} Béla réz pénze	Keller Alajos	Pribeli árokbúl.
145.	Két réz – 2 ezüst pénz.	Okolicsányi Antal	

146.	Régi fegyver munka darab.	Sipos Mihály társ.	
147.	Orosz rubel 2 ftos.	Majláth Lajos	
148.	Lux gentium arany.	Huszár Sándor Úr	
149.	Zsidó penz nyomat	Csicsmanczay József	
150.	Nagybillikon 1612 eszt	Belhazy Ödön.	

A Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának leltárkönyvébe 1847. július 7-én 61/1847 leltári szám alatt mint a „Hont megyei társulat ajándéka”-t a következő tárgyakat leltározták:

„Érmek Arany 1, Ezüst 78, Réz 240; Bankjegy 6; Nyíl 15; Sarkantyú 4; Aczél 2; Rézgyűrű 1; Dárdacsúcs (vas) 2; Tör 1; Lőportülök 1; Köszekeercze 3; Lópatkó (vas) 1; Réztekercs 2; Cserépbögre 4; Cserépkúp 1; Festett üvegpohár (törött) 1; Mellvas 1; Bádogcsobolyó 1; Sulyom (murex) 2; Csapómérleg 1; Puskalakat 1; Római tégladarabok és cserép töredékek.”

Az ajándékozásról Kubinyi Ágoston is megemlékezett a Nemzeti Múzeum gyarapodásánál egyrészt az érmekről: „Ns. Hontmegyei régiségeket gyűjtő társulata egy arany, 78 ezüst és 240 réz érmet, valamint egy bankjegyet.”²¹, másrészt a leletekről: „Nemes Hontmegyei régiségeket gyűjtő társulata, számos vas nyilat, sarkantyút, tört, dárdacsúcsot, lópatkót, köszekeerczét, cserép bögrét, poharat, csobolyót, tégladarabokat, s egyéb régiségeket.”²² A már említett állatsontok és egyéb természettudományos leletek ugyanekkor jutottak a múzeumba.²³

A jegyzék alapján némileg betekintést nyerhetünk abba is, hogy a társulat tagjai kik lehettek és mivel gyarapították annak gyűjteményét. Fejérváry Miklósról és Gyürky Medárdról már szó esett. Fejérvárytól egy ipolyviski határból származó cserépedény, érmek, valamint római téglá jutott a társulat gyűjteményébe. Ugyanabban az évben, amikor a társulat tárgyai a Nemzeti Múzeumba kerültek, amint arról Kubinyi megemlékezik, Fejérváry maga is gyarapította az országos intézményt: „Fejérváry Miklós egy cserép hamvederrel és égetett veres agyag keresztül fúrt csigával.”²⁴ Gyürky Medárd Ipolyságon talált két római rézérmet, a Báti járás főispánja, Okolicsányi Antal²⁵ pedig ezüst- és rézérmeteket adott. Ugyancsak Hont megye politikai vezetői közé tartozott Kasza Antal táblabíró,²⁶ aki a lontói határbeli Litasi-dűlőből egy kis cserépedényt, a kertjében talált nyílhegyet adott és a Dudási-dűlőből cserépdarabokkal gyarapította a kis gyűjteményt. Amint a megyei pénztárnok, Kubinyi Vilmos, a konzervatív párt vezetője,²⁷ „Börfön” (Borfön) talált ezüstérmekkel. Ugyancsak a „börfői” határban talált érmetek és gombokat adott Boross József is, akiről azonban nem áll rendelkezésünkre adat. Gyürky Vince lelkész, a volt megyei főügyész, Gyürky Istvánnak a fia Szelényben és Hontban talált érmekkel járult hozzá a társulat gyűjteményéhez.²⁸ A megye politikai életében meghatározó szerepet játszó személyek mellett alacsonyabb társadalmi helyzetűek is hozzájárultak a gyűjtemény gyarapításához. Így Vajgeth Mihály ipolysági plébános különféle érmekkel, Kasza Ágost Visegrádon talált nyílhegygel, horváti határbeli pogány temetőből származó apróságokkal, mázas cseréppel

21 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 584. november 2.

22 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 586. november 5.

23 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 606. december 10. „ns. Hont megye régiségeket és ritkaságokat gyűjtő társulata, némely pillangókon s tengeri csigákon kívül, nagyszámú ősszállati csontokkal, kövesült csigákkal és több ásvány-példánnyal gazdagíták.”

24 Kubinyi Ágoston: A Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. Nemzeti Újság 42. (1847) Nr. 592. november 16.

25 Gyürky i. m. 1874. 204, 232.

26 Gyürky i. m. 1874. 49.

27 Gyürky i. m. 1874. 216, 226.

28 Gyürky i. m. 1874. 38.

és egy réznyilacsával, valamint szobi határbeli római téglákkal. Sipos Mihály ipolysági jegyző a palásti határban lelt három élű vas – nagy valószínűséggel szkíta – nyílhegygel és érmekkel. Paritzky József földmérő egy Bujákon talált sarkantyúval, valamint az ipolysági megyeház 1831. évi építése során annak alapjából származó I. Ferdinánd 1532-ben vert érméjével. A szántói postamester, Huszár a magyarádi kőbányában 1839-ben előkerült agyagedényeket, a szántói postaház kertjében talált nyílhegyet és Selmecebánya Óvárából származó sarkantyút és nyilat adott a társulatnak. A magyarádi bronzkori lelőhelyről ezen edények a legkorábbiak, amelyek ismertek.²⁹ Valószínűleg egy őskori sír- vagy talán depólelet lehetett abban az agyagurnában, amelyet Balogh László talált Sópon. A Nemzeti Múzeum régészének, Érdy (Luczenbacher) Jánosnak a rokona, Luczenbacher Pál a szobi Duna-partról származó római érmekkel gyarapította a társulat gyűjteményét.

A jegyzék alapján megállapítható, hogy a leletek legnagyobb részben az ajándékozók lakóhelyéről, illetve birtokairól származtak. Sajnos a Gyürky Antal által említett ásatásból származó leletek, amennyiben voltak, nem kerültek felvételre. Fontos, hogy a társulat tagjai feljegyezték az általuk összegyűjtött és átadott leletek lelőhelyeit és leletkörülményeit, amelyek azonban nem kerültek átvezetésre a Nemzeti Múzeum leltárkönyvébe. Tegyük hozzá: a tudomány nagy kárára, mivel egy részletesebb leltározás lehetőséget biztosított volna azonosításukra a gyűjteményben.

A Hontmegyei Ritkaságokat Gyűjtő Társulat régészeti leltára fontos forrás, mivel a legkorábbiak közé tartozott azon Kárpát-medencei egyletek között, amelyek céljukul tüzték ki a környékükön előkerülő leletek összegyűjtését és megőrzését.

Prohászka Péter

Az olmützi egyetem magyar diákjainak neveiről (1590–1664)

Olomouc¹ nagyváros Morvaország középső részén. Régi német-morva neve Olmütz volt, a magyarok Alamócnak nevezték. Itt működik Csehország második legrégebbi egyeteme, a Palacký Egyetem (csehül: Univerzita Palackého), alapítási éve: 1573. Az egyetem történetének egyes állomásait Hellerbrandt Árpád² összegezte, ebből emeljük ki a legfontosabb részeket.

Az intézmény előzménye, mondhatnánk úgy is, hogy jogelődje egy kollégium volt. Ezt, illetve a későbbi akadémiát Prussinowsky Vilmos³ püspök alapította a jezsuita rend számára. Célja volt az intézményt úgy fölkészíteni, hogy az később egy egyetem felállítására is alkalmas legyen. Sajnos ez utóbbi eseményt nem érthette meg, mivel 1572-ben elhalálozott. Rá alig egy évre XIII. Gergely pápa az egyetem iránti kérelmet elfogadta, és az intézetet megerősítette, amelyet II. Miksa császár is jóváhagyott. Sőt, az olmützi akadémiát mindazon jogokkal és kedvezményekkel fölruházta, amelyekkel más, korábbi egyetemek (Párizs,

29 Lásd Magyarád kutatásának történetét: *Nevizánsky-Prohászka* i. m. 2015.

1 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Olomouc>

2 *Hellerbrandt Árpád*: Az Olmützben tanult magyarok 1590–1664. Történelmi Tár 1888. 196–208.

3 Cseh nyelven: Vilém Prusinovský. A fent említett névalak Hellerbrandt bevezetőjében olvasható.

Bécs, Löven/Leuven, Krakko stb.) is bírtak. Így engedélyezte, hogy a képesített hallgatók akadémiai fokozatot, azaz doktori vagy magiszteri rangot is nyerhessenek. Az intézményben az egyetemi oktatás azonban valójában csak később, 1576. október 3-án kezdődött el.⁴ Az egyetem hamarosan új karokat és képzéseket indított, így lehetőségük volt az ott tanulóknak teológiai, filozófiai, retorikai tanulmányokat folytatni. A fiatalok tanulását anyagiilag a pápa és a pálosok rendje is támogatta. Számukra úgynevezett *convictust*, bennlakásos diákokthont építettek. Csupán érdekesség és véletlen, hogy 1614–17 között épp egy magyar származású tanár, Rumer Gergely (György?)⁵ volt az egyetem rektora. Feltételezhető, hogy a Magyarországról érkezett diákokat kiemelten támogatta.

A beiratkozott hallgatók adatait nagyon pontosan vezették az intézmény matrikulájában. Az úgynevezett *Album studiosorum* 1590–1641 közötti időszakának kötetét a XIX. században Brünnben (Brno) az állami levéltárban őrizték. Hellebrandt Árpád ebből jegyzetelte ki, majd adta közre nyomtatásban az ott beiratkozott, és a „*török hódítás alatti Nagy-Magyarország*” területéről érkezettek adatait. Az anyakönyv a tanulók neve után legutolsóként mindig a származási helyet adta meg. Érdekes módon elkülönítették a magyar és a pannóniai (ennek pontos okát nem sikerült megfejteni), az erdélyi, a horvátországi, az egyéb sláv, sőt, az illír származásúakat is. Ez utóbbin valószínűleg a Dalmáciából érkezettek kell értenünk. A Pannónia tájegység külön megjelölése azért is furcsa, mivel olyan városokból, megyékből érkező diákok neve mellett is szerepel, mint például: Léva, Szakolca; Liptó vagy Turóc vármegyeiek.

Tusor Péter⁶ tanulmányában olvashatunk két korábban, már 1576. október 16-án beiratkozott, Nagyszombatból érkezett magyar hallgatóról, nevük: Novák Mihály és Thelegdi László. A szerző maga is felteszi a kérdést, hogy a két diák vajon miért éppen Olmützben kezdte el a tanulmányait, amikor a korábban alapított pozsonyi egyetem sokkal közelebb volt a lakóhelyükhöz. (Feltételezése szerint azonban már ezen év előtt is lehetett név szerint nem regisztrált magyar származású diákja az egyetemnek.) Mi is feltesszük ezt a kérdést, amikor az olmützi egyetem diákjai között több pozsonyi (!) lakhelyű hallgató nevével találkozunk (Pozsoniensis, sőt, az itteni német elnevezés szerint Prespurgensis). Nagyszombat városából pedig az itt vizsgált időszakban kimondottan sok hallgató nevét olvashatjuk (Tyrnaviensis).

Hellerbrandt szerint 1596-ban volt az első *promocio*, a tudományos fokozat odaítélése, azaz a doktorrá avatás. Valószínűleg az évszámot vagy elnézte, vagy a nyomtatáskor csúszott bele a hiba, ugyanis tíz évvel korábban, 1586-ban jegyezték be az első *baccalaureatust* (tudományos fokozat) kapott hallgatót. Az egyetemi anyakönyvben elkülönítették az egyetemet végzőket (290 fő), a teológiát hallgatókat (14), a doktori tanulmányokat végzetteket ((64) és a *magisteri* fokozatot szerzőket (31).⁷ Ez utóbbi képesítette őket arra, hogy felsőbb fokú intézményekben is taníthassanak.⁸

Amint a számokból kitűnik, a nemrég alapított egyetemre szívesen iratkoztak be és jártak a magyarországi hallgatók. Ennek több oka is lehetett az előbb már említett támogatá-

4 https://en.wikipedia.org/wiki/Palacký_University

5 Régi anyakönyvekben a latin Gregorius, illetve Georgius név írása, olvasata, fordítása is problémát szokott okozni. Maga Hellerbrandt is Györgyként írja le.

6 Tusor Péter: Ki lehetett az első olmützi magyar diák? Magyar Könyvszemle 1997. 3. sz. 312–317.

7 Összesen 399 Magyarországról érkezett hallgató neve olvasható az anyakönyvben. Természetesen találunk ismétlődő neveket, hisz többen folytatták az alapképzés után más szakokon vagy doktori, magiszteri képzésben a tanulmányaikat.

8 Mindebből következik, hogy lehetnek/voltak köztük olyanok is, akik a cím megszerzése után mint volt korábbi diákok jelen években már tanárként oktattak az egyetemen.

son kívül. Részben a viszonylagos közelsége, részben pedig az, hogy Olmütz város teljes lakossága német volt, amely megkönnyítette a magyar nyelvterületről érkezők beilleszkedését, mivel legtöbbjük már idehaza tanult németül, illetve latinul.

Mielőtt a diákok nevét bemutatnánk, meg kell jegyezni, hogy az 1888-ban közölt névsor valószínűleg hiányos, mivel az néha évekre megszakad. Ennek több oka is feltételezhető: egyes oldalak elkallódtak, elvesztek; nem jelölték a lajstromban pontosan a származási helyet; de fölmerülhet a pontatlanság is.

Az anyakönyveket latinul vezették, illetve a személyneveknél a latinositott (pl. magyar helységnév latin végződéssel) formát alkalmazták a lejegyzők. Ez alól csak a keresztnév tekinthető kivételnek, valamint azok a földrajzi nevek, amelyeknek eredetileg is volt latin elnevezése (országrészek, városok, megyék stb.).

Általában elmondható, hogy a tanulók nevével egyrészt a pontosságra való törekvés és a következetesség jellemző, néhány esetben viszont a pontatlanság is megfigyelhető. A beiratkozott személyek anyakönyvi rögzítése többnyire a következőképpen történt.

Elöl áll a latin keresztnév; azt követi a családnév vagy az azt helyettesítő, lakóhelyre, településre utaló név/jelző latin képzővel (amely a magyar -i képzős alaknak felel meg). A harmadik elem a származási hely megjelölése (tájegység, vidék, megye, népnév), végül az ország rész jelölése: Ungarus/Hungarus, Pannonius/Pannonus, Transylvanusus, Croata, illetve csak összefoglalóan Slavus. Ez utóbbi, kisebb csoportba sorolták a szlovák (?), illír (dalmát?) és egyéb szláv területről érkezetteket. Ezen sorrend alól csak a nagyon ismert nemesi származású diákok a kivételek, őket a nemesi előnevükkel írták le. Meg kell jegyeznünk, hogy minden nemesi származású diák neve mellett szerepel a *Nobilis, Dominus* kitétel, azonban a kevésbé rangos családból származóknál nem rögzítettek nemesi előnevet. Feltétlenül ki kell emelnünk, hogy a beiratkozott diákok között nagyon sok volt a nemesi származású, elsősorban a királyi Magyarország területéről, de az általuk Pannóniának nevezett magyar településekről is. A későbbiekben mindezekre olvashatunk konkrét példákat a nevek bemutatásánál.

Mivel Magyarországon a személynevek első eleme a családnév, ezért a fenti megjegyzés után először ezekről szólunk részletesen, csoportosítva és példákkal bemutatva a fent jelzett beírási sorrendet. Ebben a részben a keresztnévet csak abban az esetben írjuk ki, ha érdekes, vagy az valamiért külön jelentőséggel bír. A neveknél megtartottuk a korabeli ortográfiát.

A 399 egyetemi hallgatóból 57 határozottan és véglegesen rögzült magyar eredetű családnévvel került bejegyzésre. Ilyenek: *Bede, Weoreos, Trombitas* (nagyszombati), *Bornemissa, Vegh, Dobos, Jakó, Zambo, Pazmany* stb. Apró érdekesség, hogy néhányuknál kitétték a magyar ékezetet a tulajdonnévre: *Bartók, Méhes*. Ezeknél lényegesen több, 82 a száma azoknak a neveknek, amelyek -i/-y képzővel a származási helyre utalnak. Lehetnek köztük már öröklött családnevek, de olyanok is, amelyek csupán a lakhelyt jelölték: *Tarnoczi, Belawari, Kesskemeti, Pesti, Papaj, Ormandi, Viffalussi, Nagifalvy, Nagbodogaszoni* stb. Ide sorolható néhány székely fiatal neve is: *Szentmihály Siculus, Thusniady Siculus*. Olvashatunk olyanokat is, amelyeknél a volt lakóhelyet régi latin elnevezéssel jelölték: *Jauriensis* (Győri), *Segedinus* (Szegedi), *Cassovius* (Kassai), *Coronensis* (Brassói).

Ritkábban fordul elő, hogy a feltételezetten eredet vezetéknevet lefordították latinra: *Ruberus* (Vörös), *Sartorius* (Szabó), *Nigrinus* (Fekete), *Faber* (Mester), *Clemencis* (szelid, csendes). Az egyikük, *Bernardus Sartorius* neve után a *Bohumiensis*, azaz cseh jelzöt írták le, bár utána a magyar származás szerepel.

Az ismertebb nemesi származásúaknál néhány kivétellel a latin *de* prepozícióval jelölik a nemesi előnevüket. Mivel ebből a típusból nagyon sokat olvashatunk, és sok köztük a ma is ismert család, ezért ezekből több nevet közlünk. Ilyenek: két *Ferensffy* (testvérek), *Illieshazy*, *Palfy baro de Erdöd in Vereskeö et Stompha*, *Nagy de Tolnaj* (háromszor!), *Kataj de Lugas*, *Bornemissza de Kapolna*, *Bartholomeus et Wolfgangus Marthini de Kesselükö* (testvérek), *Pongracz de Sz.-Miklos et Ouar*, *Siro de Geöngieös*, *Franciscus, Michael, Stephanus baro de Gersse* (három fivér), *Podhradsky de Podhrad*, *Wesseleny de Hadad Baro de Sterczen*, *Jakus-sith Baro de Orbo*, *Klobucziczky de Klobuczics*, *Adamus Desseffy de Czernberg* stb.

A következő csoportba azon nevek sorolhatók be, amelyeknél a családnév megegyezik a származási, esetleg ősi birtokhellyel. Ezek legtöbbször szintén nemesi származású, ebből következik, hogy a második elemként föltüntetett, *-i/-y* képzős névalak egyben magát a családnévet takarhatja. Ezek között a legtöbb szláv helynév, de találhatunk magyar eredetűt is: *Leway Lewaiensis*, *Küszeghy Küszegiensis*, *Kloczoi de Kluczor*, *Daroczy de Darocz*, *Szelletzky de Szelec*, *Banowsky de Banocz*, *Melchior Ledeniczky de Ledenicz Posoniensis* (tehát Pozsonyból érkezett), *Nimethi de Nimet* (háromszor), *Wittkoczy Wizkovebsis*, *Martinus Banoczy Moravus Banoviensis*. Ez utóbbi diák harmadik néveleme Morvaországra utal, ugyanakkor magyarországiént zárják a beiratkozásnál.

Kisebb csoportot alkotnak azok a személynevek, amelyeknél a népnévi eredet szerepel magában a névben. (Nem úgy, mint a már említett székely hallgatók esetében, ahol utólagos megjegyzésként olvasható.) E néhány példa: *Martinus Sassini Sassiniensis*, *Daniel Sassini Sassiniensis*, *Casparus Vorakovský Slavus ex Veressko*, *Joannes Scepusiensis ex antiqua villa Slavus*. Az előző kettő százsz területről, az utóbbi a Szepességéből érkezett a városba. Rajtuk kívül még két népnévi körülírással találkozunk a névsorban, mintegy jelölve, hogy nem magyar, hanem román faluban éltek: *Paulus Raimanus de Bobrownák á* (dölt ékezet) *Wlachowice*, *Paulus Seryeni de Kis Seren in Wlachow*.

A továbbiakban a családnevekkel, a tanulók származásával, a bejegyzések latin körülírásával kapcsolatosan még pár érdekességet kívánunk bemutatni.

Ugyanazon település két részéből érkeztek a következő hallgatók: *Andreas Senkuiczky Kis-Senkvicensis* (1636) és *Nicolaus Zmaykouich Nagiszenkuicensis* (1638), mindketten kétszer is szerepelnek az anyakönyvekben, mivel újabb szakra is beiratkoztak. A négy illírnek beírt diák neve: *Casparus Ugronowith Illiricus a Lodinecz*, *Carolus Petrochij Illiricus Transmontanus*, *Petrus Baxay nob. Illiricus de Spiekovina* és *Andreas Kosodolcius de Gayara Illiricus*. Két szokatlan nevű tanuló második néveleme szinte fölhívja magára a figyelmet: *Balthazar Pompeianus Slavus* (1604) és *Joannes Pompejanus Turocensis Pannonius Varadiensis* (1618). Ez utóbbinál az érdekesség még az is, hogy ugyan Turóc megye szerepel a nevében, ugyanakkor Váradról (Nagyvárad?) származott. Két szepességi, szlávként beírt hallgató lakóhelyének megjelölése szokatlan: *Joannes Scepusiensis ex antiqua villa, Slavus*, *Petrus Isachwy de Longa villa*. Távoli városokból jöttek Olmützbe tanulni: *Gerardus Choruat Zagrab* és *Michael Marthinj de Aquilea* (1608). Szinte hihetetlennek tűnik a magyarok közt a két porosz származású testvérpár: *Daniel Sednik Pruscensis* és *Joannes Sednik Pruscensis*. Sajnos nem tudhatjuk meg, hogy miért állhat épp a Pannónia lakhely a nevük után.

Az egyetemen talán a leghosszabb tanulmányi időt egy szintén nem magyar családnévű, de Hungarusként megjelölt hallgató töltötte el. Elvégezte a logikát, majd doktorált, megszerezte a magiszteri címet, végül még a teológián is tanult (1632, 1633, 1634, 1637): *Jeremias (Michael) Trnka Velicensis*.⁹ A szlovák *trnka* jelentése a magyar nyelvben kökény. (A horvát

9 Esetleges származási hely: Wellitz~Welitz~Velic község Dél-Csehországban.

nyelvben a kökény elnevezése: trn.) Mindebből arra következtethetünk, hogy elsősorban szlovák anyanyelvű és származású lehetett az illető.

Utoljára hagyunk egy olyan hallgatói nevet, amelyet nem tudunk megfejteni: *Helene Nagy Mihalyiana*. 1636-ban a baccalaureatust szerzők névsorában olvasható. Keresztneve alapján hölgy hallgatónak tűnik, ugyanerre utal a származási helyének nőnemű végződésű alakja is. Tudomásunk szerint azonban ebben a korban az egyetemet nő hallgatók nem látogathatták.

Az eddig bemutatott diákok családneve alapján feltűnik, hogy a sok magyar eredetű mellett milyen jelentékeny a szláv etimonúak száma. Érthető módon a valamikori Felvidék diákjai a könnyebb megközelíthetőségen kívül előnyt élveztek a rokon szláv nyelv ismeretében az érintkezésben, a beilleszkedésben. A még nem említett nevek közül sorolunk föl párat: *Ivanchich, Jankovich, Radakovich, Wukovicz, Hradowiczky, Lukesicz, Podgorsky* stb. A német eredetű vezetéknevek száma viszont feltűnően csekély. Ilyenek a következők: *Deker, Krakier, Meyxner, Ripscher, Schifferer, Vagnerus* stb.

Amint fentebb már utaltunk rá, gyakori volt, hogy egy családból a testvérek együtt iratkoztak be, és jártak az egyetemre. Közülük csupán két ilyen esetet mutatunk be. Ugyan eltérő helyesírással jegyezték be őket, de testvérek lehetek: *Mathias Madaczany, Joannes Madaczony* és *Christophorus Madachany Zakmar*.¹⁰ Tán a legérdekesebb a nemesi előnevű családoknál már leírt három gersei Pethő fivér esete, ugyanis ők ugyanazon a napon iratkoztak be az intézménybe 1614. január 30-án. S velük együtt jelentkezett metafizikára (filozófia) a volt magyarországi tanítójuk is. A bejegyzés a következő: „*ex Metaphysica: Joannes Norapivens, Nobilis Ungarus; Illustrium Baronum Petheo Praeceptor*”. (Nóráp falu Veszprém megyében van Pápa mellett.)

Sok diákja volt Olmütznek Nagyszombatból, Szokolcáról és egy Vistak~Vistok, valamint Vitkov/Witkov nevű településről. A már említett városokon kívül olvashatunk a következőkről: Trencsén, Tapolca, Komárom, Varasd, Debrecen, Beszterce (?) stb. Néha tájegységek, megyék vannak feltüntetve utolsó névelemként: Sárköz (*Sarkeoziensis*), Csalóköz (*Chalokeziensis*), Marosszék, Liptó, Turóc, Sáros vármegye vagy latinul: *ex comitatus Posoni*.

B. Gergely Piroska¹¹ hasonló témájú tanulmányában nagyon találóan fölveti és elemzi azt a jelenséget, hogy külföldön tanuló diákjainknak a neve hogyan jegyeztetett le a matrikulákban, s tanulmányaik alatt hogyan változhatott meg. Megemlíti, hogy többük esetében még névcseré is történhetett. A tanárok, a diáktársak egymás között azt a névformát ismerték, hallották és használhatták, amelyen rögzítették az adott hallgatói lajtsromban. Azon megállapításával is egyet kell értenünk, hogy több diákunk ekkor vagy ezután vett föl harmadik nevet. Épp a három elemű bejegyzés hatására megtartotta a származási helyet jelölő -i képzős jelzőt az eredeti családneve előtt. Sajnos azt nem tudjuk utólag ellenőrizni, hogy az olmützi diákok esetében hány alkalommal történhetett ilyen eset.

A magyar névrendet követve a családnevek után tekintsük át annak a 398 diáknak a keresztnevét, akiket olvashatunk az egyetem albumában. Amint említettük, több diák az alapképzés után vagy azzal együtt felvett más szakokat vagy egyéb, magasabb fokú képzést, ezért ismétlődések lehetnének a nevek között. Hogy mindezt elkerüljük, az anyakönyvet

10 Szatmár egykori névváltozata: Szakmár.

11 http://epa.oszk.hu/02100/02137/00001/pdf/B_Gergely_Piroska_Egyetemisták_és_kollégisták_névhasználat_a_XVI-XVIII_században.pdf. 9–16.

követve csoportosítottuk az egyes kurzusokra beiratkozott, más-más országrészekből származó hallgatók nevét.

Magyarország. *Egyetemi alapképzés:* János 30, István 20, Mihály 12, György 11, Miklós 11, Pál 11, András 9, Ferenc 8, Gergely 6, Imre 6, Mátyás 6, Péter 6, Menyhért 5, Bálint 4, Gáspár 4, Gábor 3, Lőrinc 3, Márton 3, Máté 3, Tamás 3, Ádám 2, Dániel 2, Jakab 2, Kristóf 2, Lukács 2, Albert 1, Benedek 1, Bertalan 1, Boldizsár 1, Dávid 1, Erazmus 1, Ezékiel 1, Fábián 1, Farkas 1, Jeremiás 1, József 1, Károly 1, Oswald 1, Sámuel 1, Sebestyén 1, Simon 1, Tóbiás 1, Zsigmond 1. *Teológia:* Ádám 1, András 1, Benedek 1, Fülöp 1, János 1, Jeremiás 1, Mátyás 1, Pál 1. *Baccalaureatus (doktori képzés):* János 5, György 4, István 3, Mihály 2, Miklós 2, Pál 2, Ádám 1, András 1, Bálint 1, Boldizsár 1, *Helene* 1, Imre 1, Jeremiás 1, Lőrinc 1, Lukács 1, Mátyás 1, Menyhért 1, Péter 1, Zsigmond 1. *Magiszteri (mestertanári képzés):* János 4, Mihály 2, Pál 2, András 1, Boldizsár 1, György 1, Ignác 1, Imre 1, István 1, Jeremiás 1, Lőrinc 1, Lukács 1, Mátyás 1, Miklós 1.

Pannónia. *Egyetem:* János 6, Márton 4, András 2, Dániel 2, Jakab 2, István 2, Lénárd 2, Mátyás 2, Miklós 2, Balázs 1, Farkas 1, Gáspár 1, György 1, Izsák 1, Tamás 1, Jónás 1, Lőrinc 1, Menyhért 1, Mihály 1, Péter 1. *Teológia:* György 1, Mihály 1. *Baccalaureatus:* János 4, Simon 3, Dániel 2, András 1, György 1, Jakab 1, Márton 1, Máté 1, Mihály 1, Pál 1. *Magiszter:* Bernard 1, Dániel 1, Jakab 1, Márton 1, Mihály 1.

Erdély. *Egyetem:* Ferenc 3, Gergely 2, István 2, János 2, Mátyás 2, Miklós 2, András 1, Balázs 1, Gáspár 1, György 1, Jakab 1, László 1, Simon 1, Zsigmond 1. *Teológia:* János 1, Péter 1. *Baccalaureatus:* Balázs 1, Gáspár 1, János 1, Mátyás 1, Mihály 1, Simon 1. *Magiszter:* Gáspár 1, György 1, Simon 1.

Horvátország. *Egyetem:* András 2, György 2, János 2, Márton 2, Mátyás 2, Bálint 1, Bertalan 1, Gáspár 1, Gerárd 1, István 1, Jakab 1, Lukács 1, Mihály 1, Pál 1, Péter 1, Tamás 1. *Teológia:* Benedek 1, Tamás 1. *Baccalaureatus:* Márton 2, András 1, Mihály 1, Miklós 1, Oszvald 1. *Magiszter:* András 1, Márton 1, Miklós 1.

Szlávok. *Egyetem:* János 4, Miklós 2, Boldizsár 1, Dániel 1, Gáspár 1, Illés 1, Jakab 1. *Baccalaureatus:* Gáspár 1, Károly 1, Márton 1, Péter 1. *Magiszter:* András 1.

Ha végigolvassuk és elemezzük az itt felsorolt keresztnéveket, több érdekes megfigyelést tehetünk. Elsőként azt kell említeni, hogy a XVI. század végén, XVII. század elején élt szülők milyen sok keresztnévből válogattak gyermekeik elnevezésekor. Igaz, hogy sok van közöttük, amely csak egyszer-kétszer fordul elő, azonban ezek nagyon változatossá tették az akkori magyar névanyagot. Családnév nélkül is tudták szinte egyedíteni a névviselőt, nem véletlenül váltak a későbbiekben a magyar névanyagban családnévvé (Jakab, Gáspár, Boldizsár, Lőrinc, Bertalan, Illés stb.).

Az anyakönyvek sorrendjét követve kimondottan ritkának számítottak Magyarországon: a Sebestyén, Jeremiás, Ezékiel, Simon, Tóbiás, Erazmus, Fülöp, Lukács, Farkas; Pannóniában: Jónás, Izsák, Simon, Farkas, Lénárd, Bernárd; Erdélyben: Simon és a korai megjelenésű László; Horvátországban: Lukács, Gerard, Benedek, Oszvald, valamint a szláv népcsoportnál az Illés.

Feltételezhetően a reformáció követői választották a reformátusoknál később is kedvelt ószövetségi neveket, mint például a Dániel, Dávid, Sámuel stb. Mint korábban említettük, a német eredetű családnevek előfordulása kevés, ugyanez mondható el az itt előforduló keresztnevekről is: Bernárd, Gerard, Oszvald.

A ritka keresztnemekkel ellentétben a másik jellemző jelenség, hogy nagyon sokan követték az akkori névdivatot, s az egyetem hallgatói közül sokan a gyakoribb nevet kapták a keresztségben. Magyarországon két olyan összefoglaló jellegű, névtani kötet is megjelent,

amely épp ennek a kornak, időszaknak a keresztnéveit vizsgálja, összegzi.¹² Mindkettőben a leggyakoribb férfi keresztnévek kis eltéréssel százalékosan megegyeznek. Ha ezeket kiemeljük és összehasonlítjuk Olmütz magyar hallgatóinak a nevével, akkor meglepő azonosságot láthatunk. Az előző két mérés és az itt olvasható tanulók nevei között kiemelkedően vezet a János név (56 fő). Ezt követik: István 30, András 22, György 21 és Mihály 19 előfordulással. Ez összesen 148 előfordulás, azaz az összes név 37%-a. Tehát a hallgatók több mint egyharmada a leggyakoribb keresztnéveken osztozott. Ez viszont elősegítette azt a jelenséget, hogy az anyakönyvet vezetőik mind több körülírással azonosítsák őket, és alkalmat adott a feljebb leírt, esetleges névváltozásra/névváltoztatásra.

Ritkán fordul elő, hogy az egyetem hallgatói közül egyeseket két keresztnévvel is rögzítettek az intézmény albumába. Tizenkét ilyen biztos esetet olvashatunk, van köztük néhány eldönthetetlen is, például: *Paulus Alexandri Gariensis*, későbbi bejegyzésben *Paulus Alexandri Gaiariensis* neve. Általában elmondható, hogy a második keresztnév nem volt különleges, az egy András Lipót/Leopold (*Beniczky Pannonius Liptoviensis*) kivételével mind előfordulnak a felsoroltak között. E második keresztnévi elemet nem következetesen jegyezték le, így az általam kiemelt Jeremiás Trnka esetében a négyszeri beírásnál csupán egyszer szerepel a Mihály másodikként.

Írásunk végén feltesszük a kérdést, hogy mennyire helyes Hellerbrandt kigyűjtése, illetve az itt megadott cím választása, mivel a magyarnak nevezett hallgatók nagy része nem magyar családnévű volt? Azonban ha visszagondolunk történelmi tanulmányainkra, s felidézzük a török megszállás előtti Nagy-Magyarország térképét, akkor láthatjuk, hogy hazánk valamikori területén hány más-más ajkú nép osztozott, azaz az ország nyelvileg nem volt homogén. A magyarokon kívül szlovákok, horvátok, németek, dalmáciaiak, valamint más országokból itt letelepült idegen ajkú személyek, családok éltek a különböző tájegységek, országrészek földjén, akik ugyan nyelvileg elkülönültek, azonban magyar embernek vallották magukat.

Fülöp László

HÍREK

Megújult a harangláb Farnason. Anyaországbeli támogatással újjították fel a XVIII. századi farnasi református haranglábát, kicserélték a harangtorony zsindefedését, helyreállították a haranglábhoz csatlakozó kerítést és kaput, illetve a harangláb villámhárítójának tervezési és kivitelezési munkáit is megcsinálták. A tegnapi ünnepségen Vincze Minya István, a Kalotaszegi Református Egyházmegye esperese hirdetett ígét az átadás alkalmából tartott istentiszteleten. Az erdélyi, Kolozs megyei településen megújult harangláb a külföldi magyar műemlékek felújítását segítő Rómer Flóris-terv támogatásából, a Teleki László Alapítvány koordinálásával készült el. Latorcai Csaba, a Miniszterelnökség társadalmi és örökségvédelmi ügyekért, valamint kiemelt kulturális beruházásokért felelős helyettes államtitkára emléktáblát adott át Bálint Ferenc lelkipásztornak. (Magyar Idők 2018. márc. 5. 6. old.)

12 Kálmán Béla: *A nevek világa*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1989. 50.; *Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 377–379.

A kanizsai sörfőzés kora újkori kezdetei

Nagykanizsa egyik legsikeresebb vállalkozása a kanizsai sörgyár volt. Az 1892-ben alapított cég több mint 100 éves fennállása során országos ismertségre tett szert, termékei pedig igen népszerűek voltak.¹ Emiatt kötik a helyi sörfőzés kezdetét a dualizmus kori fejlődő magyar gazdaság hőskorához. Azonban e történet évszázadokkal korábbra, a XVI. századra vezethető vissza. Írásomban a kanizsai sörfőzés legrégebbi fennmaradt írásos emlékeit fogom bemutatni.

Amikor a Kanizsai család 1532-ben férfiágon kihalt, a gazdag örökséget Nádasdy Tamás kaparintotta meg azzal, hogy feleségül vette a fiúsított Kanizsai Orsolyát. Ekkor a későbbi nádor egy olyan gazdaságilag prosperáló, fejlett egyházi intézményrendszerrel rendelkező mezővárost és várat szerzett meg, amely a régió egyik meghatározó kereskedelmi központjának számított.

Kanizsa szerepe azonban az ezt követő évtizedekben megváltozott. Az Oszmán Birodalom dunántúli előrenyomulása, és Szigetvár 1566-os eleste hatására a békés település lassan egy háborús övezet közepén álló, folyamatosan fenyegetett végvár lett. Az özvegyen maradt Kanizsai Orsolya a török fenyegetettség és a megnövekedett hadi kiadások miatt elcserélte a várat és a várost I. Miksával. Így 1568-ban királyi kézre került a vár, amely a Dráva és a Balaton közti terület legfontosabb erődítményeként nem csak Nyugat-Magyarországot, hanem a belső-ausztriai területeket is védte.² A vár ekkori kapitányai nem tudták megakadályozni az uradalom és a környék falvainak folyamatos pusztulását.

A jelentős birtokokkal rendelkező kanizsai uradalom az állandó harcok következtében annyira elpusztult, hogy Kanizsán és a hasonló helyzetű magyar végvárakban borhiány lépett fel. Az élelemellátását nem lehetett helyben intézni, kénytelenek voltak központi lag megoldani.³ Az élelmezési helyzetet súlyosbította a katonák jelentős száma.⁴ A végvári

1 A Kanizsai Sörgyár történetéről: *Hoffmann Mór*: A nagykanizsai malátagyár és serfőzde. In: Zalavármegyei évkönyv a Millenniumra. Szerk.: *Halis István, Hoffmann Mór*. Nagykanizsa, 1896. 294–296.; *Weiser János*: Nagykanizsa gyáripára. In: *Barbarits Lajos*: Nagykanizsa. Budapest, 1929. [309–314.] 310.; *Rózsás János, Háncs Lajos*: A serfőzdetől a sörgyárig... A Kanizsa Sörgyár centenáriumi évkönyve 1892–1992. H. n., 1992; *Söptei Imre*: Koncentrációk a nyugat-dunántúli „sörfronton”. Adalékok Magyarország sörgyártásának történetéhez 1892 és 1934 között. In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szerk.: *Mayer László, Tilcsik György*. Szombathely, 2003. 485–507.; *Kaposi Zoltán*: Nagyipari vállalkozások Nagykanizsán, a dualizmus korában. In: Határon innen, határon túl. Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára. Szerk.: *Bariska István, Mayer László*. Szombathely, 2012. [215–223.] 220–222.; *Tar Ferenc*: Vázlat a nagykanizsai sörgyártás történetéből. In: „Iszom a sört, szívem mámorban fürdik”. Epizódok a sörgyártás és sörfogyasztás történetéből. Szerk.: *Katona Csaba, Tordai Rita*. Miskolc, 2014, 51–55.; *Kaposi Zoltán*: Nagykanizsa gazdasági fejlődése (1850–1945). In: Nagykanizsa városi monográfia III. (1850–1945). Szerk.: *Kaposi Zoltán*. Nagykanizsa, 2014. [99–249.] 162–165.

2 *Dominkovits Péter, Pálffy Géza*: Küzdelem az országos és regionális hatalomért. A Nádasdy család... Századok, 144. (2010) 5. [1085–1120.] 1090.; *Vándor László*: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: Nagykanizsa városi monográfia I. Szerk.: *Béli József, Róza Miklós, Rózsáné Lendvai Anna*. Nagykanizsa, 1994. [215–424.] 300.

3 *Kenyeres István*: Uradalmak és végvárak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Budapest, 2008. 163.

4 A folyamatosan ingadozó létszámról: *Müller Veronika*: Thury György kanizsai kapitánysága. [H. n.], 1972; *Vándor* i. m. 313.

katonaság ellátási problémáinak megoldása végett⁵ I. Miksa elrendelte, hogy az élelmezési főbiztos Magyaróváron létesítsen olyan sörfőzdét, amelyből szükség esetén Győrt, Komáromot és Tatát is el lehet látni nagyobb mennyiségben.⁶

Kanizsán a helyi katonaság ellátása végett pedig 1568. augusztus 26-án, tehát még a vár királyi kézbe kerülésének évében külön sörfőzde építését rendelte el az uralkodó.⁷ Ezt követően 1575. március 29-én I. Miksa király Jobst Schörner kanizsai uradalmi számvevő számára adott utasításában kötelezte őt, hogy a vár szőlőinek⁸ számontartása mellett gondoskodjon a sörfőzéshez szükséges tűzifa kivágásáról és elszállításáról.⁹ Úgy tűnik, hogy a sörfőzde a század végéig működött, ugyanis 1598. augusztus 26-án I. Rudolf arra utasította Samuel Wißmillner kanizsai uradalmi és élelmezési ellenőrt, hogy a számvevővel és az élelmezési tiszttel együtt gondoskodjon a sörfőzéshez szükséges dolgokról, azaz a komló-ról és az árpáról, a sörből – amit az uralkodó és az Udvari Kamara által megállapított áron

Kanizsa 1601. évi ostroma, a keresztények sikertelen visszafoglalási kísérlete

5 A korban sört a főurak ritkán fogyasztottak, elsősorban az alacsonyabb rangúak itala volt. *Benda Borbála*: Étkészési szokások a 17. századi főúri udvarokban. In: *Idővel paloták. Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk.: *G. Etényi Nóra, Horn Ildikó*. Budapest, 2005. [491–510.] 498.; *Nyáry Albert*: A modenai Hyppolit-codexek. III. Hyppolit udvartartása. Magyarország erkölcsi és műveltségi viszonyai a XV. század utolsó s a XVI.-ik első negyedében. Századok 6. (1872) 5. [287–305.] 302–303.

6 *Kenyeres i. m.* 166. A sör nem csak a végvári katonák, de a mezei hadak ellátásában is szerepet játszott. *Bagi Zoltán Péter*: Vázlat a császári hadsereg élelemellátásáról a tizenöt éves háború időszakában. In: *Tudomány és hagyományörzés*. Szerk.: *Berecz Máttyás, Petercsák Tivadar*. Eger, 2008. [103–119.] 106–109.

7 *Kenyeres i. m.* 191.

8 Kanizsa vára jelentős, ám folyamatosan pusztuló szőlőbirtokokkal rendelkezett. Ezt bizonyítja a vár kapcsán született 1564-es instrukció. *Vándor i. m.* 296., valamint a Kanizsa környéki szőlőhegyek összeírása: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) E 156 - a. - Fasc. 027. - No. 057. és MNL OL E 156 - a. - Fasc. 027. - No. 059 / b.

9 XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére I. Szerk.: *Kenyeres István*. Budapest, 2002. 284, 286, 292.

köteles kimérni – származó jövedelmet pedig írja a bevételek közé. Előírták továbbá, hogy amennyiben a sörből hiány lenne, forduljon a számvevő mellett az élelmezési főbiztoshoz.¹⁰

A várban sörfőzés céljára kialakítottak egy külön helyiséget, az ún. *sörházat*. Minderől a század egyik utolsó kanizsai várkapitányához, Haym Kristófhöz köthető protokollum-kötetek miatt tudunk, amelyeket a nagykanizsai Thúry György Múzeumban őriznek. Ezekben találjuk meg az Udvari Haditanács által Haymnak 1595. június 6-án Bécsben írt utasítás másolatát, amelyben többek közt a várban lévő sörházból az üres hordók átszállításához járul hozzá.¹¹ Az épület pontos helyét is ismerjük: egy 1600 előtt készült, a bécsi Hadilevéltárban őrzött, a várat, valamint a várost ábrázoló alaprajzon ugyanis a vár keleti részén, a középkori kastélytól délre találunk egy épületet, amelynek a *Preuhauf*, azaz sörház nevet adták.¹² E sörfőző tevékenységnek minden valószínűség szerint Kanizsa 1600. évi török ostroma vetett véget, aminek következtében – mivel sem az 1601-es, sem pedig az 1664-es keresztény ostrom nem járt sikerrel – a település 90 évre oszmán fennhatóság alá került.

Tehát megállapíthatjuk, hogy a sörgyár megalapítása előtt több mint háromszáz évvel, 1568. tájtól kezdve a XVI. század végéig főztek már sört Kanizsán a helyi magyar és német végvári katonaság számára. Bár mindez nem folytonos a későbbi sörgyárral, azonban jelenlegi tudásunk szerint inentől számolhatjuk a kanizsai sörfőzés kezdeteit, amely így legalább 450 éves múltra tekint vissza.

Kanász Viktor

Adalékok Gáti István (1749–1843) nyelvész és természettudós életéhez és munkásságához

Gáti István 1749. április 8-án született Mándon, Szatmár megyében, ahol atyja ev. református lelkész volt.

A család 1764-ben kapta címeres nemeslevelét. A bizonyítékokat a szatmári református gimnázium könyvtára őrizte. Fülöp Áron korabeli tanár arról tudósított, hogy az intézetben Gáti István összes kéziratait (húsz nagy kötetet) neve aláírásával, s „*Medio tutissimus ibo*” (magyarul: „*A legbiztosabban közepén fogok menni*” jelmondatával ellátott arcképét ereklyeként oltalmazta. Nagytiszteletű Berky István úr ajándékából a Gáti család címere is a könyvtár tulajdonába került. Vikár Béla leírása szerint az elég csinosan megfestett családi címer kék mezőben egy korona csúcspontjára könyöklő balkezet ábrázol, amely ökölbe szorítva három búzakalászt tart. Nagy Iván művében már a könyvborítón látható összetett

10 Uo. 302, 306. Bár nem tudjuk, hogy mennyi sört főztek Kanizsán naponta, összehasonlításként érdemes megjegyezni, hogy a korszakban Murány várában naponta 430–540 liter sör készült. *Sarusi Kiss Béla: Élelmesteri és tizedutasítás a XVI. század második feléből. Élelemelosztás és tizedszedés Murányban.* Fons 9. (2002) 1–3. [203–226.] 205.

11 Thúry György Múzeum, Okmánytár 72.1.3. fol. 162r

12 *Méri István: A kanizsai várásatás.* Kiadásra előkészítette és az előszót írta: *Kovalovszki Júlia.* Budapest, 1988. 42, 46, 114.; *Vándor* i. m. 311.

címer leírását találjuk. Eszerint a függőlegesen kétfelé osztott vért jobb oldali udvara kék, a bal oldali vörös; a vért alján hármás zöld domb emelkedik, amelynek középsőjén királyi koronán egy fehér öltönyű, vörös hajtokájú kar könyököl írótollat tartva; fölötté jobbról arany nap, balról ezüst hold fénylik. A vért fölötti sisak koronáján jobbról vörös, balról kék elefántormány (szarv) között a leírt kar írótollat tartva látható. A foszladék jobbról aranykék, balról ezüst-vörös.

Gáti István életén röviden végigtekintve gazdag és változatos kép tárul elénk. Tanulmányait Sályiban, Porcshalmon kezdte, majd 1759-től Sárospatakon, 1763-tól Losoncon folytatta. Ezt követően 1769. április 27-én Debrecenben a felső osztályokba iratkozott át (subscribált). A Református Kollégium nyilvántartásában a neve után ez van írva: „*Sályiensis, praeceptor Szathmár, anno 1772. Professor Pastor Sziget, mox Szathmár. Vir eruditissimus, magnus philosophus.*” A „*Sályiensis*” nyilván tévedés, amely onnan eredhet, hogy Gáti István Sályiban kezdte iskolázását. A fentieknek pontos fordítása: „*Sályiból való szatmári tanító 1772-ben. Szigeten, majd Szatmáron ő a lelkész. Igen művelt férfi, és jelentős gondolkodó.*”

Először tehát 1772-ben Szatmáron tanító volt, hogy a további tanulmányok költségeinek fedezetét előteremtse. 1774-ben indult külföldi akadémiákra, és tanulmányútja végén 1775-ben Bécsből érkezett vissza. Ezt követően Tamásváralján papnak választották, ahonnan 1778-ban Dabócra, 1779-ben Husztra került, ahol családot is alapított. Nyolc év szolgálat után 1787. augusztus 29-én Máramarosszigetre ment lelkésznek. Itt négy évig együtt viselte a professzorságot a papi hivatallal.

Viszonylag fiatalon, 1795 táján feleségétől baleset fosztotta meg, ezért élete nagyobb része rideg özvegyiségben telt el. Házasságában három fiúgyermek született. Az első ifj. Gáty István, aki a Magyar Tudományos Akadémia tagja lett, szintén érdemes író volt, és apja földaláló szellemét is örökölte. A második, Gáty Károly a huszti kamarauradalom főerdészeként jeleskedett, és Gáty János, a harmadik fiú szatmári ügyvédként szerzett nevet.

Gáti István 1798-ban máramarosi egyházmegyei jegyző, és 1800-ban esperes lett addigi szolgálatainak méltányolásaként. Kilenc évet töltött el ebben a feladatkörben. Máramaros vármegye kitüntetett személyeként táblabíró 1800-tól haláláig. Milyen embernek ismerhette meg közvetlen környezete?

Mindenekelőtt a nyelvészetben és a természettudományokban magasan képzett tudós, aki jóízű humorával szimpátiát, magas műveltségével és termetével tekintélyt ébresztett az őt ismerőkben. Ez utóbbi tulajdonsága miatt „*nagy Gáti*”-nak nevezték, ellentétben Gáty András nevű paptársával, a „*kis Gáti*”-val, aki egy időben néhány évig együtt szolgált vele mint második pap Szatmár városában. Messziről fel lehetett ismerni „*kancamenté*”-jéről, vagyis mindig begombolt hosszú kabátjáról. Mint tetőtől talpig magyar ember a német nadrágot fel nem vette volna, abban nem látta őt soha senki, és az ő nyelvén „*macskanadrág*” névvel fejezte ki ellenérzéseit. Zengő, mély basszusáról, és szótagpattogtató beszédéről ismerte őt Szatmár apraja-nagyja. Társaságkedvelő ember volt, azonban leginkább a könyvek és köztük is Locke műveinek

Gáti István arcképe, Ország Pál kántor és naturalista festő műve

társaságában érezte jól magát. Arcképén, amelyet Ország Pál volt kántor és naturalista festő készített, és egykori barátai és jó ismerői is élethűnek ítélték, kezében Locke művével van ábrázolva. Jól jegyzi meg róla Bartók Gábor történetíró, hogy „több könyvet írt, mint mások olvastak”.

Húszévnyi munkálkodását követően Máramarosszigetről 1808-ban Szatmárra költözött, ahol megválasztották lelkésznek. Itt tanári munkáját is folytatta. Huszonnégy évi papszkodás után 1831-ben ment nyugdíjba.

Egyházi hivatala mellett buzgó munkatársa volt nemzeti irodalmunknak. A felvilágosodás eszméit ismerve a reformkor leghaladóbb törekvéseit támogatta munkáival. A kor jobbjaival szövetkezett és Kölcsey közéleti retorikával kapcsolatos elveit bővítette tovább egyedi utakat bejárva. „Egész lélekkel működött a XVIII. század utófelének irodalmi mozgalmi közepette litteraturánk újjáalkotásán.” (Pannon Enciklopédia)

Sarmasági Sára, hű cselédje, aki csaknem ötven éven át teljesítette háza körül a gazdaszszony, majd a gondos ápolónő tisztét, haláláig szolgálta. A már hajlott korúan érkezett, majd megöregedett Gáti István egészen elerőtlenedve, aggastyánként lépett ki hivatalából. Az első években 200, azután nemes szerénységből saját kívánságára 100 ezüst forint volt a nyugzsoldja. Nem kívánt többet, csak amennyire szüksége volt.

Hosszas gyöngékedés után 1843. február 17-én halt meg Szatmáron. Nekrológiát második hivatali utódja, nagytitiszteletű Berky István református lelkész írta, kiemelve a boldogult iránt való köztiszteletnek tanújelét, hogy temetése alkalmával „a római és görög katólikus egyházak harangjának zengése mind a két napon egyesült a református egyházakéival”.

Elemzői szerint Gáti István nyelve az erőszakos irodalmi reform hatásától mentes, sokszor archaizáló, ám mindenütt igaz magyar zamatú volt. Nyelvészeink méltán kezdenek vele foglalkozni. „A magyar nyelv érdekében leírt minden betű, minden kimondott szó nagy-jelentőségű volt abban a korban, mivel a nemzetben, annak minden rétegében a csaknem teljesen kiveszett nemzeti öntudat felébresztése volt a feladat.” (Ballagi Géza)

Nyomtatásban megjelent munkái a következők.

1. A *Magyar Hírmondó*ban (1782. 48. sz.) versei vannak, csupán a, i, o, u magánhangzókkal megírva.

2. A *Hadi és más nevezetes történetek* írói, a derék Görög Demeter és Kerekes Sámuel 1790. március elején 20 arany pályadíjat tűztek ki (amelyet még tíz arannyal Péczeli József toldott meg) a következő kérdésekre: 1. kérdés: micsoda ereje vagy az anyai nyelvnek a nemzet természeti tulajdonságának (nationalis character) fenntartásában?; 2. kérdés: mennyire segíti a nemzet valóságos boldogulását az anyai nyelv gyarapodása, és ellenben mennyire hátráltatja azt valamely idegenért való elmellőzése? 3. kérdés: mennyire szükséges a magyar nemzetnek a deák nyelvnek tudása?

A felelet, amelyet e kérdésekre a nemzet gondolkodása és önérzete adott, korántsem volt egyhangú; ellenkező értelműek az irodalmi válaszok is. Találunk köztük hazafias és ellenkező nézetű írásokat is.

A pályakérdésekre két mű érkezett be, az egyik Gáti Istvántól, a másik Vedres Istvántól. Görög és Kerekes mindkét művet a következő füzetben közös cím alatt adta ki: *A magyar nyelvnek a magyar hazában való szükséges voltát tárgyozó hazafiúi elmélkedések* (Bécs, 1790).

Gáti István pedáns pontossággal és meglehetősen aprólékosan felel meg a pályakérdés minden részletére, nagyobb részt elvont teóriákra alapozva okfejtését. Egyik-másik elmélete szobatudósra vallóan mesterkél, ám annál természetesebbek, mint hazafinak, a magyar nyelv jogaira vonatkozó nézetei.

Minden nemzet anyagi és szellemi előmenetelére nézve a legfőbb kelléknek tartja az anyanyelv ápolását és fejlesztését. „Az anyai nyelvet semmibe se venni és megvetni – írja egy helyen – annyi, mint elnyírni a maga haját, hogy a más szőriből készült parókával takarja be fejét, vagy a maga vastag lábát elvágni a kengyelfutónak, hogy vékonyabb lábat, vagy fát toldhasson hozzá, amelyen osztán úgyse szaladhatna.”

Magyarországon az anyanyelv terjedésének, Gáti szerint is, a deák (latin) nyelv áll útjában. Amit a deák nyelvről ír, művének az a része a leggyakorlatiasabb. A latin nyelvre nézve a következő tételeket állítja fel, és bizonyítja be: hogy a latin nyelvet legfeljebb csak érteni kell, de beszélni senkinek sem szükséges; hogy érteni is csak azoknak kell, akik hivatásuknál fogva latin okleveleket kénytelenek olvasni, ezeknek is csak addig, amíg ama régi oklevelek használata nem mellőzhető.

Új, a maga idejében kivitelezhetetlennek tűnő a szerzőnek az a gondolata, hogy a latin nyelv még a katolikus egyház kebeléből is kiküszöbölendő. Eretnek ötlete jövőbe látó szellemi bátorságot bizonyít.

Hogy ez sikerüljön, sürgeti a magyar bibliafordítást, mintha a katolikus egyháznak nemzeti egyházzá való átalakulására egyéb nem is kívántatnék a Biblia fordításánál. Végeredményként a deák nyelv háttérbe szorítását sürgeti, hiszen a feladat éppen az volt, hogy a nemzeti nyelv használatba vétele által lassanként annyira kiműveltséék, hogy a latin nyelvet mind a társadalom köréből, mind a hivatalokból kiszoríthassa. A reformkor egyik legfontosabb problémájára adott, pályaművében megfogalmazott válaszát a hazafi nyelvészek *Marczibányi-díjjal* jutalmazták.

3. Következő írásának címe: *Második Jozef a' máramarosi éhségben*. A verses krónikában az 1785. esztendőben kezdődő és 1787-ben végződő máramarosi éhínségnek történetét írta meg rímekbe szedve, magyarul. II. József kegyességét hálával dicséri, mivel kiszabadította a vármegyét az éhínségből. A kilenc énekből álló mű a szétzilálódott földművelés rendbetételén át mutatja be 300 lapon taglalva a nyomorgó népet és felelőtlen uraikat, valamint a

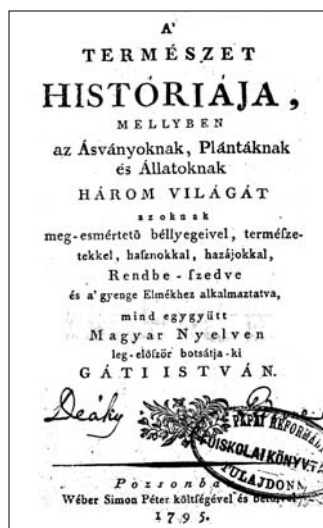
katasztrofális állapotok jobbra fordulását (H. n., 1972).

4. *Természet históriája, melyet a gyenge elmék kedvéért készített Gáti István [Máramarossziget], 1792; A' természet históriája, mellyben az Ásványoknak, Plántáknak és Állatoknak három világát azoknak meg-esmértető bélyegeivel, természetekkel, hasznokkal, hazájokkal, rendbe-szedve és a' gyenge elmékhez alkalmaztatva, mind együtt magyar nyelven legelőször botsátja ki Gáti István (Pozsonyban, 1795; II. kiadás: uo. 1798).*

Amikor a fent említett könyvet lapozgatjuk, akkor az első magyar nyelven megjelent természetrajz tankönyvvel ismer-

Az 1792-ben megjelent verses krónika címlapja

Az első magyar nyelvű természetismereti tankönyv borítólapja

kedünk, amelyet a „gyenge elmék kedvéért”, vagyis elemi iskolásoknak írt. „Mind az által nincs a Természet Históriaja fenekig ki-merítve, hanem csak rövid summába szorítva. Én e tudományokban járatlan Nemzetemnek csak ízt akarok ezzel tsinálni, s elég megjutalmaztatottnak is fogom magamat tartani, ha ezt elérem.”

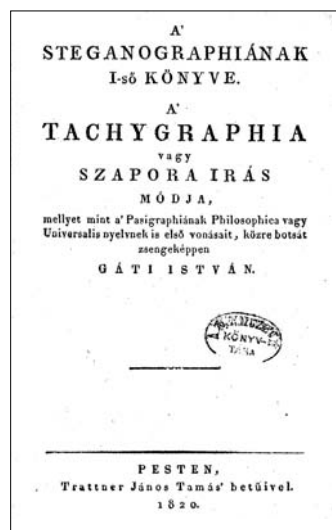
Könyvében, amely egy fönmaradt kézirat szerint már 1772-ben készen volt Szatmáron, a hasznos, vagyis a rousseau-i értelemben vett gyakorlatias nevelés-oktatás fontosságát hangoztatja. Véleménye szerint „ez tudja egyedül az életet boldoggá tenni: nem annyira a ritkaságot, mint az ízlésnek legédesebb javát, a haszonvételt néztem ezt magyaráztam legörömebb, sőt a felosztásokat is sok helyt a haszonvételekből vettem, minthogy nem azt néztem, mi szép az Oskolában, hanem mi hasznos az életben...”

A magyarországi iskolai oktatás hajnalán született mű a „rigmusra vett” természettudományi ismeretanyagával a szajkózás, darálás és biflázás hőskorára vetít fényt. Az igényesen összeállított színes és szellemes tankönyv az idő távolából is méltó helyet foglal el a sor elején. A tankönyv életrealitását, jó hírét mi sem bizonyítja jobban, minthogy megjelenése után három évvel – 1798-ban – az ország másik végében, Pozsonyban újra kiadták. A tankönyv legnagyobb értékét abban kell látnunk, hogy az iskola és az élet kapcsolatát, az ismeretek gyakorlatban való használhatóságát szorgalmazta, ami napjaink iskolájának is fontos feladata.

5. A' steganographianak I-ső könyve. A' tachygraphia vagy szapora írás módja, mellyet mint a' Pasigraphianak Philosophica vagy Universalis nyelvnek is első vonásait, közre botosát, zsengeképpen. Pest, 1820. (II. kiadás: Budapest, 1889).

A XIX. században Vikár Béla az MTA felkérésére tudományos elemzést, tanulmányt készített a magyar gyorsírás kialakulásáról, és Gáti Istvánnak abban betöltött úttörő szerepéről. A magyar gyorsírás kezdetei az 1769–1772 közötti időszakra tehetőek, amikor Debrecenben tanult és tanított Gáti István, aki társai segítségével az általa kidolgozott steganographiát használva a város református papjainak egyházi beszédeit szóról szóra lejegyezte. Ez a kezdet nem a korabeli mesterkéltséget minták nyomán indult, hanem egészen új, eredeti és természetes irányt követett, ugyanazt, amelyen évtizedekkel később a modern steganographia mesterei továbbhaladtak. A debreceni kollégium ősi falai között a tudományokkal foglalatosságú ifjú Gáti elméjében fogalmazódott meg az a gondolat, hogy az akkor dívó geometriai rendszerek mellőzésével, a közönséges írás betűiből, a nyelv szabályaiból, és a grafika elveiből kiindulva, a magyar nyelvre alkalmazott, de más nyelvekre is alkalmazható tachygraphiát készítsen, s amint elkészült vele, másokat is bevonasson „szapora írásmódjába”.

Különleges értékű, egyben legnevezetesebb és legnagyobb terjedelmű kéziratának és kiadványainak az a része, amely a steganographiára (összevont írás), a pasigraphiára (egyetemes írás) és az universolif nyelvre (volapük) vonatkozik. Vikár Béla szerint: „E három feladatot, melyek közül egy is elég lett volna egy emberéletet betölteni, Gáti egyszerre tűzte ki céljául, és próbálta megoldani. Nagy fába vágott, s elébe vágott korának évtizedekkel; a fát azonban, noha nem gyenge karja, s fejszéje volt hozzá, egész emberöltőnyi csüggedetlen és lankadatlan munkássággal sem bírta egészen levágni. Újra, meg

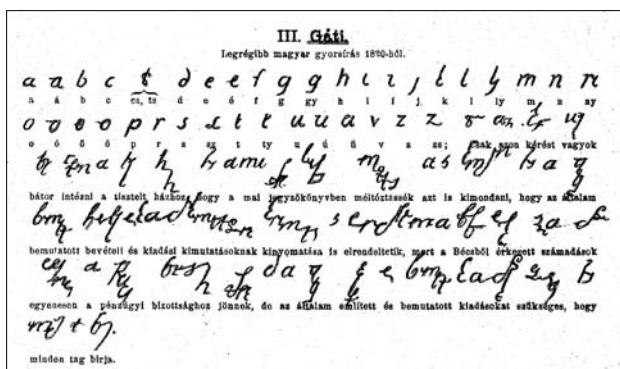
Az első magyar gyorsírási rendszert bemutató szakkönyv címlapja

újra hozzáfogott, új meg új oldalról; abba is hagyta többször és megpihent rajta elméjével, a nélkül, hogy bármikor befejezettek tekintette volna munkáját.”

Legelső „conceptusa” 1812-ből való, s egy testes kötet terjed, amelynek címlapján kijelenti Gáti: „Ha meghalok, míg ezen munkát elvégezhetném, minden ehhez tartozó írásaimat Gáti István fiannak kívánom általam adattatni és általa elvégeztetni.” Ez alá pedig sokkal később – mint az írás mutatja, néhány évvel halála előtt – a következőt jegyezte: „Ezen munka kidolgozásában Locke volt kalauzum, ki De Intellectu humano című művében mindaz Ideákat és azok megszerzéseket, mind a szokat pár nélkül való szorgalmatossággal magyarázta ki.”

Locke kalauzolása elsősorban a pasigraphiára és a világnyelvre vonatkozott, míg a steganographiában Gáti egészen a maga lábán járt. A pasigraphia meg az universalis nyelv olyan szoros kapcsolatban vannak egymással, hogy a kettő voltaképpen egy: a látható és a hallható világnyelv, az írásos meg az élőszóbeli volapük.

A 48 lapnyi kéziratnak, amelyben, mintegy zárkövéül összes idevágó kísérleteinek, elveit és gyakorlati érvényesítésük módját rövidre fogva közli, már a címe is jellemző: *Pasigraphia és Universalis lingva rövid foglalatja, melyet több rendbeli föliántos, negyed és nyolcad rétbé hajtott, kemény táblába foglalt és tábla nélkül való régibb Munkáiból húzott össze Gáti István Szatmári nyugalmi Egyházi szolga 1838-dik utolsó Hónapjában. De 1840, májusába új vizsgálat alá vevén, úgy raktam össze mint állanak ezen öszevsűfolt Tsomókban, a láthatatlan Ideákban forgó dolgoknak látható és kimondható caracterei. Melynek olvasásokból megítéli az értelmes fő, hol hibáztam hol nem. Azonban ezeknek tökéletességre hajtásokat gyermekeimnek ajánlom.*

A legrégebb magyar gyorsírási rendszer ábécéje mintaszöveggel 1820-ból

de közönséges elfogadást egyik se nyert. Ezeknek az emberi nemzet javát előmozdítani kívánó Tudósoknak példájok bírtak engem is arra, hogy e munkát készítssem.”

6. Elmélkedés a magyar dialectusról, lexiconról, és helyes írásról. Pest, 1821.

7. Fontos beszéd tudománya vagy oratoria. Eredeti magyar munka. Készítette Gáti István ezennel pedig a magyar nemzet javára kiadattatott Gáti János által. Sárospatak, 1828.

8. A magyar nyelv természetét tárgyaló kérdések fejtegetése (szintén pályanyertes mű).

Több műve a Tudományos Gyűjteményben látott napvilágot.

Kerpel Péter József

Irodalom. Ballagi Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. Bp., 1888. 575–579.; Beöthy Zsolt: A szépprózai elbeszélések a régi magyar irodalomban. Bp., 1887. III. fejezet 67.; Csécs Teréz (összeáll.): A Tudományos Gyűjtemény (1817–1841) repertórium. Győr, 1998. 143.; Hajdú-Bihari Napló: Debreceni tankönyvritkaságok. 1980. aug. 3. 10.; Uo.: A gyorsírás története. 1985. okt. 19. 8.; Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon. I. Bp., 1967. 577.; Kiss Kálmán: A Szatmári Református Egyházmegye története. Kecskemét, 1878. 350.; Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. C–Gy. Pest, 1858. 338.; Péter László (főszerk.): Új magyar irodalmi lexikon. I. Bp., 1994. 662–663.; Sipos Lajos (főszerk.): Pannon Enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom. Bp., 1997. 137.; Szilágyi Ferenc: Deákok tüköre. Bp., 1986. 54–56.; Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. III. Bp., 1894. 1041–1044.; Ványi Ferenc (szerk.): Magyar irodalmi lexikon. Bp., 1993. 304.; Vikár Béla: Gáti István Steganographiája. Bp., 1889.

Az agárdi temető obeliszkje és az alatta nyugvó Nádasdyak

A Fejér megyei Agárd – amelyet régebben Agárdpusztának is hívtak és amely község napjainkban Gárdony város része – temetőjének a közepén egy kisebb domb emelkedik ki a sírok közül. (Dénes József kutatásai szerint ez a 18 méter felső átmérőjű és 3 méter magasságú motte, amelynek építéséhez 3000 m³ földet hozták össze, nem egy geológiai képződmény, hanem egy Árpád-kori királyi halom, vagy földvár maradványa.) Ennek a dombnak a tetején egy hatalmas – közel 25 m² alapterületű és 12 m magas –, szürke gránitból készített obeliszk áll, melynek a keleti oldalán található felirata szerint itt nyugszik:

FORRAY JÚLIA GRÓFNŐ,
GRÓF NÁDASDY LIPÓTNÉ.

Nyugati oldalán pedig a

SZ. 1812 NOV. 4. + 1863 AUG. 22.

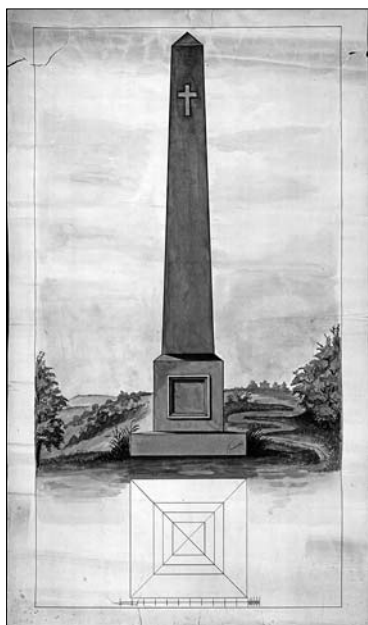
születési és halálozási dátumok olvashatóak. Az alábbiakban erről, a műemléki védelem alatt álló és 2011-ben felújított síremlékről, illetve az alatta nyugvó személyekről szeretnék röviden szót ejteni.

A romantikus stílusú obeliszk építésének a pontos időpontja bizonytalan. A legfrissebb szakirodalom szerint azt egy évvel a grófné halála után, 1864-ben emeltette az elhunyt férje, gróf Nádasdy Lipót. Más – az interneten olvasható – források azonban nem egy, hanem három évvel későbbre, azaz 1866-ra teszik az emlékmű felállításának az évét. Ez utóbbi dátumot nagy valószínűséggel a síremlék előtt, a domb alján álló fehér terméskő feszület feliratából meríthették, amely így szól:

A
DICSÓ FELTÁMADÁS
REMÉNYÉÜL
EMELTÉK
A NÁDASDYAK
1866

Sajnálatos módon Fejér vármegye monográfusa, Károly János – aki 1860 és 1867 között agárdpusztai lelkész volt – sem közli, hogy pontosan mikor is állították fel az emlékművet. Ő csupán annyit írt munkájában, hogy „1863. aug. 22-én halt el Pesten Forray Julia grófnő és eltemettetett Agárdon a köztemetőben. Gyászoló férje, sírja fölé egy nagyszerű obelisket emeltetett roppant költséggel. Ennek árnyékában temettetett el 1873. sept. 5-én Zichy Ilona grófnő is, gróf Nádasdy Ferenczné egy kis leány gyermekével és azóta minden év sept. 5-én megjelenik az agárdi temetőben az egész kettős család t. i. Nádasdy Ferencz és idősb Zichy Nep. János családja.”

A gróf Nádasdy család történetéről szóló publikációk közül pedig mindössze Bessenyei József monográfiája emlékezik meg az agárdi síremlékről. Ő azt írja, hogy az 1907-ben elhunyt Nádasdy Ferencet „Az agárdi temetőben helyezték örök nyugalomra, oda, ahol szülei, felesége és Tamás fia is nyugszanak. Sírjuk helyét az agárdi temető elkerített részében egy gránitoszlop jelzi.” (Ezen idézetnek egy része azonban nem teljesen felel meg a valóságnak. A szülők közül ugyanis az édesapa, gróf Nádasdy Lipót a Vas vármegyei Lékán lett eltemetve.)

Az obelisk tervrajza

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában sikerült ugyan megtalálnom a síremlék eredeti tervrajzát, de abból csak az derült ki, hogy az obeliszket a neves Gerenday-féle sírkőgyárban készítették. A dokumentumon ezen kívül sajnos semmilyen egyéb információ nem olvasható.

Szerény véleményem szerint a Nádasdy család agárdi obeliszke az elsőként említett időpontban, azaz 1864-ben készülhetett. Nem tartom ugyanis túl valószínűnek, hogy három évet kellett volna várni annak elkészítésére és felállításra. A Gerenday-féle sírkőgyárban ugyanis erre nem igen volt példa.

AZ OBELISZK ALATT NYUGVÓ SZEMÉLYEK ADATTÁRA

A fentebb már idézett agárdi sírfelirat alapján úgy gondolhatnánk, hogy csupán egyetlen személy, gróf Nádasdy Lipótné született gróf Forray Júlia nyugszik az obeliszke alatti kriptában.

Sajnálatos módon az agárdi sírkert régi főkönyve nem maradt fenn. A temető kezelését a helyi római katolikus egyháztól a gárdonyi I.N.R.I. Temetkezési és Szolgáltató

Bt., majd a *Gárdonyi Városüzemeltetési Kft.* vette át, de sem a plébániának, sem pedig az említett két társaságnak nincs a birtokában ez a dokumentum.

A gróf Nádasdy család tagjairól kiadott gyászjelentésekből, valamint az agárdpusztai római katolikus lelkészség halotti anyakönyveiből azonban egyértelműen kiderül, hogy a familiából még további négy személy is az emlékmű alatt alussza örök álmát. Ezen – valamint szakirodalmi – források tanúsága szerint tehát a következő személyeket temették el az agárdi Nádasdy-obeliszk alatti kriptába.

1. Gróf Nádasdy Lipótné született Forray Júlia grófnő

Cs. és kir. csillagkeresztes és palotahölgy. Született a Szepes vármegyei Korompán (ma a szlovákiai Krompachy), 1812. november 4-én, báró Forray András és gróf Brunswick Júlia lányaként. Házasságot kötött Korompán, 1835. május 17-én gróf Nádasdy Lipót és gróf Pálffy Terézia fiával, Lipóttal. Meghalt Pesten, a Zrínyi utcában, 1863. augusztus 22-én reggel $\frac{1}{4}$ 8 órakor, majd eltemették Agárdon, 1863. augusztus 25-én.

2. Gróf Nádasdy Anna

Született a Fejér vármegyei Nádasdladányban, 1871. november 14-én, gróf Nádasdy Ferenc és gróf Zichy Ilona harmadik gyermekeként. Meghalt Nádasdladányban, a kastélyban, 1872. március 26-án, majd eltemették Agárdon, 1872. március 28-án.

3. Gróf Nádasdy Ferencné született Zichy Ilona grófnő

Született Pozsonyban (ma a szlovákiai Bratislava), 1849. augusztus 28-án, gróf Zichy János és báró Kray Irma lányaként. Házasságot kötött Pesten, 1868. június 1-jén gróf Nádasdy Lipót és gróf Forray Júlia fiával, Ferencsel. Meghalt Agárdon, a kastélyban, 1873. szeptember 5-én, majd eltemették ugyanott, 1873. szeptember 6-án délután $\frac{1}{2}$ 6 órakor.

Gróf Nádasdy Lipótné

4. Gróf Nádasdy Ferenc

Cs. és kir. valóságos belső titkos tanácsos és kamarás, Komárom vármegye örökös főispánja, a főrendiház örökös jogú tagja. Született Pesten, 1842. június 28-án, gróf Nádasdy Lipót és gróf Forray Júlia negyedik gyermekeként és egyben harmadik fiaként. Meghalt Budapesten, a VIII. kerületi Esterházy utca 44. szám alatt, 1907. december 21-én délután $\frac{1}{2}$ 5 órakor, majd eltemették Agárdon, 1907. december 24-én délelőtt 11 órakor.

5. Gróf Nádasdy Tamás

Cs. és kir. kamarás, Komárom vármegye örökös főispánja, a főrendiház örökös jogú tagja, tartalékos huszárhadnagy. Született Nádasdladányban, 1870. szeptember 12-én, gróf Nádasdy Ferenc és gróf Zichy Ilona második gyermekeként és egyben egyetlen fiaként. Meghalt a franciaországi Párizsban, 1915. május 10-én. Az I. világháború miatt azonban a holttestét csak 1922-ben sikerült Magyarországra szállítani és eltemetni Agárdon, 1922. április 24-én.

Merényi-Metzger Gábor

Felhasznált források. Budapest-Józsefvárosi Római Katolikus Plébániahivatal. Halotti anyakönyvek; Budapest-Szentistvánvárosi Római Katolikus Plébániahivatal. Halotti anyakönyvek; Fejér Megyei Levéltár. IV. B. 428. a. A Fejér vármegyei felekezeti anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye; Gárdonyi Római Katolikus Plébániahivatal. Az agárdpusztai római katolikus lelkészség halotti anyakönyvei; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Tervtár. T 5. A Nádasdy család tervrajzai; Országos Széchényi Könyvtár. Plakát- és Kisnyomtatványtár. Gyászjelentések.

Felhasznált irodalom. *Bessenyei József*: A Nádasdyak. Budapest, 2005; Fejér megye művészeti emlékei. Szerk.: *Entz Géza Antal* és *Sisa József*. Székesfehérvár, 1998; *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. II. köt. Budapest, 1993; *Károly János*: Fejér vármegye története. III. köt. Székesfehérvár, 1899; *Kemény Mária*: A Gerenday-féle sírkögyár története (1847–1952). *Ars Hungarica* 1983/1.; *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok. VII. köt. Budapest, 1913; Magyar Nemzeti Levéltár. Főrangú családok. Szerk.: *Fejérpataky László*. Budapest, 1888; Magyarország műemlékjegyzéke. Szerk.: *Ikafalvi Diénes Virág*. Budapest, 1990; *Viték Gábor*: Gárdony. Agárd, Dinnyés és Gárdony története a kezdetektől napjainkig. Dinnyés–Gárdony, 2009.

A második pesti lóversenypálya

1827 júniusában kezdődött a pesti lóversenyzés története, amikor a ma Ferencváros területéhez tartozó Gyáli út – Mester utca – Határ út által határolt térségben megrendezték az első fővárosi lófuttatást. Az itt kiépített pálya több mint ötven évig szolgálta a versenyés iránt érdeklődőket. A *Honismeret* többször is, legutóbb tavaly, emlékezett meg erről a pályáról. A második pesti „gyep” rövidebb ideig működött, mint elődje, mégis legalább annyi érdekesség fűződik tervezéséhez, építéséhez és megnyitásához.

Az 1870-es évek közepére a régi versenyterület különleges szigetként emelkedett ki az erősen ipari jelleget öltő, az Üllői út és a Soroksári út határolta dél-pesti vidékből. A dísztribünt és a különféle versenyekre is alkalmas pályát hiába övezte eperfákkal tarkított erdősáv, az egyre szaporodó hús- és vegyipari üzemek, vagy éppen a katonai célokat szolgáló épületek és telkek egyre inkább arra sarkallták a főváros vezetését, hogy egy új, a városképzési és sport szempontoknak is jobban megfelelő helyszínen alakítsanak ki új, korszerű versenyterületet. Ezt végül az István mezőn, a mai Dózsa György út és Thököly út szögletében találták meg.

1878-ban az akkor már hírnévvel és tapasztalattal rendelkező Feszty Adolf építész kért fel a lelátók megtervezésére. Feszty Árpád festőművész és Feszty Gyula építész testvére már nyolc évvel korábban is foglalkozott a lóversenyek kiegészítő épületeinek kérdésével, hiszen 1870-ben az osztrák főváros pályájának átalakításában vett részt.

Pesten olyan alkotást kellett megterveznie, amelynek elemei egyszerre feleltek meg a látványosság és a praktikusság igényeinek. Feszty alapos és jó munkát végzett. Míg a nagytribün két oldaltornyával valóban monumentálisnak hatott, a hátsó térben, nyitott csarnokként lehetővé tette a lelátást a lóversenypályára. Csaknem kétéves építőmunka után, 1880. október 13-án a főpolgármester bejelentette, hogy az új, városligeti lóversenypálya ünnepélyes megnyitására négy nap múlva kerül sor.

A Fővárosi Lapok újságírója így tudósított az elkészült műről: „Az egész tér háromszáz-húsz holdra terjed s maga a versenypálya jóval hosszabb a réginél. A gödrös, buckás terület kiegyengetése igen sok munkába került, de most már szép gyepes síkon és igen díszes épületen gyönyörködik a néző szeme. A főépület, Feszty Adolf terve szerint, renaissance-modorban készült; elől szép csarnok van, márványlépcsőzettel a pályatérre; jobbról van a királyi páholy, alatta a verseny-bírák páholya. A közönség számára épült tribune másfélezer személyt képes befogadni s nincs páholyokra, zárt székekre osztva, hanem minden ülőhely egyforma. Az emeleten fényesen berendezett éttermek vannak a királyi udvar és a klub tagjai számára, az épület fölött pedig két torony emelkedik, honnan a klub tagjai a versenyt figyelemmel kísérhetik. Cserjék, virágok díszítik a tért s a budapesti új turf általában úgy célszerűsége, mint külső díszre nézve az elsők közt foglal helyet.”¹

Nemcsak a napilapok, hanem az ismeretterjesztő folyóiratok is részletesen beszámoltak a főváros új látványosságáról. A *Vasárnapi Ujság* például fontosnak tartotta rögzíteni, hogy a másfél angol mérföld kerületű pálya még egy pályát vett körbe, ahol a gátversenyeket rendezték. A bírák páholya előtt kilenc láb széles vizesárok feküdt az akadálypálya részeként. A versenytér közepén fákkal tarkított halmos területet is kialakítottak. Északnyugaton állt a két nagy tribün, úgy helyezve el, hogy a napsütés ne zavarja a nézőket. A főkapun át a tágas, oszlopos előcsarnokba lépve a nézők jobbra a pénztárat, a büfét és a ruhatárat találták, balra pedig egy őrszoba, valamint a zokék és lovaszok számára kialakított öltözők álltak. A lovasok öltözője után a mázsaló következett, ahonnan már rögtön a versenygyepre juthatott ló és lovasa.

A nagy csarnoképület balszárnyán feküdt a királyi páholy, amelyhez szégyes lépcső vezetett. A lépcsőházat falfestmények díszítették, azon túl faragott tölgyfamennyezettel, falakkal és nagy kandallóval felszerelt előszoba és társalgó várta az előkelő vendégeket.

Az egész versenytér létrehozatala mintegy fél millió forintba került. A Lovaregylet és a főváros között megkötött szerződés szerint negyvenkilenc év múlva az egész pályatér, minden építményével teljes egészében Budapest tulajdonává válik.

Az 1880-as évek közepétől megjelentek a nemzetközi mércével is jelentős nagydíjak. 1885-ben a Székesfőváros megalapította a *Budapest Díjat*, 1889-ben került megrendezésre az első *Szent István Díj*, 1896-tól a *Király Díj*, 1897-től a *Királyné Díj*.

A nézőszám természetesen nőtt, ahogyan a versenyek presztízse is. A pálya azonban mégsem lett hosszú életű. Már 1910-ben eldőlt, hogy az intézmény bezár, mert a főváros felmondta a Lovaregylettel kötött szerződést. Az indoklás szerint a pálya útját állta a további városfejlesztési terveknek, a tömegközlekedés modernizálásának.² Érdekes tény, hogy az új

Az új lóversenytér, Dörre Tivadar grafikája (Vasárnapi Ujság, 1880)

1 Fővárosi Lapok 1880. október 11.

2 Fővárosi Közlöny 1910. 168–172.

A városligeti lóversenypálya 1910 körül

helyszín keresésének oka éppen az ellenkezője volt ekkor, mint az 1870-es években. Nem túl távol, hanem túl közel esett a pálya a városközponthoz.

A pályának akadt még egy hibája: a terület adottságai miatt 2400 méteres futamot nem lehetett rajta rendezni. A klasszikus derbi távja 1780 óta 2400 méter volt. A dualizmus időszakában ugyan példamutató együttműködés valósult meg a Magyar Lovaregylet és a bécsi Jockey Club között, közös versenyszabályokat dolgoztak ki, egyeztették a nagy versenyek időpontját, és megállapodtak abban, hogy a derbit közösen rendezik meg Bécsben. A *Magyar Derby* azonban mégis csak Budapestre kívánkozott. Az első világháborút követően már a politikai helyzet sem tette lehetővé a közös rendezést. A második pesti galopp-pálya 1918-ban bezárta kapuit, az épületeket lebontották, a pályát felszántották. Később a pálya helyére más sportlétesítmények költöztek, ma az újjáépítését élő Puskás Ferenc Stadion áll ott.

Nem feledkezhetünk meg a lóversenyek másik fontos szakágáról, az ügetőről sem. Ennek céljára külön pálya épült a Tattersall³ területén 1883-ban. 1894-től már fedett csarnok is állt, itt és ekkor rendezték meg az első budapesti lovasversenyt (díjlovaglás, díjugratás, szalagtépés). A bérleti idő lejártával, 1909-ben a terület ismét a Székesfőváros kezelésébe került. Ettől kezdve itt rendezték Budapest hivatalos lóvásárait, s a Tattersall ekkortól vált igazi lóvásárhellyé. Itt alakult meg 1914-ben az első, kifejezetten sportlovaglással és lovasversenyek rendezésével foglalkozó szervezet, a Budapesti Lovassport Egyesület. De ez, valamint a harmadik pesti galopp-pálya megnyitása már egy további történet része.

Gönczi Ambrus

³ Richard Tattersall (1724–1795) angol kereskedőről, a lónemesítés kiemelkedő alakjáról elnevezett helyszín. A nagy kiterjedésű, mintegy 46 ezer négyszögöl kiterjedésű terület a Keleti pályaudvar mellett, a Külső-Kerepesi út és a Kerepesi temető között helyezkedett el.

Egy elfeledett Kaesz Gyula-villa Pestszentlőrincen

Áll egy nyolcvanéves villa Budapest XVIII. kerületében, Pestszentlőrincen, két kis mellékutca sarkán, a Tű utca 2. szám alatt. Ma nem sokat mutat, elhanyagolt épület benyomását kelti. De nem volt ez mindig így.

1937-ben Wiener Artúr megbízást adott Kaesz Gyulának (1897–1967), hogy tervezze meg pestszentlőrinci lakóvilláját. Kaesz Gyula – később az Iparművészeti Főiskola *Kossuth-díjas* főigazgatója – ekkor már elismert építész, belsőépítész, bútortervező, grafikus volt. A budapesti Iparművészeti Iskolán végzett 1917-ben, majd 1919-től ugyanitt a Belsőépítészeti Szakosztály tanára lett. A húszas években egyre több megbízást kapott, családi házakat, nyaralókat épített, tervpályázatokon vett részt.

A Wiener-villa

A harmincas években építészeti munkáinak többségét üzletportálok, kiállítási pavilonok tették ki, de emellett polgári villalakások megtervezésére is kapott felkérést, például Lengyel Bélától, akinek sas-hegyi villája 1934-ben épült fel Kaesz Gyula tervei szerint.¹ A modern stílusú épület mind küllemében, mind belső elrendezésében erősen hasonlít a három évvel később tervezett Wiener-villához.

De nem a Wiener-villa kapcsán találkozott először Kaesz Gyula Pestszentlőrincel. 1924-ben már kapott itt megbízást egy asztalosmesterről. Gazdag Jenő (1894–1943) Ferenc utca 6. szám alatti telkén álló épületeken Kaesz Gyulán kívül többen is dolgoztak. Az első építő a helyi Straubinger József kőművesmester volt, aki 1923 nyarán az asztalos lakóházát húzta fel a kert végében. Utána következett Kaesz Gyula építész, aki 1924 őszén egy udvari szobát és konyhát tervezett.² 1927 augusztusában Osztrovszki András a Ferenc utcára néző épületet építtet.³ Gazdag 1935-ben pedig Eczetes Józsefnek adott megbízást egy toldalékra.⁴

Habár ez az épületkomplexum nem fogható a Wiener-villához és csak kis részben viseli Kaesz Gyula keze nyomát, mégis érdemes megemlíteni, mint pestszentlőrinci kapcsolódásának másik bizonyítékát.

Az építtető, Wiener Artúr 1902. február 24-én született a boszniai Gorazdában. Apja, Wiener Alajos (1874–1945) a XX. század elején Boszniában szolgált, katonai számtiszt,

1 A Hegyalja út 91. szám alatt álló épület műemlék. *Kiss Éva*: Kaesz Gyula (1897–1967). A szerző saját kiadása, 2000. 18.

2 Építési engedélyek nyilvántartása 1911–1924. 61/1923. és 82/1924. (Tomory Lajos Múzeum). Kaesz Gyula lakcímként a Kinizsi utca 31-et, vagyis az Iparművészeti Iskola címét adta meg.

3 Uo. 336/1927. és 410/1927.

4 Építési engedélyek nyilvántartása II. 1930–1936. 34/1935. (Tomory Lajos Múzeum).

magyar királyi honvédszázados volt.⁵ Artúr kereskedelmi pályára lépett, épületfa- és tüzelőanyag-nagykereskedő lett. Üzlete az V. (ma XIII.) kerületi Csanády utca 11. szám alatt működött.⁶ 1935. február 24-én vette feleségül Ladomerszky Rozáliát (1906–1977),⁷ és 1938-ban beköltözhettek a Kaesz Gyula tervezte vadonatúj lakásukba.

Ladomerszky Rozália és Wiener Artúr

ből két részt áruba bocsát. Az új parcellák egyikén (Gyöngyvirág utca 38/a.) 1936–37-ben maga építtetett egy házat, a másik telket Wiener Artúr vásárolta meg. Így lehet, hogy az iratokban – miként Kaesz Gyula tervrajzán is – a Gyöngyvirág utca 36/38. szerepel, míg például a választási jegyzékben Gyöngyvirág utca 38/b. számon tartották nyilván.⁸

Kaesz 1937. október 8-án készült el a ház terveivel. Pestszentlőrinc városnál 1937. november 6-án kérvényezték az építési engedélyt. Az épület – Lengyel Béla házához hasonlóan – földszintre és „sauterin”-re tagolódott. A terv szerint, ahogy a sas-hegyi villánál, az alagsor és a lakótér már a külső borításában is elvált volna: lent klinkertéglát, fent fehér vakolatot alkalmazott Kaesz, harmonizáló ablakrácsokkal.⁹ Azonban a négyzetes alaprajzot itt sáttortető borította. A felső szinten (földszint) elő-, fürdő-, öltöző- és három lakószobát, valamint egy teraszt alakítottak ki, míg az alsó szinten (szuterén, vagy alagsor) egy lakó- és egy cselédszoba, két konyha, két kamra, folyosó, mosókonyha, tüzelőszerkamra, vendégszoba és ruhatár, továbbá egy veranda kapott helyet.¹⁰

Lent volt a házmesteri szoba-konyhás lakás, amely fürdőszobával nem, de illemhelyiséggel (WC) rendelkezett. Az emeleten nem volt konyha, Wienerék számára a lenti nagyobb konyhában főztek. A két konyhához külön-külön kamrát építettek. Mindkét lakást első-sorban az épület jobb oldalán elhelyezett főbejáraton keresztül lehetett megközelíteni: a házmester ajtaja a bejárattal szemben volt, a felső lakásba egy íves lépcső vezetett. Ugyan-

5 Budapest V. kerületi halotti anyakönyv, 100/1945. (Az anyakönyvi adatok forrása: familysearch.org).

6 BFL VII. 2.e. 39335 1937. és Központi Értesítő LXII. évf. 34. sz. 1937. augusztus 26. 712.

7 Budapest V. kerületi házassági anyakönyv, 116/1935.

8 Pest Megyei Levéltár (PEML) IV. 406/c. 1939. évi választói jegyzék. Pestszentlőrinc község, IX. választókör, 134–135. sorszám.

9 Végül nem az egész alagsor kapott téglaboritást, csak az alsó ablakok párkányáig, illetve a lépcső tetejéig ért.

10 Építési engedélyek nyilvánartatása 1937–1938, 553/1937. (Tomory Lajos Múzeum); és 70.022.wiener.2. ltsz. (Magyar Építészeti Múzeum).

akkor a szolgálati lakásba a verandáról is vezetett ajtó, míg Wienerék lakását egy külső lépcsősoron és a teraszon keresztül is el lehetett érni.

A lakás berendezése szintén Kaesz Gyula keze munkáját dicséri. A házaspár életmódját tükrözi a lakószint elrendezése. A belső lépcsőn felkapaszkodva az előszobán át a tágas nappaliba lépünk be, ahonnan szemben a teraszra nyíló hatalmas, eltolható üvegajtót látjuk. A kandalló bal oldalán a férfi szoba, míg jobb oldalán a női szoba nyílik, ehhez kapcsolódik az öltöző szoba és a fürdő. Utóbbi természetesen az előszobából is elérhető.¹¹

Kaesz Gyula készítette el a villa kerttervét is, ezen az 1938. február 8. dátum szerepel. A házat – amely a hosszú telek közepén helyezkedett el – a telek jobb oldalán lévő kapubejáraton lehetett megközelíteni, amely kocsiútban folytatódott és tartott egészen a ház mögött, a konyhakertben található garázsig. A Gyöngyvirág utca felől gyümölcsös védte a házat. Közvetlenül az épület előtt medence és egy leányt ábrázoló szobor vonta magára az érkező tekintetet. A kert több pontján is padok álltak a sétálgató tulajdonos rendelkezésére. A kocsiút és a padok árnyékolását több nagyobb fa biztosította.¹²

Az épület felépítését Dianovszky János kispesti kőművesmester vállalta, aki ekkoriban budapesti családiház-építkezéseknél tervezőként is szerepelt.¹³ Később a munkát Urbán Béla vállalkozó vette át. Az épület 1938. április 29-én már készen állt, Wiener ekkor kérvényezte a lakhatási engedélyt, amelyet 1938. szeptember 3-án kapott meg.¹⁴

Wienerék egy gondnokot is alkalmaztak, aki egyben a sofőrjük is volt. A felesége volt a házvezetőnő, és egy szobalány is dolgozott a háznál.¹⁵

Wienerék nem élvezhették sokáig új otthonukat. A sok tiltó, megszorító rendelkezés, a háború keservessé tette a mindennapokat is. 1944-ben a lakóknak el kellett hagyniuk a villát. Pestszentlőrincen – amely ekkor még nem tartozott Budapesthez, hanem önálló város volt – áprilisban felállították a gettót, majd június 12-én deportálták a zsidó lakosokat. Wienerék ekkor már minden bizonnyal Budapesten éltek, visszaköltöztek a családi otthonba, a Csanády utca 11-be.¹⁶

A tulajdonosok távollétük alatt az épületet a gondnokra bízta, azonban az év végén neki és családjának is mennie kellett. Amikor a szovjet csapatok 1944 karácsonyán elérték Vecsést, jobbnak látták Budapestre költözni. A ház tehát lakó nélkül

A leányt ábrázoló szobor, előtte Ladomerszky Margit, a jeles színművésznő

11 Ua.

12 Ua.

13 Pl. 1936-ban a XIV. Tallér utca 15. és a I. Széher utca 5/b. (Újság, XII. évf. 108. sz. 1936. május 10. 21. és 147. sz. június 28. 23.). Neve a pestszentlőrinci építési nyilvántartásban Dianovszky, de több helyen Dianovszkyként szerepel.

14 Építési engedélyek nyilvántartása 1937–1938, 553/1937. (Tomory Lajos Múzeum).

15 A gondnok leszármazottainak visszaemlékezése alapján.

16 Ezt támasztja alá, hogy mind az 1945-ös, mind az 1947-es választási névjegyzékben ezen a címen szerepel özvegy édesanya mellett Wiener Artúr is.

maradt – de nem üresen. A németek Pestszentlőrincen is berendezkedtek Budapest védelmére. A Wiener-villába egy fiatal német főhadnagy és tiszt szolgája költözött. A szovjet előrenyomulást nem sikerült megállítani, december 31-én már Pestszentlőrinc közepén, a Thököly útnál volt a front, és heves harcok után január 5-ére átvonult a város területén.¹⁷

A németek nem tettek kárt az épületben. Utánuk az oroszok rövid ideig hadikórházat működtettek itt, illetve az alagsori cselédszobában két lovat is elszállásoltak. Amikor ki-költöztek, elvitték, amit csak bírtak, amit pedig nem, azt összetörték. Az eredeti, Kaesz Gyula által tervezett bútorzatból mára nem maradt semmi.¹⁸

1945-ben úgy tűnt, normalizálódik az élet. Wiener Artúr 1945 nyarán új fakereskedő vállalkozást alapított.¹⁹ Visszaköltöztek Pestszentlőrinc, rendbe hozták a villát, azonban nem lakhattak itt sokáig. 1947-ben egy társbérletbe kényszerültek az V. kerületi Falk Miksa utca 30-ban.²⁰ A magánvállalatokat az 1940-es évek végén államosították, Wiener Artúr német és angol nyelvtudását használva a Hungarotex Külkereskedelmi Vállalatnál dolgozott nyugdíjazásáig mint üzletkötő. 1979-ben halt meg.²¹

A villa a XVIII. kerületi tanács tulajdonába került, jelenleg is önkormányzati tulajdon. A házmesterlakás és az előszoba közötti átjáró befalazásával két külön lakást alakítottak ki. A hetvenes években az eredetileg a nappaliban álló kandallót cserépkályhára cserélték. Az egykor szabadon álló teraszt fél méter magasan felfalazták, illetve tyúkhálóval borították.²²

De nem csak a villa, a környezete is radikálisan megváltozott. 1973-ban a telek jobb oldali határán megnyitották a Tű utcát,²³ majd az épület mögött a Csörötnek utcát. Feltehetőleg ekkor kapta az épület a Tű utca 2. számot. 1988-ban a tanács kettéosztotta a telket és a Gyöngyvirág utcai részen új épület született. A leányszoborral díszített medence is a kerítés túloldalára került.

2017. november 23-án a Tomory Lajos Múzeum megnyitotta az MMA – Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ Kaesz Gyuláról szóló vendégkiállítását a XVIII. kerületi Kossuth téri Pavilongalériában. Jelen voltak Wienerné rokonai is – akik meglepve ismerték fel a meghívón az addig hiába keresett épület képét. A megnyitó alkalmából a közönség ismét felfedezhette az elfeledett Kaesz Gyula-villát Pestszentlőrincen.

Pápai Tamás László

17 Pestszentlőrinc krónikája. Budapest, 1996. 203–208. és *Ungváry Krisztián*: Budapest ostroma. Corvina Kiadó, Budapest, 2013.

18 A ház 1944–45 alatti történetét a gondnok leszármazottainak visszaemlékezése alapján rekonstruáltam.

19 Központi Értesítő LXX. évf. 5. sz., 1945. október 11. 83.

20 Budapesti távbeszélőnévsor 1950. december. 503.

21 Német Andrásné Ladomerszky Ágnes szíves közlése. A felhasznált fényképanyagot is ő bocsátotta a rendelkezésemre.

22 A jelenlegi itt lakó Simon házaspár szíves közlése alapján.

23 Fővárosi Közlöny XXIII. évf. 8. sz. 1973. augusztus 31. 59.

„Uton vagyok, s nem vagy velem ...”

Petőfi Nagykoröson

Petőfi Sándor 1823. január 1-jén született Kisköröson, ám szülőhelyének vallja Kiskunfélegyházát is.¹ Több szállal kapcsolódik élete Nagykorös szomszédvárosához – a Három Város² törzstagjához – Kecskeméthez.

Petrovics-Petőfi Sándor szülei: édesapja Petrovics István (sz. Kartal, 1791. augusztus 15.) mészárosmester („székálló”) és édesanyja Hrúz Mária (sz. Túróc vármegyei Liesno, 1791). Petrovics István szakmai ismeretei elsajátítása – vándorlása – során került „székálló”-ként Nagykoröstre, valamikor az 1810-es években. Erről Arany János is tudomással volt, aki Petőfi Sándornak még 1848. május 5-én hozzá írt levelének végére jegyezte fel 1858. január 2-án: „Pesten Petőfi vendége voltam 7–8 napi ott létem alatt. Ó akkor a Dohány utczában lakott, elég kényelmes szálláson, hol szülei is vele laktak, ő látta el asztal- s szállással őket. Tisztességes szobája volt a két öregnek külön. – Petőfi a leggyöngébb fiúi szeretettel bánt velök. Atyja felföldi kiejtéssel, de jól beszélt magyarul, anyja nem mindig ejtette tisztán a magyar szót, de folyvást beszélte. Itt [Nagy] Köröson élt egy öreg mészáros ember, ki midőn Petőfi atyja Körösi székálló legény volt, alatta szolgált, mint székálló inas. Katonás ember volt, keményen bánt vele. Innen ment aztán Kisköröstre, hol megházasodott, székgazda lett etc.”³ Tehát, innen továbbállva, 1818. szeptember 15-én nősült meg Petrovics István, majd 1821-ben már mesterként Kisköröson bérelt mészárszéket. Itt született meg Sándor gyermekük.

A Petrovics család szorosabban kötődik Kecskemét városához is. Maga Petrovics István üzleti kapcsolatban állt a várossal. Felesége, Hrúz Mária rokona a Kecskeméten élő Hrúz Mihálynak, akinél a gyermek Sándor volt elszállásolva elemi iskolás korában (másik szülősadója Kovácsy Istvánné, Sándor keresztanyja). Az ő őse volt az a szlovák származású Hrúz Mihály, aki Felső-Magyarországról lakatosmesterként vándorolt Kecskemétre még a XVIII. században. Evangélikus tótok voltak. Petrovics István „székálló mészáros mester”-ként kapcsolatot tartott a helyi evangélikus tanítóval, Schifferdecker (Hajósi) Dániellel (a tanító sertéskereskedéssel is foglalkozott), aki 1828–1831 között tanította az evangélikus iskolában a kis Sándort.⁴

Hrúz Mihály felesége Valaszky Eszter volt, aki 17 gyermeknek adott életet. A legidősebb leány Erzsike, aki – a költő által is megörökített – *Cserebogár* című dalt énekelt a kis Sándorkának.

Petőfi Sándor elemi iskolás évei után többször járt Kecskeméten. A városban tartózkodott vándorszínészként 1843. január 15-től április közepéig. Mintegy félszáz darabot próbáltak, több előadásban szerepelt Petőfi is (pl. Shakespeare *Lear király* című művének bolondját alakította). Ebben az időszakban tanult Kecskeméten Jókai Mór, aki a jogakadémia diákja volt. Ekkor mélyült el Petőfi és Jókai között az 1841-ben, pápai diákoskodásuk során keletkezett barátságuk.⁵

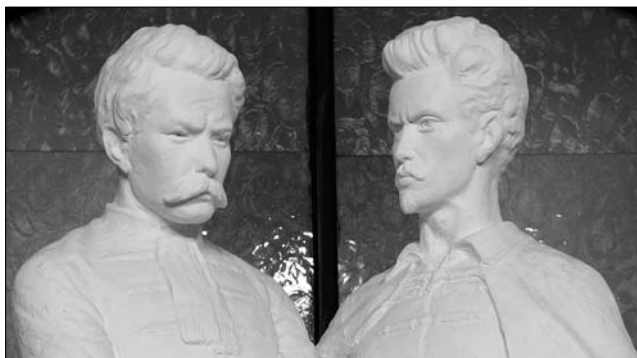
1 A születése körülményeihez lásd *Kerényi Ferenc*: Petőfi Sándor élete és költészete. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 21–30.

2 A kérdéssel kapcsolatban *Novák László*: A három város. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

3 *Sáfrán Györgyi* (szerk.): Arany János levezése (1828–1851). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 204–206.

4 *Székelyné Körösi Ilona*: Petőfi kecskeméti iskolája és tanítója. In: „A kényes úrfi s a rongyos baka”. Tanulmányok a két halhatatlan pápai diákról. Pápai Református Gyűjtemények (szerk. *Mezei Zsolt*). Pápa, 2002. 27–29.

5 Petőfi Kecskeméttel való kapcsolatához lásd *Orosz László*: Kecskemét irodalmi öröksége. Kecskeméti Lapok, Kecskemét, 1990; *Heltai Nándor*: Kecskemét. In: Petőfi emlékhelyek a Kárpát-medencében (szerk. *Asztalos István–Ratzky Rita*). Kiskörös, 1996. 75–85

Arany és Petőfi találkozására, részlet a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeumban őrzött, Puskás Sándor által alkotott szoborról (Szenkó Melinda felvétele)

onnan pedig – Mezőberénybe. Ceglédre minden bizonnyal Nagykőrösre vette útját, mert innen haladhatott tovább a Pestről kiágazó, a Tiszakécske és Tiszainoka közötti réven át haladó országúton Szarvason át Mezőberénybe.⁷

Hogy a költő valóban járt Nagykőrösön, egy verse tanúsítja, amelyet 1848. május utoljában írt, amikor – minden bizonnyal – Kecskeméten át Szabadszállásra utazott követválasztásra.

Annak oka nem ismeretes, hogy miért éppen Nagykőrösön keresztül utazott, azonban azt részben a közlekedési viszonyok magyarázhatják (ekkor már közlekedett a vonat Pest és Szolnok között, amelynek fontos állomása Cegléd⁸), másrészt rokoni kapcsolatai miatt is Kecskemét felé vehette útját. Petőfi Sándor Szendrey Júliával 1847. szeptember 8-án kötött házasságot. 1848 nyárelőn már áldott állapotban volt (Zoltán fiukat 1848. december 15-én szülte meg Debrecenben), s bizonyára ezért sem tudott férjével tartani – a később viharosnak bizonyult – országgyűlési követválasztásra a Kiskunságba, Szabadszállásra.⁹

6 Székelyné Kőrösi Ilona szíves tájékoztatását megköszönöm. Itt szükséges említést tenni arról, hogy a Petőfi-emlékhelyek között Nagykőrös nem szerepel. Lásd *Asztalos István–Ratzky Rita* (szerk.) i. m. 1996.

7 Arany János Nagyszalontáról Nagykőrösre utaztában 1851. november legelején ezen az útvonalon közlekedett szekéren. Lásd *Zuh Imre*: Arany János Nagykőrösre kerülése. In: *Az Alföld vonzásában. Tanulmányok a 60 esztendő Novák László Ferenc tiszteletére* (szerk. *Ujváry Zoltán*). Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati XII. Nagykőrös–Debrecen, 2007. 311–316.

8 Kossuth Lajos népes küldöttséggel Jókai Mór társaságában 1848. szeptember 24-én érkezett vonaton Ceglédre, ahol megtartotta lelkesítő beszédét, majd innen toborzó körútját folytatva lovas kocsin utazott át Nagykőrösre, onnan pedig Kecskemétre (*Novák László Ferenc*: Kossuth Lajos szerepe a nemzeti véderő szervezésében és mozgósításában a Három Városban. *Az Arany János Társaság Évkönyve XXIII.* Nagykőrös, 1999. 71–80. Érdekességként említhető meg, hogy Ferenc József osztrák császár 1852-ben szintén Ceglédre kocsizott Nagykőrösön keresztül Kecskemétre, s a ma az Arany János Múzeumnak helyet adó kaszárnyában (itt toborozták 1848 őszén a 13. Hunyadi és a 16. Károlyi honvéd huszárezredek) tartott pihenőt. (*Novák László Ferenc*: Ferenc József Habsburg császár 1852. évi látogatása Nagykőrösön. In: *Kutatások Pest Megyében* (szerk. *Korkes Zsuzsa*). Tudományos Konferencia III. Pest Megyei Múzeumi Füzetek Új sorozat 6. Szentendre, 2001. 286–290.).

9 Az országgyűlési választásra Szabadszálláson 1848. június 15-én került sor. Petőfit megbuktatták a követválasztáson. *Tóth Sándor*: Szabadszállás. In: *Petőfi emlékhelyek a Kárpát-medencében* (szerk. *Asztalos István–Ratzky Rita*). Kiskőrös, 1996. 207–208. Arany János is hasonlóképpen járt, a nagyváradi vármegyei jelölttel szemben bukott meg június 26-án. Erről levelében számolt be barátjának, Petőfinék, aki szintén írt neki válaszlevelében az ő választási kudarcáról. *Novák László Ferenc*: Arany János Nagykőrösön. *Honismeret* XLV. évf. 2017/2. szám. [8–21.] 9.

Az *Uton vagyok s nem vagy velem...* kezdetű versében ifjú hitveséhez ír utaztában, Nagy-kőrösön:

„Uton vagyok s nem vagy velem Jó angyalom, szép kedvesem. De jól tudván, lépésimet Hiven kíséri szellemed. Csak azt tudhatnám, édesem, Minő alakban jársz velem? Tán a szellő vagy, mely illattal Röpül hozzám s játszik hajammal? Az alkony pírja vagy talán Amott az ég boltozatán?	Vagy tán az esti csillag, mely Reám ezüst sugárt lövel? Vagy a madárka vagy, ki ottan Ugy megdalogat a bokorban? Vagy e kicsiny virág vagy itt, Ki úgy veti rám szemeit. Miként, ha mondaná: oh törj le, És vígy magaddal, tégy szívvedre, Mond meg nekem, sügd meg nekem, Mellyik vagy, édes kedvesem? (Nagy-Kőrös). Majus, 848. ¹⁰
--	--

A Petőfi költeményeit tartalmazó kötetek érdekes módon június 5–6-ára kelteztek a vers keletkezését. Az 1951-es kritikai kiadásban „Nagykőrös. 1848. június 5–6.” dátum szerepel a költemény alatt. A kritikai megjegyzés szerint „Petőfi az 1848. évi országgyűlési követválasztásokon szintén fellépett, szülőföldjén, a Kiskunság szabadszállási kerületében. Június 5–8. között járt először választói között [...] Az első útján írta ezt a versét, valamint a Szülőföldemen című költeményét.” „Két autográf kézírata maradt fenn. – K1: OSZK. – PE. 85. sz. – Ceruzával írt fogalmazvány Petőfi tárcájában lévő tizenhatodrétt alakú 7 levélből álló jegyzetfüzet...”¹¹ (A kéziratot Petőfi tisztázta, s ezért szerepelhet a vers egy papíron más versek társaságában, valamint kerülhetett Szendrey Júlia levelesládájába: erről – eddigelé – nincsen tudomása az irodalomtörténeti kutatásnak). A kézirattól eltérő dátumozás okát – a fentiek alapján – a választás időpontjának összekeverésében kereshetjük. Ezt a téves időpontot vették át a későbbi gyűjteményes munkák, ugyanakkor az eredeti szövegtől eltérően, a kor nyelvhasználatának megfelelő – „modern módon” – sajátos olvasatban idézik a költő sorait: „mely illattal”, „csillag mely”, „tégy szívemre!”¹²

A közlekedés időigényessége (a vasút megépítéséig, 1853-ig csak lovon, szekéren lehetett utazni Cegléd és Kecskemét között) is arra enged következtetni, hogy Petőfi Sándor nem csak egy, de akár több napot tartózkodhatott Nagy-kőrösön. Erre vonatkozóan azonban nem maradtak az utókorra feljegyzések, dokumentumok. Hogy számára mégis a város jelenthetett valamit, bizonyoság rá, édesapja mézáróslégény volt itt korábban. Arról sincs tudomásunk, hogy hol szállhatott volna meg, kivel tarthatott kapcsolatot. Esetleg édesapja itteni tartózkodása során kialakult közvetlen ismeretség révén valakinél, vagy talán azon valamelyik módosabb cívis, kisnemes családnál, akikkel megismerkedhetett akkor, amikor Nagy-kőrösön játszott a kecskeméti szintársulattal. Arra is lehetne gondolni, hogy a jeles 48-as politikus, Nyáry Pál ismeretése, kapcsolata révén vendégeskedhetett a patinás Nyáregyházi Nyáry kőrösi közbirtokos famíliánál. Az is lehetséges azonban, hogy csak a város vendégfogadójában szállt meg. Bizonyára ez utóbbi hely lehetett szállása, mert más-különb en említést tett volna a vendégeskedéséről.

10 Az Arany János Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteménye (L.sz. 70.8.1.).

11 Petőfi összes művei III. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951. 75, 335.

12 Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 933.; Petőfi Sándor összes versei (szerk. Kerényi Ferenc) II. Magyar Könyvklub, Budapest, 1993. 280.

A szép szerelmes költemény nemcsak Nagykőrösön íródott, hanem közel száz év múltán oda is került vissza. Budapesten a „Lantos R.T.” könyvkereskedés 1928. december 11-én, „Szendrey Júlia születésének századik évfordulójára” hirdette meg azt az árverést, amelyen „Szendrey Júlia levelesládája” tartalmát kínálta megvásárlásra. Nagykőrös kiváló, széles látókörű és nagy műveltségű – Arany János Társaságot és múzeumot is alapító – polgármestere, dr. Dezső Kázmér is részt vett ezen az árverésen, s megvásárolt több Petőfi-autográfiát, köztük az *Uton vagyok s nem vagy velem...*, *A hegyek között*, valamint a debreceni születésű *Hideg idő, hús őszi éj...* című versek kézíratait.¹³

Petőfi Sándor *Kutyakaparó* című költeményének színhelyét a kőrösi lokálpatriotizmus, az Arany János Társaság néhai tudós vezetői – dr. Benkó Imrével és dr. Törös Lászlóval az élen – Nagykőröshöz, annak környékéhez kötötte, ami a köztudatba is beivódott. A Szeged irányából érkező – és Szarvas–Kécske felől hozzá csatlakozó – főútvonal Jászapáti egykori Kocsér-pusztájának központján keresztül vezetett Szolnok (Jászberény), Abony irányába. Kocsér-, Tetétlen-, Törtel-puszták hármashatáránál épült fel egy csárda, amely a *Kutyakaparó* nevet viseli. Ez a csárda Nagykőrös város egykori Tetétlen-pusztáján áll. A *kutyakaparás*, *kutyakaparó* megnevezés az útszéli csárda rozoga, elhanyagolt voltára utal, hasonlóan a *Rongyos csárda*, *Kuczorgó csárda* névhez, amely a Duna–Tisza közén másutt is előfordult a XVIII–XIX. században, így a római katolikus Félégyháza környékén (a Hortobágy vidékén gyakori a *Morgó*, *Cserepes*, *Meggyes* csárdanév).

„Kívül-belül szomorú csárda ez,
A Kutyakaparó,
Éhen-szomjan szokott itt maradni
A jámbor útzó.
Mert eledelt nem kap, és hogyha csak
Rápillant borára,
Megátkozza Nóét, hogy szőlőt is
Vett be a bárkába.

[...]

Mogorva vénember itt a csaplár
Szavát sem hallani,
Száját ő csak azért tart, hogy legyen
Mivel ásítani.
Ilyen a csaplár, a vén Dömötör;
Hát a felesége?
Ez takaros menyecske lehetett
Annak idejébe’.

[...]

13 *Mezősi Károly*: Kisebb Petőfi-tanulmányok. Studia Comitatus (Tanulmányok Pest megye múzeumaiból) 2. Szentendre, 1973. 315–332.; 1973. 320–322.; *Novák László*: Az Arany János Múzeum története. In: Tanulmányok Nagykőrös történetéből és néprajzából (szerk. *Novák László*). Az Arany János Múzeum Közleményei – Acta Musei de János Arany nominati I. Nagykőrös, 1978. 324. A kéziratot az Arany János Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteménye őrzi.

Ő sem igen beszél; s ha szól, száját
Szidalomra nyitja,
Hogy a vármegye a betyárokat
Már mind kipusztítja;
Még mikor a világ ezeké volt,
Ha nem csordult, cseppent,
De ezek híjával a kereset
Egészen megcsökkent.

[...]

És amilyen ez a csárda,
Olyan a vidéke,
Körülötte a homokbuckáknak
Se' hossza se' vége.
A meztelen homokban alig teng
Egy-két gyalog bodza,
Mely fekete gyümölcsét nyaranként
Kedvetlenül hozza.

A harangszó a távoli falukból
Meghalni jár ide,
S az eltévedt madár körül néz csak
S odább megy izibe.
Még a nap sem süt itt úgy, mint máshol;
Bágyadtabb sugára,
Mintha szánakozva tekintene
Az árva csárdára.

A csárdától vagy száz lépésnyire,
Kopár dombtetőn fent,
Senki által meg nem látogatva,
Áll egy régi kőszent;
Ennek is valaki egy kopott tarisznyát
Akasztott nyakába,
Mintha mondta volna: menj isten hírével,
Mit állsz itt hiába!"

– írta Petőfi az 1847 januárjában, Pesten költött versében.¹⁴

14 A verssel kapcsolatban a kritikai kiadásban Kerényi Ferenc a következőket írja: „*emlékeztetünk arra, hogy Petőfi legjelentősebb természetverseit (Az Alföld, A Tisza, Kis-Kunság) hasonlóképpen Pesten és nem konkrét tájélmény hatása alatt írta; A csárda romjai ebből a szempontból nem tipikus, inkább kivételes eset. Kétségtelen viszont, hogy a megírás indítékát nem ismerjük, s hogy létezett olyan, versből eredt hagyomány is, mely szerint a címadó csárdában írta volna költeményeit Petőfi.*” „Magyarázatok (II. 811.) »csárda a nagykörös-tetétleni út mentén«. Novák László a címadásra (hasonló értelemben) helyi hagyományt is közölt: »A Kocsér-Törtel-[Nagy] Körös hármás határ mellett épült fel az egyik [ti. Kaparó csárda] (Kutyakaparónak nevezik, s egyes feltételezések szerint Petőfi Sándor itt írta Kutyakaparó című költeményét). (A Három város. Bp. 1986. 364.)” Petőfi Sándor összes művei 5. kötet. Petőfi Sándor összes költeményei (1847). Kritikai kiadás. Sajtó alá rendezte Kerényi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008. 304–305.

A *Kutyakaparó csárda* legközelebb Nagykőröshöz esik, a mezőváros Tetétlen-pusztája felé vezető út mellett áll a Kocsér–Törtel–Tetétlen hármashatár közelében. Cegléd, Abony, Szolnok és Nagykőrös távol fekszik innen, ahonnan a harangszót még szélvihar sem sodorja ide. Mivel közlekedés tekintetében jelentős az útvonal, forgalma sem elhanyagolható (pl. amikor Jászapátiról a heverő jószágot a kocséri legelőre hajtották, vagy a nagykőrösiek terelték errefelé állataikat Tetétlenre, Karára).¹⁵ A hármashatárhalmon kívül e tájon nincsen nagyobb kiemelkedés a homok borította térszínből, de kereszt állhatott itt is a határhalmok mellett, mivel a pusztát katolikus jászok birtokolták, akik közül származtak a Tetétlen-pusztai napszámosai, cselédjei. A kocsmáros azonban nagykőrösi lehetett, amit a fogadós – Nagykőrösön is megtalálható – *Dömötör* családneve bizonyíthat. Valójában a csárda Nagykőrös város Tetétlen-pusztáján épült fel, s a város haszonvételeit gyarapította.¹⁶

Petőfi költeményeiben említ pusztai csárdákat, de a *Kaparási csárda* helymegjelölése nem válik ismeretessé azokban.¹⁷ Nem valószínű azonban, hogy a költő járt a nagykőrös-kocséri országúton, de az sem, hogy Ceglédre Abony felé szekéren vagy gyalog közlekedett volna. Abony és Cegléd határán is – az országút mellett – *Kutyakaparó* csárda létezett a XIX. században.¹⁸ A *Kecskés* vagy *Kaparási csárdát* és a körülötte fekvő földterületet Cegléd városa rendre bérbe adta *árendánsoknak* (bérlőknek).¹⁹

A ceglédi *Kaparási csárda* is fontos útvonalban helyezkedett el, amelyen a Tiszántúlról (Tiszakécske, Tószeg felől), így Mezőberényből érkező – ahol Petőfi Sándor rokoni látogatások tett – kocsik, szekerek is közlekedtek.²⁰ Ez a csárdaépület jó állapotban lehetett, mert az *árendáns* kötelessége és érdeke volt a karbantartása is, hasonlóan a másikkal, amely szintén a Mezőberény felé vezető forgalmas út mellett állt Tetétlen- és Kocsér-puszták határán.

A fentiek ellenére mégis nevezhették a Nagykőrös alsó-tetétleni csárdát *kutyakaparónak*. Nagykőrösön is említés történik egy *Kaparási csárdáról* 1857-ben: „A kik f. évi Martius 2-án a kaparási csárdánál kiraboltattak a' tőllök elrablott pénz mennyisége úgy a rablás körülményei iránt leendő kihallgatás végett a' Nkőrösi Cs: Kir: Tekintetes Szolgabírói hivatalnál

15 Érdekességként említjük meg, hogy a XIX. század harmincas éveiben jászapáti zendülő kisnemesei közül többet a szegedi vár börtönébe zártak, akik a „javító intézetből” történt szabadulásuk után Kocséron át, a főútvonalon mentek vissza Jászapátiba. *Novák László Ferenc*: Nemesi ellenállás a Jászkunságban, különös tekintettel Jászapátira. Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 26. Szolnok, 2011. 109–158.

16 Például a városi tanács kihirdette 1850. január 25-én, hogy „A' város alsó Tetétleni csárdája folyó februarius 15^{án} dél előtti Istentisztelet után a' Városházánál haszonbérbe adandó.” Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Pest Megyei Levéltár (PML) Nagykőrös Város Hirdetmények jegyzőkönyve 1849–1850.

17 Petőfi Pesten, 1847-ben írta a *Kutyakaparó* című költeményét. A rozzant csárda, a római katolikus Félégyháza és környékén található pusztai csárdák látványa is hathatott a költő élményvilágára. Petőfi Sándor összes művei

II. Akadémiai Kiadó, 1951. 135–139, 375.

18 A ceglédi főbíró jegyzőkönyvében például 1827. június 28-án jegyezték fel egy bűnesetet, amely „a' Ceglédi Határban lévő ugy nevezett Ketskési vagy Kaparási Csárdánál a' Szolnoki Uton” történt. MNL PML Cegléd Város Bírói végz. Jkve 1826/27. 196. sz.; Vö. *Novák László*: Cegléd mezőváros a XVIII. században és a XIX. század első felében. In: Cegléd története (szerk.: *Ikvai Nándor*). Studia Comitatus (Tanulmányok Pest megye múzeumaiból) 11. Szentendre, 1982. 121–188. A később épült vasútvonal kereszteződése melletti megállóhely környékén, a 4-es számú országút mellett állt, de elbontásra került az állami gazdaság területén a XX. század második felében.

19 „Bába András által haszonbérlett Ketskési csárdához tartozó szántó földben van mintegy 90 véka alá való kukoritzának való föld...” – jegyezték fel 1851. március 9-én, majd 1851. augusztus 3-án arról szerezhetünk tudomást, hogy „Bába Molnár Andrásnak mult Pénteken a házátul a Kaparási Csárdáig a Kotsjárul egy fejsze le esett...” MNL PML Cegléd Város Hirdetmények Jkve 1851–1853.

20 Itt szükséges említést tenni arról, hogy Cegléd város tanácsa hasonló esetet dokumentált 1851. június 1-jén: „Mező berényi lakoss Mezey Mihály kotsiján volt Gyapju mennyiségből f. évi Majus 31^{én} viradora a Ceglédi határban levő Kaparási Csárdánál zsákostul edjűtt levagván el lopták 1 mázsa 71 font gyapjut...” MNL PML Cegléd Város Hirdetmények jkve. 1851–1853. 15. sz.

mielőbb jelenjenek meg” – szölt a hatósági hirdetmény 1857. április 5-én.²¹ Valójában, hogy melyik *kaparási csárdáról* esik szó, nem derül ki a hatósági közleményből, de minden bizonnyal a tetétlen alsó *Kutyakaparó* csárdánál történt a rablás, s ezért kerülhetett a nagykőrösi szolgabíróóság elé a dolog. Ha Cegléden történt volna a bűncselekmény, akkor azt az ügyet a ceglédi, nem pedig a nagykőrösi járási szolgabíróóság tárgyalta volna, abból kifolyólag, hogy Tetétlen Nagykőrös mezővárosához tartozott, annak pusztai határát képezte.

Arany János nagykőrösi gimnáziumi tanársága idején két alkalommal – 1852-ben és 1855-ben – járt tanártásaival Tetétlen-pusztán, Inárcsi Farkas Elek kőrösi földbirokok meghívásának eleget téve. A Nagykőrösről vezető, s a Törteli útból Kocsér felé kiágazó út a *Kutyakaparó* csárda mellett vezet Tetétlenre, azaz a költő láthatta a csárdát, netán meg is fordult benne. Amennyiben Petőfi Sándor erről a csárdáról írt volna költeményt, az bizonyára nem került volna el Arany János figyelmét, de a többi tanártársakét sem, hiszen köztudottnak kellett volna lenni számukra is, hogy a jeles költő, Petőfi Sándor járt ott, vagy arról a csárdáról emlékezett meg költeményében.²²

Arany János Tetétlen-pusztán járva három verset írt. *Tetétleni halom* címmel a honfoglaló Árpád vezér hagyománya ihlette meg a Nagy-Pengyom halom láttán, valamint az öreg pásztor ragadta meg figyelmét, Marci bácsi, akiről a *Vén Gulyás* és a *Vén gulyás temetése* című verseit költötte.

Petőfi és Nagykőrös kapcsolatának utómozzanatai is vannak. Minden bizonnyal a család egyik tagjának iskoláztatása révén a református főgimnázium könyvtárába került az 1930-as években Nagy Pál leányának, Nagy Zsuzsikának irodalmi hagyatéka, amely Petőfi Sándor *Zsuzsikához*, *Farkaskaland*, *Így ni...*, *Lopott ló* című verseit tartalmazza.²³ A *Petőfi Összes Művei* 1951-es kritikai kiadása szerint a kéziratok elvesztek: „*Zsuzsikához* (Ne hozd, ne hozd azt a bort, kisleány!) 1844 tavaszán *Petőfi Dunavecscén Nagy Pálnál lakott, minthogy a szülői házban nem volt megfelelő szoba számára. Ezt a versét, valamint az Éjjel [...] és a másik Zsuzsikához c. versét [...] is házigazdája leányához, Nagy Zsuzsikához írta. Mindkét Zsuzsikához c. vers eredeti kézírata az ő hagyatékából került később a nagykőrösi Arany János-gimnázium könyvtárába. A gimnázium igazgatóságától nyert felvilágosítás szerint a kéziratok a második világháború idején eltűntek.*” Hasonló megállapítást tesz a kritikai kiadás a *Farkaskaland* („*Eredeti kézírata megvolt a nagykőrösi Arany János-gimnázium könyvtárában. A gimnázium igazgatóságának közlése szerint a második világháború óta a kézirat nem került elő.*”), és a *Lopott ló* („*Kézírata megvolt a nagykőrösi Arany János-gimnázium könyvtárában. A gimnázium igazgatóságának értesítése szerint a második világháború alatt a kéziratnak nyoma veszett.*”) című versekről. Az *Így ni...* című versről nem történik említés a kritikai kiadásban.²⁴ Az eltűntnek hitt kéziratok azonban előkerültek, az Arany János Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményének felbecsülhetetlen értékű autográf darabjai.²⁵

21 MNL PML NkV Hirdetések Jkve 1857–1859.

22 A tetétlen-kocséri határszél csárdája napjainkban is őrzi Petőfi emlékét. Az egykori csárda, kocsma falán elhelyezett márványtábla emlékezteti az arra utazókat, hogy Petőfi Sándor ott járt, s idézi fel a *Kutyakaparó* című vers sorait.

23 Novák i. m. 1978. 325.

24 *Petőfi* i. m. 1951. Első kötet 1842–1846. 381–382, 388–389.

25 A szovjet Vörös Hadsereg 1944. november elején szállta meg Nagykőröst. A főhadiszállás, valamint a hadikórház a gimnázium épületében volt. Ekkor jelentős pusztulás érte a gimnázium könyvtárát, szertárát, azonban az irodalmi kincsnek számító Petőfi-kéziratokat valaki megmenekítette, jöllehet az Arany-kéziratok nem tűntek el. A kéziratok felkutatásában, illetve előkerítésében – vagy talán megőrzésében – dr. Törös László gimnáziumi magyartanárnak tulajdoníthatunk elvülhetetlen érdemeket. Neki is köszönhető, hogy az Arany János születésének 140. és halálának 75. évfordulója tiszteletére készült, a gimnázium épületében 1957-ben megnyitott Arany János Emlékmúzeum kiállításában helyet kaphattak a Petőfi-autográfai is.

Petőfi emléke különös módon is kötődik Nagykőröshez, illetve e vidékhez. A költő, Bem tábornok egyik szárnysegédje nyomtalanul elveszett az orosz túlerővel szembeni küzdelemben Erdélyben, 1849. július 31-én, Segesvár–Fehéregyháza térségében.²⁶ Petőfi Sándort a magyar nemzet nyomtalanul eltűnt hőségének tekinti, s a csata színhelyén Fehéregyházánál szobrot állítottak emlékére – ezt a trianoni ország- és nemzetcsönkítéskor a románok boszszúja elől vélt szülőhelyére, Kiskunfélegyházára hozatták, de ma is kőbe vésett arca és szobra mutatja a gyászos emlékü csata, a költő elvesztésének helyét, Fehéregyháza közelségében.

Petőfi Sándor életben létét erősíthette az a tény, hogy az osztrák hatóságok a szabadságharc bukása utáni önkényuralom éveiben még bujdosónak tekintették (pl. még 1850-ben sem nyilvánították halottá²⁷). Számos ál-Petőfi bukkant fel, amiért is hatósági körözést adtak ki ellene. A bukás után az osztrákok nyomoztatták a bujkáló honvédtiszteket,²⁸ s mindazon tárgyakat, dokumentumokat elkobozták, amelyek a szabadságharc emlékét őrizték, amelyek a magyar függetlenség szimbólumának tekintettek (pl. fegyverek, Kossuth-bankók, különböző röplapok, nyomtatványok, könyvek).

Petőfi Sándor forradalmisága veszélyt jelentett továbbra is az elnyomó osztrák hatalom számára. Például az 1851. május 26-án Kecskeméten, Keresztessy József „*Pest Solt megye Cs. Kir. Főnök*” által megfogalmazott, s a helyhatóságok vezetőinek címzett utasítása is ezt bizonyítja: „*Felsőbb helyről vett tudósítás szerint a’ rossz gondolkodásúak közt Ausztriának jövője felől Petőfi által szerkesztett több gúny költemény és jóslat van forgalomban. Ennél fogva ön is felhivatik, hogy minden ezen gúny iratok szerkesztői, mind pedig azok szerzői ellen kellő ovatossággal szoros nyomozást tévén, azokat felfedezés esetében hadi törvény szék elébe állíttatás végett ide azonnal jelentesebe [sic!] az eredményről jelentése bevértván.*”²⁹

Petőfi Sándor kedves és bensőséges barátja, költőtársa, Arany János költészetében, kiterjedt levelezésében nem található olyan megnyilatkozás, amely szerint Petőfi eltűnésével kapcsolatban tényszerű adat bukkanna fel.³⁰ A bukás utáni apátiája, lelki állapota nyomozható Arany költészetében is. E tekintetben csupán a még Nagyszalontán írt *Letésem a lantot, Reményem* című verseit említjük meg. Nagykőrösre kerülve 1851-ben közelebről láthatta az irodalmi valóságot. Aranyt elkeserítette Pest irodalmi életének színvonaltalansága.³¹

Petőfi Sándort nem emlegeti Arany a szabadságharc bukása után, azonban néhány versében emléke felidéződik, mint az 1849 őszén írott, *A lantos* című költeményében vagy az

26 Lásd Kerényi i. m. 2008. 465.

27 Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és kora 1823–1848. Unikornis Kiadó, Budapest, 1998. 130–131.

28 Például a Nagykőrös Város Levéltárában található Körleveleket tartalmazó Jegyzőkönyvben regisztráltak 545. szám alatt 1850. január 19-én Pest megye főispánjának, Szent Iványinak körlevelét: „*Molnár Lajos volt honvéd tiszti kerestetik, ’s elfogatása esetében a’ legközelebbi kat. parancsnokság által biztos őrizet alatt Aradra kísértetni rendeltetik.*”

29 Pest Megyei Levéltár Nagykőrös Város Körleveleket tárgyzó Jegyző Könyv 1851^k évről 40/Eln. sz.

30 Petőfi Mezőberényből indult Bemhez Erdélybe Nagyváradon át, de a rövidebb utat, Biharugrát választotta – itt a református lelkésznel szállt meg –, elkerülve Nagyszalontát. Arany erről ilyen megjegyzést tett Petőfinek Berényből 1849. július 11-én hozzá írt leveléhez: „*Mező Berény az Orlay-Petrics szülőinek lakhelye, kikkel Petőfi rokonságban volt. És ez hozzám utolsó levele. Mező-Berényből Váradra, s onnan Erdélybe ment, hogy Bemhez csatlakozzék, de utját nem Szalontának, hanem Ugrának vette, mely falu attól oldalvást esik. Ott a papnál volt szállva, s a pap néhány sorban megírta nekünk, az ő megbízásából, hogy köszönt és megy Erdélybe. Ez volt utolsó üzenete. Miért nem jött Szalontára? Mert Berényből Váradra egyenesebb amúgy, s ő sietett – meghalni!*” Safrán i. m. 1975. 262.

31 Tompa Mihály barátjának írta 1854-ben: „*Pestnek irodalmi világa nem sokat ér. Néhány szegény legény lézeng ott fel s alá, pénz és erély nélkül. De kiadókban sincs hiány vállalat minden nap tíz, hogy másnap megbukják. Experimentumok mindenütt, ész és eszközök nélkül...*” Arany János Összes Művei I. kötet. Kisebb költemények (szerk. Vojnovich Géza). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951.

Emléklapra című versében (1850). Megrázó érzés fogta el költőbarátja feleségének házasságkötésekor. Szendrey Júlia egy évi várárok után, 1850 július 21-én férjhez ment Horváth Árpád egyetemi tanárhoz. Ez készítette Aranyt arra, hogy megírja 1850. augusztusában *A honvéd özvegye* című versét, amelyet sebtiben el is küldött közlésre Szilágyi Sándornak 1850. szeptember elején, azonban meggondolva magát, visszakérte a kéziratot. Válaszlevelében a szerkesztő ilyen megjegyzést tett: „*Ugye mégse akarja megbántani Petőfi özvegyét?*”³² Arany tettét azzal is indokolta, hogy „*a beküldött dolgozattal sérteni még most nem akarok, arra fő okom nem az, amit kegyed [ti. Szilágyi Sándor] gondol. Biographiat akarok írni s adatokra lévén szükségem, nem akarom az azok megszerzéséhez legjobb utat elzárni magam előtt. Ezt azon impressio alatt, mikor a verset írtam s beküldtem, feledém vala...*”³³ Arany János Petőfi barátja emlékét lelkében hordozta. Az őt nagyra becsülő és iránta tiszteletet mutató ifjú lapszerkesztőnek – Szilágyinak – írta többek között 1850. október 21-én: „*Üdvözlöm Sajót [Jókai Mórt] és a többi jó fiukat. Szászt és Gyulait abainvisis. Szásznak mondja meg, nagyon jól esett, hogy akadt valaki, rajtam kívül, ki szegény P[éről] megemlékezett. Bizony isten, már azt kezdtem hinni hogy P. csak az én privát költőm volt, hogy már senkinek nem jut eszébe! ...*”³⁴

Arany János a családdal tarthatta a kapcsolatot, hiszen Petőfi Zoltánnak keresztapja, felesége pedig keresztanyja volt. Petőfi fia – jóllehet római katolikusnak keresztelték Debrecenben – a szarvasi evangélikus gimnáziumban tanult. A hányatott életű diák, a nemzet halhatatlan költőjének félárva fia nem jeleskedett a tanulmányokban. Annak ellenére, hogy Arany János 1860-ban elhagyta Nagykőröst, Pestre költözött családjával, tartotta továbbra a kapcsolatot a régi munkahelyével, illetve tanártársaival (az általa is nagyra becsült, bohém életű Szilágyi Sándor még itt tanított). A költő közbenjárása által tanulhatott Petőfi Zoltán a nagykőrösi református főgimnáziumban. Az 1865/66. tanévet igazoló bizonyítványát az Arany János Múzeum őrzi.³⁵

Miként Arany Jánosét, úgy Petőfi Sándor emlékét is híven ápolja Nagykőrös. Nemcsak az Arany János Múzeum, de a város és iskolája is. A költő és fia (a „*két Petőfi*”) kettős arcképét ábrázoló bronz domborművet azon a Beretvás-féle kúria falán helyezték el a Patay utca elején, ahol Petőfi Zoltán lakott a nagykőrösi diáksága idején. „*Nagykőrös város közönsége*” Molnár Gyulának ezzel a mives alkotásával is tisztelgett 1948-ban a forradalom és szabadságharc századik évfordulóján, emlékezve a nagy költőre.

*Petőfi Sándor és fia,
Zoltán emléktáblája Nagykőrösön*

Novák László Ferenc

32 *Sáfrán Györgyi* (szerk.) i. m. 1975. 287.

33 Sajnos az említett Petőfi-életrajz nem íródott meg. Arany János *Összes Művei* I. kötet. Kisebb költemények (szerk. *Vojnovich Géza*). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951. 437.

34 *Sáfrán* i. m. 1975. 294.

35 *Novák* i. m. 1980. 91.

Tanúversek az ősi fészekről

Jósika Júlia (Podmaniczky Júlia) ismeretlen versei
1865-ből

Báró Podmaniczky Júlia és Báró Jósika Miklós kilenc évi várakozás után 1847. augusztus 25-én kötött házasságot Aszódon.¹ Podmaniczky Júlia Báró Podmaniczky Károly² és Jänkendorf-Nostitz Elisa³ bárónő házasságából született 1813-ban Pesten,⁴ első gyermekként. Aszód a Podmaniczky család birtokközpontja volt, ennek ellenére a reformkorban a fiatalabb ághoz tartozó Podmaniczky Károly és családja életvitelszerűen Pesten élt. Ennek egyik magyarázata, hogy Podmaniczky Károly első felesége, Charpentier Júlia halott gyermeknek adott életet, és a szülést követő néhány nap múlva gyermekágyi lázban az aszódi kastélyban elhunyt. Ezért Podmaniczky Károly második feleségét, Jänkendorfi-Nostitz Elisát nem engedte Aszódon szülni.⁵ Ez a magyarázata annak, hogy a Podmaniczky gyerekek: Júlia, Elisa, Rudolf, Ottó, Frigyes, Ármin, Mária mind Pesten születtek. A család életrajzi eseményeire utaló források kevés száma ellenére megállapítható, hogy a reformkorban Podmaniczky Károly családjával több bérpalotai lakásban, kezdetben a pesti Czukor utcában, majd a Széll utca Fürdő utca sarkán álló régi Pollack-házban lakott.⁶ Az állandó pesti életvitelt alátámaszthatja az a tény, hogy Podmaniczky Károly a pesti német evangélikus gyülekezet világi felügyelője volt 1825-től 1833-ig, egy évvel később pedig a dunántúli egyházkerület felügyelőjévé is beiktatták. Ez a tisztség feltételezhetően megkövetelte az állandó jelenlétet, napi szintű, közeli kapcsolatot a gyülekezettel, a pesti német (ma Deák téri) gyülekezet életét érintő ügyek intézése miatt.

Podmaniczky Károly halála⁷ után a család a gyászidőt Aszódon töltötte.⁸ Podmaniczky Júlia és édesanyja véglegesen 1840 körül hagyták el Pestet és költöztek ki Aszódra. A

1 Az Aszódi Evangélikus Egyházközség Házassági Anyakönyvi bejegyzése szerint 1847. augusztus 25-én az esketést Erdélyi Ferenc gödöllői református lelkész végezte a helybéli lelkész engedélyével.

2 Báró Podmaniczky Károly a fiatalabb ágból származó Podmaniczky Sándor és Jeszenák Zsuzsanna 12. gyermeke.

3 Jänkendorf-Nostitz Elisa 1788-ban Drezdában született bárónő, Gottlob Adolf Ernst von Nostitz und Jänkendorf szász államminiszter és Henriette Sophie von Bose második gyermeke.

4 Születési adataira vonatkozóan több helyen téves az 1822-es adatközlés. pl. a Magyar életrajzi lexikon (főszerkesztő: Kenyeres Ágnes, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967) 220.; Új magyar irodalmi lexikon (főszerkesztő: Péter László, 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994) 314. A helyes születési hely és dátum: Pest, 1813. április 2. Pesti Német Evangélikus Gyülekezet Születési Anyakönyve, 1789–1819. 102.

5 Podmaniczky Károlyné Charpentier Júlia 1811. szeptember 2-án 33 éves korában halt meg. In: Aszódi Evangélikus Egyház 1811. évi Halotti Anyakönyv. A podmanini és aszódi báró Podmaniczky család története. Szerk.: Lukinich Imre. VI. kötet. MTA, Bp., 1940. 71.

6 „*En Budapest, 1824. június havában születtem, a hajdani Cukor, most Gróf Károlyi utcában, azon még most is létező kétemeletes házban, mely a Reáltanoda szomszédságában áll s a Gróf Károlyi-kertre bír kilátással. 1828 nyarán költöztünk az akkoriban egészen újonnan fölépült Pollack-, most gróf Wenckheim-házba (Fürdő utca és Széll utca), szöglet, mely az akkor divó építkezést tekintve, föltötte fényesen berendezett bérháznak volt mondható.*” In: Podmaniczky Frigyes: Egy régi gavallér emlékei. Válogatás a naplótöredékekből 1824–1887. Helikon Kiadó, Bp., 1984. 15.

7 Báró Podmaniczky Károly 1833. szeptember 21-én hunyt el Pesten. Holttestét az aszódi evangélikus templom Podmaniczky családi kriptájába helyezték. In: Az Aszódi Evangélikus Egyházközség Halotti Anyakönyvi 1833. év. 89.

8 „*Mindenekelőtt a gyászidő legnagyobb részét falun, Aszódon fogjuk tölteni, részint azért, hogy a szegény atyám halálát követő izgalmakat visszavonultságban kipihenhessük; részint azért, hogy anyánk a gazdaság viszonyaival s vagyonai állásával megismerkedhessék.*” In: Podmaniczky Frigyes: Egy régi gavallér emlékei. Válogatás a naplótöredékekből 1824–1887. Helikon Kiadó, Bp., 1984. 54.

megözvegyült Podmaniczky-né, miután Júlia lánya megismerkedett Jósika Miklóssal, az aszódi kastély falai közt tartva próbálta védelmezni férjhez adandó lányát az intrikák elől. Az intrikákra alapot adhatott az a tény, hogy megismerkedésükkor Jósika Miklós nős volt.⁹ Köztudottan rossz, elhidegült házasságban élt Kállay Erzsébettel. 1839-ban indult válóperük, de az hosszú évekre elhúzódott.¹⁰ Jósika törvényes válására csak úgy kerülhetett sor, hogy áttért a református vallásra.¹¹ A képen látható kastély előtti kertben 9 év várakozása alatt feltehetőleg sokat beszélgetett, netán költött és írt Podmaniczky Júlia és Jósika Miklós az 1840-es években. Ez idő tájra vonatkozó levelezésük jelentős része elveszett.¹² Mindössze néhány levél tanúskodik az aszódi kastélyban töltött, házasságkötésre várakozó időszakról.

1847-ben, amikor házasságot kötöttek, aligha gondoltak arra, hogy két év leforgása után, az 1848–49-es szabadságharc leverése miatt, hazájukat elhagyva menekülésre kell majd kényszerülniük. A köztörténetből ismert, hogy 1849-ben a világosi fegyverletétel után, Haynau katonai törvényszéke elől menekülve az íróházaspárnak politikai okokból el kellett hagynia az országot.¹³ Lipcse, Brüsszel, majd Drezda lett lakhelyük. Az emigráció alatt Jósika Miklós sohasem, felesége, Júlia 1865-ben, Jósika halála után – 16 év száműzést követően – látogatóként tért csak haza Magyarországra.

Az aszódi Podmaniczky-kastélyban eltöltött idő alatt érzé-

Az aszódi Podmaniczky-kastély

9 „Édesanyám az 1840-i nyár folytában elhatározta, hogy néhány évet nővéreinkkel falun fog tölteni. Ha visszagondolok anyám ez elhatározásának lehető vagy általam képzelhető okaira, azt kell gondolnom, hogy e hirtelen való megváltoztatását egy annyi éveken át megszokott életmódnak, azon feltűnő viszonyban kell keresnem, mely Julie nővérem s báró Jósika Miklós között keletkezett. Nővéremnek báró Jósika Miklóshoz való férjhezmenetele képeben e viszony a lehető legszerencsésebb s mindkét félre nézve boldogító véget ért ugyan, de a végnek kezdete - egy családos, nős ember udvarolván egy hajadon nőnek – tagadhatatlanul aggasztónak hatott családunkra...”. Podmaniczky Frigyes i. m. 110.

10 „Valószínűen már 1839 előtt is leveleztek egymással, mert a Julia első keltezett levele (Aszód, 1839 június 17-ikén) már meghitt érzelmi és lelki közösségről tanúskodik... Új irányt érzelmi közösségüknek, benső barátságuknak s Jósikáné (Kállay Erzsébet) viselkedése, s a Jósika lelki keserősége s tarthatatlanná váló házasélete adott. Jósikáné ekkor már maga is válni akart férjétől s ekkor ennek szívében felcsillant a vágy és remény, hogy talán a házaséletben keresett boldogságot most végre mégis megtalálja s e reménységtől bátorítva megindította a válópert. Nem titokban, nyíltan, békés úton akartak külön útra térni.” In: Magyar Történeti Életrajzok. Dr. Dézsi Lajos: Báró Jósika Miklós. IV. 1836–1849. A regényíró és politikus. II. rész. <http://mek.oszk.hu/05800/05804/html/04.htm#d1e3429>

11 „Wesselényi azt a tanácsot adta Jósikának, hogy karddal vágja szét a gordiuszi csomót, azaz hagyja ott a római katolikus egyházat, s a református egyház törvényei szerint intéztesse el a válóperét. Jósika megfogadta a tanácsot s 1847 április 3-ikán áttért a református vallásra... Ezek után a szilágyi ev. ref. egyházkerület részletes zsinatja (1847 június 4-ikén) kimondta a házasságot megsemmisítő s így házastársakat egymástól elválasztó ítéletet, s ezt az a brudányai zsinati közgyűlés (június 17-ikén) is megerősítette.” In: Magyar Történeti Életrajzok. Dr. Dézsi Lajos: Báró Jósika Miklós. IV. 1836–1849. A regényíró és politikus. II. rész <http://mek.oszk.hu/05800/05804/html/04.htm#d1e3429>

12 A Podmaniczky család aszódi, családi levéltári anyaga 1945-ben elpusztult. Ld. *Serfőző Szabolcs*: „Sola Scriptura” című tanulmányát. Művészettörténeti Értesítő 64. (1.) 2015. [139–156.] 150.

13 Jósika Miklós 1848-ban az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja lett, majd 1849-ben a Debrecenben kinyilvánított trónfosztás után a Szemere-kormány kegyelmi törvényszékének tagja volt.

kelt legbensőbb érzelmeinek és emlékeinek tanúverseit írta meg Aszódon 1865-ben Jósika Júlia, született Podmaniczky Júlia írónő. E három versben¹⁴ megfogalmazódik az Isten, a haza, a család és a házastárs iránt érzett szeretet, mélységes megbecsülés és tisztelet. Olyan protestáns, keresztény konzervatív értékek, amelyek átsegítették mindkettőjüket a konfliktusokkal terhelt életútjukon. Íme mutatványként az *Atyai hajlék* című verse:

„Gyermekévim rengetője,
Szép kastély bérczoldalon,
Hol tova tűnt álmok-szötte,
Öntudatlan hajnalom.

*Mindaz mi szívemnek drága
Boldogító kéj vala
Lelkem összes boldogsága
Mind oda van, mind oda.*

*Miért tekintesz rám oly mogorván,
Oly sötéten, oly komolyan,
Téged is bánt és gyötör tán,
Hogy mindenem oda van.*

*Mi az, mit el nem vesztettem?
Szent hitem maradt csak ép,
S a remény, hogy kit szerettem,
Látom fönn az égbe' még.”*

A három, eddig kevésbé ismert vers Aszód helytörténetét és a magyar irodalomtörténetet is gazdagíthatja, hiszen a településen egykor élt költők által írt versek közül eddig jobbra csak Petőfi Sándoréi voltak ismertek.¹⁵

Jósika Miklósné Podmaniczky Júlia 29 évet özvegyként, visszavonultan élt Drezdában édesanyja szász rokonsága körében. Gazdag irodalmi életművet hátrahagyva, 80 éves korában, 1893-ban ott hunyt el, utóbb hamvaikat Jósika Sámuel elszállíttatta Kolozsvárra, a Házsongárdi temetőbe.

Szilágyi Zita Mária

HÍREK

Megújul a füzéri vár és a Károlyi-kastély. Összesen 4,5 milliárd forintos kastély- és várfejlesztési program indul a füzéri várban és a füzérradványi Károlyi-kastélyban a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram keretében – közölte 2018. március 27-én Virág Zsolt, a Nemzeti Kastélyprogram és a Nemzeti Várprogram miniszteri biztosa a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Füzérradványban. 1,5 milliárd forintos forrásból folytatódik a füzéri vár fejlesztése: megújul a várudvar, színpad épül, valamint olyan beruházások valósulnak meg, amelyekkel interaktív módon mutathatják be egy középkori vár életét. A Károlyi-kastélyban 1,5 milliárd forint európai uniós forrásból és további 1,4 milliárd forintnyi hazai támogatásból a tetőcserét, az épületgépészet megújítását, az épület szigetelését és külső festését végzik el. (MTI, 2018. márc. 28.)

14 *Atyai hajlék; Az öreg gesztenyefa; Az én szobám* című verseit német nyelven írta Jósika Júlia. Magyarra fordította: Hegedűs István. In: Kisfaludy Társaság Évlapjai 1894–1895. 29. szám. 26–28.

15 Petőfi Sándor Aszódon írta 1838-ban a *Búcsúzás* című első versét.

Fejes István, a pap költő és polihisztor¹

„1865 óta Fejes István, Chyzer² mellett
a városnak legtermékenyebb és legkiválóbb irodalmi alakja,
mint költő, műfordító, szónok és historikus.”

(H. L., Sárospataki Füzetek 1904. 3. szám)

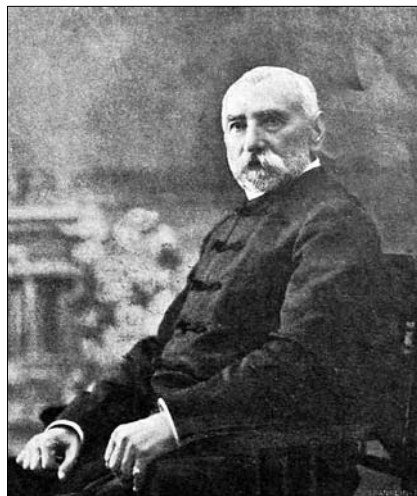
Fejes István Sátoraljaújhely városának meghatározó személyisége volt, református püspök és költő, akit közvetlen viselkedése miatt az emberek nagyon szerettek. Különböző rendezvényeken – még ha szervező is volt – mindig úgy viselkedett, mint csupán egy ember a tömegeből. Társadalmi aktivitását, közvetlenségét, barátságosságát az emberek emlékezete napjainkig is megőrizte.

180 évvel ezelőtt – 1838-ban – Legenyén született 1838-ban, ahol iskolai tanulmányait is kezdte. Később Sárospatakra, a teológiára került, ahol hamar kitűnt társai közül szorgalmával és éles eszével. Retorikata-nára már igen korán, amikor nem tudott megjeleni személyesen, Fejes Istvánra bízta a tanulóársak kikérdezését, így már fiatalon „tanár segédkedett” a tanára mellett. Ő maga Pestre vágyott, hogy tudását elmélyít-hesse az ott folytatott tanulmányokkal, azonban a szü-lei anyagi körülményei ezt nem engedték meg, hiszen már korán saját magának kellett a jövőjéről gondoskodnia.

Először 1857 tavaszán a Szatmár megyei Fehérgyarmatra ment dolgozni. Fehérgyarmat azért is fontos állomás életében, mert ide köthetőek a *Szépirodalmi Lapok*ban megjelent korai versei. Összesen több száz költeményt írt, Istenről, a természetről, a szerelemről, de szinte bármilyen témában tudott alkotni. Aktív korszakában naponta újabb és újabb szerzemények kerültek ki a kezei közül. Már fehérgyarmati tartózkodása alatt elkezdett irodalomtörténeti tanulmányokat is írni.

Végül 1859-ben eljutott a fővárosba, hogy befejezhesse a Sárospatakon elkezdett tanulmányait. Szabadidejét is igyekezett hasznosan felhasználni, önszorgalomból megtanult angolul, mellette folyamatosan írt, olvasott és képezte magát.

Ezután tanári pályára lépett, 1860-ban Hódmezővásárhelyen lett gimnáziumi latin- és magyarirodalom-tanár, továbbá a nyolcadik évfolyamnak bölcseletet is tanított. Egy időre

Fejes István

1 A következő írása a 2017 márciusában az Európa Rádió *Neves újhelyiek* című műsorozatának részeként Jászter Beáta riporter és Godzsák Attila történész között elhangzott beszélgetés átszerkesztett változata.

2 Chyzer Kornél (Bártfa 1839–Budapest 1909) 1869 és 1892 között Zemplén megyei főorvos, 1892-től a belügyminisztérium egészségügyi osztályának vezetője. Ezen felül botanikus, zoológus, járványügyi és közegészségügyi szakember, balneológus, az első (önálló) közegészségügyi jogalkotó (testi sértések, dohányzás, körülméletés, kútfúrás), tudománytörténész. Foglalkozott az elmeügy helyzetének modernizálásával és a tbc elleni küzdelemmel is. Temérdek egyesület, testület tagja. 2500 bogárfajt regisztrált a megyében és 332 fajta pókot regisztrált Sátoraljaújhely tenyészköréből akkor, amikor Herman Ottó Magyarország pók-faunája (Bp., 1876–1879) című háromkötetes munkája az egész országból csak 328 fajt írt le.

még az iskola igazgatói pozícióját is betöltötte. Itt töltött ideje alatt megnősült, amely házasságból négy gyermeke született.

Publikált verseket a *Vasárnapi Ujságban*, a legolvasottabb hetilapban is. Abban jelent meg *Prolog* című verse, amelyet 1883-ban az első sátoraljaújhelyi kőszínház avatására írt és ő maga adott elő Blaha Lujza jelenletében. A XIX. század egyik legolvasottabb női lapjában, a *Hölgyfutárban* is publikált. De jelentek meg versei a *Kalauzban*, a *Napkeletben*, a *Divatcsarnokban*, a *Szépirodalmi Figyelőben*, a *Koszorúban*, a *Magyarország és a Nagyvilágban*, az *Ország-Világban*, a *Fővárosi Lapokban*, a *Szegedi Híradóban*. *Egy szép asszony* című költemői elbeszélése pedig a Kisfaludy Társaság pályázatán díjat is nyert 1875-ben.

1865-ben került Sátoraljaújhelyre mint lelkész és élete nagyobbik felét itt töltötte. 1910-ben püspökké választották, de megtartotta újhelyi lelkészi pozícióját is. Hiába hívták Miskolcra, hogy működjön ott, legyen püspöki székhely Miskolc, de Fejes István nem kívánta otthagyni addigi egyházközösségét, így Sátoraljaújhely vált püspöki székhellyé.

Emellett történelmi munkát is végzett, megírta az egyházközössége történetét 1522-től 1889-ig, amely alapos kutatómunkára épülő könyv, a kezdetektől saját koráig, a teljesség igényére törekedvén. Saját működési idejére vonatkozóan is igen fontos és részletes adatokat közölt művében. Könyve történelmi mélységű mű.

Fordítói munkát is végzett, hogy csak a legnagyobbaknál maradjunk: Shakespeare-t, Byron és Horatiust is fordított magyarra. Az 1870-es években rengeteg színművet is írt, amelyek közül sokat soha nem játszottak el, néhányat feltételezhetően eljátszottak, de konkrét bizonyítható adatok alig állnak rendelkezésre.

Dr. Kerényi Ede álnéven tankönyveket is írt *A világtörténet időrendi átnézése* és *Magyarország történetének időrendi átnézése* címmel, amelyek Sátoraljaújhelyen jelentek meg 1876-ban.

Sátoraljaújhely közéletében szintén nagyon fontos szerepet töltött be Fejes István. Nem maradt a szószéken, hanem a templomkapun túl is végezte a pásztorokodást. Ékesszólása miatt kedvelt szónoka volt világi rendezvényeknek is, szintén sokszor kérték föl szavalni, akár saját, akár más költeményeit.

Több tisztséget is betöltött. Az egyházi tisztségekkel kezdve a sort: a sárospataki Református Kollégium gondnoka volt, majd a Tiszáninneri Református Egyházkerület tanácsbírája, 1895-től a Felső-Zempléni egyházmegye esperese, 1910-től pedig püspök. A Felső-Zempléni Tanítótestületnek és az Egyházkerületi Tanügyi Bizottságnak is tagja volt. A Magyar Nyelvet és Népművelést Terjesztő Egyesület intéző elnöke, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Körnek meghatározó tagja és a Kasztenbaum Alapítvány számvevőszékének bizottsági tagjaként is működött. Továbbá tagja volt a Sárospataki Irodalmi Kör Vallástudományi Szakosztályának.

Ő maga így fogalmazta meg célkitűzéseit, hogy mi a számára fontos és elsődleges: „*a nyelv szeretete, kegyelése és ezáltal a nemzetiség felvirágoztatása*”. Nagyon fontos volt számára a magyarság fennmaradása, fejlődése. Halálakor az egyháza a következő idézetet választotta halotti értesítőjére „*Semmivel sem gondolt, az ő élete sem volt néki drága, csak elvégezhesse örömmel az ő futását és a szolgálatot, amelyet vett az úr Jézustól, hogy bizonyosságot tegyen az Isten kegyelmének evangéliumáról.*”

Sátoraljaújhelyen emléktábla és utcanév őrzi emlékét, amely elnevezést még a szocializmus időszakában sem változtattak meg. Gondozott sírja pedig a városi köztemetőben található, családi kriptájukban.

Godzsák Attila

A XLVI. Országos Honismereti Akadémia Győr, 2018. július 2–6.

Víz és haza

Ünnepi megnyitó

Tisztelt Köztársasági Elnök Úr, Polgármester Úr, Rektor Úr, Elnök Úr!
Tisztelt Honismereti Akadémia! Kedves Honismerők!

Sok szeretettel köszöntöm a XLVI. Országos Honismereti Akadémia résztvevőit, tagjainkat és a programunk iránt érdeklődő kedves vendégeinket! Számosan jöttek idén is a határon túlról, Isten hozta őket itthon! Nagy örömmel üdvözlöm a társszervező Szülőföld Honismereti Egyesület tagjait és az akadémiánkat vendégül látó Győr városát! Köszönjük, hogy 1977 és 1997 után immár harmadszor tarthatjuk Győr-Moson-Sopron megyében, jelesül itt, a „folyók városá”-ban legfontosabb éves találkozóunkat, amely immáron majd fél évszázada a Kárpát-medence legnagyobb honismereti, helytörténeti konferenciája, fóruma.

Ahogy Borkai Zsolt polgármester úr *Honismeret* című folyóiratunk friss számába írt köszöntőjében megfogalmazta: akadémiánk igazán otthon érezheti magát Győrben, hiszen itt egy erős lokálpatrióta közösség létezik, amely őrzi és élményszerűen, élővé téve át is adja a helyi hagyományokat, értékeket, egy olyan közösség, amely valóban magáénak érzi a múlt értékeit és hozzá is tud tenni ahhoz – nem elássa a talentumait, hanem él vele és gyarapítja azokat, mint jó gazda. És valóban nagyon jó látni azt, hogy Győr városának nemcsak gazdag múltja van, hanem a jelene is sikeres, hiszen mind a gazdasági, mind a kulturális és sport eredményei előtt kalapot emelhetünk. És Győrhöz hasonlóan Magyarországon szerencsére egyre több város és kisebb település is alátámaszthatja azt a megállapítást, hogy az *innováció* és a *náció* fogalma nem ellentétes, hanem együtt teljesülhet ki a legjobban. Erre mutatnak rá történelmünknek elsősorban békésebb évtizedei, ezt a hitet, programot adták a nemzetnek a „haza és haladás” nagy képviselői, köztük legjelesebben Széchenyi István, akinek sírjához vezet majd csütörtökön az egyik utunk. Sikeres város (település) tehát nem létezhet – és ezt itt és most, Országos Akadémiánkon és Győrben, Batthyány Lajos és Deák Ferenc tanulmányainak helyén természetesen ki kell hangsúlyoznunk –, nem létezhet egy erős, összetartó közösség, illetve lokálpatrióták nélkül. Mi, honismerők mindig elmondjuk azt az alapvetést, ami krédónk talán legalapvetőbb pontja: *az igazi patrióta csak a lokálpatrióta lehet*, hiszen egy hazáért, egy nemzetért a polgárok elsősorban helyi közösségük szolgálatával tehetik a legtöbbet.

A *közösség szolgálat*a – e fogalom sajnos manapság (és már egy jó ideje) enyhén szólva nem számít „trendinek”, sőt, nagyon sok mindent mozgósítanak bizonyos globális érdekkörök a lokális, a nemzeti, és úgy általában az értékalapú közösségi kötődés meggyengítésére. Nem szeretnék nagyon politizálni, ezért csak annyit mondok, hogy a honisme-

Debreczeni-Droppán Béla a megnyitóbeszédét tartja, balról Néma Sándor, a Szülőföldünk Honismereti Egyesület elnöke (Mándli Gyula felvétele)

természettudományi vagy orvosi szempontból jelenthető ez ki (a víz maga az élet), hanem a mi, történeti, hon- és népismereti szemüvegünkön keresztül is így látható. Hiszen egyértelműen megnyilvánult a történelemben, jelesül a települések kialakulásában, majd fejlődésében is a vizek elsődleges szerepe. Már az első városok folyók mellett jöttek létre, de később is a víz megléte volt előfeltétele – akár csak egy pataknak vagy gazdag forrásnak köszönhetően – egy-egy emberi közösség helyi megtelepedésének. Amilyen természetes és egyértelmű ez az összefüggés, olyan természetes és egyértelmű, hogy egy helytörténésznek foglalkoznia kell a víznek az adott település vagy vidék történetére vonatkozó szerepével. Jó példa erre nagy honismerő elődünk és példaképünk, Rómer Flóris is, aki a győri bencés gimnázium tanáraként írta meg a Bakonyról szóló honismereti művét és bár ez a hegység vízszegény terület volt már a XIX. században is, mégis alaposan írt az ott található vizekről, illetve azok hiányáról, pl. a következőket: „*A Bakony szembeötlő vízszükének okai úgy látszik: a vízhatlan földalaj hiánya; az erdők minden terv- és számítás nélküli irtásai; a Balaton víztükrének lecsapolások általi összeszorítása; — a Sárrét és más nagyobb posványos helyek kiszáritása.*” Majd hozzátette: „*Minden vidéknek, s így természetesen a hegyinek is egyik fő áldása a források bősége. Azért tekintik ezeket szenteknek már az ősvilág lakói, azért telepedtek le szomszédságukban Magyarhon első hódítói is.*”

Egy helytörténeti munka tehát nem nélkülözheti annak taglalását, hogy a víz milyen szerepet töltött be a helység lakóinak életében. Ez az alapkövetelmény vizek átjárta hazánkra, a Kárpát-medencére még inkább igaz. Rá kell csak néznünk történeti atlaszaink térképeire és mindenki számára érzékelhetővé válik, hogy milyen nagy területet foglalt el a víz történelmünk nagyobbik hányadában Magyarországon. A magyar történelmet tehát nem lehet megírni a víz szerepének beható kutatása nélkül. Ebben úgy gondolom – ahogy az elmúlt évtizedekben, úgy ezután is – fontos szerepe lehet honismereti mozgalmunk tagjainak, helytörténeti kutatóinknak. És bár „*Mélységes mély a múltnak kútja*”, de úgy gondolom, mindenképpen le kell ereszkednünk benne, és meg kell vizsgálnunk, mert a

rettel, helytörténettel foglalkozók mozgalma, országos szervezete nem kerülheti ki a polisz ügyeit a nemzet sorskérdéseivel kapcsolatosan. *Ilyen sorskérdése erek, patakok, folyók átjárta hazánknak a víz, illetve a vízgazdálkodás is.*

Mindnyájan tudjuk, hogy a víz az élet alapfeltétele, és az is ismeretes, hogy Földünk területének túlnyomó hányada, azaz 70%-a vízzel borított és mi magunk is ugyani-lyen százalékban vízből állunk. Ezt fejezi ki a *Kis herceg szerzőjének, Saint-Exupérynek* következő megállapítása is: „*Víz! Se ízed nincs, se zamatod, nem lehet meghatározni téged, megízlelnék anélkül, hogy megismernének. Nem szükséges vagy az életben: maga az élet vagy.*”

Valóban így van ez és nemcsak

vízzel kapcsolatos jelen gondolkozásunkban is nagy szerepe lehet – kell lennie – a múlt feltárásának, hiszen ebben a kérdésben is igaz az, amit egyre többször idézünk gróf Széchenyi Istvántól: „*Tiszteld a múltat, hogy érthesd a jelent, és munkálkodhass a jövőn.*” Mellesleg sajnos megállapítható, hogy manapság nagyon kevés szó esik a víznek a magyar nemzeti identitásban, illetve a lokális identitásunkban betöltött szerepéről. Most, amikor a „*folyók városá*”-ba, Győrbe látogat a honismereti mozgalom, magától értetődő volt, hogy előtérbe helyezük ezt a témát, amivel egyébként *Honismeret* című folyóiratunkban is rendszeresen foglalkozunk. A következő egy hétben a vízzel kapcsolatos népi, szakrális hagyományainkról, a magyar nép történetében, mindennapi életében betöltött szerepéről, a lokális identitásban való jelentőségéről szólnak majd neves előadóink. (Sajnos nem lehet majd itt köztük választott témánk egyik legszakavatottabb tudósa, Andrásfalvy Bertalan, akit néhány napja műtöttek. Távollétét persze ő is nagyon sajnálja, de lélekben itt van velünk, sőt, elküldte egyik, a témában írt közöletlen írását, amelyet felolvastunk majd. Innen is mihamarabbi gyógyulást, jó egészséget kívánunk neki!)

Előadóink kenyerét nem elvéve, de beszédem néhány percét még igénybe véve szeretnék egy-két fontosabb példát hozni arra, hogy mennyire erős volt nemzetünk önmeghatározásában, hazánk életében a víz.

Sok hétköznapi és ünnepi, egyházi hagyomány és szokás is mutatja azt, hogy mennyire a része volt a víz őseink életének. És eszünkbe juthat az a sok-sok népdal, vers, mondóka, amely a vízről szól. Én csak egy kedves találós kérdést idézek most:

*„Erős, tán a legerősebb,
az életnél is idősebb,
s a föld színén, a föld alatt
meg sem állna, mindig halad.
Néha mintha szárnya volna,
felszáll messze a magasba,
a ha elunta égi útját,
könnyei a földet mossák.”*

De a fent említetteken kívül az életbölcsekségek, közmondások, szólások között is bőven találunk vízzel kapcsolatosakat. Mindenki ismerheti pl. a következőket:

*„A vér nem válik vízzé;
Vizet prédikál, de bort iszik;
Tiszta vizet önt a pohárba;
Zavaros vízben halászik;
Lassú víz partot mos;
Szegény ember vízzel főz;
A hideg víz sok bajt elvisz;
Vizet hord a Dunába;
Ki a Tisza vizét issza, vágják annak szíve vissza.”*

Ez utóbbiakhoz kapcsolódhat az a mondóka, rigmus, amit a legtöbben ugyancsak ismernek: „*Duna, Tisza, Dráva, Száva...*” – és nem is folytatom, mert ugye nem egy jó kívánsággal végződik. Inkább a felvidéki Jókán gyűjtött változatát mondanám végig, amelynek dallamát is lejegyezték:

„Duna, Tisza, Dráva, Száva,
Be nem áll az Ica szája.”

(Ehhez hozzátették: vagy valaki más szája.)

E négy folyó nagyon fontos, ország-meghatározó szerepet nyert és már igen korán, a magyar középkorban. Pontosan nem tudjuk, mikortól határozták meg velük hazánkat, de az Árpád-sávós zászlóban, illetve a hétszer vágott pajzsban, címerben a négy ezüst (fehér) sávról (pólyáról) 1502-ben I. Ulászló király Kassa városának adományozott címeres levelében a következőt olvashatjuk: „négy igen híres folyó, a Duna, Tisza, Dráva és Száva ezen királyságunknak elsőrendű és különleges emblémája”. Amikor régi, illetve mai államcímereinkre nézünk, jó, ha ezt is tudjuk!

Nem véletlen tehát, hogy ezek a folyók ott szerepelnek irodalmi alkotásainkban és számos művészi ábrázolásokon. Elég, ha *Himnuszunkra* gondolunk, amelyben a Duna és a Tisza jelenik meg:

„S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.”

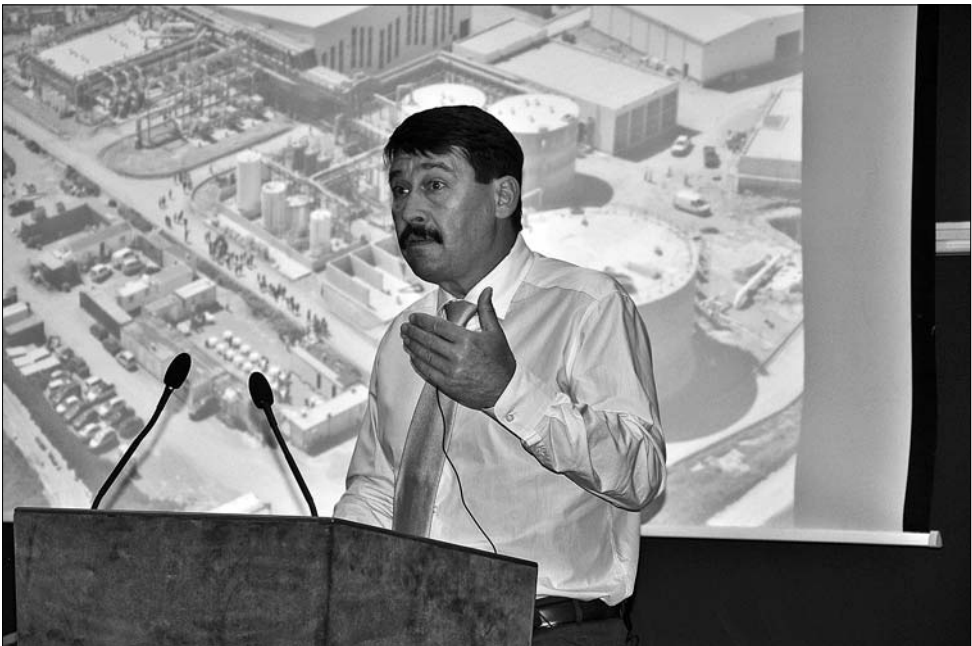
Vagy előttem van munkahelyemnek, a Nemzeti Múzeum reformkorban épült gyönyörű palotájának timpanonja, amelyben Pannónia szobrának két oldalán egy-egy géniusz mellett megszemélyesítve a Duna és Dráva allegóriája is megjelenik.

Hosszasan lehetne még sorolni történelmi és helyi jeleit annak, hogy mennyire fontos volt múltunkban a víz lokális és nemzeti identitásunkban. Vizes örökségünk tehát nagyon gazdag, tele olyan történelmi tapasztalattal, amelyet a jövő építésében is felhasználhatunk. Nem kell újra és újra ugyanazokat a hibákat elkövetnünk és a múltból a víz kérdésre adott jó lépéseket, válaszokat is fel lehet és kell használnunk. Áder János köztársasági elnök úr az idei 8. Víz Világforum megnyitóülésén elmondott beszédének javaslatai közül kiemelném a 6. pontban megfogalmazottakat: „Egy vízbiztos világ kialakításához jelentősen fejlesztenünk kell az infrastruktúrát. Az utóbbi 200 évben gyakran úgy építkezünk, hogy ezzel legyőzzük a természetet. Ma már látjuk, hogy jobban járunk a »mérnöki« és a »zöld« infrastruktúra ötvözésével.”

Egy honismerettel, helytörténettel foglalkozó sem kívánhat mást ennél, azzal a vágygal kiegészítve, hogy mindazt, amit az elmúlt évszázadokban Bél Mátyástól Rómer Flórison át Andrásfalvy Bertalanig jeles honismerőink megírtak és honismereti mozgalmunk tagjainak vízzel kapcsolatos helytörténeti munkái tartalmaznak e témában, épülhessenek be a jövő vízstratégiájába. Mert a múlt természeti viszonyainak és sok évszázados tapasztalatainak ismerete nélkül nem lehetnek sikeresek az innovációk, amelyekre szükségünk van. Mi, honismerők ebben hiszünk és abban, amit köztársasági elnök úr a budapesti Víz Világ-találkozón a víz kérdésre vonatkozóan különösen hangsúlyozott: „Gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan!” Igen, máshogy nem lesz a víz sorskérdésére a válaszuk, erőfeszítésünk sikeres. De, ha a múltból valóban tanulunk, tradícióink és adottságaink alapján jól felmérjük lehetőségeinket és összefogunk, mi több, mindenki a maga területén megteszi azt, amit egy jól előkészített és kidolgozott startégia mentén helyben megtehet, akkor az innováció meghozza eredményét és az innováció valóban a lokációkat és nációkat erősítheti. Legyen így! Szolgálja idei akadémiánk is az ezirányú gondolkodást, majd cselekvést!

Az akadémia megnyitőünnepségének elnöksége, balról jobbra: Borkai Zsolt polgármester, dr. Földesi Péter rektor, dr. Áder János köztársasági elnök, Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke (Mándli Gyula felvétele)

Dr. Áder János az előadását tartja (Mándli Gyula felvétele)

Végül, de nem utolsósorban szeretném hálánkat kifejezni a Nemzeti Kulturális Alapnak és Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának a támogatásáért, valamint nagyon köszönöm köztársasági elnök úrnak, hogy elvállalta akadémiánk fővédnökségét, nagy megtiszteltetés nekünk, hogy itt van körünkben és nyitóelőadásával kezdődhet meg konferenciánk. Nagy tisztelettel figyeljük elnök úrnak a víz stratégiai és alapvető jelentőségére, az ezzel kapcsolatos felelősségvállalásra vonatkozó munkásságát. Kívánjuk, hogy gondolatai és útmutatásai találjanak széles körben meghallgatásra!

Kívánok mindenkinek jó tanácskozást, szellemi és lelki feltöltődést! Ezennel a XLVI. Országos Honismereti Akadémiát megnyitom!

Debreczeni-Droppán Béla

A Honismereti Akadémia kitüntetettjei

BÉL MÁTYÁS – NOTITIA HUNGARIAE EMLÉKÉREM KITÜNTETÉSBN RÉSZESÜLTEK

DR. DOBOS GYULA ISTVÁN

Dobos Gyula István a Tolna megyei honismereti mozgalom meghatározó egyénisége. 1944. április 4-én Tengődön született. Középiskolai tanulmányait Szekszárdon, Tolna megye egyik elit iskolájában, a Garay János Gimnáziumban folytatta. Tagja, majd vezetője volt a kollégiumi diáktanácsnak. 1962-ben felvették a szegedi JATE Bölcsészettudományi Karának magyar–történelem szakára. Bekapcsolódott az ifjúsági mozgalomba, a diákkör tagjaként pedig irodalmi és stilisztikai témából írt dolgozatokat. Egyetemi eredményeiért több féléven keresztül Népköztársasági Tanulmányi Ösztöndíjban részesült. 1967-ben Szegeden szerzett középiskolai tanári diplomát, 1984-ben ugyanott doktorált történelemből

Pályáját nevelőtanárként kezdte. Mellette óraadóként is dolgozott. 1970-ben főállásban a Garay János Gimnázium tanára lett. Az 1970-es években segítségével kezdődött el Tolna megyében a középiskolai honismereti vetélkedők sorozata, továbbá egyéni gyűjtéseken alapuló helytörténeti bemutatók, kiállítások készítése. Az ELTE-n 1979-ben népművelő, 1987-ben levéltár kiegészítő szakot végzett. 1976–1980 között a Babits Mihály Megyei Művelődési Központ igazgatója volt. 1981. január elsejével, saját kérésére, a Tolna Megyei Levéltárba került igazgatóhelyettesnek. Mint levéltáros, főlevéltáros kezdetben igazgatóhelyettesként, majd 21 éven át igazgatóként vezette a megyei levéltárat. Közben 1992–2008 között óraadóként a JPTE Illyés Gyula Karán c. főiskolai docensként történelem, történelmi segédtudományok, honismeret, művelődéstörténet, kutatásmódszertan, közművelődési intézmények működése stúdiumokat vezetett. E funkciójában 116 történelmi, helytörténeti témájú szakdolgozatnál látott el konzulensi, 22 dolgozatnál opponensi teendőket. Számos szakdolgozója szerepelt sikeresen a megyei pályázatokon. Tucatsszor kapott érettségi elnöki, államvizsga elnöki megbízást. 1990-től új szponzorok bevonásával a megyei helytörténeti pályázatok számára megteremtette a megváltozott körülmények közötti feltételeket. Így került a kiírók közé az egyesületünk is.

Jelentős levéltári kutatómunkájának eredményeként félszáz konferencián szerepelt előadóként, 15 levéltári konferenciának volt szervezője. Önálló kötetei: *Tolna megye 1919–*

1923 között (disszertációja is ebből a témából született); *A Perczelek* (minikötet), 1987; *Ozora története*, 2001; *A Perczelek* (monográfia), 2002; *Tengőd évszázadai* (monográfia), 2012. Ezekén túl hatvannál több önálló tanulmánya, kétszázat meghaladó cikke jelent meg gyűjteményes kötetekben, folyóiratokban (a *Honismeretben*, a *Levéltári Szemlében* 1987-től), napi- és hetilapokban. Szerkesztői munkáját harmincnál több kötet jelzi.

Dobos Gyula István egyesületünk alapító és 2009-től elnökségi tagja. Az általa vezetett Tolna Megyei Levéltár adta két évtizeden át az intézményi háttérrel az egyesület munkájához. Tevékenységéért számos elismerésben részesült, többek között megkapta a *Tolna Megye Kiváló Közalkalmazottja*, a *Pro Urbe Szekszárd* és a *Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetését. Öt évig az MTT dél-dunántúli csoportjának volt alelnöke. A Rotary Club Szekszárdnak kétszer volt elnöke, munkájáért *Szent-Györgyi Albert-* és *Paul Harris-díjban* részesült. 2010-ben az általa vezetett levéltár a Honismereti Szövetség emléklapját kapta. 2012-ben a Honismereti Szövetség emlékéremmel tüntette ki.

Intézményvezetőként alapítástól tagja volt az Önkormányzati Levéltárak Tanácsának, tagja a Magyar Országos Levéltáros Egyesületnek. Kilencedik éve megtisztelő megbízatásai közé tartozik a Szekszárd városi Aranykönyvi Munkabizottság vezetése. Egyik kezdeményezője, majd szervezője az 1999-ben elkezdett megye napi rendezvényeknek.

Nős. Felesége, Fehér Erzsébet, aki 1970-től a megyei művelődési ház, majd 1977–2007 között a főiskola munkatársa volt. Gyermekei: Zoltán, Katalin és Zsuzsa.

Most a szekszárdi munkák összefogásában, szervezésében számíthatunk rá. Szerkesztésében jelent meg a TMEAHE fennállásának 25 éves jubileumára (2017) a *Negyedszázad 1992–2017 – Mozaikok a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület életéből* című kiadvány. Egyesületünk nagy tisztelettel követi munkásságát, Ő pedig segíti mindennapi tevékenységünket.

A Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület Dobos Gyula Istvánt a *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem* kitüntetésre javasolja.

DR. ROMSICS IMRE

Romsics Imre etnográfus, múzeumigazgató honismerethez, helytörténethez kapcsolódó tudományos munkássága és szakmai elismertsége megkérdőjelezhetetlen. Kutatói tevékenysége évtizedek óta aktív honismereti szervező munkával társul. Legfőbb érdemei közé soroljuk, hogy nélküle a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület ma nem lenne hivatalosan bejegyzett civil szervezet, amelynek elnöki tisztségét is betöltötte.

Romsics Imre Kalocsán született 1963. december 3-án. Családjá fél évezrede lakik Kalocsán, s annak déli szállásain. Édesanyja *A Népművészet Mestere*, hetedik generációs népművész a családban. Édesapja fél évszázadon keresztül volt vőfély, majd lakodalmi zenész. Ezek a családi gyökerek irányították a népi kultúra, a néprajztudomány felé, és kezdte gyűjteni a tárgyi emlékeket már gyermekkorában. Választott hivatását küldetesként éli meg, munkája kapcsán legfontosabb feladatának a kalocsai népi hagyomány megőrzését, archiválását, átörökítését tekinti. Felesége, Héjjas Anikó pedagógus, két fiatal felnőtt gyermekük van.

Romsics Imre 1987-ben földrajz–népművelés, 1992-ben néprajz szakos diplomát szerzett. Több további oklevéllel rendelkezik (filmforgalmazási szak, műsorpolitika, országjárás-vezető, múzeumi vezetőképző, nyelvvizsgák). Rövid tanári tevékenységet követően 1988 december 1. óta a kalocsai Viski Károly Múzeum etnográfus muzeológusa, főmuzeológusa, 1994-től igazgatója, 2000-ben főtanácsosi címet kapott.

Munkájának köszönhetően jelentősen gyarapodott a múzeum gyűjteménye, amelynek országos elismertségét szakmai díjak is jelzik. Az intézmény közművelődési, múzeum-pedagógiai, honismereti munkája révén szintén a legjobbak közé tartozik. Romsics Imre tanulmányai – az önálló kötetek mellett – szakmai folyóiratokban, évkönyvekben és tanulmánygyűjteményekben jelennek meg. Munkássága középpontjában a Kalocsai Sárköz kutatása áll, jelentős kitekintésekkel.

Széles körű társadalmi tevékenységet folytat helyi és országos szinten is. A Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesületnek fennállása óta tagja, elnöke, elnökségi tagja, majd aktív segítője. Az általunk szervezett Honismereti Akadémiák alkalmával kitűnő vendéglátó és szakmai vezető volt, több alkalommal szervezett egyesületünk számára kalocsai honismereti rendezvényeket, előadásokat, szakmai programokat tartott. A szülőföld, a hagyományok, a honismeret fontosságára a legfiatalabb korosztály figyelmét is felhívja élményekben gazdag rendezvények és foglalkozások keretében.

Míndezen alapján a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület javasolja Romsics Imre számára a *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem* adományozását.

VIRÁGNÉ SZALONTAY JUDIT

Virágné Szalontay Judit etnográfus, muzeológus, nyugalmazott múzeumigazgató 1947. július 15-én született Győrött. A győri Kazinczy Ferenc Lánygimnázium angol tagozatán érettségizett 1965-ben. Utána az ELTE Bölcsészettudományi Karon néprajzi muzeológiát tanult, egyetemistaként vett részt 1965-ben a Németh Imre néprajzos és dr. Timaffy László vezette szanyi gyűjtőtáborban. 1967-től 1969-ig a győri Xantus János Múzeum segédmuzeológusa volt. 1969-ben került Csornára, ahol a rábaközi népi életmód kutatásával, tárgyi hagyatékának gyűjtésével foglalkozott. A csornai múzeumi gyűjtemény létrejötté és valódi múzeummá szervezése az Ő nevéhez fűződik.

A Szalontay Judit munkája nyomán létrejött Csornai Helytörténeti Gyűjtemény 1970-ben kapta meg a működési engedélyt, amelynek vezetője lett. Célja volt, hogy az intézmény gyűjteményét gazdagítsa, Csorna és Alsó-Rábaköz történetének és népi kultúrájának irásos és tárgyi emlékeit megmentse, múzeumot teremtsen. Létrehozta a Csornai Múzeumért Kulturális Alapítványt, amely még ma is működik. Az országosan kiemelkedő népviseleti és lakástextil-gyűjtemény mellett a kézműves iparágak (kékfestő, fazekas, csizmadia, parasztszabó stb.) eszközkészletével és tárgyaival a csornai kézművesség virágzó múltját reprezentálta. 1970-től az 1990-es múzeummá válásig három állandó kiállítást, 225 időszakos kiállítást és három tudományos konferenciát rendezett.

Az 1970-es és 1980-as években a múzeum tárgyainak gyarapítása érdekében diákok részére néprajzi diákgyűjtőtáborokat szervezett (Jobaháza, Bogyoszló, Rábatamási, Csorna, Bősárkány, Acsalag, Maglóca, Szilsárkány).

1990. július 15-én – a múzeum műemléképületének teljes felújítása után – nyílt meg a Csornai Múzeum a *Csornai vásárok és mesterségek* című állandó kiállítással. Ekkor az állandó kiállítás forgatókönyvének koncepciójáért, a kiállítás megvalósításáért *Nívódíjjal* jutalmazták. Az új múzeum anyagát füzetekkel, leporellókkal, katalógusokkal és ismeretőkkel, reprezentatív naptárakkal népszerűsítette. Létrehozta és szerkesztette Csornai Múzeumi Füzetek kiadványsorozatát.

1995-ben a szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán megszerezte vallási etnográfus másoddiplomáját. 1997-ben Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland tudományos együttműködési keretében ösztöndíjjal kutatta Burgenlandban

*Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékéremmel kitüntetettek, balról jobbra:
dr. Dobos Gyula István, Virágné Szalontay Judit és Romsics Imre
(Mándli Gyula felvétele)*

*Honismereti Munkáért Emlékéremmel kitüntetettek, balról jobbra:
dr. Veres Gábor, Lucza János, Bihari József,
Ormos Zsuzsanna és Vasné Mészáros Katalin (Mándli Gyula felvétele)*

a rábaközi búcsújárás hagyományait és tárgyi hagyatékát. 1999-ben az NKÖM millenniumi ösztöndíjával Ausztriában (Kismarton, Loretto, Lilienfeld, Máriazell) folytatott valási néprajzi kutatásokat a *Kisalföldiek máriazelli búcsújárása* című téma feldolgozásához. 2007. december 1-jén nyílt meg a kutatásai anyagából a *Rábaközi búcsújárók Csornától Máriazellig (1890–2007)* című nemzetközi hírű időszaki kiállítása, amely Máriazell 800 éves jubileumára készült.

Az általa létrehozott Csornai Múzeum 2000-ben *Az Év Múzeuma* elismerést kapta, Virágné Szalontay Judit pedig *Móra Ferenc-díj*ban részesült.

Honismereti munkásságának a szilsárkányi Kiss Ferenc Emlékház létrejötte mellett egyik eredménye a dőri helytörténeti-néprajzi kiállítás megszervezése. A pásztori és a bágyogszóvati gyűjtése után 2012-ben létrejött a bágyogszóvati tájház, melynek kiállítását *A parasztpolgári életmód tárgyi hagyatékai* címmel rendezte meg. 2013-ban Hövejen a Csipkemúzeumban megrendezte a *Csipkeálmok* című állandó kiállítást. A hövelyi csipke bekerült a Nemzeti Értéktárba, ma már hungarikumnak minősül.

A honismereti és néprajzi gyűjtőtáborok mellett 1976-tól a Szülőföldünk Honismereti pályázatra beérkezett pályaművek néprajzi lektora. 2017-től a Győr-Moson-Sopron Megyei Szülőföldünk Honismereti Egyesület alelnöke, az egyesületünk életének egyik szervezője.

Több más szervezet munkájában vett és vesz részt: a Győr-Moson-Sopron Megyei Népművészeti Egyesület elnöke 1990-ig, a Néprajzi Társaságnak választmányi tagja 2005-ig, a Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet néprajzi szakértője, a Pulszky Társaság Kismúzeumok Tagozatának, a Hungarológiai Társaságnak és az ausztriai (Linz) Nemzetközi Szakrális Kisemlékek Társaságának a tagja.

Kitüntetései: muzeológusi *Nívódíj* (1990), *Barkóczy-díj* (1991), *Csorna városáért* kitüntetés (1999), *Móra Ferenc-díj* (2000), *Szent Norbert-díj* (2005), *Ikva Nándor-díj* (2006).

A több évtizedes, kiváló színvonalú néprajzi-honismereti és gyűjteményszervezői munkájáért Virágné Szalontay Juditot a Szülőföldünk Honismereti Egyesület (Győr-Moson-Sopron megye) a *Bél Mátyás – Notitia Hungariae Emlékérem* kitüntetésre javasolja.

HONISMERETI MUNKÁÉRT EMLÉKÉREMMELEL KITÜNTETETTEK

BIHARI JÓZSEF

Bihari József 1933-ban született a Pest megyei Tápiógyörgye községben. A Szegedi Tudományegyetemen 1956-ban magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. Tanári munkáját a szülőfalujától 6 kilométerre eső Újszilvás községben egy Klebelsberg-féle tanyai iskolában kezdte. Nagykátán általános iskolai igazgatóhelyettes, járási tanulmányi felügyelő, 1970-től szülőfalujában iskolaigazgató. 1975-től a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár (Szentendre) igazgatója, 1980-tól a Pest Megyei Múzeumok igazgatója, innen is ment nyugdíjba. Nyugdíjasként a Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény vezetője 2004–2011 között.

Tápiógyörgye község helytörténeti kiadványai mellett 2003-ban jelenteti meg legfontosabb monográfiáját *Európa útján a Tápió-vidék művelődéstörténeti emlékeivel* címmel. Szerkesztett Kós Károlyról, Sík Sándorról, Barcsay Jenőről, Ilosvai Varga Istvánról, Zilahy Lajosról, Matolcsy Mátyásról, legutóbb Kazinczy Ferencről egy-egy önálló kötetet.

Tagja a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak, az Irodalomtörténeti Társaság Pest Megyei Tagozatának társelnöke, a Független Magyar Szalon Képzőművészeti Egyesület el-

nöke, 13 éve, 2005 és 2018 között a Budapesti Honismereti Társaság elnökségének tagjaként segíti munkánkat.

Több ízben megkapta a TIT *Aranykoszorús Emlékplakett*jét. 1993-ban Tápiógyörgye község *díszpolgárának* választotta, a Honismereti Szövetség 2009-ben emléklapjával tüntette ki.

Értékes plakátgyűjteményét az Országos Széchényi Könyvtárnak, katalógusgyűjteményét Újszászi Kálmán emlékezetére a Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményének adományozta.

Az idén 85 éves Bihari Józsefet a Budapesti Honismereti Társaság a *Honismereti Munkáért Emlékérem* kitüntetésre javasolja.

LUCZA JÁNOS

Lucza János ny. igazgató, helytörténész 1949. július 27-én született a Szabolcs megyei Demecser-Borzsován. A kisgyermekkor élménye meghatározó volt élete során. Az 1950-es évek tanyavilága, a közösségi összetartozás, a morzsolók, a kántálás, a családi éneklések, a tanyai multságok, bálók életre szóló emlékeket jelentettek.

Általános, majd a középiskolai tanulmányait is Demecserben végezte jeles eredménnyel, ahol a néptánc, a népzene dallam- és szövegvilága, a történelem tantárgy „szellem és jellemformáló” korszakát töltötte.

Az 1967. évi érettségi vizsgát követően 2 év sorkatonai szolgálat, egy év Csepel Autógyári segédmunkásság után a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola történelem-orosz szakán tanult 1970–74 között. A honismereti, helytörténeti kutatás és gyakorlat négy és fél évtizede ettől az időponttól kezdődött, és mélyült el folyamatosan számára. Lucza János a főiskola Tudományos Diákkörének Honismeret–Helytörténet szekciójában országos diákköri konferenciára dolgozatot készített, szakdolgozatát is helytörténetből, a nyíregyházi szlovákok asszimilációs folyamatának elemzéséből írta. Rendszeres tagja volt az országos diákköri konferenciáknak, a megyei TIT- és helytörténeti konferenciasorozatoknak.

A főiskolai évek alatt a Történelem Tanszék *Krónika* című lapjának szerkesztőbizottsági tagja, a *Kelet-Magyarország* című megyei napilap külsős gyakornoka. 1974-től 2009. augusztus 1-ig, nyugdíjba vonulásáig a Kemecei Általános Iskola történelemtanára, 21 éven át igazgatóhelyettese, igazgatója volt.

A kezdetektől honismereti szakkört vezetett fiataloknak, helytörténeti, képzőművészeti kiállításokat szervezett negyven éve folyamatosan. 1974-től a megyei honismereti egyesület tagja, aktív résztvevője, szervezője e mozgalomnak.

1974-től rendszeresen részt vesz a megyei és országos honismereti rendezvényeken, akadémiákon. 1997-ben a győri XXV. Honismereti Akadémián a mozgalomban végzett kiemelkedő munkájáért *Honismereti emléklappal* jutalmazták.

A 2000-ben megalakult Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Honismereti Egyesület alapító tagja volt, majd elnökségi tagja lett.

2015 többszörös jubileum Lucza János számára: 20 évvel korábban – 1995-ben – Helytörténeti Múzeumot alapított, amely az idők folyamán 9 szobában, több ezer tárggyal, dokumentummal mutatja be Kemece és a Rétköz értékeit a kőkortól napjainkig. A gyűjtemény Kemece kedvelt, látogatott helyévé, helytörténeti–közművelődési értékévé nőtt. A múzeum szorosan kapcsolódik az általános iskola oktató–nevelő munkájához is.

2005-től (Kemece várossá válásának évétől) a megyei honismereti egyesülettel együttműködve helytörténeti konferenciasorozat fő szervezője, lelke, motorja.

Országosan is ritka, hogy egy kisváros az önkormányzati lapja mellett *Helytörténeti Krónikát* jelentet meg. Szintén 10. éve, hogy Lucza János felelős szerkesztő *Kemecsei Helytörténeti Krónika* címmel évente 4 alkalommal 8 oldalban tudományos igényű és színvonalú periodikát jelentet meg.

Lucza János három színvonalas helytörténeti könyv társszerzője, a megyei napilap rendszeresen közli helytörténeti elemzéseit, rövid írásait.

Az iskolaigazgatói, helytörténeti, történelemtanári munkájának elismerésül a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai Intézet szaktanácsadója volt (hon- és népismeret tantárgy, 2004–2008).

Kemecse város képviselőtestülete *Kemecséért* kitüntető díjban részesítette, az Országos Honismereti Szövetség 2011-ben másodszor is emléklappal ismerte el tevékenységét.

Lucza János napjainkban is töretlen lelkesedéssel, nagy fokú aktivitással és színvonalas szakmaisággal vesz részt Kemecse és megyénk helytörténeti tevékenységeiben, honismereti egyesületünk munkájában.

Lucza Jánost a 40 éve folytatott kiemelkedő helytörténeti–honismereti munkásságáért megyei egyesülete *Honismereti Munkáért Emlékérem* kitüntetésre javasolja.

ORMOS ZSUZSANNA

Ormos Zsuzsanna 1947-ben Hódmezővásárhelyen született. Középiskolai tanulmányai után a Szegedi Tanárképző Főiskolán, majd a JATE Bölcsészettudományi Karán szerzett tanári diplomát. Negyven évig tanított szülővárosában, egy helyen, a Kalmár Zsigmond Ipari Szakközépiskola és Szakiskolában.

Első számú feladatának a pedagógusmunkát tekintette, a közéleti tevékenységei is ezt a célt szolgálták. A Városvédő Egyesület tagjaként az ifjúsági tagozat munkáját irányította, számos helytörténeti ismeret feldolgozására ösztönözve a diákokat. Részt vett a 2000-ben kiadott *Hódmezővásárhely ipari szakképzésének története* című könyv írásában, szerkesztésében mint társszerző. Tagja a „Tájak, korok, múzeumok” Egyesületnek és a hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaságnak. A Csongrád Megyei Honismereti Egyesületben 2007-től tevékenykedik. Érdeklődési köre elsősorban a művészettörténet és a képzőművészet – különösen a grafika iránt erős a vonzódása –, így ennek megfelelő feladatokat vállal. Részt vesz egyesületi kirándulásokon, honismereti akadémiákon, amelyekről tudósításokat is írt. 2010-ben az egyesület jubileumi kiállításának tervezésében és megvalósításában nagy munkát végzett. Grafikai kiállításai az egyesület tagjai számára esztétikai és művészeti élményt jelentenek.

Rajz szakos lévén, több alkalommal vett részt művésztelepeken. Szakmai fejlődését, látásmódját, a grafika iránti szeretetét a gyulai telepvezetők irányító munkájának köszönheti. Különösen hatott rá Morvay László festőművész, aki magas szintű szakmai tudással és ragyogó pedagógiai érzéssel „terelte” a sokszorosító grafika felé. A hidegtű számára a lehetőfinom vonalak és a festői, lágy tónusok megvalósítója, amellyel nyugalmat, szeretetet, finom érzéseket lehet kifejezni. A barna szín pedig melegséget ad. Témáit a természetből meríti. Kedvenc motívumai a fák, nyesedékek, gyökerek, amelyek görccseikkel, ágaikkal, formáikkal emberi mozdulatokat, jellemeket, karaktereket jelenítenek meg. Honismereti „bolyongásai” során bőven van lehetőség a természeti motívumok megfigyelésére, rögzítésére. 1985 óta számos kiállítása nyílt szülővárosában és az ország számos településén. 2017-ben és ebben az évben is aktív részese az *Alkotó honismerők* kiállításainak.

Díjai: 2003-ban *Hódmezővásárhely Önkormányzata Díja*; 2006-ban *különdíj az Alkotó pedagógusok tárlatán*; 2007-ben *Szentés Város Önkormányzata Alkotói Díj*; 2008-ban *II. díj az Alkotó pedagógusok tárlatán*; 2009-ben a *Pedagógus Szakszervezet Csongrád Megyei Szervezetének Díja*; munkáját a Honismereti Szövetség 2010-ben *emléklappal* ismerte el.

Jelentős részt vállalt a Makón megrendezett Országos Honismereti Akadémia szervezésében 2016-ban. Többek között a szentesi kirándulás vezetője volt. Segített a megyei *Alkotó honismerők* kiállítás megvalósításában, 2017–2018-ban a Honismereti Szövetség által szervezett *A kiegyezés és a dualizmus kora* című Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedő képzőművészeti kérdéseinek kigondolásában, majd a jutalmazott diákok idegenvezetésében.

A honismeretért végzett munkájáért a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület *Honismereti Munkáért Emlékérem* kitüntetésre javasolja őt.

VASNÉ MÉSZÁROS KATALIN

Vasné Mészáros Katalin (Kecskemét) könyvtáros, főtanácsos, a Katona József Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatóhelyettese. Több mint 20 éve a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület tagja és vezető tisztségviselője.

1954. november 29-én született. 1976-ban népművelő–könyvtáros szakon végzett a Debreceni Tanítóképző Intézetben, 1978-ban újabb könyvtárosdiplomát szerzett az egri Tanítóképző Főiskolán, 1985-ben történelem szakos tanári diplomát kapott a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. Tanulmányait a későbbiekben is folytatta (informatikai képzések, nyelvtanulás, pályázati szakreferens, szakfelügyelő bizonyítványok megszerzése).

1976-ban a Budakeszi Nagyközségi Könyvtárban kezdett dolgozni módszertani könyvtárosként. 1979-től Kecskeméten a Katona József Könyvtár munkatársa, feldolgozó és gyermek-könyvtáros, fősztályvezető, majd igazgatóhelyettes. Kiemelkedő szerepe volt a könyvtár minőségbiztosítási tevékenységében, a *Minősített Könyvtári* cím és a *Könyvtári Minőségi Díj* megszerzésében, az intézmény jelentős pályázatainak előkészítésében és megvalósításában. Az iskolán kívüli képzések, a könyvtárosok továbbképzései és a kortársirodalom-népszerűsítő programok szervezésében is tevékenyen részt vett. 2001–2017 között könyvtári szakértői és szakfelügyelői feladatokat is ellátott. 1999-től több ciklusban a Magyar Könyvtárosok Egyesület Bács-Kiskun Megyei Szervezetének elnöke, titkára, majd ismét elnöke, a MKE Tanácsában a megyei szervezet képviselője.

Könyvtárosi munkájáért több elismerést kapott (az *MKE Emlékérme*; *A mi könyvtárunkért*, a Katona József Könyvtár kollektívájának díja; *Szinnyei József-díj*).

A honismereti munkát számottevően segítette és jelenleg is segíti a Katona József Könyvtár helyismereti gyűjteménye. Vasné Mészáros Katalin elévülhetetlen érdemei közé tartozik a gyűjtemény fejlesztése, a helyismereti adatbázisok kialakítása, népszerűsítése. A Kecskeméten és a Duna–Tisza közén élő kutatók, honismeret iránt érdeklődők számára a helyismereti gyűjtemény fontos találkozási pont virtuálisan és a mindennapi valóságban is.

A Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület munkájába az egyesület székhelyének Kecskemétre helyezésekor, 1997-ben kapcsolódott be. Segítette e közösség folyóiratának munkáját. Részt vett a megyei honismereti pályázatok szervezésében. Titkárként végezte az egyesületi munkával járó adminisztrációs feladatokat, elnökségi tag, majd az Ellenőrző Bizottság tagja volt. Aktívan részt vett a Honismereti Szövetség felmenő rendszerű vetélkedőinek megyei szintű lebonyolításában. Folyamatos, rendszeres és szeretetteljes emberi kapcsolatokat ápolt a megyei egyesület tagjainak körében. A Kecskeméten megrendezett

két Országos Honismereti Akadémia legfőbb szervezői közé tartozott. Egyesületünk életében fontos szerepet töltek be az általa is javasolt hagyományteremtő és közösségépítő programok. Ezek közül kiemelhető az *Örökségünk a Duna–Tisza közén – Mit viszünk át a 21. századba?* című megyejáró rendezvénysorozat és találkozó, amely az 1990-es évek ötletétől napjainkig élő program.

Vasné Mészáros Katalint honismereti munkásságáért a Bács-Kiskun Megyei Honismereti Egyesület a *Honismereti Munkáért Emlékéremre* javasolja.

DR. VERES GÁBOR

Veres Gábor 1969-ben született Ózdon. Az általános iskolát Borsodnádason, a gimnáziumot Ózdon végezte. Első diplomáját a Bessenyei György Tanárképző Főiskolán történelem–művelődésszervező–kulturális menedzser szakon szerezte, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folytatta tanulmányait a néprajz területén. Az egyetemi évek alatt kapcsolódott be a Gömör-kutatásba és a szakdolgozatát is az egykori vármegye (Cseh) Szlovákiához csatolt egyik magyar településének néprajzi, honismereti vizsgálatából írta meg.

Etnográfus diplomájával 1995-ben felvételt nyert az egri Dobó István Vármúzeumba. Néprajzos-muzeológusként több gyűjteményt gondozott és intenzíven kutatta Heves megye néprajzát, amelyet publikációk sokasága is bizonyít. Munkáját a múzeumban is elismerték: 1997-ben osztályvezető, 1999-ben tudományos titkár, 2001-ben pedig megyei múzeumigazgató-helyettes kinevezést kapott. 2003-tól részt vett Heves megye népművészetének kutatásában. Az irányításával készült el a megye népművészetének közel harmincezer tételt tartalmazó digitális adatbázisa. A kutatás eredményeit összefoglaló *Heves megye népművészete* kötetben a *Település, Építkezés és a Lakáskultúra* fejezeteket írta meg.

Doktori disszertációját 2007-ben védte meg a Debreceni Egyetem néprajz és kulturális antropológia doktori programjában.

2008–2011-ig igazgatóként irányította a Heves Megyei Múzeumi Szervezetet. 2001-től óraadóként, 2013-tól főállásban oktat az Eszterházy Károly Egyetemen (korábban Főiskolán). A közel két tucat tantárgya között a néprajz mellett a hon- és népismeret is szerepel és a témában jó néhány szakdolgozatot is védtek már meg hallgatói, akik a Honismereti Szövetség konferenciáit is látogatják.

A Heves Megyei Honismereti Egyesület elnökségében 2013-tól aktívan dolgozik. Többek között honismereti vetélkedők szervezésében, lebonyolításában vett részt. Felkészítésével szerepeltek diákok, hallgatók az ifjúsági honismereti akadémiákon és segítette a Honismereti Szövetség Egerben rendezett akadémiáinak megrendezését is.

A Heves Megyei Honismereti Egyesület Veres Gábor elkötelezett honismereti munkáját a *Honismereti Munkáért Emlékéremmel* szeretné elismertetni és megköszönni.

*A győri díszszalag elhelyezése az akadémiai kopjafán,
balról jobbra: dr. Karácsony István, Virágné Szalontay Judit és Tóth Ildikó
(Mándli Gyula felvétele)*

A megnyitóünnepség résztvevői (Mándli Gyula felvétele)

HONISMERETI EMLÉKLAPPAL KITÜNTETTEK

Budapest: Fericsán Kálmán, Maczó Balázs, Millisits Máté; *Bács-Kiskun megye:* dr. Bereznai Zsuzsanna, Földes György, Hörcsök Imre, Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, Laczkóné dr. Szabó Klára, Lévai Jánosné, dr. Rigó Róbert, dr. Sági Norberta; *Baranya megye:* Tóth Mária; *Borsod-Abaúj-Zemplén megye:* Bózsvari József, Bukodiné Sólyom Ilona, Mátyus Balázsné, Oláh Zsolt Béla, Ráczné Földesi Csilla, II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (Miskolc), Tarnóczi József, ifj. Vass Tibor; *Csongrád megye:* dr. Antal Tamás Róbert, Berencsiné Dudás Katalin, Gulácsiné Somogyi Ilona, Némethné dr. Balázs Katalin; *Fejér megye:* Bánszki István, Bánszkiné Spergel Mária; *Győr-Moson-Sopron megye:* Gesztesi Lajosné, Harsányi Ferencné, dr. Karácsony István, Schmidtne Balázs Livia, dr. Szűts Tibor, Takács Istvánné, Torma Attila; *Heves megye:* Borosi Béláné, Juhász Istvánné, Nagyné Váradi Anna, Szalayné Király Júlia, Tinódi Sebestyén Általános Tagiskola (Eger); *Jász-Nagykun-Szolnok megye:* Besenyi Vendel, Cseh Gáborné, Magiszter Nyomtatványbolt (Jászberény), Mudris Andrásné dr. Mihályi Ildikó, ifj. Pócs János, Tábori Lászlóné; *Pest megye:* Batizi Zoltán, Börzsöny Múzeum Baráti Köre (Szob), Fésű József György, Kismaros Sváb Muzeális Gyűjtemény; *Somogy megye:* Budai Jánosné, Huszár Mihály, Kiss Kálmán, Maurer Teodóra, Siposs Károly, Tokaji Lajos; *Tolna megye:* dr. Balázs Kovács Sándor, Cserna Anna, Kurdi Tibor, dr. László Péter, Szekszárdi Baka István Általános Iskola; *Vas megye:* Berzsényi Dániel Könyvtár (Szombathely), Hetényi József, dr. Móricz Péter, Sudár Lászlóné, Szilágyiné Pompor Vilma, Tóth Kálmán, dr. Vörös Ottó; *Veszprém megye:* Molnár János.

A szekcióülések beszámolóí

1. SZEKCIÓ:

A VÍZ ÉS AZ ÉLETMÓD

„A Rábaköz a Hanság és a Nagyerdő közé eső, a történeti Sopron megyéhez tartozó mélyfekvésű, vízjárta táj történeti és élő népi tájneve... Paraszti gazdálkodásának, fejlődésének a 16. századtól megerősödő, majorsági gazdálkodást folytató uradalmak szabtak kereteket.”¹

„A Rábaköz mai felszínét a Répce és a Rába lerakódásai alakították ki, tehát a két folyó hordalékkúpja a Rábaköz.”² Területe 1138 km². Nevezetes központi települései: Csorna és Kapuvár.

A Rábaköz népe szakadatlanul, évszázadokon át harcolt a vizekkel. Története tele van pusztító áradásokkal. A pusztítások ellenére a nép mindig kitartott szülőföldjén és újra kezdte az életet. A Rábaköz és a Hanság vízvilágában az ember mindig megtalálta a maga életlehetőségét. Élteni tudott a vizekkel és a vizekből.

1 Kósa László–Filep Antal: A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai Kiadó, Bp., 1975. 161–162.

2 Göcsei Imre: A Rábaköz természetföldrajza. In: A Rábaköz térszerkezete. Szerk.: Rechnitzer János. Városi Tanács, Csorna–Kapuvár, 1988. [7–26.] 9.

A szekcióülésen a táj földrajzi elhelyezkedését az 1753-as Sopron megyei térképpel szemléltettem, kiemelve a Csornától északnyugatra fekvő halászfalvakat: Bősárkányt és Acsalagot, és szomszédos településeit, Földszigetet és Csatárímajort.

Acsalag a régi időkben egy kis halásztelepülés volt, körös-körül a Hanság kerítette be. Az 1800-as években is a halászás volt a szegény nép megélhetésének alapja. A vizek tele voltak harcsával, csukával, ponttyal, kárászal és különösen sok csíkhallal. Vesszőből font *varsával* és *tapogatóval* halásztak, az eladásra szánt halat hálóval fogták ki. A halfogás módja a vizek és halfajták szerint változott. Legősibb forma a kézzel való halászat (csíkhálászat) volt.

A vízzel tarkított tájban az állattartás volt elsődlegesen a gazdálkodás alapja. A vizek közötti legelőket erdők, azaz *pagonyok* választották el egymástól. Az árterek nagy kiterjedésű legelőin éltek az állatok: a gulyák, a ménesek, a kondák, a nyájak. A II. József kori térképek 15–20 kutat mutatnak egy-egy falu határában és a hanyi szigetek szélén.

A rábaközi patriarkális nagycsaládi együttélésben az állattartás a férfiak foglalatossága volt. Az asszonyok aprójószág tartással foglalkoztak, s ellátták a nagycsalád főzési, háztartási (mosás) munkáit.

A XVIII–XIX. századi házak háromosztatúak voltak – szoba, konyha, karma – és istállókból állottak az előttük futó boltíves *gádorral*. A híres rábaközi kőművesek a gádorok változatos oszlopdíszítéseit alakították ki.

Az első szobában évszámos, faragott mestergerendát alkalmaztak, amely megőrizte a ház építésének évszámát, az építetők nevét, s vallási hovatartozását (Mária- és Krisztus-monogram). Ezek a faragott-festett mestergerendák a táj XVIII–XIX. századi faragókultúrájának legrégebb emlékeit őrzik. A XVIII. század második felétől több díszített mosósúlyok és mángorló (a mosás és simítás eszközei) maradt fenn. Ezek legszebb életfás, rozettás változatai szerelmi ajándéknak készültek, faragóspecialisták, bognárok, pásztorok készíthették.

A rábaközi faragókultúra jellegzetes stílusát alakították ki az állatokat őrző pásztorok. Sajátos hivatás, életmód és öntudat különítette el a pásztorokat a parasztoktól. A pásztori rend tovább tagolódott csikósokra, gulyásokra, juhászokra és kanászokra, ezeknek még az öltözeke is különbözött egymástól. A faragott ökörjármon a növényi, állati, geometrikus mintakincs változatos kompozíciókban helyezkedik el.

A szekcióülésen a Vas megyéből, Fejér megyéből, Pest megyéből résztvevő hallgatókat a fafaragás és vászonszövés mintakincsének variánsai érdekelték. Ezzel kapcsolatos kérdéseket tettek fel. Kérdezték, hogy milyen híres mesterségek voltak a Rábaközben? A fazekas, csizmadia és képfestő mesterséget emeltem ki.

A rábaközi falvakban a faluvégen voltak a kenderföldek. A takácsok (férfiak) az 1878-as statisztikai adatok szerint Szanyban és Csornán voltak a legtöbben. Céhszerződésükről egy 1657-ből származó pecsétnyomó tanúskodik. A XIX. században a takácsok kétféle vásznat készítettek: közönséges (*sima*-) és hímes (*cifra*-) *vásznat*. A köznapi vászonneműket piros csíkritmus díszítette. Az ünnepi textilek kétfélék voltak: mustrával díszített hímes és hímvarrással ékesített takácsszöttek. A köznapi textilek gyakorlati, míg az ünnepiek reprezentációs szerepet tölthettek be. Jelképek és üzenetek hordozói voltak, gazdagon ellátva kultikus célra készített darabokkal is, mint pl. a halottaslepedők. Ezek hímzett mintaelemei a csillagok, *halottvezető* vagy *halottkísérő madarak*, amelyek a halott lelkét átvitték a *túlsó partra*.

A Rábaközben a legszebb és legjobb víztároló edényeket – fekete aratókorsókat – a dőri fazekasok készítették. A fazekasmesterségen kívül további jelentős kézműipari ág a tímár-

és a csizmadia-mesterség volt. A tímármesterek Csornán a Keszegér környékén telepedtek le a kékfestőkkel együtt. Mindkét mesterséghez sok vizet kellett használni.

A csizmaviselet a XIX. századtól terjedt el a férfinép körében. Domonkos Ottó kutatásai szerint 1844-ben Csornán 23 csizmadiamester dolgozott. Termékeiket a csornai országos vásárokon kívül Sopronban, Kapuváron, Csepregen is értékesítették.

A rábaközi viseletek változatosak. Egy-egy stílusjegyük különbözteti meg a csornai, kapuvári, szanyi menyecsskéket és gazdákat egymástól (pl. a vászongatyák széldíszítménye). A népviselet alakulását két tényező irányította: az ember és a történelem. A népi ruházat mindent elmondott viselőjéről, leolvasható róla viselőjének kora, rangja, foglalkozása, sőt, vallása is.

Virágné Szalontay Judit
szekcióvezető

2. SZEKCIÓ:

A VIZEK ÉS A KULTÚRA

A 2. szekcióban nagy számban vettek részt a Honismereti Akadémia résztvevői.

A bevezető előadásban megismerkedhetett a hallgatóság a vízhez kapcsolódó kislétföldi folklóralkotásokkal. Így a *Tündérrózsa*, a *Tündértó titka*, a *kunszigeti tündérvár*, a *Hanság tündére*, s a *Fertő keletkezése* című eredetmondával, illetve történeti mondáink egy-egy mívés darabjával, például a *Rákóczi és az abdai halász*, vagy a *Francia kút* történetével. Megtudhattuk azt is, hogy népünk képzelete szerint milyen hiedelemlények éltek a vizeinkben, milyen hiedelemtörténetek fűződnek a lidérchez, ludvérchez, tüzesemberhez, a doborgazi haltündérhez, Tündér Ilonához, a tündérlányokhoz és a hanyi táltosokhoz. Azt is, hogy kiből lesz víziszörny, akik a vízen járókra veszélyt jelentettek. Szó volt a rátótiadánkban hagyományozott vízzel és élővilágával kapcsolatos csúfolókról is: „*Csíknyalogató osliak*”; „*Rusziak csukarövidítők*.”; „*Örököt vett, mint Pásztoriban a béka*.”; „*Szováti csipkedett elúszott a víz hegyett*”. Köszönet Balázs Livia néprajzkutatónak, aki saját gyűjtéseivel és előadásával színesítette a szekció munkáját!

A résztvevők megismerkedhettek a régió szakirodalmával, átlapozhatták a körbeadott kiadványokban a témára vonatkozó irodalom jelentős részét, illetve a témára vonatkozó kivetített fotókat is megtekinthették.

Horváth Győző népzenekutató hozzászólásában több népdal néprajzi hátterére hívta fel a figyelmet, amelyeket közösen el is énekeltünk. Sőt, egy Rábaközben gyűjtött gyerekjáték-dalt is megtanított a résztvevőknek, amit el is táncoltunk: „*Híd alatt pad alatt kőkorsó/ nem vagyok én fajankó/ hanem Isten kovácsa arany szeggel szegelem/ vaspálcával kongatom/ kong kong kongasd ki/ ezt a kislányt fordítsd ki*.” Megtanultunk továbbá egy saját gyűjtésű, Győrhöz kötődő, annak folyóit felsoroló nyelvtörőt is: „*Meguntam gyönyörű Győrnek Győr várában való lakozásomat, Hol a Duna, Rába, Rábca rákja rágja lábomat*.” Persze nem hagytuk ki a „vizes” népszokások felelevenítését sem. Gondolok itt a húsvéti locsolkodásunkra, a varázserővel rendelkező „*karácsonyi aranyvíz*”-re, a búcsújárás kartinus szokásaira, a nagypéntek hajnalban, illetve a Szigetközben Szent Anna napját követő holdtölte éjjelén végzett fürdés egészségmegőrző és szépséget adó rítusára, amelynek emlékét a „*Fehér liliomszál*...” kezdetű gyermekjátékdalunk is őrzi. A szekció tagjai ezeket az alkotásokat saját – néha más tudományterületet érintő – ismereteikkel, változataikkal egészítették ki.

A résztvevők megismerhették a Győr-Moson-Sopron Megyei Értéktárba bekerült, vízhez kötődő „megyerikumokat” is. Így a vízbe ölt felpéci lány, *Dely Mária balladáját*, a *Hany Istók történetét*, a *bogyoszlói fafaragók* és a *höveji csipke* vízfolyásos motívumait, a *nyúli Sárkánylyuk vízmosás*, illetve a *fröccs* eredetét, vagy a *Szigetközi eceteshal*, *Szigetközi friss víz* jellemzőit. Természetesen megemlékeztünk a kisalföldi vízi világot kutató nagyjainkról, tájkatatóinkról: dr. Barsi Ernőről és dr. Timaffy Lászlóról, akiknek életműve, örömmünkre, egyben meyerikum is lett. Külön kérésre bővebben ismertettük, megtárgyaltuk Hany Istók valós és mondai történetét és más műfajokban való jelenlétét.

Szekcióülésünket sok más, vízi élethez kötődő népdal eléneklése mellett a „*Szélről legeljetelek...*” kezdetű közismert rábaközi népdallal fejeztük be, amely a szürkemarha-hajtás emlékét és a kisalföldi itatóhelyeket örökíti meg. Ezt a népdalt kánonban is elénekeltek.

Összességében megállapítható, hogy a közel háromórás szekcióülés alatt sok helyi népköltészeti alkotást, kulturális értéket elevenítettünk fel, amelyeket a résztvevők saját megyebeli ismereteikkel tovább gazdagítottak. Bebizonyosodott, hogy a víz népköltészetünkre és kultúránkra is termékenyen, erőteljesen hatott.

Köszönet a szekció résztvevőinek értékes hozzászólásaikért és várjuk szeretettel őket máskor is a folyók városában!

Lanczendorfer Zsuzsanna
szekcióvezető

3. SEKCIÓ:

VIZEK – FÜRDŐK – IDEGENFORGALOM

Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy a nagy múltú, komoly hagyományokkal rendelkező Országos Honismereti Akadémián előadóként szerepelhettem. Volt szerencsém meghallgatni dr. Áder János köztársasági elnök úr értekezését, amelyből azt a következtetést vontam le, hogy azt az értéket, ami a talpunc alatt víz formájában Magyarországon létezik, kiemelt formában védenünk kell, illetve a nemzetgazdaság gyarapodása érdekében koordináltan hasznosítani kell azt. Előadásom témája a sokrétűség miatt inkább tájékoztató jellegű volt a résztvevők számára.

A hallgatóság megtudhatta többek között azt, hogy Izland, Japán, Kína, Franciaország, Olaszország, Új-Zéland mellett hazánk rendelkezik a legnagyobb hévízkészlettel a világon, amely gyógyászati szempontból egyedülálló.

Vízünk hőmérséklete azért magas, mert a földkéreg itt sokkal vékonyabb, hazánk alatt mindössze 22–27 km, míg az alpi-kárpáti területen átlagosan 60 km. Világátlagban ez a szám 33 km a szárazföldek alatt.

Gazdasági hatások is szóba kerültek. Magyarország területi vonzerői a következő rangsorba helyezhetőek el: 1. Budapest, 2. fürdővárosok, 3. Balaton. A Budapestre érkező külföldiek 2/3-a meglátogatja valamelyik budapesti fürdőt is.

A kereskedelmi szálláshelyek vendégéjszakákra vetített legnagyobb bevételét tekintve (2017) a top 10-es listát a főváros mellett a fürdővárosok adták: 1. Budapest, 2. Hévíz, 3. Hajdúszoboszló, 4. Bük, 5. Siófok, 6. Balatonfüred, 7. Zalakaros, 8. Sárvár, 9. Eger, 10. Győr.

A turizmus gazdasághoz való hozzájárulása a GDP 10,4%-át tette ki 2015-ben. A nemzetgazdaság foglalkoztatási adataihoz több mint 12%-kal járul hozzá.

A fürdők statisztikai adatait számba véve kiderül, hogy évente több mint 40 millió fürdőlátogatót regisztrálnak hazánkban, a több mint 550 fürdőben. Ebből 132 minő-

sített gyógyfürdő, 270 minősített gyógyvízzel és 267 minősített ásványvízzel rendelkezik.

A résztvevők megtudhatták azt is, hogy mi a különbség az ásványvíz, termálvíz és gyógyvíz között. Itt fontos volt kiemelni, hogy a föld mélyéből származó ivóvíz, amelynek oldott ásványi anyag mennyisége meghaladna az 1000 mg/litert, vagy egy-egy eleme (ionos formában) az átlagosnál nagyobb mennyiséget tartalmaz, ásványvíznek minősül. A napi ásványvízfogyasztás során javasolt a különböző magyarországi helyekről származó, különböző összetételű vizeket időnként cserélgetni.

Az előadáson hallhattak a vizeink összetételéről is. (A teljesség igénye nélkül: szénsavas vagy savanyú vizek, alkalikus, kénes, meszes, jódos/brómos vizek és előfordulási helyeik.)

Bepillantást nyerhettek hazánk fürdőtörténetébe is. Bemutatásra került a Kücsük ilidzsa (Kisfürdő), amely ma a Rácfürdő nevet viseli. Szó esett Gyuláról, a miskolctapolcai Barlangfürdőn át Hévízről, amelyre már 1772-ben Festetics György fürdőházat építtetett.

Az akadémián nem maradhatott ki a győri fürdő történetének bemutatása sem (lévén, hogy Győr adott otthont a rendezvénynek). A hallgatóság megtudhatta, hogy már 1930-ban a Hajós Alfréd első olimpiai bajnokunk által tervezett strandon például vízilabdázhattak a vendégek. A fürdő vízi élményparkjának fejlesztése, tervezése napjainkban zajlik a Modern Városok Program keretein belül. A 10 milliárd Ft támogatással készülő tematikus vízi élménypark várhatóan 2020–2021-ben nyitja meg (addig is működő) kapuit. Kuriózumként említésre került a leendő 30 méter magas, óriási szódásszifon (Jedlik Ányos feltaláló találmánya), ahonnan a csúszdák indulnak majd, és ahová üveg panorámalift vezet majd fel, kiemelve a strand festői környezetét is.

Mindezek után szóba került, hogy hogyan lehet a „közfürdőket” a XXI. század modern egészségturisztikai központjaivá tenni, ehhez milyen feladatok állnak előttünk a jövőben.

A szekcióülésen résztvevők nagyon aktívak voltak, a Makóról, Budapestről, Egerből, Székesfehérvárról és máshonnan érkezettek elmondták saját gondolataikat, problémáikat. Érdeklődő kérdéseket tettek fel vizeink visszasajtolásával, vagy a jövőbeni turisztikai fejlesztésekkel kapcsolatban. A hozzászólók kiemelték a helyi értékek megőrzésének fontosságát és beillesztését a turizmus körforgásába.

Végezetül, előadóként érdeklődve figyeltem e nagy „honismereti család” működését és irigylve tapasztaltam a több évtizedes barátságokat. Bízom abban, hogy a mi nemzedékünk is képes lesz hasonló összefogásra!

További sok sikert kívánok munkájukhoz, életszeretetükhöz és az értékek megóvására való törekvésükhöz!

Kovacsics Imre
szekcióvezető

A kiegyezés és a dualizmus kora Kárpát-medencei művelődéstörténeti vetélkedő

Beszámoló a Honismereti Szövetség Kárpát-medencei vetélkedőjéről

2017 szeptemberében a Honismereti Szövetség országos elnöksége meghirdette *A kiegyezés és a dualizmus kora* Kárpát-medencei művelődéstörténeti vetélkedőt a 14–18 éves korosztályba tartozó középiskolás csapatok számára. Fő célkitűzése a nemzeti történelem fontos időszakának és a korszak kultúrtörténeti jellemzőinek megismertetése volt az osztrák–magyar kiegyezés 150. évfordulója alkalmából. A felhívás egy kutatásra és forrásfeldolgozásra épülő, izgalmas háromfordulós vetélkedőre invitálta a diákokat. A szövetség Pedagógiai Munkabizottságának tagjai Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna szakmai projektvezető irányításával szervezték meg és bonyolították le a versenyt, a Bartha Éva titkár asszony által az NKA-hoz írt sikeres pályázat biztosította a pénzügyi hátteret. A megyei egyesületek vezetői – e-mailben vagy személyesen – eljuttatták a felhívást és a jelentkezési lapot megyéjük városainak több középiskolájába, bízva személyes kapcsolataik gyarapodásában a fiatalabb generációk körében is. A határon túli kapcsolatok révén a Felvidék, a Partium, Erdély, a Székelyföld, a Délvidék iskoláiba is eljutott a vetélkedő híre. A Honismereti Szövetség honlapjára (<https://honismeret.hu>) is felkerült a felhívás.

Mindezek eredményeképpen 12 magyarországi megye 16 településéről 20 iskola 33 csapata, rajtuk kívül Szlovákiából 1, Szerbiából 2 város 3 csapata, Románia területéről pedig 8 város 10 iskolájának 14 csapata jelentkezett. Összesen 51 háromfős csapat jelezte 2017. november 10-ig részvételi szándékát a háromfordulós kreatív versenyen.

A verseny ismeretanyagát, a felkészüléshez felhasználható szakirodalmat a versenybizottság az esélyegyenlőség érdekében interneten is elérhető anyagokból állította össze, amelynek listáját valamennyi csapat és felkészítő tanár a jelentkezési lapján megadott e-mail címére kapta meg. A háromfordulós vetélkedő a megadott szakirodalomra épült, valamint igényelte a diákok kreativitását is.

Az I. fordulóban 3 feladatot kellett teljesíteni, mindhárom a kiegyezés és a dualizmus kora emlékeinek feltárására irányuló kutatómunkát igényelt a csapatok lakóhelyén vagy annak környékén.

A vetélkedő résztvevői
(Debreczeni-Droppán Béla felvétele)

Az 1. feladat: egy emlékhelyről saját készítésű fénykép beküldése. Ez lehetett épület, szobor, emlékmű, sírhely, emléktábla stb. A képaláírás tartalmazta az emlékhely megnevezését és pár mondatos leírást alkotóiról, keletkezésének körülményeiről, helyi jelentőségéről.

A 2. feladat: a kiegyezéshez vagy a dualizmus időszakához kapcsolódó helyi forrás keresése és feldolgozása. Ez lehetett fotó, tárgyról készült fénykép, írásos szöveg, pl. alapítólevél, újságcikk, helytörténeti, családi dokumentum, levél, képeslap, feljegyzés, visszaemlékezés, családi történet rögzítése. A forrás ismertetése maximum 1500 karakter terjedelmű lehetett.

A 3. feladat: PowerPoint készítése 10–15 diakép terjedelemben településük dualizmus kori helytörténetéről. 2017. december 10-ig kellett beküldeniük munkáikat e-mailben.

A csapatok többsége igen értékes, mutatós anyagokat készített, munkájuk eredményeit érdemes lenne interaktív kiállítás formájában közkinccsá tenni.

Az 1. forduló feladatait beküldő csapatok karácsony előtt e-mailben kapták meg a II. forduló írásbeli feladatsorát, amelyet az interneten elérhető szakirodalom alapján 2018. január 23-ig megoldva, kinyomtatva, postai úton küldtek vissza a Honismereti Szövetség címére.

A II. forduló feladatsora komplexen és változatos feladattípusokkal kívánta mérni a diákok szakmai tudását a dualizmus koráról. Élvezetes feladatok tették próbára a csapatokat: karikatúraelemzés, mi történt, igaz – hamis, kire mondták – miért, keresztretjvény, kakukktójas, táblázatelemzés, forrásrészletek, műalkotások felismerése, értelmezések, idézetek párosítása stb. A kutatás a szakirodalomban eredményes volt, a döntőbe jutott csapatok 84% és 95% közötti teljesítményeket produkáltak, több helyen 1–2 pont különbségű szoros eredmény alakult ki.

Az értesítést a döntőbe jutásról és az előzetes felkészülést igénylő feladatokról 12 csapat kapta meg 2018. február 16-án. Öt hét állt rendelkezésükre, hogy felkészüljenek a számukra megadott témából egy 4 perces jelenet előadására, amelyhez előzetesen – március 10-ig – forgatókönyvet is kellett beküldeniük a zsűri számára.

2018. március 25-én került sor a Honismereti Szövetség *A kiegyezés és a dualizmus kora* című Kárpát-medencei középiskolai művelődéstörténeti vetélkedőjének döntőjére a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében, amelyben a dualizmus nagy része alatt az országgyűlés felsőháza ülésezett. A döntőbe jutott 12 csapattól 7 magyarországi, 5 pedig határon túli középiskolákból érkezett.

A *Himnusz* eléneklése után Mészáros Rebeka, a Honismereti Szövetség Ifjúsági Tagozatának tagja, egyetemi hallgató adta elő egy ismeretlen szerzőnek 1901 körül írott, *Deák Ferenc* című versét. Ezt követően Végső István, a szövetség titkára olvasta fel Potápi Árpád János nemzetpolitikáért felelős államtitkár köszöntőjét, majd Debreczeni-Droppán Béla, a Szövetség elnöke köszöntötte a diákokat és felkészítő tanáraikat, valamint a vendégeket és a szervezőket. A döntőt az egész versenyt megszervező Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna (Makó), a Honismereti Szövetség Pedagógiai Munkabizottságának tagja vezette le, aki bemutatva a II. forduló és a döntő feladatainak elkészítését és a megoldások értékelését végző kollégáit: Titkos Sándornét (Miskolc), Rásky Mihálynét (Felsőörs), Ormos Zsuzsannát (Hódmezővásárhely), Nagy Éva Ritát (Budapest), Vereckei Andrást (Esztergom). Urban-csok Zsolt (Makó) és Zeitler Ádám (Makó) nemcsak feladatírók voltak, hanem a döntő játékozói is. A vetélkedő feladatait bíráló és pontozó zsűri igazi szaktekintélyekből állt: dr. Csorba László (a zsűri elnöke) történész, egyetemi tanár, dr. Fónagy Zoltán történész, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa és dr. Marjanucz László

történész, a Szegedi Tudományegyetem Modernkori Magyar Történelem Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

Az izgalmas döntő vetélkedésen változatos, játékos, a dualizmus korának minden kultúrtörténeti területét érintő feladatok (totó, zenefelismerés, képkirakás, 7 részfeladatból álló ki mit tud, művészek és alkotásaik, a kor kiemelkedő politikusainak felismerése életútjukról szóló információk alapján) megoldásával bizonyították tudásukat a csapatok. A versenyt záró feladatként a csapatok egy-egy – a korszak jelentős eseményéhez kapcsolódó

– kosztümös jelenetet is előadtak, aminek célja az volt, hogy a kiegyezéstől a dualizmus korán át az I. világháborút lezáró békéig átfogó „élőképpel” elevenítsék fel a magyar történelemnek ezt a jelentős időszakát.

A nagy sikerű történelmi „tablóval” befejeződött a döntő és a diákok számára 5 hónapon át tartó vetélkedése, amelyen a következő végeredmény született.

I. Kassa/Szlovákia, Márai Sándor Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium. Csapattagok: Hrcka Alexandra, Faber Levente, Gabera Erik. Felkészítő tanár: Spišák Veronika.

II. Szekszárd/Garay János Gimnázium 1. csapata. Csapattagok: Gujás Enikő, Németh Gréta, Vecsei Vivien. Felkészítő tanár: dr. Gesztesi Enikő.

III. Makó/József Attila Gimnázium. Csapattagok: Inokai Máté, Kurusa Anna, Molnár Bettina. Felkészítő tanár: Varga Bálint.

IV. Nagyvárad/Románia, Mihai Eminescu Főgimnázium. Csapattagok: Kelemen Lilla Kornélia, Sebestyén Margaréta Zsanett, Visky Mirjám. Felkészítő tanár: Fazakas Gábor.

V. Zenta/Szerbia, Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium. Csapattagok: Gubik Laura, Kratok Gyula, Szabó Imre. Felkészítő tanár: Basa György.

VI. Szeged/Dugonics András Piarista Gimnázium és Kollégium. Csapattagok: Bali Erika, Miklós Ádám Pál, Odrobina András. Felkészítő tanár: Károlyi Attila.

A további helyeken a következő csapatok végeztek.

*Munkában a zsűri,
Marjanucz László, Csorba László és Fónagy Zoltán
(Debreczeni-Droppán Béla felvétele)*

*Az első helyezett csapat, a kassai Márai Sándor
Magyar Tanítási Nyelvű Gimnázium diákjai
(Debreczeni-Droppán Béla felvétele)*

- VII. A Szekszárd/Garay János Gimnázium 2. csapata.
- VIII. A Dunaújváros/Széchenyi István Gimnázium és Kollégium 2. csapata.
- IX. A Sopron/Széchenyi István Gimnázium 1. csapata.
- X. A Sepsiszentgyörgy/Románia, Székely Mikó Kollégium 2. csapata.
- XI. A Székelyudvarhely/Románia, Benedek Elek Pedagógiai Líceum csapata.
- XII. A Miskolc/Fáy András Görögkatolikus Közgazdasági Szakgimnázium csapata.

Az első három helyen végzett csapat nyert résztvételt a háromnapos kirándulásra, majd végül a lemondások után a szekszárdi, a nagyváradai és a szegedi csapat utazott el Budapest, Sopron, Bécs és Pozsony történelmi nevezetességeinek megtekintésére, a további helyezettek pedig ott lehetnek majd idén augusztusban a Szigetváron megrendezendő Országos Ifjúsági Honismereti Akadémián. Valamennyi döntőbe jutott csapat a Magyar Nemzeti Múzeum értékes kiadványait és a megyei honismereti egyesületek által felajánlott könyveket kapott. A fődíjakat, a díszokleveleket és a vendéglátást a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma biztosította.

Elismerés illeti a verseny résztvevőit, szervezőit, minden segítő munkatársat, kiemelten Bartha Éva, Debreczeni-Droppán Béla, Forróné Virág Zsuzsa (Esztergom) és Végső István titkár szervezést segítő munkáját, akik nélkül az élményszerű, nemes vetélkedő döntője és a szép kirándulás nem valósult volna meg. Köszönet mindazoknak, akik fáradoztak azért, hogy a fiatalok jobban megismerjék múltunkat, ezáltal mélyebben kötődjenek hozzá.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

Államtitkári köszöntő*

Tisztelt Elnök Úr! Kedves Résztvevő Diákok és Pedagógusok!

Tisztelettel köszöntöm Mindnyájukat *A kiegyezés és a dualizmus kora* című vetélkedőn. Lackfi János írja egyik művében: „*a magyarok évszázadokon keresztül hozzászoktak, hogy szépen haljanak meg hazájukért, így sokszor nem jut eszükbe az az egyszerű ötlet, hogy élni is lehetne érte.*” Vannak azonban a magyar történelemben olyan korszakok, amikor mégis eszünkbe jutott. A kiegyezés és a dualizmus egy olyan időszak a magyar múltnak, amikor nem a csatáké, hanem az építkezésé volt a főszerep. Az a küzdelem, amely éppen innen, a Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőjéről indult el 1848. március 15-én, nem szenvedett végső vereséget Világosnál. Más eszközökkel és más formában, de folytatódott és győzelmet aratott a kiegyezést követően: hazánk a kor virágzó európai országává vált, amelynek csodájára járt az egész világ.

Azzal, hogy a kiegyezés 150. évfordulóján a Honismereti Szövetség meghirdette ezt a vetélkedőt, nemcsak egy korszak felelevenítéséhez járult hozzá, hanem annak üzenetét is felélesztette. Hosszú volt az az út, amely a csapatokat a mai döntőig vezette. Az elmúlt hónapok során a résztvevők egyszerre ismerhették meg a kor szereplőit és azt a különleges összefogást, amelynek köszönhetően vitáikon túllépve együtt tudtak dolgozni Magyarországot felemelkedéséért. Ha a jövő generáció számára ilyen példaképeket adunk, akkor elmondhatjuk, hogy hazánk sorsa jó kezekben van.

* A Miniszterelnökség nemzetpolitikáért felelős államtitkárnak levele a vetélkedő szervezőihez és résztvevőihez.

A

Ezúton szeretném megköszönni a Honismereti Szövetségnek, külön pedig Elnök Úrnak, hogy a dualizmus szellemiségét felélesztve, ma a történelmi Magyarország magyar közösségei mérhetik össze tudásukat. Bízom benne, hogy a közös történelmünk megismerése arra sarkallja majd a jövő ma még versenyzőként jelenlévő véleményformálóit, hogy együtt írják azt tovább.

Kedves Diákok!

Biztos vagyok benne, hogy az elmúlt napokban sokat készültetek erre a mai a napra. Kívánom, hogy a dualizmus korszakához méltó, nemes küzdelemben legyen részetek, ahol a józan vitaké és az együttgondolkodásé a főszerep. Kérlek ugyanakkor benneteket, hogy megszerzett tudásotokat ne csak a mai versenyen kamatoztassátok: a századforduló nagy gondolkodóinak példáját követve Ti is legyetek építői közösségeteknek!

Budapest. 2018. március 23.

Potápi Árpád János

„A hely, ahol élünk”

Országos helyismereti szakmai konferencia

A Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiumához benyújtott pályázatában a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Könyvtár (VMK) 2018. március 5-én vállalta, hogy országos helyismereti konferenciát szervez *A hely, ahol élünk* címmel szakembereknek és érdeklődőknek. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megvalósult, „Örökségünk: a múlt és a jövő találkozása” mottóval rendezett szakmai találkozón Vasné Borsos Beáta Báborka, a könyvtár igazgatója köszöntötte a vendégeket, majd dr. Cser-Palkovics András, Székesfehérvár Megyei Jogú Város polgármestere nyitotta meg az egész napos rendezvényt. Köszöntőjében hangsúlyozta a könyvtárnak a kulturális életben, a közösségformálásban betöltött szerepét, kiemelte a helyismeret és a helyismerettel foglalkozó szakemberek munkájának jelentőségét. Beszédében utalt arra, hogy a rendezvény a Vörösmarty Mihály Könyvtár fennállásának 125. évfordulójához is kapcsolódik, hiszen 1893-ban született meg Székesfehérváron a közkönyvtár gondolata, amikor megrendelték Jókai Mór műveinek nemzeti díszkiadását.

A szakmai nap létrejöttéről és rövid tematikájáról Szőnyegi Hajnalka, a VMK Helyismereti és Digitalizációs Csoportjának a vezetője tájékoztatta a résztvevőket. A konferencia szakmai támogatója a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Helyismereti Könyvtárosok Szervezete volt.

A konferencia első részében a 125 éves Vörösmarty Mihály Könyvtár történetéről hangzott el két előadás. Elsőként a húsz évig Székesfehérváron dolgozó Kégli Ferenc bibliográfus, az OSZK nyugdíjas könyvtárosa tartott előadást *A könyvtár, ahol éltem* címmel. Felelevenítette a Jókai-jubileum alkalmából megvásárolt 100 kötetes nemzeti díszkiadás történetét. Mesélt arról, hogy kezdetben a városi tisztviselők könyvtáraként működött az intézmény, majd Csitáry G. Emil városvezetése idején, 1931 után városi közkönyvtárrá nyilvánították, megyei könyvtárrá 1952. augusztus 19-én vált. Szőnyegi Hajnalka *Pillanatképek könyvtárunk életéből – Ízelítő egy készülő albumból* címmel tartott vetítéssel egybekötött előadást. Könyvtárunk egy gazdag, tízezer darabos fotógyűjteménnyel rendelkezik, amelynek közel

egynegyede az intézmény épületeit, a könyvtári munkahelyeket, a rendezvényeket örökíti meg. Az alapítás jubileumára készülõ fotóalbumhoz ebbõl az anyagból válogattak. A fotókat az intézményben hosszú ideig dolgozó kollégák érdekes történetekkel egészítették ki.

A szakmai nap második részében a XXI. századi helyismereti munkához kapcsolódóan hallgathattunk meg öt elõadást. Demeter Zsófia történész, a Szent István Király Múzeum nyugalmazott igazgatója a *Helytörténeti fórumok eredményei az értékõrzésben* címmel tartott elõadást. A Fejér megyei honismereti, helytörténeti munka kezdeteirõl, jeles személyiségeirõl szólt, majd az évtizedeken keresztül zajló középiskolás honismereti táborok történetét elevenítette fel, amelyeket Lukács Lászlóval közösen szerveztek a megye nagyobb településein. A Vörösmarty Mihály Könyvtárban folyó helyismereti munkáról elõször Farkas Edit helyismereti könyvtáros beszélt. A *Fejér megyei gyûjteményre épülõ honlapunk, és adatbázisaink bemutatása* címû elõadásában a 2016 óta mûködõ honlap felépítésével, tartalmával ismertette meg a hallgatókat. Hajdu Hajnalka *Elkezdtük... – Digitalizálunk* címmel a könyvtárunkban folyó digitalizálási tevékenységrõl tartott ismertetõt. A szolgáltatások közül a digitalizált képeslapgyûjteményt és a digitalizált lapkivágatok online katalóguson keresztül történõ közzétételét emelte ki. Mennyeiné Várszegi Judit, az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének elnöke elõadásában elsõsorban a kistépülési könyvtárakban dolgozó helyismereti szemléletû könyvtárosok számára gyûjtötte össze a helyismereti információval, könyvtári helyismereti tevékenységgel kapcsolatos tudnivalókat, de az áttekintés mindannyiunk számára hasznos volt. Fogalmakat tisztázott, munkafolyamatokat vett sorra, a helyi együttmûködés fontosságát hangsúlyozta az eredményesség érdekében. Minden dokumentumot, tevékenységi formát helyi, Fejér megyei példával illusztrált. Sándor Tibor, a Fõvárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyûjteményének vezetője *Helyismeret online – A gyûjtés, a megosztás és a közösségfejlesztés lehetõségei az interneten* címmel tartott elõadást. Hangsúlyozta, hogy a mai technikai adottságok mellett nem érdemes és nem is lehetséges mindenáron „saját” gyûjteményre törekedni. A hallgatók figyelmébe ajánlotta többek között az Europeana adatbázisból letölthetõ térképeket, metszeteket, a Topotéka program fotógyûjteményét, családtörténeti kutatáshoz a Family-Search adatbázist. Szerinte a helyi közösségek bevonhatók és bevonandók gyûjteményünk, pl. a fotóanyag feldolgozásába, de ehhez megfelelõ webes felületet kell kialakítani.

A program záró részében saját településükön kiemelkedõ helyismereti munkát végzõ személyek, közösségek mutatkoztak be. Elsõként Gajdó Ágnes újságíró, szerkesztõ *Értékeljük értékeinket! – Helytörténeti kutatás Ráckeresztúron* címû elõadását hallhattuk. Személyes hangú bevezetõjébõl megtudhattuk, hogy nagymamája példája vitte közel a helyismerethez, helytörténethez. Elmesélte, hogy amikor jelenlegi lakóhelyére költözött, senkit sem ismert, ma már azonban személyes emlékeiket bízzák rá az emberek. Vetítésében bemutatta a ráckeresztúri értéktárban már jelenleg megtalálható épületeket, eseményeket, szobrokat, könyveket, és elõadásából megtudhattuk azt is, melyek azok a helyi értékek, amelyek értéktárba történõ felvételét most fogják javasolni.

A konferencia zárásaként Czöndör Mihályné a Pusztaszabolcsi Hagyományõrzõ és Hagyományteremtõ Alapítvány képviselében *Kell egy csapat, kell egy hely... – Helytörténet Pusztaszabolcson* címmel tartott elõadást. Megtudtuk, hogy a pusztaszabolcsiak összefogása példaértékû, az önkormányzat, a városlakók közösen dolgoznak azért, hogy a település hagyományai, értékei ne merüljenek feledésbe. Alapítványuk különbözõ foglalkozások, pl. családfakutatás, „Hungaricum” játszótér mellett tapasztalatcserére épülõ *Látóutakat* szervez. Kiemelte, hogy 1997-ben kezdték el a Pusztaszabolcs történetéhez kapcsolódó Pusztaszabolcsi Füzetek sorozatuk kiadását, amelyet pályázati pénzbõl jelentetnek meg.

A konferencia társzervezője az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete volt. A szervezet tagjai közül többen előadóként vettek részt a rendezvényen, sokan (Tatabányától Szolnokig) a hallgatóság soraiban foglaltak helyet. Meghívtuk a Fejér Megyei Honismereti Egyesület tagjait is, akik szintén szép számban képviseltették magukat. Több kistélepülési helyismereti, helytörténeti kör, szakkör tagjai is részt vettek az eseményen. Fejér megye településeinek könyvtárosai, könyvtárunk nyugdíjas könyvtárosai is kaptak meghívót az eseményre. A környező megyék, városok könyvtáraiból is érkeztek kollégák: Veszprém, Várpalota, Siófok, Kaposvár, Budapest, Szentendre, Baja, Isaszeg, Érd, Gyál, Gödöllő könyvtáraiból. A rendezvényen összesen 95 fő vett részt.

A konferenciával részben könyvtárunk fennállásának 125. évfordulójáról emlékeztünk meg, másrészt bemutattuk az érdeklődőknek a helyismereti csoportban zajló munkát, amelyben az utóbbi években jelentős változás történt. 2016 óta a Helyismereti és Digitalizációs Csoportnak külön honlapja van, ahová összegyűjtöttük a korábban szétszórta megtalálható helyismereti tartalmakat és elkezdtük a digitalizálást. Megyénkben sok településen kimagasló színvonalon folyik a helyismereti munka, ebből is bemutattunk egy kis ízelítőt gondolatébresztőként.

A helyismeretről nem lehet eleget beszélni, mert nagyon fontos a hely ismerete ahhoz, hogy az emberekben kötődés alakuljon ki lakóhelyük iránt. A konferencia kitűnő alkalom arra, hogy a jó példákat, gondolatindító ötleteket hasznosítani tudjuk a mindennapi munkánkban.

Hajdu Hajnalka–Szönyegi Hajnalka

Egy kis falu nagy napja

Újra avatott emlékmű és kert a csékiúti első világháborús hősöknek¹

1924. október 11-én a Magyar Királyi Belügyminisztérium felhívására szerte az országban, ezres nagyságrendben emeltek emlékműveket a Nagy Háborúban elesett hősök emlékére.

Csékiúton 1934. augusztus 5-én avatták fel a közadakozásból készült emlékművet. Az almádi vörösköböl kialakított alkotáson egy márványtábla őrizte a 21 hősi halott nevét. A falu lakói által csak Hősök kertjének nevezett kis téren 21 jelképes sirhantot emeltek. Fejfá gyanánt egy alacsony fa oszlopon, zománcozott táblákon olvashattuk az elesett hősök neveit. Minden sirhalomra egy fenyőfát ültettek a hozzátartozók.

Ez a tér egészen 1946-ig állami ünnepek színhelye volt. Itt történtek a megemlékezések. Az azóta eltelt időben, egészen a rendszerváltásig nem volt tanácsos, mondhatni tilos volt itt ünnepelni. A fenyőfák közben óriássá nőttek és megjelentek az oda nem illő növények. A fejfák oszlopai az enyészeté lettek.

A rendszerváltás után, még eme áldatlan állapotok ellenére is rövid, bensőséges Hősök Napi ünnepeket tartott a Civil Fórum Padragkútért Egyesület.

¹ A szerző a *Honismeret* 2014. 4. és 2016. 2. számában mutatta be a kis bakonyi volt bányászfaluban, Csékiúton (ma Ajka-Padragkút) a település mai és elszármazott lakóinak összefogásából készült emlékjeletet. *A szerk.*

2017-ben az Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság támogatásával sikerült a Hősök Kertjének felújítását megvalósítani. Az általuk kiírt pályázatra a Cséki Baráti Kör és a Bányász Kulturális egyesület összefogásával jelentkeztünk be. A pályázathoz szükséges önrészt 44 cséki lokálpatrióta – ide értendők az elszármazottak is – rövid pár nap alatt összeadta.

A pályázatunk nyert és a felújítási munkák elkezdődtek. Az elvégzett munkák részletes taglásától eltekintve a főbb tevékenységek ismertetése talán nem érdektelen: teljes egészében kitisztítottuk az előregedett fáktól és növényzettől a területet; régi formájában építettük újjá a kerítést; restauráltuk az emlékművet; felvésettünk a 21 mellé még öt nevet (azoknak a hősi halott katonáknak a neveit, akiket Domján János ajkai helytörténet- és családfakutató azonosított be az utóbbi időben megjelent katonai veszteséglistákból); tölgyfából készítettünk 26 darab, művész által faragott kopjafát, a zománcozott táblákra újra felkerültek a hősök nevei.

A helyi lakosság, a Cséki Baráti Kör tagjai, sőt, még a padragi Retro Klub tagjai is segítettek a szakmunkát nem igénylő tevékenységek elvégzésében. Így kerülhetett azután sor 2018. április 28-án egy katonai tiszteletadással történt újraavatási ünnepségre. Az emlékmű előtt korhű egyenruhában fegyveres díszőrséget álltak a tapolcai Honvéd Kulturális Egyesület tagjai. Az ünnepség az emlékmű történetének e cikk szerzője általi ismertetésével kezdődött. Egy 1915-ben írt verset hallottunk Kaszás Erika tanuló előadásában. Minden elhunyt katona életútját röviden Hangodi László történész, főmuzeológus ismertette. Az emlékművet dr. Gazdag Miklós és Erdélyi Tibor leplezték le. Mindketten már elszármazott, de cséki gyökerekkel rendelkező lokálpatrióták. A hősi halottakhoz is rokoni szállal kötődnek. A leplezett emlékművet három egyház lelkészei áldották meg. A talapzatra katonai közreműködéssel tíz koszorút helyeztek el honvédségi, társadalmi és civil szervezetek. Az újraavatás zárásaként megható mozzanat következett. A huszonhat név felolvasása alatt a kopjafák előtti csövekbe a még fellelt családtagok, valamint ismerősök, kisdíjakok egy-egy szál nemzetiszín szalaggal átkötött sárga rózsát állítottak. Az ünnepség alatti zenei aláfestést a Magyar Honvédség Légierő Zenekara szolgáltatta.

A kopjafák a sárga rózsákkal
(Kaufmann-né Géczi Beáta felvétele)

Kis falunk nagy napjának értékelésére álljon itt egy rövid idézet Somfai Balázs nyugdíjas főlevéltárosnak, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület alelnökének e sorok írójához küldött leveléből: „Kedves Gyuri. Örömmel vegyes meghatottsággal köszönöm meg a remek képeket. Valóban megható volt az egész ünnepség. Talán nem tévedek nagyot, ha megállapítom, szinte az egész falu népe kivonult a megemlékezésre. Csöndben, türelemmel és az emlékezéstől megérintve állta végig az aktust. És fiatalok is akadtak közöttük! Külön értéke a történeteknek, hogy – amint magam mint »vidéki« láthattam – akármennyire szétzilálta a mai bolond világ az emberiséget,

maradt mégis esélye annak, hogy összejöjjenek az emberek egyszer-egyszer, ha ész, szív és akarat ezt diktálja nekik. Gondolom, volt, aki az embertömeget is fotografálta. Szóval még mindig létezik a közösségi szolidaritás – csak legyen, aki jó szervezéssel kiváltja ezt. Itt ezek szerint volt ilyen ember, sőt, több is. Csékút (Ajka-Padragkút) megmutatta. Köszönet érte! Őszinte tisztelettel, barátsággal köszönt: S. Balázs. Veszprém, 2018. május, 4.”

Varga György

Hogya György veszprémi helytörténeti kutató 95 éves

Nem csak a városban, hanem a megyében is ő a legidősebb olyan helytörténeti kutató és író, aki napjainkban is aktív, dolgozik az újabb kötete kéziratán. A mindig újabb megírandó témák iránti érdeklődésének eredményei tanulmányok, könyvek sokasága. Ezekkel olyan életművet alkotott, amellyel ott van azoknak a helytörténészeknek a sorában, akik szakmai hitelességgel írták meg Veszprém története több időszakának eseményeit, jelentős személyiségeinek munkásságát.

Rendhagyó az ő életútja éppúgy, mint sok más kortársáé, akik a XX. században nem csak a foglalkozásukra, a hivatásukra készültek fel, hanem arra a szellemi munkára is, amellyel a saját érdeklődésük kiteljesedése lehetőségét találták meg a várostörténet-kutatásban. A mindenki „Gyuri bácsija” (ön maga szerinti megnevezéssel „az öreg Hogya”) e hosszú élete első felében munkájának, hivatásának élt, s csak a '60-as évek végétől kezdett foglalkozni szülőhelyéhez, majd a munkahelyéhez, a veszprémi kórházhoz szorosabban-tágabban kapcsolódó egészségügy-történeti és más témák kutatásával és ezek eredményeinek megírásával.

Az ő rendhagyó életútja az Osztrák–Magyar Monarchia romjain létrejött Csehszlovákiában, a Bodrogköz Királyhelmecec nevű kisvárosában kezdődött 1923. július 23-án. Elemi népiskolai és polgári iskolai tanulmányait (ez utóbbit 1934–1938 között) Királyhelmececen végezte el. 1940-től 1983-ban történt nyugdíjazásáig az egészségügyben dolgozott. E munkaköre alapozta meg az egészségügy története iránti érdeklődését. 1940–1942 között betegfelvételező volt Ungváron a Magyar Királyi Állami Kórházban, 1943–1944-ben díjnok a veszprémi, majd (rövid ideig) 1944-ben a pécsi gyermekmenhelyen. 1944-től katonai szolgálatot teljesített, 1945–1946-ban amerikai hadifogságban volt, 1947–1948-ban Budapesten, az Üllői úti gyermekmenhelyen irodatiszti munkakörben dolgozott. 1948-ban lett Veszprém polgára. 1950-ig a gyermekmenhelyen kapott munkát, s ez idő alatt az Egészségügyi Alkalmazottak Szabad Szakszervezetének titkára volt. 1950-től a megyei gyermekkórházban lett gazdaságvezető-helyettes. 1977–1983 között a megyei kórház tűzvédelmi főelőadója volt. A két kórházban végzett munkáját 1980-ban a *Veszprém Megyéért* arany, 1981-ben a *Tűzbiztonsági Érem* arany fokozata, 1983-ban a *Kiváló Munkáért* kitüntetésekkel jutalmazták.

Hogya György

Helytörténeti érdeklődése megalapozásában jelentős szerepe volt a polgári iskolai tanulmányai idején plébánosként működő Mécs László költőnek. Királyhelmece történelmi múltjának számos eseménye egész életében motiváló tényezőt jelentett számára, olyannyira, hogy vissza-visszalátogatott nem csak a kisváros őt megihlető történelmi emlékei, hanem az ott élő rokonai meglátogatása miatt is. Első tanulmánya is e helyhez és a környékéhez kötődött. 1969-ben, a település (első írott emléke alapján) fennállása 700. évfordulójára a *Parasztmozgalmak a Bodroglóközben* című írásával járult hozzá az emlékünnepehez.

Helytörténet-kutatási alapismereteit az 1972-től szerveződött veszprémi Üzemtörténeti Klub működése, ennek programjai, előadásai, szakmai megbeszélései és önképzése alapján sajátította el olyan széles körű módszertani kultúrával, amely alapján munkái a lektorai szerint kiemelkedő színvonalúak. A klub pályázatain 1979-ben harmadik díjat kapott *A veszprémi mentőállomás és a veszprémi vérellátó állomás rövid története*, majd 1981-ben kiemelt első díjat a *150 éves a veszprémi kórház* című munkájáért. Először lapok, folyóiratok közölték rövidebb-hosszabb írásait, majd 1976-tól máig tartóan jelennek meg önálló kötetei, amely sorban az első a *25 év tükrében a Veszprém megyei Gyermekkórház* című volt.

Hivatali munkája során számos olyan egészségügy-történeti, gyógyászati, orvoslási relikviával találkozott a kórház raktáraiban és más helyiségeiben, amelyeknek már nem volt használati értékük. Ezeket összegyűjtötte, és belőlük a kórház egyik emeleti folyosóján kiállítást rendezett. Ennek sikere ösztönözte arra, hogy az egykori dolgozók eszközeirelikiáit, dokumentumait is gyűjtse, ekkor már céltudatosan: az írásai (pályázatai, tanulmányai, könyvei) témáihoz kapcsolódóan. Számos olyan eszköz és dokumentum őrződött meg általa, amelyek kihullottak volna az idő rostáján. Ezek mára a megyei egészségügy, az orvoslástörténet szinte pótolhatatlan együttesévé váltak. (Az egészségügyi kiállítások rendezésének évei: 1975, 1978, 1980, 1985; katonai témájú: 1988.)

Mára jelentős, közel húszezer kötetes saját könyvtára folyamatosan gyarapodott a számára szükséges szakmunkákkal, s gyakran kutatott a megyei könyvtárban, a megyei levéltárban, Budapesten a szakkönyvtárakban és a szaklevéltárakban is. Számára fontosak voltak azok a személyek, akik saját munkájuk, beosztásuk alapján váltak adatközlökké, mert (többször dokumentumokkal megerősített) elbeszéléseik hiteles adalékot jelentettek a munkáihoz.

Munkahelye alapján természetesnek tartható, hogy könyvei többsége egészségügy-történeti vonatkozású. Ezek egy része intézménytörténet témájú (gyermekkórház, tábori kórház, művese- és vérellátó-állomás, városi és megyei kórház, városi fertőtlenítő, tüdőbeteg-gondozó, koraszülöttsztyály, patikatörténet stb.), más részük az egészségügy területén dolgozottak/dolgozók (kórházigazgatók, főorvosok, id. és ifj. Csolnoky Ferenc stb.) életútjának bemutatása.

Az egészségügy-történeti könyvei mellett számos más témájú mű megírására is vállalkozott, mindig megtalálta azt a szakmai fogalmi apparátust, amellyel szövegeit szakszerűvé, ugyanakkor olvasmányos stílusúvá tette. Ez utóbbiak egy része saját érdeklődési körébe tartozik, néhány másnál viszont külső forrás (megrendelő, ösztönző) fedezhető fel. Néhány könyvtéma ezek közül: a Georgi könyvkötődinasztia, a veszprémi tűzoltóság története (tűzvédelmi főelőadóként ez szinte „szakmai, munkaköri kötelezettségeként” tartható számon), a város temetőinek története, a város polgármesterei és tanácselnökei, a város díszpolgárai és városi kitüntetettjei, cigányprímások és szórakozóhelyek, örömlányok és bordélyházak városunkban, a helyőrségi klub története). S ha mindezekhez hozzávesszük jelentősebb tanulmányainak címjegyzékét, még színesebb, változatosabb tartalmú publikációs listával találkozhatunk. (Pl. a fertőtlenítés száz éve, szerzetes tábori lelkész élete,

a koraszülöttsztály múltja, a gyermekvédelem kilenc évtizede, az állatkórház története, Véniss Sándor tűzoltóparancsnok kálváriája, a csecsemőotthon története, a sintérház stb.)

Kórházigazgató-főorvosi kutatása eredményeként döntött úgy a megyei kórház vezetése, hogy az intézmény névadójának választják ifj. Csolnoky Ferencet, és róla elnevezett díjat alapítanak. Ugyancsak érdemének tartható az 1848–1849-es szabadságharc helyi résztvevői síremlékeinek felkutatása, életrajzi adataik elsőként történt összegyűjtése. (Az őket bemutató könyvből mindegyik veszprémi iskolához eljuttatott néhány példányt.) Ösztönzője volt több általa kutatott személyiség emléktáblája állításának.

Tiszteletére (egy, a helytörténeti kutatókat bemutató sorozatban) 2001-ben életmű-kiállítást szervezett a megyei könyvtár, amelyen számos kutatótársa és érdeklődő ismerhette meg nemcsak az életútját, hanem az általa készített könyveket, tanulmányokat, fotódokumentációit és a róla szóló, vele kapcsolatos írásokat is.

Bár magányos alkotó (sohasem volt társszerzője), ennek ellenére közösségi ember, aki alapító tagja volt a Laczkó Dezső Múzeum Baráti körének, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesületnek, és tagja lett a Csolnoky Ferenc Emlékbizottságnak.

Nyugdíjazása után is több kitüntetést kapott (*Honismereti Emléklap*, 1993; *Csolnoky Ferenc-émlékérem*, 1993; *Veszprém városért arany*, 1993; *Pro Urbe Díj*, 1999), és mint korábban, az utóbbi két évtizedben is számos írás mutatta be munkásságát. Legutóbbi könyve, *A veszprémi patikák története* 2017-ben jelent meg, és már készül a következő, amely a jeruzsálem-hegyi járványkórház 1831-től, a nagy kolerajárványtól kezdődött és száz éven át tartott (többször időszakos) működését mutatja majd be.

Hogya Györgynek 95. születésnapján a *Honismeret* olvasói nevében is jó egészségben eltöltendő további sikeres alkotó éveket kívánunk!

Tölgyesi József

In memoriam

Elhunyt Szilárdfy Zoltán művészettörténész, címzetes esperes

2017. december 20-án, nyolcvanéves korában elhunyt Szilárdfy Zoltán székesfehérvári egyházmegyes pap, nyugalmazott plébános, művészettörténész.

Szilárdfy Zoltán római katolikus áldozópap, *Henszlmann-* és *Fraknói Vilmos-díjas* művészettörténész, tanár, műgyűjtő, a szakrális ikonográfia kiemelkedő hazai tudósa 1937. november 6-án született Budapesten. Teológiai tanulmányait 1956-tól 1961-ig a szegedi Hittudományi Főiskolán végezte. Tizenkét év kápláni szolgálat után, 1973-tól 1993-ig Káloz község lelkipásztora volt. 1981-ben művészettörténeti diplomát szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1985-ben elnyerte az egyetemi doktori címet. Kutatási területe a keresztény kultusztörténet és ikonográfia, különös tekintettel az ókorra, és a *Tridentinumot* követő barokk évszázadokra. Publikációs munkássága igen jelentős: szakfolyóiratokban 1968 óta számos írása jelent meg, hat önálló kötet fűződik a nevéhez, valamint nagyszámú tanulmánykötet, kiállítási katalógus tükrözi munkásságát. 1989-től a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, majd Egyetemen a keresztény ikonográfia óraadó tanára, 1990-ben az ELTE, majd több féléven át a Pázmány Péter Katolikus Egyetem meghívott előadója volt.

A művészetek, az ikonográfia iránti érdeklődése az otthoni szellemi légkörre, a XIX. század közepén tevékenykedő, selmecbányai ötvös dédapa által meghatározott, nemzedékekre kisugárzó intellektuális igényességre vezethető vissza. A keresztény lelkiség iránti vonzalmát a világörökség egy másik remek városkájából, Valtice-Feldsbergből (Morvaország) származó, de Pomázon élő dédanyja hagyta rá. A családban fennmaradt tárgyi emlékek már zsenge gyermekkorától a szakrális témák felé fordították az érdeklődését. Az ábrázolás és az értelmezés egyenrangú ötvözetének igényét több mint három évtizedes művészettörténeti kutatómunkája meghatározójának tekintette.

*Szilárdfy Zoltán portréja,
Bihari Puhl Levente alkotása*
(Székesfehérvári
Egyházmegyei Múzeum)

Első, jelentős kutatásait összefoglaló munkája 1984-ben jelent meg a Corvina Kiadónál *Barokk szentképek Magyarországon* címmel. Szentképen köznyelvünk általában a síkban készült vallásos ábrázolást érti, mérettől, anyagtól, technikától és rendeltetéstől függetlenül. Szűkebb értelemben azonban – mint Szilárdfy monográfiájában vizsgálta – azokat a grafikai jellegű alkotásokat nevezzük szentképeknek, amelyek hitbuzgalmi célokat szolgáltak. A történelem folyamán már korán elkülönültek a nagyobb nyilvánosság szelő és a privát használatra szánt szakrális ábrázolások. A középkori kolostorok kultúrájához szorosan hozzátartoztak a papírra vagy pergamenre festett szentképek. Szilárdfy munkájában áttekintette a szentképkutatás előzményeit, történetét, majd részletesen bemutatta saját kutatásaira támaszkodva a szentképeket mint ajándéktárgyakat, az apácamunkákat, a szentképek alkalmazását a népi gyógyászatban, a bűcsújáráhelyek szolgálatában. Vizsgálta a szentképek ereklje voltát. Áttekintést adott a szentképkészítés magyarországi központjairól, a külföldi mesterek hatásáról és hazai tevékenységéről, továbbá a szentképkultusz barokk hagyományainak továbbéléséről a XIX. században.

2003-ban jelent meg a Balassi Kiadónál a munkásságáról összefoglaló jelleggel betekintést nyújtó tanulmánykötete, az *Ikonográfia – Kultusztörténet*. A témák szerinti csoportosítással kívánta a különböző időben és helyen, színes és fekete-fehér illusztrációk társaságában megjelent írásait az ikonográfiában és a kultusztörténetben kevésbé járatos olvasók előtt is tanulságossá tenni. Kutatási területei a *Tridentinum* (1545–1563) szellemiségében fogant barokk művészet három évszázadára terjedtek ki, ezért dedikálta könyvét Prohászka Ottokár emlékének. Hozzá kétszeresen kapcsolódott: egyrészt az áldozópapi rendet tanítványától és püspök utódától kapta, másrészt édesanyját a bérálás szentségében ő részesítette. Különösen megragadtak benne a Prohászka naplójában az élete vége felé lejegyzett, barokkra vonatkozó sorai, amelyeket életútjának legjelentősebb állomásai: Nyitra, Kalocsa, Róma és Székesfehérvár motiválhattak.

Művelt tudományterülete és az ifjúság iránti mély elkötelezettségét jelzi, hogy 1986-ban jutalomdíjat alapított. A díjat az a művészettörténet szakos, végzős hallgató nyerheti el, aki a keresztény ikonológia, illetve ikonográfia – építészet, szobrászat, festészet, grafika, iparművészet – témakörből magas színvonalú szakdolgozatot készít, és azt sikeresen megvédi.

1993-ban pálos rendi konfráterre fogadták. A pálosok a XIV. század első felében hívták életre rendjük pasztorációs munkájának szerves kiegészítéseként a konfráterek intézményét. Jótevőiket konfrátereikre fogadták. Ez annyit jelentett, hogy részeseivé tették őket mindazoknak a lelki kincseknek, amelyeket a rend tagjai istenes életükkel maguknak szereztek. A konfraternitás fogalma alatt így a pálosok a hála jeléül adott tiszteletbeli rendtagságot értették és értik mind a mai napig.

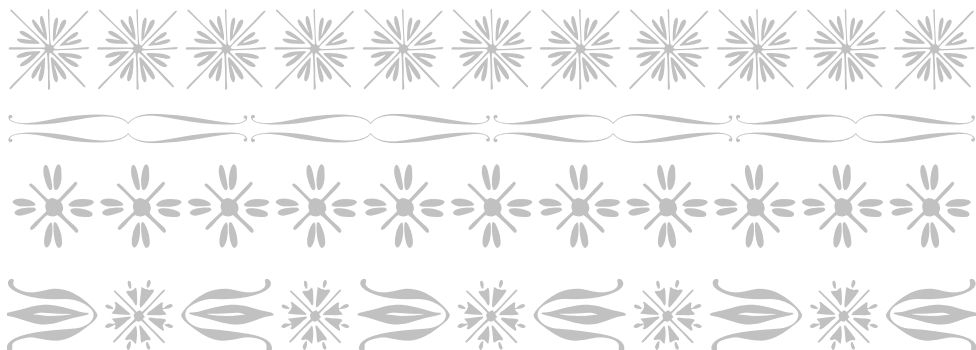
Szilárdfy Zoltán két-hároméves korában kezdte el gyűjteni a vallásos kegytárgyakat, amikor a nagymamája imakönyvében talált szentképeket átrakta a saját fiókjába. A képzőművészet és a szakrális tárgyak iránti érdeklődését diplomás iparművész, grafikus édesanyja, Szilárdfy Ernőné Szalai Margit keltette föl a fogékony gyermekben. A családban fennmaradt tárgyi emlékek kisgyermekkorától kezdve a szakrális témák felé fordították érdeklődését. Gyűjtőszenvédélye pedig egyre csak nőtt. Olyannyira, hogy a szegedi szemináriumi évek alatt még a híres néprajztudós, Bálint Sándor is meglátogatta, akit lenyűgözött a kispap Szilárdfy gyűjteményének gazdagsága. A hosszú évtizedek alatt felhalmozódott, páratlan értékű szakrális művészeti gyűjteményét 2009-ben a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumnak adományozta. Ezzel a múzeum nem csak duplájára emelte őrzött műtárgyai számát, hanem nemzetközi hírnévre is esélyt adó nagybecsű, tematikus gyűjteménnyé válhat.

Aranymiséjét 2011 júniusában tartotta a pomázi katolikus templomban. Pomázhoz erős szálak fűzték Szilárdfy Zoltánt: itt élt Morvaországból származó, szeretett dédanyja.

Végakarata szerint a pomázi Szent István király-templomban 2018. január 13-án, szombaton 11 órakor kezdődött gyászszertartás után kísérték végső nyughelyére, s helyezték örök nyugalomba a pomázi „új temetőben” (Ravatalozó utca 16.) lévő családi sírba.

Szilárdfy Zoltán főbb művei: *Barokk szentképek Magyarországon*. Corvina Kiadó, Budapest, 1984; *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáróhelyekről*. Egyetemi Könyvtár, Budapest, 1987 (Tüskés Gáborral és Knapp Évával közösen); *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből*. I. 17–18. század. (Devotio Hungarorum 2.) Néprajzi Tanszék, Szeged, 1995; *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből*. II. 19–20. század. (Devotio Hungarorum 4.) Néprajzi Tanszék, Szeged, 1997; *Ikonográfia – kultusztörténet. Képes tanulmányok*. Balassi Kiadó, Budapest, 2003; *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből*. III. (Devotio Hungarorum 12.) Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2008.

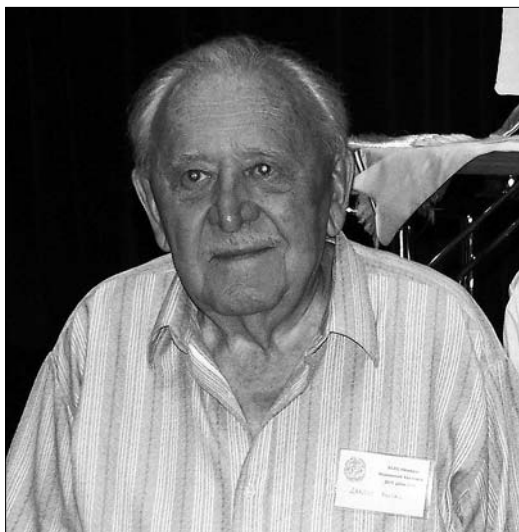
Vasvári Zoltán

Nyomot hagyott maga után

Lantos Antal (1929–2018)

Lantos Antal, a több elődtelepülésből 1950-ben Budapesten létrehozott XVI. kerület helytörténeti életének mozgató ereje 2018. március 27-én, életének 89. évében távozott közülünk.

Lantos Antal

Azon kevés budapesti közé tartozott, akik egész életüket egy helyen éltek le – 1929. december 30-án a rákosszentmihályi Vörösmarty utcai házukban született, és onnan is utazott el, immár örökre. Édesapja jogi végzettségű banktisztviselő, édesanyja tanítónő volt. Édesapja korai halála miatt a gimnáziumot nem tudta befejezni, már fiatalon dolgoznia kellett. Sokféle munkát kipróbált. Végül katonaként műszaki tisztii képzettséget – jóval később esti tagozaton felsőfokú gazdaságpolitikai végzettséget – szerzett. 1950-es leszerelése után dolgozott a cinkotai Alkatrészgyárban, műszaki vezetőként a nagyiccei Elektronikus Mérőműszerek Gyárában, majd tanácsi építőipari vállalat vezetőjeként. 1979-es leszálalékolását követően is talált magának elfoglaltságot: a kerület helytörténetével foglalkozott – harminc éven keresztül.

A Corvin Helytörténeti Klub elnökeként segítette a kerületi helytörténeti kutatókat,

jómaga is aktív szerepet vállalva ezen a téren jó szervezőként, egyben fáradhatatlan kutatóként. A helyi sajtóban közölt több száz írás, évente több helytörténeti kiállítás – utóbbinál együttműködve más helytörténeti kutatókkal – megvalósítása jelezte eredményes tevékenységét. Kezdeményezte, majd szerkesztette a kerületi önkormányzati újság helytörténeti rovatát, amelyet már több éve folyamatosan olvashatnak az érdeklődők. Felkutatta és CD-re gyűjtötte kerületének régi térképeit. Ezeknek több kiállításon ismertetővel ellátott bemutatásával jól érzékeltette a kerületi elődtelepülések fejlődésének folyamatát.

Meghatározó szerepe volt a kerület helytörténeti gyűjteményének létrehozásában, induló törzsanyagát az általa feldolgozott levéltári iratanyagok és korabeli digitalizált sajtó alkották. Jórészt neki volt köszönhető a gyűjtemény működésének 2010-es elkezdése, és állandó kiállításának létrehozása. Sokirányú kezdeményezésének köszönhetően finanszírozta a kerület önkormányzata a diák „időutazásokat”, a helytörténeti vetélkedőket, a helytörténeti oktatás segédanyagait (pl. *Kerületünk története rajzokban kicsinyeknek és nagyoknak 1–2.*). Tizenhat év alatt mintegy ötven kötet foglalkozott a XVI. kerület múltjával, amelyeket szerzőként vagy szerkesztőként nevével jegyzett. Elsőként foglalkozott a kerület elődtelepülései történeti múltjának levéltári forrásokon alapuló feltárásával, megalapozva a helyi történetírást. Főbb önálló kötetei: *Rákosszentmihály története...*; *Rákosszentmihály születésének okleveles emlékei*; *A rákosszentmihályi katolikus egyház története*; *Kerületünk ősi falvai Mohács előtt*; *Sashalom története*; *Cinkota története 1–2*; *Mátyásföld története*.

Neves helyi személyek szobrai, emléktáblái, 56 fő emlékét őrző helytörténeti fasor kezdeményezése jelzik e fáradhatatlan lokálpatrióta elkötelezettségét. Többször is előadó volt – a Budapesti Honismereti Társaság tagjaként Budapest Főváros Levéltárában – a *Budapesti História*k című előadást-sorozatunkban, természetesen mindig XVI. kerületi témakörrel. Kerületi szinten a *Rákosszentmihályért* emléklappal és a *Budapest XVI. kerületért* ki-tüntetéssel ismerték el eredményes munkáját. Társadalmi szervezetek elismerését jelezte *Podmaniczky-díja*, a Honismereti Szövetség 2008-as *Honismereti Emléklapja* és a 2015-ös *Honismereti Munkáért Emlékérme*.

A *XVI. Kerületi Újság* 2018. április 18-i száma 16. lapján egész oldalas megemlékezéssel búcsúzott Lantos Antal helytörténészről, a kerületi helytörténeti élet meghatározó személytől, akit április 17-én, a Rákospalotai köztemetőben kísértünk utolsó útjára.

Gábrriel Tibor

A makói honismeret szerény eminenciása

Meghalt Siket István László (1934–2018)

Siket István László Makón, a Bujáki városrész Sas utcájában született 1934. június 2-án, Siket István és Felberbauer Etelka iparosok, úri szabók elsőszülött gyermekeként. Nagypapja, Siket András szabó, nagyanja, Koczka Eszter. Gyermekeik: Julianna, Erzsébet, István, Sándor és Mária. Közülük a középsőnek, Istvánnak, a szabó kisiparos mesternek és Felberbauer Etelka szabó-varró iparosnak a fia.¹

Makón, a Szegedi utcai házban nőtt fel. Szép, nyugodt gyermekkorát a II. világháború kitörése rázta meg. Református elemi iskolai évei után szülei a makói Csanád Vezér Gimnázium nyolcosztályos iskolájába írtatták be. Az 1944–45-ös tanév a háborús zűrzavarban a DMKE internátus Návay téri épületében indult meg számukra, s csak októberben kezdődhetett meg a tanítás a gimnázium épületében. Osztályfőnöke 1950-ig Ecsödi Ákos rajztanár, festőművész volt, aki rajzot, ábrázoló geometriát és művészettörténetet tanított nekik.² Közösségük volt az Eötvös-féle nyolcosztályos gimnáziumi képzési módban az utolsó érettségiző osztály, ekkor már Kási Jenő matematika–fizika szakos tanár volt az osztályfőnökük.³ Osztálytársai közül Bányai József festőművész, Nacsa János építészmérnök lett. Miután kisiparos édesapja belépett a szövetkezetbe, László munkás származásának számított, és bekerülhetett a felsőoktatásba.⁴ Érettségi után a tanárképzőben elvégezte a régészetet, a történelmet. Később a mezőgazdasági gyakorlatok szakot is, igaz, ezt a szakját nem tanította, de ragaszkodott a szülőktől örökölt földhöz, a háznál lévő kerthez, amelyet nagy gonddal ápolt.⁵

1 *Siket István László*: Apám életútja. Makói Honismereti Híradó 2013/1–2.

2 *Siket István László*: Ecsödi Ákos, az osztályfőnök. Makói Honismereti Híradó 2015/1–2.

3 *Tablók könyve 1895–2010*. József Attila Gimnázium, Makó. Szerk.: *Sipos-Bartha Ilona*. Helyi Könyvek.hu Bt., Nagykanizsa, 2010.

4 *Siket István László*: Oly korban éltünk... Marosvidék 2011/1. 31–32.

5 Leánya, Hajdúné Siket Márta közlése.

Első munkahelyén, a Városi Tanács Művelődési Osztályán gondnoki munkakörben tevékenykedett. Hozzá tartozott a város összes iskolájának és óvodájának gazdasági irányítása. Felesége, Árgyelán Erzsébet a Pénzügyi Osztályon dolgozott. Leányuk, Márta kiváló tanítónő lett. A makói Kun Béla Általános Iskolába átkerülve, rövid ideig történelmet tanított, majd egyik munkatársával megalakították és vezették a tanyai kollégiumot a Bagolyvárnak hívott épületben. Messziről jött gyerekcsapatnak adtak jobb életkörülményeket, programokat, tanulási lehetőségeket. Itt úgy éltek, mint egy nagy család, szeretetben, összetartásban. 1975-ben áthelyezéssel az Erdei Ferenc Kollégiumba került nevelőtanárnak. Ide országos beiskolázás révén még Szabolcs megyéből is toboroztak diákokat. A nehéz sorsú gyerekeket csendes türelemmel nevelte, öt évfolyamot vezetett el az érettségiig. Húsz évig dolgozott a kollégiumban, 1995-ben vonult nyugállományba. Kollégáival jó munkakapcsolatban dolgozott.⁶

Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke átadja Siket István Lászlónak a Honismereti Emléklapot

Hobbija az írás, a honismeret volt, nagyon szerette az irodalmat, a festészetet is. A Marosmenti Művésztelep munkáját is segítette. Rengeteget tudott a régi Makó életéről, lakóiról. A makói kulturális közéletben őszinte érdeklődésétől vezérelve rendszeresen részt vett. Lelkes tagja volt a Marosvidék Baráti Társaságnak, szívesen járta az országot, eljutott velük Erdély csodás tájaira is. Utazásaira nagyon felkészült, ismerte a helyek nevezetességeit, majd hazatérve sokat mesélt, mindig tele volt élménnyel. Kutatómunkájának fontos eredménye a makói görög katolikusok történetét feldolgozó könyve. Helytörténeti kutatási területei szerteágazóak, különösen a szülővárosa, annak híres szülöttei, egy-egy érdekes téma, aktualitások érdekelték.⁷

A Makói Honismereti Körnek alapító és aktív tagja volt, rendszeresen részt vett programjain, évente előadás tartását is vállalta. Helytörténeti dokumentumok gyűjtőjeként kutatásairól rendszeresen publikált, írásai jelentek meg a Honismereti Szövetség országos periodikájában, a *Honismeret*ben, a makói *Marosvidék* kulturális folyóiratban, a *Makói Honismereti Híradó*ban és a *Délvilág* című megyei napilapban.

A Honismereti Szövetség *Honismereti Emléklap* elismerésben részesítette, amelyet 2016 júliusában a makói Országos Honismereti Akadémián vett át.

Valamennyien szeretettel megőrizzük emlékét.

Pál Lászlóné Szabó Zsuzsanna

⁶ Siket István László: Kollégiumi emlékeim. In: A makói Keri emlékkönyve 1923–2008. Marosvidék füzetek 5. Szerk.: Szilágyi Sándor–Jámborné Balog Tünde. Makó, 2008. 87–90.

⁷ Leánya, Hajdúné Siket Márta emlékezése alapján.

KÖNYVESPOLC

BÁNYÁSZOK VALLOMÁSAI

A Kárpát-medence bányászása lassan szerveződött egységes munkás- és szakmaréteggé. Fordulat volt 1937-től a felnőttképzésben a vājár képzés megszerezhetősége. Az igazi, a társadalmi előrelépés alapját nyújtó iskolai vājárképzés volt az, ami megteremtette az érvényesülés utjait (1949). A tanulás lehetősége, az alapfoktól a felsőoktatásig nyíló pálya, a foglalkoztatás hosszútávra remélt biztonsága, a bányászati iparág preferáltsága sokaknak nyújtott ígéretes életutat. A nagy ívű korszak azonban alig élt meg egy emberöltőt – Ladányi András új könyve (immár a 37. önálló alkotás) személyes megszólalásokon keresztül mutatja be egy formálódó munkásréteg életutjainak sokféleségét. Az optimistán közelített történelmi korszak a sikerekről szól – pedig érdemes lett volna pár szóban megemlékezni arról is, hányan és hogyan voltak sikertelenek, milyen tényezők befolyásolták a kevésbé sikeresek vagy elvesztettek életútját. Mindezek személyes és társadalmi vonatkozásokban is tanulságosak.

A „*Bányász vagyok...*” című, egykori vājártanulók vallomásait közreadó kötet elhivatott alkotás. A szerző maga is végigélte a vājáriskolás létét, a bányamunkát, a bányász kulturális mozgalmak fordulatos éveit, mint a *Bányamunkás* főszerkesztője, a szakma felelős és értő képviselőjeként vett részt a kultúra, az irodalom széles köreiben, lett többek között Váczi Mihály emlékének gondozója, irodalomtudós.

A könyv személyes hangvétele, az interjúalanyokból sugárzó tudás és emlékezés, az életutak rendkívül érdekes és a nagy társadalmi változásokat is tükröző tartalmak a szerző abbéli szándékát erősítik, hogy az emlékezéseken túl azokat az emberi alkotóerőket is bemutassa, amelyek valahol

mindenkiben munkálnak és amelyeket – esetünkben a bányászatban – hasznosítani is tudunk. Vājáriskola-aknászképző, technikum, műszaki egyetem vagy más felsőoktatási intézmény, változatos beosztások, embert próbáló feladatok, küzdelem az újért, megőrizni a hagyományokat – Ladányi András szociológusi érzékenységgel kezeli a bányászatban felnőtté váló alkotó emberek sorsát. De nemcsak volt tanulók szólalnak meg, a tanárok is elmondják véleményüket, egy-egy épület képei pedig az idő múlására figyelmeztetnek. A gazdag illusztráció – dokumentumok, képek – egy eltűnt foglalkozás eseményeit idézik fel, amelyek történelmünkben mindig helye van.

A bányászat, jelesen a szénbányászat szerepe a világban a környezetvédelmi szabályozások közepette, néhol ellenére tartósan része az energiagazdálkodásoknak. A hazai szénbányászat ma elenyésző, közelmúltja és jövőképe változatosan szerepel a nyilvánosság előtt. Ladányi András könyve a szénbányászat kiteljesedési szakaszának emberi forrásáról ad szociológiai, történelmi képet, megtartandó emlékezést akkor és most is a *Jó szerencsét!* jegyében.

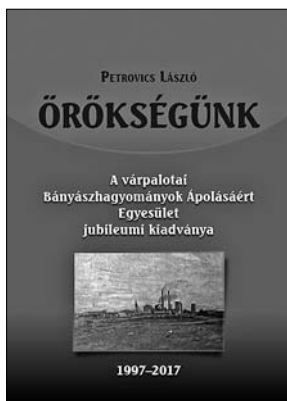
(Ladányi András: „*Bányász vagyok...*”. Egykori vājártanulók vallomásai. Bányá-, Energia- és Ipari Dolgozók Szakszervezete Tatabányai Szövetsége, Tatabánya, 2017. 450 oldal)

Krisztián Béla

VÁRPALOTAI BÁNYÁSZHAGYOMÁNYOK

Az *Örökségünk* címmel megjelent könyvben közölt tanulmányok mintegy folytatását képezik a szerző és szerkesztő, Petrovics László azon törekvésének, hogy a múlt és közelmúlt, valamint napjaink történéseit,

eseményeit a bányász hagyományok témaköréből merítve megörökítse és közkinccsé tegye. Az összeállításból kiderül, hogy a szerző szívéhez közel állnak az általa fontosnak vélt civil közösségek. Aki az első, Budapesten rendezett könyvbemutatóra és méltatásra eljött 2017. október végén, a kezébe vehette a kötetet. A várpalotai bemutatót a bányászok és tüzérek védőszentje, Szent Borbála tiszteletére december 4-én tartották meg.

Petrovics László munkája ahhoz a helytörténeti kutatási gyakorlatához kapcsolódik, amelyet immár két évtizede a bányász emlékek gyűjtésével igyekszik képviselni és megbecsülni. Erre jó alkalom kínálkozott: a jubiláns Bányász Hagományok Ápolásáért Egyesület 20 éves

fennállása. Az ez alkalomból íródott kötet az egyesületi élet hangulatát is tükrözi. A jól megválasztott képek színesebbé, érdekesebbé teszik a kiadványt. A kötet borítóján Nagy Gyula Egry-díjas várpalotai festőművésznek *A palotai bányai üzem látképe* című, 1953-ban készült olajfestménye látható.

A könyv szerzője és szerkesztője, Petrovics László népművelő és tanár, mások mellett az egyesület alapító tagja, első önkéntes ügyvezetője, jelenleg elnökhelyettes, a bányász hagyományok ápolásának várpalotai „motorja”. Kötetéből idézem: „A bányászokodás megszűnésével városunkban is az emlékezés és hagyományápolás maradt. Hirdetjük és teszünk érte önkéntesen, térítésmentesen, alapítóként egyesületünk tagjaival.” Mondanivalóját négy fejezetben foglalta össze: *Előtörténet, Első évtized mérlege, Második évtized* és végül a *Jó szerencsét* következik. A mellékletek és függelékek között a

bányász témájú minikönyvekre és emléktárgyakra, névmutatóra is rábukkanunk. Névsort is tartalmaz, egyesületi alapítókkal, tagokkal, eltávozottakkal, várpalotai kitüntetett személyekkel, *Kossuth-díjasokkal*, díszpolgárokkal.

„A kötet kimondottan drámai részét képezik az interjúk. Az elsők az úgynevezett fókuszcsoportos interjúk, amelyekben ugyanazokra a kérdésekre válaszolt az 1950-es évek második felében, illetve végén született Gál Imre, Koczor Zoltán, Lásbas István. Sorsukon és családjuk történetén keresztül megélevenedik a XX. század történelme. A jó szerencse hiányzott a 90-es években, a nagyon rossz gazdasági helyzethez, nemcsak a bányászoknak – mesélte egyikük rezignáltan. Vagy egy másik részlet: A bányában töltött éveimre mindig szívesen gondolok. Gyakran álmodom felőle. Növeli az interjúk értékét, hogy kritikusak, önkritikusak, legyen szó a jubiláló egyesület létrejöttéről, az alapítás szándékairól” – mondta el gondolatait Sente Tünde szociológus, újságíró a várpalotai laudáción. A figyelmes olvasó a könyv ezen részénél biztosan hosszasan elidőz majd.

Folytatva gondolatmenetét: „A következő, szintén a könyvhöz készült interjú Domján Istvánnal a szociológia módszertanában a mélyinterjúk közé sorolandó. Továbbolvasva, harmadikként pedig egy memoárral találkozhatunk. Id. Petrovics János életútjáról – benne 32 év a földalatti szolgálatról – szól, akit 90. életévében, 2014 tavaszán méltóképpen búcsúztattak el a Bányász Fúvószenekekar közreműködésével.”

A jubileumi könyv, amely folytatása a 2007-ben elkészült, ötszáz példányban megjelent *Egyesületünk évtizede* című kiadványnak, hitelesen dokumentálja nem csupán a mögöttük hagyott két évtizedet, hanem a szénbányászat múltját, hagyományait és örökségét is részletesen bemutatja, azon szerkesztési elvet követve, miszerint „Legyen a kötet mindnyájunké!”, további szerzők írásai is bekerültek a kötetbe.

A könyv további erényeként állítják bányász és kohász szakmai körökben, hogy „Nem csupán visszatekintés, hanem előremutató fogalmazvány: körvonalazza az egyesület jövőbeni feladatait, szembesülve azzal a szociológiai körülménnyel, hogy a tagságon belül magas a 60 év felettiek aránya, s a fiatalítás problémája, hasonlóan más hagyományörző civil szervezetekhez, náluk is gondot jelent.” Szente Tünde azt is kiemelte, hogy időben felismerték: az együttműködést más civil szervezetekkel, így például az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesülettel, a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségével, a Várpalotai Gábor Áron Honvéd Nyugállományúak Klubjával, a Rákóczi Telepi Baráti Kör Egyesülettel, a Bányász Nyugdíjas Klubbal (és még sorolhatnám) a munkájukat hatékonyabbá teszi.

„Kinek ajánlható e-könyv?” – tette fel a kérdést a Budapesten megtartott bemutatón dr. Horn János, több bányász témájú kötet szerzője és szerkesztője. Majd így folytatta: „Természetesen elsősorban Várpalota lakosainak és a vonzás körzetében élőknek, valamint a könyvben szereplőknek és döntően a fiataloknak is, hogy ismerjék meg a bányászat múltját és jelenét. De példaértékű a könyv a bányászok nagy családjának is, mert követhető utat mutat be, hogy egy olyan bányavidék, amely 1996-ban befejezte a széntermelést, milyen sikeresen tudta és tudja a bányász hagyományok ápolását folytatni. A kötet kiválóan szerkesztett, hiszen hiteles jegyzőkönyvek, médiaanyagok, interjúk, 302 döntően színes, kiváló minőségű fénykép, szemléletesen mutatják be a 20 év legfontosabb eseményeit/történeit – sőt – megfontolandó teendőit.”

Összességében a 208 oldal, a benne szerepeltetett több mint 300 valós személy, olyan kordokumentum, amelyet az utódok és a helytörténet-kutatók emlékezete is megőriz, sőt, forrásmunkául szolgál más kutatásokhoz. A kötet hasznos, logikusan felépített, könnyen használható alkotás. Jelentős ki-

advánnyal gazdagodott az egykori bányászváros helytörténeti könyvésze.

(Petrovics László: Örökségünk. A várpalotai Bányász hagyományok Ápolásáért Egyesület jubileumi kiadványa, 1997–2017. Bányász hagyományok Ápolásáért Egyesület–Bányász Nyugdíjas Szakszervezet és Klub, Várpalota, 2017. 208 oldal)

P. Forgács Zsuzsanna

LEXIKONNAL GYARAPODOTT AJKA

Egy város életében vannak meghatározó momentumok, amelyek évek távlatából is emlékeztetésekké maradnak. Nos, 2018. február 22. délutánja bizonyára egy ilyen történet. Ekkor mutatták be a Tilhof Endre által írt, szerkesztett *Ajka város – Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Bódé, Csékút, Padrag, Tósokberénd községek és Ajkacsingervölgy – általános lexikonát*.

A nagy érdeklődés mellett megtartott eseményen, a Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központ kiállítótermében a város kulturális életének nagyjai mellett a szerző számos tisztelője, barátja, falubelije is megjelent. A bemutatón Bábits Valéria, az intézmény igazgatója mondott köszöntőt, majd dr. Horváth József alpolgármester méltatta Tilhof Endre tevékenységét. Kiemelte az eddig kapott elismeréseit, amelyeket a most megjelent hatalmas munkája is igazol.

A bemutató alkalmával Somfai Balázs, a könyv lektora beszélgetett a szerzővel, így több háttér-információval lett gazdagabb a hallgatóság. Megismerhették a lexikon megírásának az előzményeit, a folyamatát, a közben adódott nehézségeket. Már előre elnézést kért Endre bácsi azokért a hibáért, amelyeket nyilván találni fog majd az olvasó. Egyben kérte is, hogy jelezzék, mert mindig nyílik alkalom a javításra, módosításra, sőt, egy lexikon soha nem egy lezárt mű.

Elmondhatjuk, eddig csupán hat városnak volt Magyarországon átfogó ismerettára. Ha belegondolunk, hogy Ajka Magyarország 63. városa és nem is oly rég már 346 várost számláltak hazánkban, akkor méltán lehetünk büszkéek Tilhof Endre úttörő munkájára. A kötet szűkebb értelemben nyolc év termése, ugyanakkor több évtized kutatásainak az eredménye. A hivatkozásokban számos ajkai helytörténet-kutató munkájára utal a szerző.

A lexikon 594 oldalán hozzávetőlegesen négyezer szócikk olvasható, amelyekhez egymillió 900 ezer betűt, 260 ezer szót használt fel a szerző. Tartalmazza az intézmények, sport és civil szervezetek, üzemek, utcák, emlékművek, emléktáblák, templomok, iskolák, pártok, események sokaságát és mindent, amit lehet és érdemes tudni egy településről. A kiadványban szereplő személyi szócikkek csak befejezett, lezárt életműveket ölelnek fel. A függelékben a városról minden eddig megjelent irodalom megtalálható segédanyagként, amely nagy erénye a lexikonnak, hiszen ezekkel lesz teljes egész az Ajkáról és községeiről alkotott kép.

Az ismerettár kiadása családi összefogással indult el. Támogatóként csatlakozott a Tósokberéndért Egyesület, amelynek tiszteletbeli tagja Tilhof Endre, továbbá Ajka

Város Önkormányzata és a Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központ is. A könyv tördelését Jákliné Tilhof Ágnes, a szerző lánya vállalta magára, míg felelős kiadója Jáklai Péter, a szerző veje volt. A lexikon borítógrafikáját Csabai Tibor tanár, grafikusművész készítette. Az első kiadás 300 példányban

készült el. Az érdeklődésre jellemző, hogy a könyvbemutatón több mint egyharmada el is fogyott ennek a rendkívül értékes kiadványnak.

A lexikon a továbbiakban megvásárolható a szerzőnél, a Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központ információ részlegén és a Bródy Imre Gimnázium könyvtárában.

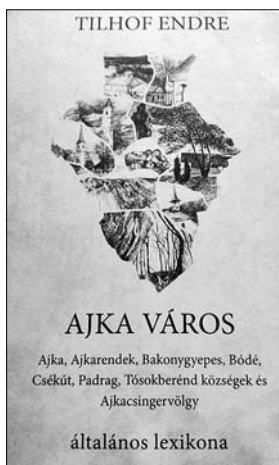
(*Tilhof Endre*: Ajka város. Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Bódé, Csekút, Padrag, Tósokberénd községek és Ajkacsingervölgy – általános lexikona. Jáklai Péter, Ajka, 2017. 594 oldal)

Csendesné Bosits Éva

TATABÁNYAI PEREK 1956 UTÁN

A rendszerváltás óta szép számban kiadott Komárom-Esztergom megyei vonatkozású, 1956-ról szóló munkák változatos műfajú tárháza tovább bővült a Tatabányai Városi Levéltár jóvoltából. A *megtorlás Tatabányán – Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő főbb tatabányai perek* című kötet historiográfiai előzményei – röviden – az alábbi művek.

Ácsról és saját 1956-os emlékeiről, gondolatairól Szűcs Béla Albert (1934–) írt több művet is. Esztergomot illetően Faász Tibor feldolgozását és Germuska Pál róla szóló ismertetőjét emelem ki, többek közül. Különös történetet dolgozott fel, jórészt kesztölczi „terepmunkával” Barsi Szabó Gergely. A már említett Fakász Tibor állította össze és a nemrégiben elhunyt ottani helytörténész, Hegedűs Pál lektorálta a kisbéri kötetet. Komárom és múzeuma évfordulós kötettel tisztelgett a helyi forradalmi események előtt. A tatai történeésekről Fakász Tibor írt először, majd a városi múzeum kiadta a helyi vezető személyiség, Mészáros Gábor orvos börtönnaplóját. Ezt egészítette ki a *Ti írtátok – '56-ról* című szépírói verseny pályamunkáiból készült válogatás. A Tatán élő, korábban a tatabányai Városi

Könyvtár igazgatójaként nyugdíjba vonult Csics Gyula budapesti 1956-os naplójából idegen nyelvű fordítás és film is készült. Ez a fővárosi események egy részét rögzíti egy 12 éves szemtanú írásos emlékei révén. Tatabányai vonatkozásban id. Gyüsi László két kiadást is megért, dokumentumfilmen is feldolgozott összefoglalója, továbbá Germuska Pál pontos kronológiai áttekintést adó tanulmányai előzték meg *A megtorlás Tatabányán* című kötetet.

Tatabánya kiemelt jelentőségét a forradalom alatti és a leveretést követő eseményekben gazdasági súlya, megyeszékhely volta és munkásváros jellege miatt aligha lehet eltúlozni. Ezért, a múlt eseményeinek hiteles ábrázolásához, a szereplők jobb megismeréséhez hozzá kell tartoznia ennek a kötetnek is. Ez eddig a legrészletesebb dokumentumokat közli a helyi forradalmi eseményekkel kapcsolatban. A vizsgálati és periratokat, tanúvallomásokat és egyéb megnyilatkozásokat közlő mű kellő forráskritikával használva fontos és használható részletekkel egészíti ki eddigi ismereteinket. Egyrészt – emberileg teljesen érthető módon – a perbe fogott személyek nyilván kisebbíteni akarták szerepüket a tárgyalások során, a hóhér árnyékában. Másrészt nehéz ma már megállapítani, hogy pontosan mi alapján szabták ki az életpályákat megtörő büntetési tételeket. Több mint 80 személyt érintett a felelősségre vonás, és megtorlás, de szerencsére halálos ítélet végrehajtására nem került sor Tatabányán. (Kiszabásra igen, de enyhítették.) A kor „szelleméhez”, jogi gyakorlatához illően félelmetesek is ezek az iratok, mert keletkezésükkor nem lehetett tudni, hogy egy pernek mi lesz a végső kimenetele.

A tatabányai forradalmi események fő szereplőinek eredeti dokumentumait a Győr-Ménfőcsanak Megyei Levéltárban őrzik. A forráskiadvány ezek alapján három fő peranyagából közöl hosszú részleteket. A forradalom szervezésében és irányításában vezető szerepet játszott dr. Klébert Márton (a tatabányai vezető dr. Mészáros Gáborhoz hasonlóan orvos) és társai hiányosan fennmaradt iratainak legfontosabb részleteit teszi közzé. „*Nem politikai karrier vitt a részvételre, hanem, hogy minden felesleges vérontást megakadályozzák*” – vallotta. A szomszéd községekben történetekre nem lehetett ráhatása. Mint ismert, október 27-én a baji laktanyánál egy forradalmi csoport fegyvereket akart megszerezni, de tűz fogadta őket, aminek következtében 8 fiatal életét vesztette. Ennek következményei miatt, továbbá, mert az itteni események érdemi kivizsgálása elmaradt, fontos az itt közölt szembesítési jegyzőkönyv a laktanya akkori parancsnokával (108–111. oldal).

Dr. Klébert Márton (1912–1978) emlékét, aki az 1963-as amnesztiával szabadult, 2017 óta emlékszoba őrzi a Tatabányai Városi Levéltárban. Stílszerűen itt mutatták be a kötetet is. Dr. Klébert Mártonnak katonai rendfokozata is volt. Ennek rehabilitációján is dolgozik a könyvet szerkesztő és kiadóként jegyző B. Stenge Csaba hadtörténész, levéltárigazgató. A periratoknak ebben a csoportjában található valloásokban olvasható Solymos Mihály akkori főmérnök (1922–?) trösztli munkástanácsi vezető neve. Ő megfontoltsága, szakmailag megalapozott döntései miatt enyhe ítéletet kapott, de internálták, el kellett hagynia szülőföldjét. Később fontos bányászati beosztásokban dolgozhatott. 1995-ben Tatabánya díszpolgára lett és díjat neveztek el róla.

A második nagy peranyag a Mazalin György csoportjához sorolt 17 vádlott ügyét tartalmazó irategyüttes. Ez a forradalom leverése utáni szervezkedés nem volt komoly, jelentős, „inkább csak gondolati szinten létezett, és valójában nem is volt fegyveres” (20. oldal). Ennek kapcsán olvasható, hogy december 4-e után pufajkások sztrájköröket és szakszervezeti vezetőket bántalmaztak. December 7-ig meleg volt a helyzet, de működött a megfélemlítés is. A másik oldalon pedig a félelem, hogy a *Márciusban Újra Kezdjük* jelszava valóra válik, megismétlődő forradalmi események formájában. A brutális fizikai megtorlások egy részét ez is motiválhatta.

A harmadik anyag és szerkezeti egység a könyvben Lados István és 25 társa, a VI-os telepi fegyveres ellenállók peréről ad áttekintést. Itt történeti szempontból is fontos részletek olvashatók az ellenállásról az érintettek beszámolóival. Az ő tevékenységük a magyarországi egyik legutolsó fegyveres ellenállás volt decemberben. A VI-os telepi tűzharcoltak, a bányászok szűkebb pátriájukat védő ellenállását a pufajkások (karhatalom) szovjet támogatással fojtotta el.

December 29-én a bányavállalat munkástanácsi küldöttei leszavazták Gál Istvánt, ám ő folytatta korábban megszakított vezetői munkáját. Az országosan decemberben megindult és az 1962-es amnesztiáig tartó megtorlás során, amely a diktatórikus szocializmushoz tért vissza, a forradalom tatabányai prominens személyiségeinek letartóztatása december 30-án történt. Következett a közigazgatás kézbevétele, statáriális ítélezés, internálások, a párt szervezeteinek országos kiépítése, a munkásörtség – és a „kirakatpercek” megszervezése, a társadalom elrettentése, megtörése, az adott politikai és hatalmi keretekbe történő kényszerítése. A levert forradalom ezért is volt a magyarság önbecsülését, nemzeti büszkeségét erősítő tett, példamutatás az utókor számára.

(A megtorlás Tatabányán. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követő főbb tatabányai perek. Szerk., a bev. tan. írta, a dok. összeáll.: *B. Stenge Csaba*. Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, Tatabánya, 2017. 451 oldal)

Horváth Géza

HÍREK

Jubilál a Fővárosi Vízművek. Egész éven átívelő rendezvénysorozattal ünnepli fennállásának 150. évfordulóját a Fővárosi Vízművek Zrt. Az 1868 óta működő, társadalomtörténeti jelentőségű társaság szolgáltatása az elmúlt másfél évszázad során egyetlen napra sem esett ki, még a háborúk és a forradalmak időszaka alatt is biztosította Budapest számára az ivóvizet. Az Első Pesti Vízmű ellátási területe a másfél évszázad során 1878 hektárra nőtt, ma 1,9 millió embert szolgál ki, amelyhez 752 vízkitermelő kút és 5322 kilométeres hálózat áll rendelkezésére – mutatott rá Bagdy Gábor főpolgármester-helyettes a jubileumi év megnyitóján, hozzátéve, hogy a 2018-ban várható programok között víztároló medencék látogatásaira is lehet majd jelentkezni. A társaság A Víz Világnapja alkalmából rendszeresen szervez nyílt napokat, tavaly a kőbányai víztároló bizonyult a legnépszerűbbnek. A társaság működése nem áll meg az országhatároknál, számos külföldi projekt is kötődik a nevéhez. Haranghy Csaba vezérigazgató a legutóbbi nemzetközi megbízások közül kiemelte a Sri Lanka-i és az indonéz projekteket, utóbbi területén 14 település víztisztítását oldotta meg a budapesti szolgáltató. (Magyar Idők 2018. márc. 6. 12. old.)

HÍREK

Somoskő és Somoskőújfalú: hazatért faluk. A Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke, Skuczai Nándor kezdeményezése alapján, Becsó Zsolt országgyűlési képviselő előterjesztéssel élt az Országgyűlés felé, hogy Somoskőújfalú és Somoskő hivatalosan is használhassa a *Hazatért Falu* címet, elismerve és méltányolva ezzel azt a páratlan erőfeszítést, amelyet dr. Krepuska Géza professzor, Liphay B. Jenő, a salgótarjáni Rimamurányi Vasmű Rt. igazgatója és dr. Auer Pál jogi szakértő, továbbá neves és ismeretlen nevű társaik fejtettek ki az 1920-as trianoni döntéssel Csehszlovákiához csatolt Somoskő és Somoskőújfalú települések Magyarországhoz való visszacsatolása végett. A kezdeményezés alapján az Országgyűlés az 1924. február 15-én megvalósult visszacsatolás örök emlékére Somoskő és Somoskőújfalú településeknek a *Hazatért Falu* (Pagi ad Patriam reversi) címet adományozta. A Hazatérés Napja 94. évfordulójának alkalmából Somoskőújfalun 2018. február 18-án megrendezett megemlékezésen Kövér László, az Országgyűlés elnöke mondott ünnepi beszédet és ő adta át a nevezett településeknek a *Hazatért Falu* címet igazoló dokumentumot.

* * *

Átadták a Kazinczy-díjakat. Kovács M. István és Varga János, a közszolgálati rádió bemondói, Szendrődyné Botka Krisztina, a balatonboglári Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola magyartanára, valamint S. Forgács Anna, a budapesti Egressy Béni Református Művészeti Középiskola magyar–latin szakos tanára kapott idén *Kazinczy-díjat* a szép magyar beszéd népszerűsítéséért és az anyanyelv ápolásáért. Az 53. alkalommal megrendezett *Szép magyar beszéd* verseny Kárpát-medencei döntőjének győri eredményhirdetésén a *Péchy Blanka-díjakat* a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója, Türjei Attila és igazgató-helyettese, Kiss László vették át. A döntő egy, legfeljebb három perc időtartamú szabadon választott, XX–XXI. századi magyar esszé vagy értekezés felolvasásából, egy kötelező szöveg tolmácsolásából és egy írásbeli feladatból állt. A döntőn 160 középiskolás vett részt, közülük 35-en a határon túlról érkeztek. A versenyen legjobb teljesítményt elérő 35 diák *Kazinczy-érmét* vett át. (MTI, 2018. ápr. 23.)

* * *

Magyar Örökség Díjasok. 2018. június 23-án újabb *Magyar Örökség Díjakat* adtak át Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) dísztermében, az elismeréssel ezúttal is hét kiemelkedő személyiség és intézmény tevékenységét díjazták. Az ünnepségen *Magyar Örökség Díjban* részesült a Cédus Táncgyűttes hagyományörző tevékenysége, Herczegh Géza nemzetközi hírű, széles körű jogtudósi munkássága, Aknay János festőművészete, Ulman István faragó és a Gömöri Kézművesek Társulása példája, Ágh István írói munkássága, a több mint 400 éves Egyetemi Könyvtár és az Óbudai Danubia Zenekar kultúrmissziója. A *Magyar Örökség Díj* azon magyar személyeknek, intézményeknek és csoportoknak adható negyedévente, akik és amelyek tevékenységükkel hozzájárultak a magyar kultúra, gazdaság, sport és tudomány, azaz a magyar társadalom erkölcsi, szellemi felemeléséhez. Ezek együttesen alkotják a magyarság „Láthatatlan Szellemi Múzeumát”. Évente négy alkalommal, esetenként hét-hét díjat osztanak ki kulturális műsor keretében. (MTI)

HÍREK

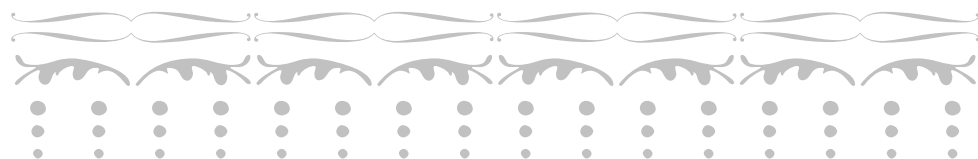
Védelmet kapnak a balatoni halak. Élőhelyfejlesztési pályázaton nyert százmillió forintos támogatásból mobil halrács épült a Balaton egyik befolyóján, a Nyugati-övcatornán – hangzott el a műtárgy átadásán 2018. május 11-én, a Somogy megyei Kéthely térségében. A rács elsődleges funkciója, hogy megakadályozza a nagy testű és nagy tenyészértékű balatoni halak feljutását ívési időszakban az olykor alig pár lépés szélességű árkokra. Ezek a halak szeretik a szűk csatornákat, árkok sekély vizében letenni ikráikat, és ilyenkor védtelenek az orvhalászokkal szemben. A balatoni halgazdálkodási társaság a teljes költséget támogatás-ként kapta meg, hasonló módon segítettek a horgászturisztikai szempontból szintén fontos Tisza-tavi halgazdálkodókat és a ráckevei Duna-ág ökológiai, illetve élőhelyfejlesztési projektjét is. (MTI, 2018. máj. 12.)

* * *

Világörökségi szintre emelik a Hortobágyot. Az 52. Hortobágyi Lovasnapokat július 6. és 8. között rendezték meg a mátai lovaspályákon és a kilenclyukú híd térségében – közölték a szervezők. Széles Diána, Debrecen turisztikáért is felelős alpolgármestere az MTI tudósítása szerint utalt arra, hogy a megyeszékhely önkormányzata Főnix nevű rendezvényszervező cégével tavaly kapcsolódott be először a lovasnapok szervezésébe. Fontosnak nevezte, hogy Debrecen térségében bővüljön a minőségi turisztikai kínálat, ezért fejlesztik együtt a Debrecen–Hortobágy–Tisza-tó–Hajdúszoboszló régiót. Emlékeztetett arra, hogy a Hortobágy hárommilliárd forint fejlesztési forráshoz jutott, amivel az a céljuk, hogy világörökségi szintre hozzák Hortobágy turizmusát is. (Magyar Idők 2018. jún. 1. 14. old.)

* * *

Ideje az építésnek – A Rómer Flóris-terv eredményei. A Rómer Flóris-terv részeként megújuló, határon túli magyar műemlékek restaurálását mutatta be a Magyarság Házában megrendezett kiállítás Budapesten. Az elmúlt három évben számos kiemelkedően értékes, de veszélyeztetett állapotban lévő, középkori kis falusi templomon végeztek örökségvédelmi munkálatokat Erdélyben, Kárpátalján, a Muraközben, a Felvidéken és a Vajdaságban – mondta Latorcai Csaba, az Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkára. 2018-ban negyven műemlék épület állagmegóvására és restaurálására 160 millió forintot fordítanak a program keretében. Az *Ideje az építésnek – Megújuló műemlékek a Kárpát-medencében* című kiállítás anyagában a műemlékeket bemutató művészi igényű fotók, hang- és filmfelvételek, ismeretterjesztő leírások és műtárgymásolatok is találhatóak voltak. (MTI, 2018. jún. 6.)

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Deák László.* Kolozsvár 2017. 3. 44 old. – A tartalomról: *Deák László:* Beszámoló az EKE tavaszi küldöttgyűléséről; *Gajdó Éva:* Szilon-havas túra; *Kánya József:* Vártúra és zarándoklat a Bodo-ki-havasokban; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe – Télbúcsúztató túrák a Páringtól a Répátig; *dr. Kovács Lehel István:* Várak és alagutak Keresztváron; *Kinda Tibor:* A Tündér-barlang; *Jánosi Csaba:* A maroshévízi Urmánczy-fürdő; *Bartók Attila:* Csalhó Nemzeti Park – A Nagy-Aklos Tudományos Rezervátum 2.; *dr. Kovács Lehel István:* Bejárható Székelyföld Program Szakmai Konferencia.

Erdélyi Gyopár. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóirata. Fel. szerk.: *Deák László.* Kolozsvár 2017. 4. 44 old. – A tartalomról: *dr. Kovács Lehel István:* Érték és rombolás; *Péterffy Ágnes-Katalin:* Csíkszéki EKE; *dr. Kovács Lehel István:* EKE Brassó; *Kinczel Ferenc:* EKE Gutin Osztyá Nagybánya; *Dósa László:* EKE Marosvásárhely; *Kovács-Kendi Lehel:* EKE Székelyudvarhely; *Miklós Melinda:* EKE Négyfalu; *Gáspár László Zsolt:* Háromszéki EKE; *Balázs Katalin:* EKE Gyergyó; *Szabó Katalin:* EKE Szatmárnémeti; *Tordai Jenő:* Béla- vára – tavaszi körtúra; *Egri Ferenc:* Czárán bírodalma – Az Alsó körút lezárta és még szabad barlangjai; *Balázs Katalin:* Az idej felhozatal olyan, mint a bors: kicsi, de erős; *Vass Márk Attila:* Így kirándult a nagyapám; *Székely Ágnes:* A Fehér-Nyikó vidéke varázslatos; *Veres Zsófia:* Szarvasos kaland; *Zsigmond Enikő:* A torjai Rongyos-kút; *Jánosi Csaba:* A csík-szentgyörgyi Gatalhomlók moftta; *Kenyeres Oszkár:* Hazajárás Erdélybe – Elfeledett tájakon Siklódtól Kostelegig; *dr. Kovács Lehel István:* Vártak és alagutak Keresztváron 2.; *Maier Orosz Judit:* Orosz Endre régészeti kiállítása; *Balázs Katalin:* Rólunk szól a fáma; *dr. Kovács Lehel István:* Debrecenbe kéne menni... – „Bakancsban vasparipával!”; *Bélfenyéri Gábor:* Augusztusi gombásztúra; *Bartók Attila:* A Fogarasi-havasok Nemzeti Park 1.; *Rusz Otília dr.:* A nyári viharokról; *Zsigmond Enikő:* Utazás a Koponyatorony körül.

Erdélyi Múzeum 2017. LXXIX. 2. 217 old. A tartalomról: *Szakál Anna:* A 19. századi magyar népköltési gyűjtemények és kanonizációjuk; *Takács György:* „Nem szép madár, szárnyas angyal...” – Angyalok, madarak és a hajnal az archaikus imádságokban; *Molnár Eszter:* Móricz István Móricz Zsigmondhoz írt leveleinek biográfikus vizsgálata; *Szikszi Mária:* A kulturális örökség melankóliája; *Furu Árpád:* A kistáji sajátosságok változásai Nyárádmente népi épí-

tészetében a 18–20. század között; *Voigt Vilmos:* Váratlan (?) magyar világszűrés – Ruzsa György orosz fémikongyűjteménye; *Halász Péter:* „Holt magyarok istápolója” – Száz esztendeje született Mikecs László.

Erdélyi Örmény Gyökerek. Főszerk.: *dr. Issekutz Sarolta.* Kiadja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. 2017. XXI. 232. sz. nov-dec. 56 old. – A tartalomról: *dr. Sasvári László:* Az örmény naptárból; *Szentpétery Katalin:* Máramarostól Bukovinán át a csodás erdélyi hegyvonulatok felé; 20 éves az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és képviselőiből alakult II. kerületi Örmény Önkormányzat fotókiállítása; *M: Az Aradi Vértanukra emlékeztünk;* *dr. Cs. G.:* Aradi vértanukra emlékeztek a XV. kerületi örmények október 6-án; *Várady Mária:* Az örmény Fülemüle, Arany János és az egyházdoktor Naregi Szent Gergely; *M: 385 évvel ezelőtt született I. Apafi Mihály;* 170 évvel ezelőtt született Czárán Gyula, a Bihar hegység apostola, író, turista, barlangász; *Pagonyi Judit:* Elsőpró siker a Kárpát-medencei Székely és Magyarörmény Fesztivál; *Pagonyi Judit:* Első ízben adták át a Czetz János-díjat; *Balázs Katalin:* Örményország jött Székelyföldre kutatni; *Bedő Zoltán:* Egy kutatás összegzése – Ágyú- és löpörgyártás a Székelyföldön; *Gaál György:* Műemlékvédelemből jeles; *M: Czetz János lovasszobra;* Fogolyának emlékezete; *Esztergály Zsófia:* A fővárosi örmény csapat főzött Szépvízen; *Gyarmati Béla:* Zalatnai hírek, 2017. október; *Hegedűs Annamária:* Gálaműsor a Hegyvidéken; *Incze László:* Parajd község és népe – a lakosság faji megoszlása; *Harmath István:* „Élő emlékezet” – örmény származású családok Marosvásárhelyen, 8. – Harmath – Izmael és Csíky család.

Erdélyi Zsuzsa: Múltunk íratlan lírája. Az archaikus népi imádságműfaj háttérvilága. Kalligram. Pozsony 2015. 1125 old.

Ethnographia. Fel. szerk.: *Viga Gyula.* A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. 2017. CXXVIII. 1. 190 old. – A tartalomról: *Pócs Éva:* A magyar táltos és a honfoglalás kori szamanizmus: kérdések és feltevések; *Paládi-Kovács Attila:* Teherhordó módok és eszközök a Kisalföldön a 20. század első felében; *S. Lackovits Emőke:* Családszerkezet, rokonság, temetkezési rend a Balaton-felvidéken; *Riskó Kata:* A folklórmozgalmak szerepe a szilicei tréfás verbuválás hagyományában; *Zentai Tünde:* Hímes templomok a Dél-Dunántúlon; *Peti Lehel:* Nyelvi keveredés és új identitás egy moldvai csángó településen [Bogdánfalva].

Ethnographia. Fel. szerk.: *Viga Gyula.* A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. 2017. CXXVIII. 3. 365 – old. – A tartalomról: *Németh Ildikó:* „Boszorkányos szomszédság”. Esettanulmány egy 1630. évi soproni boszorkányper kapcsán; *Ilyefalvi Emese:* Textualizációs eljárások, tipológiai kísérletek, digitális adatbázisok. Az összehasonlító szövegfolklorisztikai kutatások jövője a ráolvasások tükrében; *Balatonyi Judit:* Communitások és versengő diskurzusok a Gyimesből való pünkösdi gyalogos zarándoklatokon; *Hesz Ágnes:* Egy ravatalozó története, temetkezési szokások modernizációjának fogadtatása egy erdélyi [?] faluközösségben; *Peti Lehel:* A pünkösdzimuszra való áttérés okai és funkciói egy moldvai [?] roma közösségben; *Fodor István:* Sámánok voltak-e táltosaink? – Megjegyzések Pócs Éva dolgozatához; *Wilhelm Gábor:* A honfoglalás kori ősvallás az összehasonlítás tükrében – Reflexiók Pócs Éva tanulmányához.

Ébli Gábor: Múzeumánia. L'Harmattan Kiadó. Bp. 2016. 259 old.

Édes anyanyelvünk. Fel szerk.: *Grétsy László.* Kiadja az Anyanyelvápolók Szövetsége. 2017. XXXIX. 3. 24 old. – A tartalomról: *Tökés László* köszöntője; *Szöcs Géza* köszöntője; *Balázs Géza:* Csiksomlyói passió; *Balogh Judit:* Személyes is, birtokos is – Van-e a magyarban külön birtokos névmás?; *Kemény Gábor:* Új szavakat tanulok: Veteránok és *újdonszók*, Több száz *küliügyér*; *Grétsy László:* Hány szó van nyelvünkben?; *Büky László:* *Elejbe* a litánián; *Kulcsár István:* Nem kell más, csak egy albrélet; *Elek Lenke:* Nagy-nagyon nagy a baj; *Balázs Géza:* Áldott Aranykor...; *Grétsy László:* Emlékezés Szent László királyra; A Tinta, az anya-nyelv-ész műhely – Kiss Gábort és Temesi Violát kérdezi *Balázs Géza*; Félperces: a kor igénye, egyúttal nőiesen érzékeny nyelvi forma – *Berg Éva Mária* kérdezi *Papp Andreát*; *Minya Károly:* Internetes támogatás a nyelvhasználatban; *Harmati-Pap Veronika:* Tér és idő a nyelvben és az elmében; *Horváth László:* Újratöltve – másképpen; *B. G.:* Nem szótárzott szavak tárháza.

Fábiánné Szenczi Ibolya: Csongrád város irodalmi öröksége. Távlát Kiadó. Csongrád 2015.

Fedeles Tamás: „Isten nevében utazunk”. Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban. Kozmosz Kiadó. Pécs 2015. 354 old.

Fenyvesi Félix Lajos: Arcok örök időben. Harmincikilenc beszélgetés 1956-ról. Napkút Kiadó Kft. 2016.154 old.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly.* 2017. 2. 46 old. – A tartalomról: *Halász Péter:* Búcsú Gyimesközéplek vak primásától; *Simoncsics János:* Erdélyi

kalandozások II.; *Takács András:* A Csemadok országos fesztiváljai; *Móser Ádám:* Alakváltozások – Kiss Ferenc: Leánydicsérő; *Maác László:* A gyűjtésekről, utójára; *Kocsis Rózi* hagyatékából – Kíméletes leányság I.; *Redő Juli:* Hogyan találtunk rá újra Losonczi Jánosra; *Fehér Anikó:* Képzelt interjú Bartók Bélával; *Kóka Rozália:* Iskolába indulok, az élet iskolájába; *Simó Márton – Széki Soós János:* „Látom életemet, nem igen gyönyörű...” IV. – Szék megközelítése másodsor; *Laczkó-Albert Elemér:* Gyergyó háromszor; *Dsupin Pál:* Túl a vizen; *Kóka Rozália:* „Szent Lászlórlul az a regebeszéd...” – Szent László emlékezete a szájhagyományban; *Kovács Norbert „Cimbi”:* Látlak, Barátom! – *Balla Zoltán* (1959–2017); *Juhász Katalin:* Szalonna I.

FolkMagazin. Fel. szerk.: *Grozdits Károly.* 2017. 4. 46 old. – A tartalomról: *Bolya Mátyás – Fügedi János:* A magyar népművészet szakterületi megújulása a képzési szintek szerinti harmonizációja; *Horsa István:* Az én Ördögösfüzesem: Ördögölő – Ördögösfüzesi magyar és román népzene; *Juhász Katalin:* Szent István tiszteletére, Halmos Béla emlékére – Gregorián és népénekes mise, imaóra és zarándoklat; *Vágó Józsefné Grozdits Olga:* A Felvidéktől a Balaton-felvidékig II.; *Szávai József:* „Kettőt egy golyóval...”; *Sánta Gergő:* Válasz Karácsony Zoltánhoz; *Simoncsics János:* Moldvában anno [1972-1974]; *Martin György:* Emlékeim Kodályról; *Kocsis Rózi:* Sötétedett, virradt [széki történet]; *Grozdits Károly:* A török népzene kutatója – interjú Sipos Jánossal; *Kóka Rozália* (összeáll.): Benedek Elek apó Szent Lászlóra; *Halász Péter:* Szent László Gyimesben – Kóka Rozália új könyve; *Köntös Szabó Zoltán:* Csórón statisztika a Kalotaszegi madonnában; *Kóka Rozália:* Bukovina, Bukovina ... IV.; *Juhász Katalin:* Látogatóban udmurt (votják) rokonainknál; *Juhász Katalin:* Izsevszki udmurt (votják) lakomák.

Forgó András: Egyház – Rendiség – Politikai kultúra. Papok és szerzetesek a 18. szd. országgyűlésein. Szent István Társulat. Bp. 2017.

Gagyai József (gyűjt.) – **Dyékiss Virág** (közread./szerk.): Hiedelemszövegek Székelyföldről. Fontes Ethnologiae Hungaricae, XI. L'Harmattan Kiadó – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék. Budapest – Pécs. 2015. 774 old.

Garam mente Kollégium. (Szerk.: *Dániel Erzsébet – Herbert Áron – dr. Szabó Mátyás*) Antológiai Kiadó. Lakitelek 2017. 303 old. – *Lezsák Sándor:* Bevezető – Tényanyag külföldi értéktárhoz; *Dániel Erzsébet – Herbert Áron – dr. Szabó Mátyás:* A Garam mente; *Bede István Tamás – Kiss Evelin – Káldy Márton – Szalai Viktor – Teveli Horváth Dorottya:* Bart; *Bosnyák Dániel:* Bény; *Loksa Gábor – Halász Gergely*

– *Havel Alexandra – Havel Ágnes – Havel Tamás*: Csata; *Guellala Nacer-Eddine – Masinka Kitti – Ódor Olivér – Agonács Izabella – Kálnay Ágnes – Juhász Péter*: Érsekkéty; *Palusek Erik – Alexa Katalin Dér Dianna* – *Kuszli Szabina*: Farnad; *Szokol Noémi*: Fegyvernek; *Guellala Nacer-Eddine – Masinka Kitti – Mesics Gábor – Ódor Olivér*: Felsőzsecse; *Bálint Csaba – Demeter Petra – Lázár Olimpia – Szabó Gréta – Szögi Áriél*: Garamkövesd; *Kiss Evelin – Káldy Márton – Szalai Viktor*: Garampáld; *Póth Csilla – Kisbalázs Orsolya – Kiss Annamária – Teveli Horváth Dorottya*: Garamsalló; *Bálint Csaba – Demeter Petra – Lázár Olimpia – Szabó Gréta – Szögi Áriél*: Garamszentgyörgy; *Gódor Amelita Kata – Mieth Petra – Igali Kálmán Gyula – Szilágyi Márk*: Hontfűzesgyarmat; *Gódor Amelita Kata – Igali Kálmán Gyula – Szilágyi Márk*: Kicsind; *Gódor Amelita Kata – Igali Kálmán Gyula – Szilágyi Márk*: Kisgyarmat; *Loksa Gábor – Halász Gergely – Havel Alexandra – Havel Ágnes – Havel Tamás*: Kisölvéd; *Demeter Péter – Víg Diána – Jovanovic Dániel – Balog Géza Attila*: Köhídygyarmat; *Loksa Gábor – Halász Gergely – Havel Alexandra – Havel Ágnes – Havel Tamás*: Lekér; *Wetzel Viktor*: Léva; *Bálint Csaba – Demeter Petra – Lázár Olimpia – Szabó Gréta – Szögi Áriél*: Nagyölvéd; *Emesz Sára – Fehér Viktor – Mieth Petra*: Nagysalló; *Hágen Ádám*: Nána; *Demeter Péter – Víg Diána – Kiss Orsolya – Jovanovic Dániel – Balog Géza Attila*: Nyírágó; *Bede István Tamás – Zavada Dóra – Szokol Noémi*: Oroszka; *Demeter Péter – Víg Diána – Kiss Orsolya – Jovanovic Dániel – Balog Géza Attila*: Párkány; *Bálint Csaba – Demeter Petra – Lázár Olimpia – Szabó Gréta – Szögi Áriél*: Peszektergenye; *Loksa Gábor – Halász Gergely – Havel Alexandra – Havel Ágnes – Havel Tamás*: Sáró; *Demeter Péter – Víg Diána – Kiss Orsolya – Jovanovic Dániel – Balog Géza Attila*: Vámosladány; *Vers Romána – Hágen Ádám*: Szabó-Diószeghy Ágnes – *Póth Csilla – Kiss Annamária – Teveli Horváth Dorottya*: Szokol Noémi: Zselíz; *Gódor Amelita Kata – Igali Kálmán – Szilágyi Márk*: Zsemle; *Szavári Alexa*: Magyar népesség, magyar identitás a Garam mentén; *dr. Szabó Mátyás – Herbert Áron*: A „Garam-mentiség” helyi megélése; *Wetzel Viktor*: Nyugat-Bácska és Garam mente emlékezetpolitikai aktusának összehasonlítása Zombor és Léva városokon keresztül; *Emesz Sára – Fehér Viktor – Mieth Petra*: „Ez a föld, de mostoha/nem vesz ki engem soha” – A nagysallói református parókia sírjeleiről; *Loksa Gábor*: Lakosságcsere.

Gyimes Kollégium. Szerk.: *dr. Antal György, Antal Tibor, Halász Péter. Lezsák Sándor*: Bevezető; *Berszán Lajos*: Előszó; *Antal György–Antal Tibor*: Köszönet; *Halász Péter*: A gyimesi táj és vázlatos története; *Ambur Adrian, Casapu Ioana, Pustiana Valeria, Mateies Mihaela, Polcivnicu Celina, Andries Raluca, Ferencz Gabriella*: Vízöntüléi rész, Templomszer, Egresalja, Nagy-Gyimes; *Kacsó Zsuzsanna, Kiss Réka; Péter*

Norbert: Bálványos pataka, Bartosok pataka, Tarhavas pataka; *Balla Sándor, Balla Ádám, Csernusné Balla Zsuzsanna, Csüllög Edina, Matúz Lóránt, Prezsmér Tímea, Seres Sába, Vetési László Lajosné*: Hidegség; *Nagy István, Horti Sándor, Turza Zsolt, Vincze Csaba*: Gyimesközéplek, Setétpataka, Kápolnapataka, Borospataka; *Imets László, Balla Helga, Koródi Biborka, Rózsa István*: Gyimesközéplek; *Loksa Gábor, Halász Gergely, Havel Alexandra*: Gyimesfelsőlök I.; *Balász Piri Dorottya, Balász Piri Natália, Polacsek Szanel, Urbán Péter*: Gyimesfelsőlök II.; *Szabóné Balla Katalin, Kondor Nóra, Sánta László*: Gyimesfelsőlök III.; *dr. Antal György, Antal Tibor, Prezsmér Fülöp, Prezsmér Tímea, Szabó Béla*: Háromkút; *dr. Antal György, Fejér Tünde, Imets Gabriella, Imets László; Tankó Lenke*: Csinód és Egerszék; *Antal Tibor*: A gyimesi térség népművészeti, népzenei és táncos hagyományai; *Halász Péter*: A gyimesi csángómagyarok hagyományos ökológiai tudása; *Salamon József*: A gyimesbükki közösség vallási élete; *Antal Erzsébet*: A Könyvek Könyve útba igazít; *Szilveszter Imre és Bodó György*: A gyimesközépleki közösség vallási élete; *Vass Nimród István*: A gyimesfelsőlöki egyházközösségről, egyházi épületeiről; *Tankó Gyula*: Emberváltozás Gyimesben – Az újabb hagyományok születéséről; *Rácz Árpád*: A gyimesi oktatás múltja és jelene; *Hegedűsné dr. Baranyi Nóra*: Magyar népesség, magyar identitás Gyimesben, Erdélyben; *dr. Antal Görgy*: Gyimesi „Magyarok”; A Gyimesi Kollégium résztvevői.

Hencz Hilda: Magyar Bukarest. Magyar Napló. Bp. 2017. 366 old.

Hit és nemzet. Tökés László breviáriuma. Szerk.: *Jánosi Zoltán*. Magyar Napló. Bp. 2017. 360 old.

Horváth Róbert – Srágli Lajos – Tóth János: Az 1956-os forradalom az olajiparban. *Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Közleményei 31.* Zalaegerszeg 2016. 201 old.

Horváth Sándor: Feljelentés – Egy ügynök mindennapjai. Libri 2017. 444 old.

Hódi Éva: Még egy kis nyelvi tücsök és bogár. *Stratégiai füzetek 12.* Széchenyi István Stratégia kutató Társaság. Ada 2016.

Iancu Laura: Premléltben. Tanulmányok a moldvai magyarok vallásosságáról. *Kisebbségkutatás Könyvek*. Lucidus Kiadó. Bp. 2017. 317 old.

Jobbágyi Gábor: 1956 és a megtorlás fekete könyve. Kariosz. Bp. 2016. 443 old.

Kanyaró Ferenc: Erdélyi népballadák és epikus énekek 1892–1905. Sajtó alá rendezte *Olosz Katalin*. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár 2015. 927 old.

A Kárpát-medencei cigányság és a keresztyén egyházak kapcsolatának forrásai (1567–1953) Bev. tanulmány és szerk.: *Landauer Attila*. L'Harmattan. Bp. 2017.

Kelemen András: Emberségről példát, vitézségről formát. Antológia Kiadó. Lakitelek 2015. 262 old.

Kende Katalin: Várkonyi Nándor élete képekben. Széphalom Könyvműhely. 2017. 164 old.

Keresztény Szó. Katolikus kulturális folyóirat. Fel. szerk.: *Bodó Márta*. Kolozsvár 2017. 11. 36 old. – A tartalomról: *Mirk László*: A köosztovata nyomában... Imets Fülöp Jákó tiszteletére; *Szőcs Katalin*: Karácsony gyökerei; *Cselényi István*: A magyar görögkatolikus énekek zenei rendszere; *Visnyai Csaba*: Piaristák Nagyváradban a 18. szd-ban; *Turai Hunor*: Szent László király hagyatéka.

Kinda István: Homokkőbe faragott múlt. Havadtó régi sírkövei. Székely Nemzeti Múzeum – Pro Havadtó Egyesület. Sepsiszentgyörgy 2016. 147 old.

Kiss Dávid: A Munkásörtség története és előzményei. *Veritas Könyvek* 8. Bp. 2017. 636 old.

Kiss Gy. Csaba – Szilcz Eszter (szerk): A másik Magyarország hangja. Dokumentumok az Írószövetség 1986-os közgyűléséről. Antológia Kiadó. Lakitelek 2016.

Kiss Kálmán: Csűrű Bálint és a szamosháti tájnyelv. Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlék hely Társaság. Szerk: *Dukrét Géza*. Nagyvárad 2015. 301 old.

Komárom Kollégium. Szerk.: *Huszár László – dr. Horváth Zsolt*. Antológiai Kiadó. Lakitelek 2017. 255 old. – *Lezsák Sándor*: Bevezető – Tényanyag külföldi értéktárhoz; *Huszár László*: Egykor Aranykertnek neveztek; *Czöndör Mihályné – Czöndör Mihály – Cseh Martin Krisztián – Kiss Benedek Péter*: Balony; *Hetyei Szandra – Kovács Annamária – Matijevics Manuela – Papp Krisztina*: Bogyá; *Gyenes Tamás – Hetyei Szandra – Kis Katalin – Kovács Annamária – Matijevics Manuela – Papp Krisztina – Selejő Rebeka – Stumpf Rebeka*: Bogyarét; *Czöndör Mihályné – Czöndör Mihály – Cseh Martin Krisztián – Kiss Benedek Péter*: Csallóköz aranyos; *Adorján Alexandra – Hoffner Tibor – Göntér Eszter*: Csicsó; *Dániel Zoltán András – Kovács Vivien – Takács Tímea – Zaránd Szilvia*: Csiliznyárad; *Bati Edit – Scher Noémi – Bódai Anasztázia*: Csilizpata; *Győri Gyula – Hanák Anita – Mihalcsik Márta – Rédlí Dávid*: Csilizradvány; *Dániel Zoltán András – Füssy Angéla – Holczer Balázs – Kovács Vivien – Lendvai Ákos – Takács Tímea – Zaránd Szilvia*: Ekel; *Czöndör Mihályné – Czöndör Mihály – Cseh Martin*

Krisztián – Kiss Benedek Péter: Füss; *Barta Dorottya – Bazsó Gizella – Bujáki Patrik*: Izsap; *Dániel Zoltán András – Füssy Angéla – Holczer Balázs – Kovács Vivien – Lendvai Ákos – Takács Tímea – Zaránd Szilvia*: Keszegfalva; *Adorján Alexandra – Hoffner Tibor – Göntér Eszter*: Kolozsnéma; *Boti Edit – Bódai Anasztázia – Scher Noémi*: Kolcsod; *Dániel Zoltán András – Holczer Balázs – Kovács Vivien – Takács Tímea – Zaránd Szilvia – Bati Edit – Bódai Anasztázia – Scher Noémi*: Lakszakállas; *Gyenes Tamás – Kis Katalin – Selejő Rebeka – Stumpf Rebeka*: Medve; *Győri Gyula – Hanák Anita – Mihalcsik Márta – Rédlí Dávid*: Megyerics; *Gyenes Tamás – Kis Katalin – Selejő Rebeka – Stumpf Rebeka*: Nagykeszi; *Füssy Angéla – Holczer Balázs – Lendvai Ákos*: Nagymegyér; *Göntér Gyula – Adorján Alexandra – Hoffner Tamás*: Nemesócsa; *Bati Edit – Bati Anasztázia – Scher Noémi*: Örsújfalú; *Hetyei Szandra – Kovács Annamária – Matijevics Manuela – Papp Krisztina*: Szap; *Hetyei Szandra – Dániel Zoltán András – Kovács Vivien – Takács Veronika – Zaránd Szilvia*: Szilas; *Hetyei Szandra – Gyenes Tamás – Kis Katalin – Kovács Annamária – Matijevics Manuela – Papp Krisztina – Selejő Rebeka – Stumpf Rebeka*: Tany; *Papp Krisztina – dr. Horváth Zsolt*: Magyar népesség, magyar identitás a Csallóközben.

Korsós Bernadett: Ti szerettek itt kinn, s mi ott benn... – Gyimes fejlődésének kérdése a folklórizmus tükrében. Földbróker.hu Kft. Bp. 2012. 38 old.

Kovách Imre: Földek és emberek. Földhasználók és földhasználati módok Magyarországon. MTA TKI – Debreceni Egyetemi Kiadó. Bp. 2016. 177 old.

Kovács Ágnes: Népmese és közművelődés. *Sztánai füzetek* 16. Művelődési Egyesület – Szentimrei Alapítvány. Kolozsvár, 2014. 132 old.

Kováts Dániel: Anyanyelv, emberség, beszédmód. Írások a beszéd- és magartartáskultúráról. Kazinczy Ferenc Gimnázium. Győr 2017.

Kozák Gyula: Kész a leltár. Vásárhelyi Miklós. Balasi kiadó. Bp. 336 old.

Kóka Rozália: Bukovina, Bukovina... Utam végén visszaneztek. Fekete Sas Kiadó. Bp. 2017. 343 old. – A bukovinai székely népcsoport történelmébe ágyazva a szerző munkássága, számos egyéni sorssal illusztrálva. **Kóka Rozália:** Szent László Gyimesben. Gyimes-völgyi mesék, mondák, legendák. Kóka Rozália – Fekete Sas Kiadó. Bp. 2017. 169 old.

Könyáné Kutrucz Katalin – Petrikné Vámos Ida: Ügynöksorsok – Ügynök? Sorsok? A hálózati lét sokfélesége és a megismerés korlátai. Nemzeti Emlékezet Bizottsága kiadó. 2017. 280 old.

Köleséri Sámuel: Erdély aranybányászata. Auraria Romano-Dacica. Cibinii 1717. Szerk.: *Font Zsuzsa. Kölesériana 2.* Szegei Tudományegyetem – Erdélyi Múzeum-Egyesület. Szege – Kolozsvár 2015. 178 old.

Kőrösi Csoma Sándor – Gyökereink. Szerk.: *Ferencz Szócs Éva, Gazda József, Szabó Etelka.* Kiadja a Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület. [Kovászna] 2017. 589 old. – *Ferenczné Szócs Éva:* Előszó; *Bárdi László:* Kőrösi Csoma Sándor és gyökereink; *Varga Csaba:* Bölcsességtől a tudásig? – Gyökereink s identitásunk keresésének természetrajza; *Németh Endre:* Egy potenciális ugor migrációs marker és a magyarok vándorlása; *Bérczi Szaniszló:* Fogalmi építkezés a korai hangzók közlésben – Fejlesztő lépések a nyelvben és a gondolkodásban; *M. Lezsák Gabriella:* A „kaukázusi őshaza” a tudományos kutatások tükrében; *Czakó Gábor:* Magyar, szabir, ugor; *Merkantonio, Angela:* Magyar-uráli és magyar-török morfológiai megfelelések a tudomány jelenlegi állása szerint; *Sántha Attila:* Havasalföld 9-11. századi szkítáiról; *Varga Géza:* Szabir jelek az Iseumban; *Czeglédi Katalin:* A magyarok természetvallásáról; *Mandics György:* Őseink a II. Lajos énekeskönyve szerint; *Aradi Éva:* A védikus árja természetvallás a hun-magyar hitvilágra; *Székely Zsolt:* Legenda és valóság a hun-székely eredetkérdésben; *Obrusánszky Borbála:* A hun-magyar rokonság és Györfly öt pontja; *Halasy-Nagy Endre:* Gondolatok a finnugor „népről” és nyelvcsaládról; *Kalmár István:* Beszélgetések a nyelvtörténetről; *dr. Nagy Lajos:* Terveések nyomában – Legendák, mítoszok a Kőrösi Csoma Sándor-irodalomban; *Flórián Csaba:* Dardziling – egy siremlék krónikája; *Pucsay Imre:* Néhány adat Kőrösi Csoma Sándor elméletéhez; *Csáji László Koppány:* „Szörnyen csodás” kelet képünk – Kelet fogalmához kapcsolódó tudások, érzések és értékek kialakulása az újkori Magyarországon; *Pogátsa István:* A szumer kultúra keletkezései, kisugárzásai; *Benkő István – Benkő Mihály:* Mit üzen az ősmagyarok keleten maradt „mai relictumainak” önelnevezése; *Friderich Klára:* A nagyszentmiklósi kincs megfektési kísérlete; *Költő László:* Régészeti szempontú megjegyzések az avar-magyar folytonosság kérdéséhez, temetőelemzések alapján; *Dávid Áron:* Gondoltok a csónakalakú fejfák kérdéséhez; *Csisztay Gizella:* Az Árpád-háziak a lengyel krónikákban és a rovásírásban; *Szakács Gábor:* Forrai Sándor munkássága és jelentősége a rovásírás története szempontjából; *Balázs Lajos:* Östörténeti rítusok a székely-magyar sorsforduló szokásokban; *Kanalas Éva:* Expedíció a mongóliai Ulan tajgában nomadizáló Catan rénszarvastartó tuvák között; *Szatmári Botond:* Táltos és/vagy sámán – A magyar ősvallás központi alakjának szerepköréről; *Szabó Álmos:* A szent korona iránti tisztelet – múltban, jelenben; *Bartha Júlia:* A juh a törökségi kultúrában; *Erdélyi István:* Kritikai megjegyzések „A magyarok a honfoglalás korában” című könyvről; *Viziné*

Debreczy Ildikó: Magyarságkutatás és tudományosság Bernard le Calloc’h francia történész-író műveiben; *Hidán Csaba:* Lovas nomád harcmódor – huszárharcmodor; *Záhonyi András:* „Beszélő” szavak.

Kubassek János: A Szahara bűvöletében. Az „Angol beteg” igaz története – Almássy László hiteles életrajza. Panoráma. Bp. 2016. 463 old.

Kucsera János: Tíz évszázad magyar emlékei Bajorországban. Útikalauz. Magánkiadás. 2016. 256 old.

Kukorelli István – Tóth Károly: A rendszerváltás államszervezeti kompromisszumai. Antológia Kiadó. Lakitelek 2016.

Labádi Lajos (szerk.): Kiss Bálint református lelkipásztor élete és munkássága (1772–1853). A Kiss Bálint Tudományos Emléknep előadásai. Szentés 2014. 130 old.

Lackfi János: Milyenek a magyarok? Útikalauz külső és belföldieknek. Helikon Kiadó. Bp. 2017.

Lázár Péterné Lechner Ágnes: Családtörténet két szőlamban II. Sziklára épített szülővárosom. Szerk.: *Márkusné Vörös Hajnalika.* MNL Veszprém Megyei Levéltára. Veszprém 2016. 217 old. – Veszprémből Veszprémbé III/2. Veszprémi polgárok emlékiratai.

Lechner László: Családtörténet két szőlamban I. Veszprémi vagyok? Szerk.: *Márkusné Vörös Hajnalika.* MNL Veszprém Megyei Levéltára. Veszprém 2016. 184 old. – Veszprémből Veszprémbé III/1. Veszprémi polgárok emlékiratai.

Lélekipendítés I. A hatvani olvasótáborosok kalandozása a Kárpát-medencében 1972–2001. Szerk.: *Bacsa Tibor.* Hatvan 2016. 448 old. – A tartalomról: *Lukács László* (Garabonciás): Vándorok vagyunk; *Bacsa Tibor:* Szerkesztői előszó; Mi az olvasótábor?; Az olvasótábori mozgalom első húsz éve (1972–1992); A Magyar Garabonciás Szövetség megalakulása; *Bánlaky Pál* és *Varga Csaba:* Társadalmi edzőpálya; *Kamarás István:* Fedőneve: olvasótábor; *Fábián Zoltán:* Kis Trakta az olvasótáborokról; *Nagy Attila:* Értékmentés az olvasótáborokban; *Lukács László:* Mi az olvasótábor?; *Nagy Attila:* Miért olvasótábor?; *Varga Csaba:* Csendes biztatás az utódoknak; *Magyar Istvánné:* „Húzogatja a szél az ágat”; *Kercsmár Zsolt:* Mi az, hogy „Garabonciás”?; *Mezey László Miklós:* A mércével szembesítjük magunkat! – beszélgetés Varga Csabával; Valami ellenében és valaminek az érdekében jöttek létre az olvasótáborok – interjúfűzér *Kocsis Istvánnal;* *Kocsis István:* 35 éves az olvasótábori mozgalom; *Kocsis István:* Hangulatváltozás,

2011; *Varga Csaba*: Az olvasótábor visszfényei; *Bacsa Tibor*: A Hatvani Középiszkolás Olvasótáborokról (1992–2001); *Bacsa Tibor*: A Hatvani Vasutas Olvasótáborok krónikája; *Kocsis István*: Vasúti tábori emlékeim; *dr. Arató Endre*: Kisgrafika, ex libris az olvasótáborban; *Baranyi Klára*: A könyvtár dolga az olvasótáborban?; *Farkas Kálmánné*: Emlékeim a könyvtári olvasótáborokról a nyolcvanas években; *Fazakas Zsigmondné*: Visszaemlékezés olvasótábori élményeimre; *Fehér Ágnes*: Az olvasótábor, ahogyan én látom; *Ferencz Éva*: Miként sáfárkodtál?; *Gereben Ferenc*: Visszaemlékezés közös dolgainkra; *Hajducsek Judit*: Megtanultam emberré válni és maradni; *Haszmann Pál*: Kötődéseink; *Jónás Péter*: Emlékezés és nem emlékezés két tételben; *Kevés János*: Az olvasótáborokról; *dr. Kovács Gábor*: Az utolsó kismester, avagy vajon ment-e az olvasótáborok által a világ elébb?; *Lévay Zoltán*: Szindbád megérkezik; *Mándoki Ferenc*: A híres énekes; *Miklós Ágnes Kata*: Kamaszkorom legszebb nyara; *dr. Nagy Atilla*: Guttacavat... olvasótábori visszatekintés; *Nagy Nándor*: Az olvasótáborok emberközébe 1993–2010; *Ördög Endre*: Jó lenne felidézni; *Román Éva*: Szubjektív tábortörténet; *Tóth István*: Olvasótábori emlékeimből; *Tözsér Ildikó*: Olvasótábori emlékeim; *Balázs József*: A vasutas olvasótáborról; *Vidovich László*: Emlékeim a vasutas olvasótáborokról.

Liszka József: „Szentháromság, egy Isten dicsőségére...” A Szentháromság kultusza a szlovákiai Kiszal-föld népi vallásosságában a szakrális kisemlékek tükrében. *Jelek a térben sorozat* 5. Fórum Kisebbségkutatási Intézet – Etnológiai Központ. Somorja – Komárom. 2015. 214 old.

Liszka József: Határvidékek. Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából. Fórum Kisebbségkutatási Intézet Komárom – Somorja. 2016. 654 old.

Lucza János: Kemece öröksége. Önkormányzat. Kemece 2017. 205 old.

A magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban. Levéltári Dokumentumok 1941–1944. L'Harmattan. Bp. 2017.

Magyar Napló. A Magyar Írószövetség Lapja. Főszerk.: *Jánosi Zoltán*. 2017. augusztus 72 old. – A tartalomról: *Diószegi Szabó Pál*: Belgrád, háromszáz éve – A vár 1717. évi császári ostroma és elfoglalása; *Árkossy István*: Képirás – képolvasás: Az erdélyi magyar művészetről – Banner Zoltán nyolcvanöt éves; *Szakolczay Lajos*: Isten kertjében – Két nap Kallós Zoltánnal az idén Kossuth-nagydíjjal és Európa Nostora-díjjal kitüntetett néprajzkutatóval, néprajzgyűjtővel.

Magyar Szemle. Főszerk.: *Kodolányi Gyula*. Kiadja a Magyar Szemle Alapítvány. XXV. 11–12. 126 old. – A tartalomról: *Gróh Gáspár*: Hazudtak, rendületlenül...; *Czakó Gábor*: A rendszerváltoztatási kísérlet hordaléka; *Martonyi János*: Identitás és geopolitika 3.; *Deme Tamás*: Karácsony Sándor fejlődéslektana a mai pszichológia tükrében; *Csapody Miklós*: Húsz év – Huszonkét év: Jakabffy Elemér és Mikó Imre; *Entz Géza*: 1956. okt. 23 – 1957. márc. 15. Feljegyzések a forradalomról; *Juhász Előd*: Kocsis Zoltánra emlékezünk.

Magyar Szemle. Főszerk.: *Kodolányi Gyula*. Kiadja a Magyar Szemle Alapítvány. XXVI. 5–6. 120 old. – A tartalomról: *Kodolányi Gyula*: Haza a magasban – A magyar emigráció szellemi hozadéka; *Sárközi Mátyás*: „Ezer író Nyugatra tart – 1956”; *Szenti Tibor*: Részlet a vásárhelyi Pusztá múltjából 2.; *Miskolczy Ambrus*: Titkos vita a román nép eredetéről és a honfoglalásról 1958-ban; *M. Szebeni Géza*: A magyar – szentszéki kapcsolatok 1945–1955 között; *Szabó Zoltán*: 1956-ról – Néhány mondat a forradalomról; *Csorba Emánuel*: Színes emlékek 1956-ról; *Lugossy László*: Búcsú Kovács Istvántól.

Majtényi György – Mikó Zsuzsanna – Szabó Csaba: Forradalom – 24 megtalált történet. Libri. 2016. 356 old.

Marchall Adrienn: Az MDF és a rendszerváltás kronológiája. A szellemi előzményektől 1990-ig. Antológia Kiadó. Lakitelek 2017.

Margittai Gábor: Tiltott kastélyok. Erdélyi történelmi családok a jóvátétel útvesztőjében. Püski K. Bp. 2017.

Marossy Endre dr.: Jutadombi történetek 1956. '56-os Szövetség. Bp. 2017. 274 old.

Mácsa Mihály: Válogatott tanulmányok. Fejezetek Komárom és Alsó-Csallóköz történetéből. Összeállította: *Galo Vilmos*. Pro Museum – Társulás a Komáromi Múzeumi Tevékenység Támogatásáért. *Pro Museum Könyvek 1*. Komárom 2015. 300 old.

Máriás József: Az írás szolgálat. Felső-magyarország Kiadó. Miskolc 2016. 255 old.

Moldvai Magyarság. Fel. szerk.: *Mirk Szidónia-Kata*. Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2017. 2. 30 old. – A tartalomról: *Petres László*: Megjártatok? Meg, ne!; *Halász Péter*: Lujzikalagor története; *Petres László*: Lujzikalagor helynevei; *Oláh-Gál Elvira*: Hajdan volt magyar iskola és düledező fakereszt; *Mirk Szidónia-Kata-Oláh-Gál Elvira*: Lujzikalagori hétköznapiak; *Mirk Szidónia-Kata*: „Így váltam kalagori csánigóvá”; *Petres László*: Amikor örömtől zeng a lélek;

Tánczos Vilmos: Csíksomlyó és a moldvai csángók; *Borbáth Erzsébet*: A Domokos Pál Péter Alapítvány hozzájárulása a moldvai csángómagyar értelmiség kineveléséhez a 2015–2016-os tanévben.

Moldvai Magyarország. Fel. szerk.: *Mirk Szidónia-Kata*. Hargita Kiadóhivatal. Csíkszereda 2017. 3. 30 old. – A tartalomról: *Jékely Zoltán*: Hagyaték – Mikecs László emlékének; *Oláh-Gál Elvira*: Moldvai magyar oktatás; *Halász Péter*: Száz esztendeje született Mikecs László, a moldvai magyarok kutatója; *Mikecs László*: Hányan mentek a Kárpátokon kívülre s hogy szaporodtak ott a magyarok; *Sántha Attila*: A csángó szó etimológiájához; „A magyar nyelv egyik nyelvjárása...” – Péntek János nyelvészprofesszor válaszol *Tímár Karina* kérdéseire; *Halász Péter*: Nyisztor Tinka kitüntetése; *Harangozó Imre*: Nyiss kaput, angyal, nyújts kezét Mária! – Búcsú a csángómagyar hagyományok jeles tudósítójától, *Petricus Istvánné Csobán Annától*; *Csoma Gergely*: A megkötött idő; *Borbáth Erzsébet*: A Domokos Pál Péter Alapítvány hozzájárulása a moldvai csángómagyar értelmiség kineveléséhez a 2016–2017-es tanévben.

Művelődés. Közművelődési havilap. Főszerk.: *Dáné Tibor Kálmán*. 2017. 10. 32 old. – A tartalomról: *Reményik Sándor*: Az óriás; *Buzogány Dezső*: Félreértett reformáció; *Márton József*: Reformációról – mai katolikus szemmel; *Fejér Olivér*: Mérőföldkő, vagy rideg emlékmű; *Rácz Norbert Zsolt*: Radikális reformáció és humanista szellemiség – Néhány szó az erdélyi unitarizmus kialakulásáról; *Fülöp László*: Cserei Mihály kalendáriumairól – Emlékezés a székely emlékiró születésének 350. évfordulóján; *Fancsali János*: Viski János, Kodály Zoltán magyar-örmény tanítványa; *Halász Péter*: Kóka Rozália új mesekönyve – Szent László Gyimesben; *Almási István*: [Pávai István]: A Sóvidék népenje.

Nagy Ilona: A Grimm-meséktől a modern mondáig. Folklorisztikai tanulmányok. Szerk.: *Gulyás Judit*. Szóhagyomány sorozat. L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Néprajztudományi Intézet Bp. 2015. 301 old.

Nagy József – Harangozó Vilmos: A kőszegi Jézus szíve templom. Martinus Kiadó. Szombathely 2015. 16 old.

A Nagy Háború konyhája. Vál. és szerk.: *Palkó Jády Melitta*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár. Veszprém 2016. 116 old.

Németh Balázs: „Ezek nem tudják, mi a háború”. Vas megyei katonák a Nagy Háborúban. Szerk.: *Mayer László*. Vasi Múzeumbarát Egylet. Szombathely 2016. 96 old.

Néprajzi intézmények, kutatások, életpályák. Kriza János Társaság Évkönyve 22. Szerk.: *Keszeg Vilmos, Szász István Szilárd, Zsigmond Júlia*. KJNT. Kolozsvár 2014. 528 old. – *Olosz Katalin*: Népköltészeti gyűjtések Erdélyben a néprajz önálló tudományterületé válásának időszakában (1889–1914); *Pozsony Ferenc*: A székely társadalom kutatása; *Nagy Janka Teodóra*: A magyar népi jogéletkutatás és az erdélyi gyűjtések (1939–1948); *Albert Ernő*: Néprajz és iskola – Székely Mikó Kollégium, Sepsiszentgyörgy; *Cosma, Simion Valer*: Népismeret a társadalomszabályozás folyamata és a nacionalizmus között: A román klerikusok és a néprajzkutatás kezdetei a 19. szd.-i Erdélyben; *Keszeg Vilmos*: A lokális-regionális gazdálkodás rekontextualizálása: az 1906-os tordai ipar- és gazdasági kiállítás; *Szőcsné Gazda Enikő*: A kutatástól a tömegmozgalomig: az 1930-as évekbeli háromszéki szözetmozgalom története; *Péntek János*: A harmadik (újra)kezdés; *Halász Péter*: Csángókutatás a tilosban; *Vajda András*: A tárgyi népi kultúra kutatásának és gyűjtésének korszakai Maros megyében; *Laczi Enikő*: A tordaszéklászlói amatőr színjátszás, *Tánczos Vilmos*: Újabb adatok Petrás Ince János (1813–1886) életpályájához; *Barabás László*: A kalendáriumi népszokások gyűjtésének és kutatásának kezdetei Székelyföldön. A népszokáskutató Kriza János; *Pozsony Ferenc*: Gunda Béla a kolozsvári tudományegyetemen 1943–1948; *Tasnády Erika*: Sebestyén Dobó Klára életpályája; *Sava, Eleonora – Grosu, Maria*: Nicolae Bot professzor és a Kolozsvári Egyetemisták Etnológia és Folklor Köre; *Tánczos Vilmos*: Székely László (1912–1982) életpályája és szellemi hagyatéka; *Gráfk Imre*: A régió fogalmáról (különös tekintettel a kulturális régióra, kitérve annak hasznára és kárára); *Kürti László*: Irodalom és néprajzi reprezentáció: Kalotaszeg Katona Szabó István regényeiben; *Egyed Emese*: Nemesi lakodalmi verskompozíció (1758); *Kali Kinga*: Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus; *Gagyai József*: A „beszélőember”, Balogh Pál praetextusán: a rituális kommunikáció revíziójáról.

Orosz Tímea: A magyar szociáldemokrácia a rendszerváltoztatás időszakában. Antológia Kiadó. Laki-telek 2017.

Összeállította: *Halász Péter*

A Honismereti Szövetség országos honismereti-helytörténeti pályázata

A
Honismereti Szövetség
országos honismereti-helytörténeti pályázatot hirdet
ifjúsági és felnőtt kategóriában
amatőr kutatók számára

A pályázat beküldési határideje: 2018. október 23.

PÁLYÁZNI LEHET

bármely honismereti, helytörténeti témában, például

- egy vagy több helység történetéről;
- egy település, megye vagy országrész életét meghatározó személyiségről;
- épített örökségről (ld. templom, fürdő- vagy iskolaépület stb.);
- helyi társadalmi szervezetek történetéről stb.
írt dolgozatokkal.

PÁLYÁZATI FELTÉTELEK

A pályázaton nem vehetnek részt, akik közgyűjtemények (múzeumok, könyvtárak vagy levéltárak), illetve történelemmel foglalkozó tudományos intézetek munkatársai és olyan oktatók, akik a történelem valamely korszakával hivatásszerűen foglalkoznak.

A minimális terjedelem 20 gépelt oldal. A pályázatot a felhasznált források jegyzékével és hivatkozási jegyzetekkel (lábjegyzet vagy végjegyzet) kell ellátni.

A pályázatra olyan munkák küldhetők be, amelyek helyszíni gyűjtéseken, történeti, levéltári forrásokon és könyvtári kutatásokon alapuló eredeti ismeretanyagot tartalmaznak.

A pályázatra nem adható be megjelent vagy kiadás alatt álló, más országos pályázaton szerepelt, illetve ott helyezést elért dolgozat.

Összefüggő munkát részenként nem lehet beadni. A hangszalagon vagy digitális eszközökön rögzített anyagokat írásban is mellékelni kell.

A pályázatra mindkét kategóriában beküldhetők egyéni, társszerzős, illetve csoportos munkák. Egy pályázó több pályamunkát is beküldhet.

A határidő után érkezett pályamunkákat nem tudjuk elfogadni.

Pályadíjak

Felnőtt kategóriában

I. díj
200 000 Ft

II. díj
100 000 Ft

III. díj
50 000 Ft

Ifjúsági kategóriában

I. díj
75 000 Ft

II. díj
50 000 Ft

III. díj
25 000 Ft

A díjazásban nem részesült, de színvonalas dolgozatokat a bírálóbizottság tárgyjutalomban vagy dicséretben részesíti.

**Nyilvános eredményhirdetés
2018 decemberében
egy ünnepi díjátadó keretében, illetve a Honismeret 2018/6. számában
és a
Honismereti Szövetség honlapján**

Egyéb tudnivalók

A pályázat jeligés. A pályázó a dolgozathoz mellékelte borítékban közölje nevét, pontos címét, telefonszámát, e-mail címét, az életkorát és foglalkozását (ifjúsági pályázó esetén iskolája nevét és címét is). A jeligét borítékon és a pályázat címdoldalán is kérjük feltüntetni.

A pályázatot egy példányban kérjük beküldeni és nem szükséges beköztetni.

A dolgozat beérkezéséről csak megcímzett és felbélyegzett válaszboríték esetén tudunk értesítést küldeni.

A pályázat eredményéről írásbeli értesítést csak a díjazottak kapnak.

A díjak odaítéléséről szakmai zsűri dönt, a pályamunkákról készült bírálatok nem publikusak, lektori véleményként nem használhatóak fel.

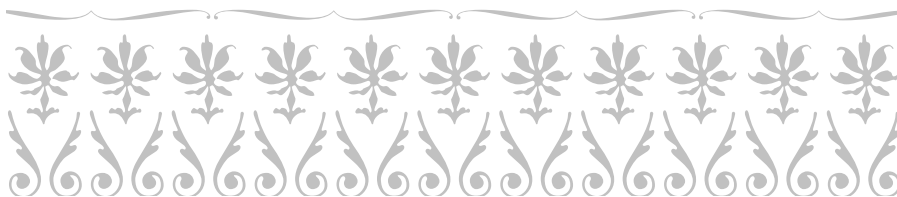
Ha a díjazott pályamunka nyomtatásban megjelenik, a szerző köteles feltüntetni azt, hogy a dolgozat részt vett a Honismereti Szövetség 2018. évi pályázatán.

A díjazott pályázatokat a Honismereti Szövetség a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Adattárában helyezi el.

A pályázattal kapcsolatban információt kérhetnek a 06-1-327-77-61 telefonszámon Végső István titkártól.

A pályázatot az alábbi címre küldjék:

**Honismereti Szövetség
1370 Budapest, Pf. 364.**

HÍREK

Felújították Berzsenyi Dániel síremlékét. Halálának 182. évfordulóján, 2018. február 24-én avatták fel és koszorúzták meg a Somogy megyei Niklán a település egykori polgára, Berzsenyi Dániel síremlékét. Az 1776-ban a Vas megyei Egyházashetyén született költőről Szentmártoni János, a Magyar írószövetség elnöke ezt mondta: *„Berzsenyi versei fölött töprengve valóban lehet olyan érzésünk, mintha ez a költészet egyenesen ebből a szelíd, idilli dunántúli tájból nőtt volna ki.”* A költő felnőtt éveiben niklai birtokainak irányítása mellett elmélyülten foglalkozott az irodalommal, ennek eredményeként mintegy 600 oldalnyi vers és értekező próza maradt ránk. Szakály Sándor történész a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti

Társaság elnökeként elmondta, hogy néhány éve Boross Péterrel, a Nemzeti Emlékhely- és Kegyeleti Bizottság elnökével közösen kezdeményezték a leromlott állapotú, védetté nyilvánított síremlék helyreállítását. Nikla polgármestere, Fülöpné Kesztyűs Ágota felidézte: *„nemzetünk legnagyobb ódaköltője, a Magyar Tudományos Akadémia első vidéki rendes tagja, a niklai remete”* 32 évet töltött a településen, és a maihoz hasonló hidegben, 1836. február 24-én temették el. A niklai megemlékezésen jelen voltak és koszorúztak a Berzsenyi család tagjai, illetve szülőfaluja, Egyházashetye polgármestere is. (MTI)

Megrendelőlap

Megrendelem a Honismeret című folyóiratot példányban.

Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név: irányítószám:

Cím:

...

Az előfizetés díja egy évre: 1980,-Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismeret Szövetség címére visszaküldeni:

1370 Budapest, Pf. 364. Tel./fax:327-77-61

Dátum: aláírás

*Díszőrség a cséki első világháborús emlékmű előtt
(Kaufmann-né Géczi Beáta felvétele, Varga György cikkéhez)*

560 Ft

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA
EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

nka
Nemzeti Kulturális Alap

*Kochsándorit tús-sugaras halmazai Mányból
(Tóth László felvétele, Szakáll Sándor cikkéhez)*